

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1612

Liber Quintus. De delictis, ex quibus oritur restitutio in particulari.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14014

INSTITVTIONVM MORALIVM

PARTIS TERTIÆ LIBER QVINTVS.

DE DELICTIS EX QVIBVS oritur Restitutio in particulari.

QVONIAM hæcenus tractatum à nobis est de Restitutione in genere, oportet vt nunc in particulari agamus de Delictis, & quasi Delictis, ex quibus nascitur restitutionis obligatio in specie. Huiusmodi autem delicta, sunt ea, quibus iustitia proximi læditur: nam delicta quibus charitas proximo debita violatur, restituendi obligationem non inducunt. Et quia proximo debita iustitia læditur in bonis spiritualibus ipsius; ideò primo loco est agendum de delictis, ex quibus oritur obligatio ob læsum alterum in bonis spiritualibus.

De Restitutione ex delictis contra bona alterius spiritualia.

CAPVT I.

NOTANDVM imprimis est, bona spiritualia esse in multiplici differentia: nam alia sunt naturalia, vocamus in præsentia naturalia, quæ naturæ viribus acquiri possunt, aut quæ ad finem hominis supernaturalem ex se non sunt ordinata; quales sunt scientiæ, artes, disciplinæ acquisite: Alia sunt bona supernaturalia, vt gratia, virtutes infusa, dona, & cetera gratia gratis data; item Sacramenta, & res sacræ, & cetera annexa antecederent, comitanter, consequenter rebus factis; vt puta beneficia, pensiones Ecclesiasticæ, & alia iura ad rem aliquam Ecclesiasticam, vel sacram.

Deinde notandum, bona spiritualia naturalia posse auferri ab aliquo, non quidem proximè, sed mediate, nimirum lædendo corpus, vel corporis sensus, v. g. si quis alteri noxium cibum, vel potionem subministrat, qua eum reddit amentem: & hæc restitutio reducitur ad restitutionem bonorum corporis: de qua restitutione suo loco dicam. Bona verò spiritualia, vt gratiam, & virtutes, & dona Spiritus sancti infusa, potest quis amittere consilij prauis alicuius, monitis, & persuasionibus malis; veluti cum quis alterum inducit ad peccandum:

Iam quaeritur, Primo, an qui consilio inducit aliquem ad peccatum, ad restituendum teneatur. Hoc non quaeritur quando quis inducit alium ad peccatum contra iustitiam debitam tertio: nam certum est, si Titius det consilium Caio, vt occidat Serium, vel spoliat eum bonis suis: teneri ad restituendum: Sed quaestio est, an cum Titius consilium Caio contra charitatem Deo debitam, vel contra charitatem sibi ipsi debitam, teneatur ad aliquam restitutionem

ipsi Caio faciendam. Item certum est apud omnes, si Titius, Cautum inducat ad peccatum fraude, vel dolo, vel metu, vel minis, vel mendacio, teneri Titium retractare id quod mentiendo consilium Caio. Item teneri vim tollere si quam intulit, metum, si quem incussit, minas, si quas adhibuit; & teneri omnem fraudem, & dolum dissonare, si suo consilio dolose decepit. Tota igitur difficultas consistit in hoc; An si Titius Cautum induxit suo consilio ad peccatum absque vlla vi, dolo, & mendacio, teneatur ad restitutionem, hoc est, teneatur monere Cautum ne peccet, aut à peccato respiscat? Sunt duæ opiniones, Prima afferentium, teneri ad restitutionem procurandi salutem eius verbis, & consilij, immò etiam precibus ad Deum factis, & sacrificijs, pro eo oblati. Ita Scotus in 4. Dist. 15. q. 3. art. 1. Richard. eod. lib. 6. Dist. art. 5. q. 2. Paludanus ibidem q. 2. art. 2. conclus. 1. Gabriel q. 17. art. 2. Adrianus in 4. de restitutione quaest. quæ incipit: Ex causa differens. B. Antoninus par. 2. tit. 2. cap. 2. Angelus verb. Restitutio 1. mon. 1. Maior in 4. Dist. 15. q. 17. dub. 26. & probant, quia maius damnum inferunt proximo ex læsione bonorum spiritualium, quam ex detrimento bonorum temporalium. Item quia licet consulens non sit tota causa, vt peccet is, cui consilium datur, negari tamen non potest quin sit ex parte causa, alioqui enim non teneretur ad restitutionem is, qui suo consilio monet alium ad faciendum. Altera opinio est afferentium, non teneri ad restitutionem. Ita Siluest. verb. Restitutio 3. num. 1. Scotus de iustitia lib. 4. q. 6. art. 3. ad 1. Ledesma in 4. par. 2. quaest. 18. art. 2. dub. 1. Hæc opinio est probabilior, ac verior, quoniam huiusmodi consilium non est peccatum contra iustitiam, sed solum contra charitatem. Item scienti, ac volenti non fit iniuria, ergo Titius Caio consilium præbens ad peccandum, nullam facit iniuriam ipsi Caio, qui sponte sua peccat. Dices; Cautus non erat alioqui peccaturus, nisi Titius eum ad peccandum instigasset. Respondeo, hoc parum, aut nihil referre, quia tunc non agimus, an Titius peccet consulendo, sed vt cer-

tum ponimus tum peccare; negamus tamen contra iustitiam peccare, quia tertio non inferit iniuriam, cum consilium eius non sit de damno alicuius tertij: ipsi verò Caio, quem mouit ad peccandum, non facit iniuriam: nam sibi Caius imputare debet, quod consilium tertij admittat sponte sua, cum alioqui malum consilium respicere teneatur, cum libere possit. Item quia si quis Titij consilio suam propriam domum combussit, vel bona sua dissipauit, sibi imputare debet, quod malum Titij consilium fuerit secutus. Si roges, quid si Titius induxit Caium ad peccatum, & nondum Caius peccatum admisit, est tamen paratus admittere? Tunc ne Titius tenebitur illum monere ne committat peccatum? Respondetur, lege iustitiæ non teneri, quia consilium nullam vim inferit alteri, Caius enim semper remanet liber ad consilium sequendum, vel relinquendum.

Ad argumentum verò oppositæ opinionis respondetur, obligationem restituendi non nasci ex grauitate peccati, vel damni inde secuti, sed ex hoc, quod est peccatum contra iustitiam commissum, item ex hoc, quod damnum in altero sequitur contra iustitiam. Vnde fatemur, maius esse peccatum, si quis suadeat alicui peritium, vel blasphemiam contra Deum, quam si furetur illi aliquid ex bonis eius, vel quam si suadeat ei, ut furetur, sed quia furtum est contra iustitiam, inducit obligationem restituendi, peritium verò, & blasphemiam non sunt contra iustitiam peccata, sed contra religionem, & peccata in Deo debitam. Item fatemur, maius detrimentum, & damnum pati eum, qui peccat mortaliter, quia amittit gratiam Dei, quod est malum damnnum, quam amissio cuiuscunque boni temporalis; sed quia amissio boni temporalis furtu inducitur, damnum est contra iustitiam illatum, habet annexam obligationem restituendi. Sed cum Caius consilio Titij lethaliter peccat, & Dei gratiam amittit, recipit maius quidem damnum, sed non contra iustitiam, quia sciens, ac volens Titij suadum, & consilium admittit, ac sequitur, cui poterat repugnare, ac contradicere.

Secundo quaeritur, An saltem Titius male Caio suadens, teneatur ratione correctionis fraternelæ eum monere ne peccet, licet ratione iustitiæ non teneatur? Respondetur: In hoc Sotus, Siluester, & Ledesma supra citati negare non possunt, Titium ad id teneri, quia correctionis fraternelæ præceptum est lex charitatis perueniens ad omnes; quare consequenter Titius, qui male suadet, teneatur lege charitatis eum monere ne peccet; quod si monitus nolit resistere, ad nihil amplius teneatur Titius. Item si nulla esset spes emendationis in Caio, Titius adhuc non teneretur monere, quia inanis esset correctio. Solum igitur cum Soto, Siluestro, Nauarro, & Ledesma asserimus, ex lege iustitiæ non esse obligationem ad hanc correctionem faciendam, nisi quis habeat ex officio sibi iniuncto hanc obligationem. Ex lege tamen charitatis obligatio est admonendi, & corrigendi, & retractandi malum consilium, & suasionem.

Tertio quaeritur, An si Titius suadeat Caio, ut peccet, v. g. piteando, vel blasphemando Deum, teneatur ad restitutionem Caio faciendam, si huiusmodi malum consilium dederit ex odio, vel alio malo affectu contra Caium? In hac re Sotus, Durandus, Paludanus, Gabriel, & alij supra citati similiter docent, ad id obligari Titium, tum quia malo animo consilium dedit, tum quia detrimentum inferit Caio in rebus spiritualibus.

At verò Siluester, Sotus, & Ledesma loco supra citato aiunt, ex neutro capite supra dicto ad id teneri, non quidem ex ea parte, quia malum consilium dedit: nam in consulendo contra iustitiam non peccauit, ut diximus. Non ex eo item capite, quod malo animo consilium dedit, quia odium, vel prauus animi affectus in Titio contra Caium, non est peccatum contra iustitiam, sed contra charitatem. Denique, odium, vel prauus animi affectus non inducit obligationem restituendi, nisi peccatum sequatur contra iustitiam. Iudex enim, qui ex officio secundum ius, &

leges reum condemnat ad mortem, prauo tamen affectu nimirum odij, iræ, vel vindictæ, peccat quidem contra charitatem ex prauo animi affectu, quia tamen contra iustitiam reum non condemnat, sed potius secundum leges, ad nullam obligationem tenetur.

Quid restituere teneatur, qui aliquem abstrahit à Religione.

CAPVT II.

HOc loco solent Auctores inquirere, An qui auocat quempiam à Religione, restituere teneatur? Nam ingressus in Religionem, vel in Religione progressus inter bona spiritualia numeratur; quare auertere aliquem à Religionis ingressu, vel progressu, est detrimentum ei inferre in bonis spiritualibus.

In hac re sunt duæ opiniones; Prima asserentium, eum, qui auerit à proposito, vel ab ingressu in Religionem, vel à Religione semel suscepta, teneri ad restitutionem, nimirum si abstrahit à Religione Religiosum professum, obligari ad eum reducendum, vel ad alium æquè vtilem Religioni inducendum, vel si non potest alium, teneri ad seipsum tradendum Religioni, vel saltem ad refarcienda damna, quæcunque fuerint Religioni inde secuta. Si verò solum auerit alium à proposito Religionis, siue ingressu in Religionem, siue in Nouitiatum, non obligari ad restituendum aliquid Religioni, sed ei, cui malum consilium dedit, ita ut teneatur suadere ei ingressum in Religionem. Sic Sotus, Richardus, Paludanus, Gabriel, Adrianus supra citati, & sic communiter Summistæ, B. Antoninus, Angelus in verb. Religio num. 73. Tabienfis, Monaldus, Pifana, Siluester verb. Constitutio 3. quest. 1. Nauar. cap. 12. num. 44. Et probant, quia qui profectum à Religione abstrahit, damnum intulit Religioni, cum Religiosus professus Religioni sit utilis. Item per professionem Religio ius habet in Religiosum professum, ita ut, & ipse, & omnes personales eius operæ, industria, & labores, ac cætera bona transeant in ius, ac Dominium Religionis. Ergo qui professum abstrahit à Religione, tenetur hæc omnia damna Religioni restituere. Quando verò quis nondum Religionem est ingressus, tunc non est obligatio restituendi ei aliquid, sed solum suadendi oppositum. Et inter prædictos Auctores aliqui eorum docent, retrahentem alium à Religione, obligari, si eum non potest restituere, vel alium æquè idoneum, vel seipsum offerre Religioni; ut Richardus, Paludanus, Antoninus, Angelus. Alij verò aiunt ad id minimè obligari. Sic Maior, Nauar. Alij nihil de hoc meminerunt, ut Sotus, Gabriel.

Alteræ opinio ait, non obligari ad restituendum aliquid siue Religioni, siue ei, qui à Religione abducitur, nisi id factum sit, vel vi, vel metu, vel dolo, vel mendacio: nam tunc existit obligatio tollendi vim, vel fraudem, vel mendacium, & ad nihil aliud præterea. Ita Sotus, Ledesma locis supra citatis. Et probant, quia huiusmodi peccatum non est contra iustitiam: nam etiam si professus sit Religionem, per professionem non est Religiosus, ut sit eius possessio, sicut seruus est possessio Domini. Vnde seruus furari, est verò, & propriè peccatum contra iustitiam, non tamen Religiosum professum à Religione abducere. Item Religio in professum ius duntaxat habet ratione voti emissi, non autem ex iustitia: Ergo sicut professus se subtrahens Religioni, solum peccat contra votum, non tamen contra iustitiam: sic qui inducit professum, ut Religionem dimittat, agit contra votum, non tamen contra iustitiam.

In hac re, Primo conuenit inter omnes, ut si quis auerit alium à proposito, vel ingressu Religionis absque vilo dolo, nimirum quia bona fide, & animo auerit, inonendo, vel eum esse ad Religionem ineptum, aut Religionem ei non esse commodam, ex huiusmodi consilio non oritur obligatio restituendi aliquid: cum restituito fieri de-

beat,

beat, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniuste acceptio- nis: quorum neutrum hic locum habet. Deinde illud cer- tum est apud omnes, eum, qui auertit alium à Religione fraude, mendacijs, vel vi, vel metu, esse obligatum ad hæc tollenda, quia sunt contra iustitiam, & quique est in liber- tate ponendus, vt faciat libere, quod sibi placuerit. Tertio, constat etiam inter omnes, eum, qui auertit alium à Reli- gione, obligari ex vi præcepti correctionis ad eum redu- cendum in pristinum statum: nam cum peccatum sit con- tra charitatem, & contra votum ad obedientiam Religio- nis, si alius est Religionem professus, sequitur, vt vi frater- næ correctionis teneatur auertens suis consilijs, inducere alium ad correctionem, & penitentiam.

Tota igitur difficultas consistit in hoc, an v. g. Titius Caium professum suo consilio à Religione abducens, teneatur lege iustitiæ cum reducere, aut si non potest, alium substituere æquè commodum Religioni, & consequenter teneatur restituere quicquid emolumentum Religio capie- bat ex Religioso professo. Exempli gratia, si erat alicuius cathedræ professor, vnde Religio stipendium percipiebat, item si bona aliqua iure hereditaria successione Religio- ni essent obueniura. In quo supra posite opiniones sunt contrariæ. Nam prima opinio huic fundamento innititur, quod professi operæ, industriæ, & labores persona- les transeunt in Religionem, ita vt connumerari debeant in bonis ipsius Religionis. Secunda opinio innititur alteri fundamento, quod per professionem Religiosus non fit possessio, siue seruus Religionis, sed solum fit persona vi voti solemniter emissi, consecrata Deo, & Religionis in- iunctis: at votum non est actus iustitiæ, sed Religionis, ergo solum peccatum est contra votum, & Religionem, non contra iustitiam, retrahere Religiosum, etiam profes- sum à Religione.

Huius rei difficultas consistit in his, quæ sequuntur, Primo, an v. g. Titius impediens suo consilio, vel retrahens Caium vi, metu, fraude, vel mendacijs, teneatur aliquid restituere Religioni, cui fuerat Caius utilis futurus, si in eam fuisset ingressus. Secundo, an Titius retrahens Caium iam nouitium in certa Religione existentem, restituere aliquid teneatur Caio, & Religioni. Tertio, quid sit di- cendum, si Titius retrahat Caium alioqui ingressurum Re- ligationem, vel iam nouitium admissum, odio, & malo ani- mo, in Religionem. Quarto, & vltimo: An Titius retrahens Caium iam professum in Religione, teneatur restituere Re- ligationi omni emolumenta, quæ alioqui Religioni proueni- rent ex Caio professo, nimirum bona, vel iure hereditario, vel ex donatione facta Caio, vel ex opere, labore, & in- dustria Caij obueniura Religionem.

Ad hæc omnia dicendum est Primo, quicquid alicui ex dictis Auctoribus visum sit, si Titius, siue ingressurum Caium, siue nouitium, siue professum à Religione abducatur: nõ obligatur, vel alium substituere, vel seipsum Religioni tradere, vt recte aiunt Sotus, Ledesma, Nauarrus, & Maior: nulla enim est ratio ad id faciendum cogens. Secundo, Titius so- lum consilijs, vel precibus impediens Caium alioqui ingres- surum, non obligatur aliquid restituere, vel Caio, vel Reli- gioni. Non Caio, quia licet malum consilium dederit, non peccauit contra iustitiam, quia scienti, ac volenti non fit ini- uria: non Religioni, quia Religio nondum ius acquisierat in Caium: & hoc dicimus, etiam si Caius futurus esset uti- lis Religioni, & multa ei donaturus, quia totum hoc fuerat facturus Caius liberaliter: sed qui solis precibus impedit, ne quis alteri donet aliquid, non tenetur restitutioni: non enim peccat contra iustitiam Titius, si verbis solis, & preci- bus impediatur, ne Caius ex testamento tibi aliquid relin- quat, vel tibi elemosinam donet, vel te ad beneficium Ec- clesiasticum præferat, vel per suffragium eligat, vel ne tibi beneficium Ecclesiasticum conferat.

Tertio, quicquid dicant Scotus, Adrianus, & Gabriel, Titius retrahens Caium alioqui ingressurum, & futurum vtilem Religioni, nihil tenetur restituere Religioni, si solis precibus retrahit, quamuis odio, & malo animo affectus

in Religionem, quia huiusmodi prauus animi affectus non inducit, vt diximus, obligationem restituendi, cum non sit peccatum contra iustitiam.

Quarto, quæ hæctenus diximus, eadem dicenda sunt, si Titius retrahat Caium iam in Nouitiatu Religionis existentem, quia Religio in Nouitium ius acquisitum non habet. Quinto, Titius vi, metu, fraude, vel mendacio retra- hens Caium, vel nouitium, vel ingressurum, non solum teneatur vim, metum, vel fraudem auferre, sed etiam teneatur restituere Religioni emolumenta, quæ alioqui erant ex Caio percipiura. Ratio huius est, quia quamuis Religio nullum ius in personam Caij acquisierit: est tamen pec- catum contra iustitiam per vim, metum, iradem, vel men- dacium impedire, ne acquirat: sicut contra iustitiam est, si tu vi, vel fraude impediatur, ne mihi Titius elemosinam det, vel ex testamento legatum relinquat, & ex iustitia tene- ris mihi rescarcire damnum. Postremo, Titius retrahens Caium professum à Religione, restituere tenetur Religio- ni commoda ex eo alioqui prouentura, siue retrahat vi, vel metu, vel fraude, siue solis verbis, & precibus, & in hoc contrahimus Soto, & Ledesma. Ratio est, quia Reli- gionem vi factæ professionis ius habet in Religiosum profes- sum, & vi eisdem professionis omnia opera, industria, & labor Religiosi professi transit ad Religionem, & legibus Ecclesiasticis constitutum est, vt bona profitentium transi- rent in Monasterium, nisi Religionis constitutionibus aliud fuerit decretum, & quicquid acquirit professus, est ipsius Religionis: ergo contra iustitiam est, si eiusmodi emolu- menta Religionis auferantur siue vi, siue alio quocunque modo, aut casibus.

Dices, Professus non est possessio, aut seruus religio- nis, ergo qui auertit religionem professum, non est sicut qui auertit seruum Domino. Respondetur, religiosus non esse seruus religionis, nec ius, quod in eos religio acqui- situm, est ius, quod Aristoteles herile appellauit. Ceterum constitutoibus Ecclesiasticis sancitum est, vt quicquid acquirit religiosus professus, sit ipsius religionis, & ita eisdem legibus, opera, industria, & labor religiosi, facta sunt bona ipsius religionis. Rursum dices: Quicquid iuris religio acquisit, solum est ratione voti solemniter emissi, sed votum non est actus iustitiæ, ergo Titium in- de retrahens, solum agit contra votum. Respondet, ar- gumentum solum concludere, religiosum per profes- sionem, non fieri seruum, aut possessionem religionis: Sed nihilominus præter possessionem, qua persona consecra- tur religiosè Deo, esse etiam leges Ecclesiasticas, quæ bona profitentium quæcunque sunt illa, applicat ipsi religio- ni, & ita vi huiusmodi legum emolumenta professorum connumerantur inter bona religionis: qua facta applica- tione contra iustitiam agit, qui aliquid ex his bonis admi- nit religioni. Et confirmatur, quia ipsemet professus reli- giosus si à religione deficiat, quicquid lucratur, teneatur religioni restituere, præter ea, quæ quotidiano eius victui fuerint necessaria. Et ratio est ea lex Ecclesiastica, quæ constituit, vt quicquid acquirit religiosus, religioni acquirat.

Quæ dicta hæctenus sunt, ea etiam intelligi debent de quocunque retrahente alium alioqui ingressurum in nostram Societatem, vel nouitium existentem, & de quocunque re- trahente alium, qui in Societate post peractum legumum probationis tempus sua vota simplicitate emisit, iuxta constitutiones ipsius Societatis; quia licet huiusmodi vota non sint solemnia, per ea tamen iuxta literas Apostolicas Societas ius acquisitum in eos, qui huiusmodi vota emis- erunt. Quod si dicas: Non quicquid talis religiosus acqui- rit, est ipsius Societatis, cum adhuc possit aliqua bona reti- nere, retinendo eorum bonorum Dominium; secundum constitutiones ipsius Societatis. Respondetur, hoc nihil re- ferre, si possit aliqua bona retinere, cum id constitutiones permittant; satis est, vt ea quæ religiosus Societatis acqui- rit post emissã, vt diximus, ita vota simplicia, sint ipsius So- cietatis.

Hoc loco etiam tractandum, quid sit restituendum ex ceteris delictis in rebus spiritualibus, nimirum ex simonia, item ex beneficiis, vel personatibus Ecclesiasticis, aut malè acquisitis, aut malè possessis: Item ex fructibus beneficiorum, aut malè habitis, aut malè retentis, aut malè consumptis. Item ex horis canonicis, aut non recitatis, aut malè. Sed de singulis istorum dictum à nobis est in *Tractatibus de Simonia, de Beneficiis, & de Horis Canonicis, & de Pensionibus Ecclesiasticis.*

De Restitutione, ex Homicidio faciendā.

CAPVT III.

NOTANDVM est, Homicidium ex natura sua esse peccatum contra iustitiam. Aliquando tamen in homicidio cōtra charitatem dumtaxat peccatum committitur. v. g. in bello iusto Titus miles occidit Caium hostem; ex odio tamen, iniuria, ita, vel vindicta, peccat contra charitatem, non contra iustitiam. Similiter iudex cum secundū leges morte punit malefactorem, ex odio tamen, vel vindicta. Idem contingit, cum vitam alicuius non defendimus, cum tamen tueri possimus: aliquando enim non defendendo peccamus contra iustitiam, aliquando solum contra charitatem, quotiescunque ex officio vitam alicuius tueri tenemur, quod si non facimus, contra iustitiam agimus. Quando vero non tenemur ex officio, tunc omittendo defensionem alterius, solum agimus contra charitatem, ut si diues extreme indigenti non subueniat, & inde pauper fame moriatur. Similiter si quis mortis periculum incurrit, quem ego possem eripere, licet ex officio ad id non tenear. Hac distinctio est maxime notanda propter ea omnia, quæ dicenda sunt de Restitutione ex homicidio faciendā.

Secundo notandum est, in Quinto Præcepto Decalogi esse à nobis tractatum de Homicidio: vnde hoc loco solum est agendum de Restitutione, quæ oritur ex homicidio.

Ante omnia dubitare merito quis potest, Quo pacto homicidium sit peccatum contra iustitiam? Ratio dubitandi est, quia occidere seipsum, est verè, & propriè homicidium, nec tamen videtur esse contra iustitiam. Item in omni peccato iniustitia, cum opere committitur, infertur iniuria alteri, & sit aliquid iniurio Domino: at in homicidio non videntur ista reperiri, quoniam nemo est Dominus suæ vitæ. Solutus ergo Deus habet Dominium vitæ hominum. Cum ergo hominis ad Deum non sit iustitia, consequenter non erit iniustitia. Item Deus communis est Dominus omnium rerum, ergo homicidium non ideo erit iniustitia peccatum, quia occidatur homo contra Dei voluntatem: nam omne peccatum sit contra Dei voluntatem. Item si Dominus occidat seruum suum, non videtur facere contra iustitiam, quia perdit rem, & possessionem suam.

In hac re S. Thomas 2. 2. q. 64. art. 5. apertè docet, homicidium sui ipsius ideo esse contra iustitiam, quia vnusquisque est pars Reipublicæ, & est ei utilis: occidens seipsum facit contra iustitiam Reipublicæ, quia priuat Reipublicam parte, & membro sibi utili.

Dices, Reipublica non habet Dominium vitæ. Respondet, satis esse, ut vita cuiusque sit utilis Reipublicæ, & Reipublica habet ius seipsum tuendi ex opera, industria, & labore suorum ciuium: nam iustitia non semper fundatur in hoc, ut quis habeat Dominium, satis est si habeat ius vendendi, sicut habet vsuarius, vel usufructuarius, vel commodatarius, vel conductor: sicut etiam homo qui habet famulos, non habet eos vt seruos, habet tamen ius vtendi opera, & labore ipsorum, & contra iustitiam faceret, qui famulos auferret.

Secundo obijciens: Si homines vagi viuerent, & Reipublica nulla esset, tunc in homicidio non peccaretur cōtra iustitiam Reipublicæ, & tamen homicidium ex natura sua est

contra iustitiam. Item, si duo tantum homines viuerent, vel vnus, & hic seipsum occideret, homicidium sui ipsius ex natura sua est contra Reipublicam. Item accidere potest, ut is qui occiditur, non sit Reipublicæ utilis, sed potius perniciosus, aut inutilis. Respondetur, S. Thomam esse locutum supposita regnorum, & ciuitatum constitutione, & diuisione, sicut supposita rerum temporalium diuisione, & propria occupatione, contra iustitiam peccatur, cum res auferatur alteri, quod si res essent communes, & nulli propria, non sic peccaretur contra iustitiam. Sic etiam facta regnorum & ciuitatum diuisione, homicidium hominis est contra iustitiam Reipublicæ, quod si nulla esset Reipublica, non peccaretur contra eam. Item S. Thomas loquitur de homicidio, quo interficitur ciuis Reipublicæ utilis: nam si utilis non esset Reipublicæ, bonum non læderetur: nisi dicas, tunc etiam agi contra Reipublicam, quoniam priuatur parte, & eius suo; sicut si alicui abscidisses partem corporis sibi inutilem.

Quidquid sit de hac re, sunt qui dicant, nihilominus homicidium esse contra iustitiam, quia præter iniustitiam Reipublicæ, quam modo habet posita rerum publicarum diuisione, & communi ciuium commodo, habet ex natura sua aliam iniustitiam annexam, nimirum contra Dei voluntatem; Deus enim habet Dominium vitæ cuiusque, vnde homicidium sui ipsius est iniustitia, quia sit iniurio Domino, id est, iniurio Deo.

Dices: Omne peccatum sit contra Dei voluntatem: Respondent, aliud esse de alijs peccatis, quia sunt contra voluntatem Dei, tanquam contra voluntatem legislatoris communis, ac supremi Principis, & Domini: sed non sunt contra voluntatem proximi, & immediati Domini: vt cum quis per fornicationem corpore suo abutitur, vel prodigè dissipat bona sua. Vnde illud peccatum erit contra iustitiam in alijs rebus, quod sit iniurio proprio, & immediato Domino; vt furtum, rapina; hæc enim non dicuntur esse contra iustitiam, quia hanc contra Dei voluntatem; sed quia sunt contra voluntatem eius, qui proprius, & immediatus rei Dominus est: quia vero Deus est proprius, & immediatus Dominus vitæ hominū, ideo homicidium etiam sui ipsius est contra iustitiam, quia sit contra voluntatem proprii, & immediati Domini. Sic etiam si herus occidat seruum suum, facit contra iustitiam: nam licet habeat Dominium in operas, industrias, & laborem serui, non tamen in vitam eius.

Secundo obijciens: Hominis ad Deum non est iustitia, quia Deo pro bonis ab eo acceptis nihil æquale reddere possumus, & quia nihil Deo præstare possumus, quod non sit ipsius: immò vt ei retribuamus, prius ipse tribuit nobis; ergo consequenter nō potest esse iustitia hominis ad Deum, nihil enim Deo auferre possumus. Respondent, satis esse vt homicidium sui ipsius dicatur esse contra iustitiam, si sit peccatum factum cōtra Dei voluntatem, qui solus habet vitæ hominis Dominium: nam verè occidens seipsum, vitam sibi adimit contra veri Domini voluntatem. Deinde colligunt, homicidium alterius esse contra iustitiam, ex triplici capite. Primo, quia Reipublica priuatur membro, & parte sibi utili. Secundo, quia homini vita adimitur, qua nihil carius est, cuius homo habebat vsum, & fructum, & custodiam. Terrio, quia vita auferatur contra voluntatem Dei, qui est verus Dominus vitæ hominis. Sed quomodo homicidium sit peccatum contra iustitiam, & homicidium sui ipsius, quod peccatum sit, diximus in Quinto Præcepto Decalogi.

Secundo queritur, Quid debeat restituere, qui occidit aliquem iniuste? De hac re agit Sotus lib. 4. de Iustitia q. 6. art. 3. ad 3. & Cotar. lib. 2. var. resol. num. 7. Gabr. in 4. Dist. 15. Maior eadem Dist. quæst. 19. Ledelma in 4. par. 2. q. 18. art. 2. Siluest. in verò. Restitutio. 3. num. 2. Nauar. cap. 15. num. 22. & seqq.

Conuenit inter omnes, homicidam iniustum esse obligatum ad restituendum. Primo, impenas factas in cura-

tione morbi, siue vulneris illati. Secundo ad lucrum cessans. Tertio debet restituere omnia damna ex nece secuta. Sed difficultas est, an in integrum solvere teneatur omnes operas & lucra, quæ alioqui obuentura fuissent, si alius non occideretur? V. g. occidit Titius Caium opificem, qui quotidie ex artificio victum sibi, uxori, filiis, & familiæ comparabat, an teneatur solvere in integrum, quidquid labore suo, & arte acquirerebat. Maior loco supra citato censet, non obligari ad id in integrum soluendum: nam aliquid, inquit, est minuendum, tum quia viuens suis manibus laborat, & laborando quotidie minus aptus fiebat ad laborandum: vires enim corporis continuo labore paulatim deficiunt: tum quia si viveret, vita eius esset periculis exposita, posset enim casu non breui tempore: ergo propter periculum aliquid est minuendum. Hanc sententiam Covarruias loco citato, item Sotus ubi supra, & Ledesma improbant, & aiunt, in integrum esse restitutionem faciendam, quoniam si quis artificem detineret inuitum ut laboraret, qui suo labore iuuisset alioqui lucraturus duos denarios argenteos, teneatur in totum restituere illos duos denarios. Item, si Titus vi impediret mercatorem, ne iret ad nundinas, vel ne merces emereret, teneatur in integrum restituere lucrum, quod illi cessauit.

Ceteram sententiam Maioris videtur esse vera, non quidem ex ea parte, quæ ad minus deberi quiescenti, quam laboranti, hoc enim rectè impugnant Covarruias, Sotus, & Ledesma, sed ex parte, quæ dicit lucrum in spe minoris aestimari, quam lucrum in re. Item omnes operas, lucra & commoda artificis intercepti considerari debent cum omnibus suis periculis, impedimentis, & occupationibus, quibus est vita humana exposita, fieri enim poterat, ut Caius artifex citius moreretur, vel aliquo alio impedimento decideretur, ne tantum lucrum acquireret. Fieri item poterat, ut sponte sua à laborando, & lucrando per aliquot dies desisteret, ergo hæc, & alia similia consideranda videntur in restitutione facienda.

Tertio queritur, An præter damnum ex homicidio secutum, debeat etiam aliquid restitui pro iniuria, quæ per homicidium inferitur occiso? Sunt duæ opiniones. Prima assentit, nihil esse pro iniuria restituendum ultra restitutionem impensarum, & lucrum cessantis, & damnum ex homicidio contingentium. Ita sentiunt quidam, immò aiunt, ita docuit Hostiensis, Panormitanus, Zasius, Romanus, & alios. Et probant, quia id videtur asserere iura, & leges, in eis enim impensas, lucra cessantia, & damna secuta ex homicidio restitui iubentur, & nihil præterea. Item quia homo non est Dominus vitæ, neque membrorum, & difficiles sunt restitutiones pro iniuria ex homicidio illata, alioqui enim oporteret aliquid restitui ultra damnum, & impensam ex amputatione membri secuta, pro deformitate ex amputato membro derelicta: pro deformitate fieri ex cicatrice secuta. Oporteret etiam aliquid amplius restitui pro homine ingenuo, vel nobili interfecto, quam pro quocunque alio plebeio occiso.

Alteram est opinio, dicentium, aliquid esse pro iniuria restituendum. Et probant, quia præter damna, & impensas, est etiam iniuria contra iustitiam.

In hac re verior est secunda opinio, licet prima opinio sit valde probabilis: nam damnum, quia est contra iustitiam illatum, restitui debet. Sic etiam omnis iniuria, quæ est per homicidium illata, restituenda est, eo modo quo poterit.

Sed difficultas est, an ex modo occidendi iniurioso, nimirum insidiosè, proditoriè, crudeliter, atrociter, sit aliquid amplius, arbitrio boni viri restituendum? Sotus lib. 4. de Iustitia, & iure art. 3. ad 3. assentit aliquid amplius esse restituendum. Sed probabilius est oppositum, quoniam restitutionis obligatio non nascitur ex modo occidendi alium, sed ex damno, vel iniuria inde secuta: quare licet necis modus varietur, nõ variatur tamen restitutionis obli-

gatio, nisi ex modo homicidij vel damnum, vel iniuria augetur.

Quarto queritur, An præter impensas, lucrum cessans, & iniuriam ex homicidio secutam, sit aliquid restituendum pro vita ipsa hominis occisi? Duæ sunt opiniones; vna assentitum aliquid restituendum. Hanc tenet opinionem Scotus in 4. Distinct. 15. quest. 3. Adrianus in 4. de restit. quest. vltima. Maior eod. lib. & Distinct. quest. 10. Sot. lib. eod. quest. 6. art. 3. ad 3. Caiet. in Summa verbo restitutio cap. 2. Siluest. eod. verb. 3. quest. 2. Arvilla eod. verb. num. 2. Id probant, quia vita est per homicidium contra iustitiam ablata, ergo aliquid est pro ipsa restituendum. Item si seruum Caij Titius occideret, deberet aliquid restituere præter damnum, pro ipsa vita serui contra iustitiam occisi. Quod si dicas, Vita pecunia æstimari non potest, cum sit omni auro pretiosior? contra est, quia saltem refarciari, aut compensari æquivalenter potest, sicut etiam fama & honor, quæ sunt maiora bona, pecunijs, compensari solent.

Ait secunda opinio, nihil esse pro vita restituendum. Ita Nauar. cap. 15. num. 22. & probat ex l. Liber homo. ff. de legem Aquiliam, ubi dicitur, hominem liberum nullo pacto æstimari posse, & l. Finali. ff. de his, qui deiecerunt vel effuderunt, ubi dicitur: illi homini libero, qui præterens per viam publicam percutitur re aliqua proieda, aut cadente ex aliqua fenestra, deberi medicationis impensam, & stipendia, quæ sanus lucrum fecisset, non autem quidquam pro deformitate, aut cicatrice inde relicta. Corpus enim liberum non recipit æstimationem. Hæc ibi lex, & l. Ex hac. ff. Si quadrupes pauperiem fecerit, quæ statuit, quod quantumvis contra dominum alicuius animalis, quod occidit alicuius seruum, vel aliud animal, huius Dominus habeat actionem & ius petendi medicationis impensas, & stipendia, quæ alicuius lucrum fecisset, nihil tamen potest petere pro cicatrice, vel deformitate.

Docet ergo Nauarrus, si Titius occidat seruum alterius, vel amputet membrum illius, vel cicatrice deformet, restituere debere totum damnum, quod Dominus patitur, & tantum, quantum minoris venderetur, eo quod membro careat, vel cicatrice habeat. Similiter si quis feminam nobilem cicatrice deformet, restituere debet quantum minoris nuberet, eo quod sit cicatrice notata, & nihil amplius præterea. Colligit ex dictis supradictus Auctor, aliquando maiorem restitutionem esse faciendam ob mercatorem, vel artificem aliquem occisum, quam ob nobilem, vel illustrem: quia sunt restituenda, quæ alioqui mercator, vel artifex lucrum fecisset, quod locum non habet in nobili, vel illustri.

In hac re licet opinio Nauarri sit admodum probabilis, mihi tamen probabilior videtur prima opinio, quia reuera per homicidium contra iustitiam vita est ablata, ergo aliquid est pro ea restituendum: nam iustitiam lex exigit, ut tantum restituas, quantum abstulisti, & tantum refarciaris, & compenses, quantum læsisti, quod si nõ potes in integrum, saltem ex parte. Argumentum verò Nauarri solum probat in foro exteriori ex iure civili non dari actionem petendi aliquid pro vita, sed petendi impensas, stipendia, & lucra, quæ cessant. Leges autem civiles aliquando actionem non concedunt, quando est obligatio in conscientia aliquid faciendi, vel soluendi.

Quinto queritur, An aliquid restitui debeat pro impensis factis in funere? Respondeo ex communi sententia, impensas funeris non esse restituendas, quia huiusmodi impensas alioqui fierent. Intelligitur autem hoc de impensis ordinariè fieri solitis in funere: nam si extraordinariè factæ sunt aliquæ, nimirum ex hoc, quod tali tempore, vel tali loco, vel tali modo occisus est aliquis, amplius solito aliquid expensum est, restitui debet, quia homicidium fuit causa huiusmodi impensarum.

Sexto queritur, An homicidia Iudicis sententia condemnata ad mortem, in integrum satisfaciatur capitis sen-

tentiam passus, an verò restituere etiam teneatur damna ex homicidio secuta? Nauar. *cap. 15. num. 25.* asserit eum obligari; quia Iudex punit homicidam propter damnum Reipublicæ commune: vnde non liberatur homicida ab obligatione solvendi damnum illatum occiso: nam homicida, & Republicam, & occisum læsit contra Iustitiam. Alij verò distinguunt: si homicida punitur à Iudice ad petitionem, & querelam partis læsæ; tunc nihil debet restituere: si tamen capite punitur à Iudice suo officio fungente, nihil pariter e læsa petente, tunc tenetur restituere parti læsæ damnum l'cutum. Alij verò generaliter ajunt, homicidam capite damnatum ad nihil aliud obligari; quia capitis sententia eo impenfat omnem iniuriam, & damnum homicidij.

Sed re vera dicendum est generaliter, homicidam morte damnatum, obligari ad restituendum omnes impenfas in curatione morbi, vel funeris factas modo explicato; & quicquid expensum est, vsque ad mortem occisi; quia hæc damna sunt illata occiso, & pœna mortis à Iudice inflicta non compenfat huiusmodi damna; quia sunt in conscientia debiti ex Iustitia, vt rectè docuit Nauar. & præter hæc ad nihil aliud tenetur.

Septimo quaritur, An qui prouocatus ab alio ad duellum, occidit illum in duello, tenetur restituere aliquid? Respondetur, mortaliter quidem illum peccare: quoniam duellum est illicitum; sed non obligari ad restitutionem faciendam; quia eo ipso, quod occisus prouocauit ad duellum homicidam, tacite videtur remississe obligationem restituendi, si in duello interficeretur. Dices, homicidium peccatum est contra Iustitiam; ergo homicida tenetur restitutionem facere. Respondetur, argumenti concludere, restitutionem esse faciendam ex natura rei, nisi obligatio restituendi retinetur ab eo, qui potest remittere: vnusquisque autem potest remittere obligationem restituendi, quæ alioqui in homicida nascereatur: sicut si vulneratus lethaliter remitteret omnem restituendi obligationem, antequam ex vulnere accepto moriatur. Hinc sequitur, vt si duo se mutuo ad duellum prouocent, tacite sibi inuicem remittant obligationem restituendi, si vnus ab altero in duello occidatur.

Octauo quaritur, An qui occidit alium, vt se ipsum defendat, aliquid restituere teneatur? Respondetur, si occidit eum moderamine inculpate tutele, vt dicitur in Iure, non esse obligatum: quia restitutionis obligatio nascitur ratione rei alienæ acceptæ, quod nō est hic, aut ratione delicti contra Iustitiam commissi: sed in casu nostro non est delictum, ergo nec obligatio restituendi. Si tamen occidit absque moderamine inculpate tutele, tunc obligatur ad restitutionem faciendam, quia delictum est commissum.

Quæres, ex qua culpa occidens inuasorem teneatur? Respondetur, regulam hanc esse generalem, quando quis tenetur restituere ex delicto, obligari solum ex dolo, & lata culpa. In nostro igitur casu, si culpa, & negligentia lata fuit, tenetur restituere, non tamen si leuissima, & leuis fuit. Deinde quæres, An huiusmodi restitutio in nostro casu sit mitius faciendâ, quàm si homicidium ex industria fuisse admissum? Respondetur, Siluest. *verb. Restitut. 3. q. 2.* & Angel. *cod. verb. num. 1. versu. homicida*, aliter, restitutionem non in integrum, sed ex parte, arbitrio boni viri esse faciendam. Nauar. tamen *cap. 15. num. 27.* ait, restitutionem esse faciendam in integrum; & hoc est probabilius, & verius; quia, vt diximus, si negligentia fuit solum leuissima, vel leuis, non est obligatio restituendi; si autem fuit lata, cum ea sit peccatum mortale, sequitur, vt restitutio sit in integrum faciendâ; quia mortaliter, & proinde grauiter peccatum est contra Iustitiam.

Nono quaritur, An ex homicidio casuali sit restitutio necessario faciendâ? Respondetur esse considerandum, an qui casu occidit, sufficientem diligentiam adhibuit ne alium occideret; & tunc non tenetur aliquid restituere; quia nulla præcesserat culpa; si verò sufficientem non adhibuit diligentiam, tenetur restituere, quia culpa præcessit. Quæres, ex quam culpa teneatur, hoc est, ex qua negligentia? Respondetur ex dictis in precedenti quaestione, ex culpa, & negligentia

lata, non leuissima, vel leui: nam in delictis, siue quasi delictis solum ex lata negligentia obligamur: ex quo etiam sequitur, vt restitutio faciendâ sit in integrum, vt præcedenti diximus quaestione.

Decimo quaritur, Quid dicendum sit in hoc casu: Titius occidit Paulum occultè, & Caius innocens multa incommoda, & damna patitur ob homicidium sibi falso impositum, teneaturne Titius illa damna Caius restituere? Respondetur, esse distinguendum: Si Titius probabiliter præiudicet esse damnum passurum ex eo homicidio, vt pote, quia prænouerat inter Caium, & Paulum esse inimicitias, tunc tenetur Titius ea damna Caius restituere: cauere enim debuit ne Caius ea damna pateretur. Si autem non præiudicet esse damna passurum ex homicidio, tunc nihil tenetur restituere Caius; quia eam nihil præiudicet, nulla in eo culpa præcessit, vt Caius damna pateretur: vnde quicquid damni Caius passus est, aliunde accidit, non ex vlla culpa, & delicto Titij.

Vndecimo quaritur, Homicida quibus hæredibus occisi restituere teneatur? V. g. Titius occidit Caium, Caius verò sua industria, labore, vel bonis alebat uxorem, filios, parentes, aliquos cognatos, famulos, amicos, quorum omnium alimenta Caij necesse cessarunt, an Titius hos omnes alere teneatur? Nauar. *cap. 15. num. 24.* asserit esse obligatum ad alendos etiam cognatos; & ceteri Scotus, Gabriel, Adrianus generaliter inquirunt obligari ad alendos eos, quos alioqui Caius occisus aluisset. At Sotus *lib. 4. de Iustitia, quest. 6. art. 3. ad 3.* docet Titium obligari ad alendos eos, quos Caius alere tenebatur; vt pote filios, uxorem, & parentes; non tamen eos, quos Caius ex liberalitate tantum aluisset.

Sed in hac re prima opinio est multo verior. Vnde in hoc est idem dicendum, quod in simili dicimus de impediendo alium à consecutione alicuius boni, si tu me impediatis vi, metu, fraude, vel mendacio, ne Titius mihi elemosynam det, vel legatum ex testamento relinquat, vel beneficium Ecclesiasticum, aut aliquod officium vtile mihi conferat, teneatur mihi tantum restituere, quanta est probabilis spes, quod ego essem alioqui illa bona consecutus. Si autem me impediatis tantum nudis precibus, vel verbis, nihil teneatur mihi restituere.

Ex huiusmodi doctrina, quæ communis est omnium, sequitur, vt homicida teneatur etiam alere, quos occisus alioqui ex liberalitate sola aluisset; quia homicidium est vi illatum, & contra Iustitiam; ergo vi, & contra Iustitiam impediti illi sunt ab alimentis; quamuis alerentur ex sola liberalitate. Cæterum non sunt restituenda alimenta omnino in integrum, sed in ea quantitate, quanta probabilis est, quod esset futura, si non fuisset patratum homicidium, & deductis etiam periculis, quibus alimenta essent exposita.

Duodecimo quaritur, An si homicida non possit restituere, teneatur compensationem aliquam facere in bonis spiritualibus, hoc est, an teneatur, vel preces fundere ad Deum, vel sacrificia offerre pro anima occisi? Scotus ait: vbiunque est pœna mortis pro homicidio constituta; debere homicidam patienter sustinere pœnam illam sibi per Iudicem illatam; non tamen obligari ad se offerendum ad huiusmodi pœnam. Vbiunque verò non est talis pœna pro homicidio destinata, vel quancumque homicida pœnam hanc passus non fuerit, debere pro anima occisi preces fundere, & sacrificia offerre. Scotum communiter sequuntur Adrianus, Almainus, Gabriel, & Antoninus.

Cæterum Sotus aperte fateatur, nō esse obligatum homicidam ad huiusmodi compensationem spirituales faciendam; quia ratio Iustitiæ solum exigit, vt iniuria compense-tur, damna refarciantur. Deinde spiritualia bona sunt superioris ordinis, & generis, quàm temporalia, ergo non sunt debita pro temporalibus. Et confirmatur, quia fieri potest, vt occisus fuerit infidelis, aut hæreticus, cui nihil proficiant spiritualia bona. Dices, pro vita occisi aliquid est restituendum, nō pecunia, quia est longè vilior pecunia,

quam vita: ergo erit dandum aliquid spirituale. Respondetur: Sicut pecunia est longe vilior quam vita, ita quodcumque spirituale bonum est longe pretiosius, quam vita temporalis: proinde pretiosiora bona non tenentur dare pro minus pretiosis, & inferioribus.

Decimotertio quaeritur, An homicida ipso iure amittat Ecclesiasticum beneficium, si quod habet? De hoc dubio diximus in tractat. de benef. In praesentia satis sit dicere, communem esse opinionem, cum ipso iure non amittere Beneficium, antequam à Iudice condemnatur, & consequenter ante sententiam Iudicis, fructus Beneficij facere suos: & renunciationem Beneficij, si fecerit ante sententiam Iudicis, esse in conscientia validam. Glossa in cap. 2. vi. lre pendente, in 6. communiter recepta, ut ait Couar. in cap. si furiosus, de homicidio, par. 2. §. 3. mm. 7.

Decimoquarto quaeritur, An homicida in conscientia in bonis occisi, possit succedere relictis ei, vel ex testamento, vel ab intestato? Respondetur, ex Iure civili communi aperte constare, non posse homicidam ei succedere. *L. indignum. ff. de his, qui ut indignis auferuntur. Et l. cum rario. ff. de bonis damnatis.* haec habentur. [Qui manifeste comprobatus fuerit, ut per eius negligentiam, & culpam, alius, à quo haeres institutus erat, moreretur, repellitur ab hereditate.] Sed notandum est, hanc legem, & alias similes habere vim post sententiam criminis, quare aut sententiam Iudicis potest in foro conscientiae homicida in hereditatem succedere. Immo si ante mortem, homicidam testator herede relinquit, post lethale vulnus ab eo acceptum, testamentum non condens, aut testamentum antea factum confirmans, valet etiam in foro exteriori secundum aliquorum opinionem. Alij autem putant etiam tunc in foro exteriori non valere, & merito in penam criminis homicidam priuari hereditate. Item qui accusando non vindicant necem testatoris, iure communi cui li ab hereditate repelluntur. *L. ei, qui mortem. Et l. portiones. ff. de his, qui ut indignis auferuntur. Et l. cum mortem. ff. de iure ffici.* Item Iure etiam communi civili homicida non potest hereditatem testatoris occisi habere, etiam si ad alium heredem devenerit, cui homicida ex iure aliqui successisset. *L. Lucius. ff. de iure ffici.* Omnes huiusmodi leges solum habent vim post sententiam criminis latam.

Quod si quaeras, an hereditas, qua homicida priuatur, accedat alijs cohæredibus, an vero pertineat ad filium? Respondetur, propositi dubium habere locum solummodo in foro exteriori post sententiam criminis latam, & tunc pertinere ad filium, non autem accedere alijs cohæredibus: nam in penam criminis merito homicida priuatur parte hereditatis sibi aliqui obuentura: & in penam etiam criminis ea pars hereditatis applicatur filio, quia potuit eam sibi filicus iure applicare.

De Restitutione faciendâ ex vulnere, vel amputatione membri.

CAPVT IV.

PRIMO quaeritur, quo pacto vulnerare hominem, vel membrum aliquod hominis amputare, sit peccatum contra iustitiam, etiam si quis sibi ipsi membrum abscondat? Ratio dubitandi est, quia potest alicui ex consensu, vulnus infligi, vel membrum abscondi, & scienti, ac volenti non fit iniuria, vel iniustitia. Respondetur, Quoties vi, vel fraude, vel quomodocumque contra voluntatē hominis vulnus infligitur, vel membrum amputatur, peccati est iniustitiae, quia ipsi homini vulnerato, vel cui membrum amputatur, fit iniuria, & damnum. Item quodcumque quis consentiens vulneratur, vel membrum priuatur sine causa, peccatum est contra iustitiam, quia sicut nullus habet dominium suae vite corporalis, quoniam illud sibi Deus retinuit, sic nullus habet Dominium membrorum: eadem enim est ratio totius, & partis. Quare sicut homo seipsum occidens, vt

vt supra diximus, facit contra Iustitiam Republicae, & Dei sic etiam seipsum vulnerans, vel membrum amputans, vel sine causa id sibi fieri permittens, facit contra iustitiam Republicae, & Dei.

Secundo quaeritur, Quid sit pro vulnere, vel amputatione membri restituendum? Respondetur, ex communi sententia, esse restituendas omnes impensas in curatione vulneris, vel membri. Item omne quod interest vulnerati, nimirum lucrum, quod illi cessavit, & damnum, quod accepit. Omnis item iniuria, si quae est illata, est compensanda. An vero praeter haec sit etiam aliquid restituendum pro ipso membro amputato, aut pro deformitate cicatricis, sunt duae opiniones, sicuti diximus supra de homicidio. Nauarrus enim putat, nihil aliud esse restituendum. Alij vero autem esse aliquid restituendum pro ipsius membri vita ablata. Sed, vt diximus, valde probabilis est opinio Nauarrus. Et quicquid sit de hac re, certum est, si seruo membrum sit amputatum, Domino ipsius esse restituendum, quanti minoris venderetur seruus, quod eo membro careat. Similiter si femina vulnerata derelicta sit cicatrix, est restituendum totum damnum, quod ea patitur ob cicatricem, nimirum si ob eam non nupsisset pari.

Ex dictis sequitur, quod etiam sit restituendum pro libertate alicui contra iustitiam adempta, v. g. Titius Caion alioqui liberum hominem seruituti subiecit iniuste, necesse est, vt in libertatem restituatur, pecunijs eum redimendo, vel aliter pro eo satisfaciendo.

De Restitutione ob stuprum faciendâ.

CAPVT V.

DE stupro qualis sit luxuriae species, explicuimus in sexto Praecepto decalogi. In praesentia solum est agendum de obligatione restitutionis quae nascitur ex stupro.

PRIMO quaeritur, Quo pacto stuprum sit contra iustitiam? Respondetur, inter omnes conuenire, quodcumque aliquis corrumpit virginem vi, minis, metu, fraude, vel mendacijs, esse peccatum contra iustitiam: tum quia vis inferitur faminae: tum quia iniuria, & damno afficitur virgo contra voluntatem suam.

Tota difficultas in eo posita est, an quando femina consentiens corrumpitur, qui corrumpit illam, peccet contra iustitiam? Duæ sunt opiniones. Prima asserit non esse peccatum contra iustitiam, immo nec esse speciale peccatum luxuriae à simplici fornicatione distinctum. Ita Sotus in 4. Dist. 18. q. 2. art. 4. Ratio huius est, quia stuprum non est speciale luxuriae peccatum, nisi quando quis corrumpit vi, vel fraude, vel mendacijs: & tunc stuprum esse iniustitiam simul cum peccato luxuriae coniunctam, at si sponte sua consentiens sinat se ab alio corrumpi, non esse iniustitiam, quoniam femina Dominium habet suae virginis, & nemini facit iniuriam, si libere suam perdat virginis, & velit inuoluta manere.

Alia secunda opinio, stuprum esse speciale peccati luxuriae à simplici fornicatione specie distinctum, etiam si libere consentiens virgo femina corrumpatur, & esse iniustitiam peccatum, quia sicut nullus habet Dominium alterius sui membri corporalis, ita nec femina habet Dominium suae virginis integritatis: nam virginea integritas videtur connumeranda inter membra, siue bona corporalia, est enim virginea integritas à natura data. Ita videtur sentire Medicus in sua Instructione confessoriorum, cap. 1. §. 181.

In hac re probabilis mihi videtur, stuprum, etiam in virgine, quae consentiens corrumpitur ab aliquo, esse speciale peccatum luxuriae, à simplici fornicatione specie distinctum, non tamen esse iniustitiam peccatum, quod sit speciale luxuriae peccatum, probauimus in sexto Praecepto decalogi. Quod autem non sit iniustitiam delictum, ratio videtur ostendere, quia non facit iniuriam virgo libere consentiens

sentens suæ virginitatis corruptioni, aut patri, aut sibi, aut alteri. Non patri, quia potest, si velit, innupta manere, ita ut poterit non teneatur cum ampliori dote eam matrimonio coniungere: non sibi, quia scienti, ac volenti non fit iniuria. Quod si dicas, Non habet femina Dominium suæ corporalis integritatis: Contra hoc est argumentum, quia integritas data est femine ut bonum ipsius, de qua possit libere disponere: est enim data ad bonum matrimonij, ut femina possit commodius nubere, sed potest femina, si velit, abique matrimonio permanere. Item nulli alteri facit iniuriam, cum, ut diximus, innupta possit permanere.

Secundo quaeritur, Quid sit restituendum, cum aliquis virginem feminam corrupit? De hac quaestione Paludanus in 4. Dist. 15. q. 5. Siluest. verb. *Luxuria*. q. 5. Angel. verb. *Stuprum*, num. 1. Armilla verb. *Restitutio*, num. 22. Scotus in 4. Dist. 30. quest. 1. Adrianus in 4. q. 2. de *Matrimonio*. §. *Ideo igitur ad questum*. Antonii. par. 2. tit. 1. cap. 6. c. 1. Gabriel in 4. Dist. 16. q. 17. art. 3. dub. 3. Sotus lib. 4. de *Iustitia* q. 7. art. 1. ad 2. Nauar. cap. 16. num. 26. Covar. de *Sponsalibus*, par. 2. cap. 6. §. 8. num. 15. Cordub. in *suis Quaestionibus* lib. 1. quest. 13.

Inter omnes conuenit, quandoctunque aliquis virginem inuitam corrumpit, obligari ad restitutionem ei faciendam. Quæres, quando virgo censetur inuita corrumpi? Respondetur ex communi consensu, inuitam corrumpi, quando corrumpitur vel vi, vel metu, vel fraude, vel mendacijs, tunc enim contra voluntatem virginis violatur eius integritas. Sed difficultas est, an preces impotente in hac re ceulantur tanquam vis illata femine? Nauar. & Cordubensis videntur sentire preces huiusmodi censendas esse tanquam vim. Sotus autem putat non esse vim, quod est probabilius, quia re vera preces licet sint assidue, & importunæ, non tollunt tamen voluntarium.

Item difficultas est, An dona, & munera sint habenda tanquam vis, quando consentitur feminæ, ut consentiat? Respondetur, minime, quia non tollunt voluntarium, sed tantum sollicitant, & sollicitant. Idem dicendum est de blanditijs, quibus petrihi feminæ solent.

Conuenit deinde inter omnes Auctores, eum, qui inuitam virginem corrumpit, loco restitutionis obligari ad eam in vxorem ducendam; vel ad eam commodè dotandam, vel saltem ad procurandum, ut pro sui status conditione, ac si virgo esset, nubat, vel habeat, quibus commodè possit nubere.

Quæres an teneatur in vxorem ducere simul, & dotare? Angelus loco supra citato videtur asserere, ad vtrumque eum obligari, si ipsa, & pater consenserint in matrimonio; si vero consentium non præstent, obligatum esse ad eam dotandam. Tum quia cap. 1. §. 2. de *Adulter*, vtrique obligatio imponitur, tum quia non videtur sufficiens restitutio, si corruptor ducat eam in vxorem, quia fieri potest, ut statim moriatur vir, ac nisi dotauerit, manebit ea corrupta, & sine dote. Sed, ut rectè ait Siluester, in foro conscientie, si promittit matrimonium, & sit æqualis teneatur eam ducere: si non promittit matrimonium, satis est, vel eam ducere in vxorem, si ipsa, & pater consenserint: vel eam dotare, vel commodè alicui alteri matrimonio coniungere, si ipsa, vel pater eius, consentium præstare noverint, ut eam in vxorem habeat. Et in cap. 1. §. 2. de *Adulter*. pena ad vtrumque imposita intelligitur in foro exteriori post sententiam criminis: nam corruptor virginis merito hac pena condemnatur, ut ducat vxorem quam corrupit, & ut dotet eam, at, ut docet Iulius Clarus lib. 5. *Sententiarum receptorum*. §. *Stuprum*, num. 3. in vsu non est, ut corruptor virginis cogatur eam ducere in vxorem, sed alternatim cogatur, vel eam ducere vxorem, vel eam dotare. Et hoc ait, quando puella corrupta est honestæ vite.

Secundo quaeritur, An qui virginem sponte sua consentientem corrumpit, teneatur ad aliquam restitutionem ei faciendam? Sunt qui putent ad id teneri. Sic Medina in *sua Instructione Confessar.* cap. 14. num. 18. & probat, quia femina non habet suæ integritatis Dominium. Sed com-

munis opinio est; non teneri ad aliquam restitutionem faciendam. Ita Sotus loco citato. Ledesma in 4. par. 2. q. 18. art. 2. dub. 2. Cordub. in *quaestionibus suis* lib. 1. q. 13. dicto 4. Siluester verb. *Luxuria*. q. 5. Angelus in verb. *Stuprum*, num. 1. Nauar. cap. 16. num. 16. Et ratio id suadet, ac probat, quia scienti, ac volenti non fit iniuria. Quod si dicas, femina non habet suæ integritatis Dominium: contra hoc est primo: quod, ut supra diximus, nulla ratione probatur efficaciter, femina non habere suæ Dominium integritatis: secundo, quia etiam si non haberet, nihil refert, quoniam potest femina libere, si velit, remittere obligationem restituendi sibi damnum illatum. Sicut is, cui amputatum est membrum iniuste, licet non habeat dominium membri, potest libere remittere omnem obligationem restituendi sibi damnum illatum, ob membri amputationem.

Tertio quaeritur, Quam restitutionem facere teneatur is, qui corrumpit virginem flecto animo promittens se eam ducturum in vxorem? Respondetur, conuenire inter omnes eum obligari ad promissionem, licet flectam, præstandam: nam etsi eitra animi propositum promiserit, teneatur tamen præstare quod flecte promisit, quoniam in flecte promittendo decepit feminam, & damnum est huiusmodi, ut restitui aliter non possit, nisi ducendo eam in vxorem. Excipiunt tamen Auctores tres casus: Primus est, si is, qui promisit, sit impeditus legitime, V. G. si sit vir sacer ordinibus initiatus, vel si cum alia femina matrimonium contraxerit. Secundus casus est, si inde securura sint magna, & graua scandala parentum, vel propinquorum. Tertius casus est, si sint status, & vite conditione dispares, ut puta si vir est illustis, vel nobilis, vel officio, aut dignitate conspicuas, & femina sit vel rustici hominis, vel opificis filia, vel ancilla.

Sed difficultas est, Primo, an quando sunt dispares in vite statu, sed femina, quæ corrumpitur, ignorat eam status conditionem, teneatur vir eam corrupens in flecta promissione, eam ducere in vxorem? Cordubensis supra citatus videtur asserere non obligari, quia contractus debet esse ex vtraque parte æqualis, alioqui non est obligatorius. Sed illi oppositum videtur probabilius. Nam quando Auctores tertium casum excipiunt, nimirum si vim, & femine sint status dispares, ideo excipiunt, quia femina eo casu sponte passa est se decipi, si quidem facile intelligere potuit promissionem sibi factam ex flecto animo procedere, cum promittens esset vir in vite statu longè superior: at hoc locum non habet, quando femina ignorat status disparitatem, sed solum, quando nouit eam vite conditionem. Nam si ignoret, dici non potest, quod sponte sua decepta sit, quia si sciret tantam esse status disparitatem, forsitan non consensisset, quia credidisset flectam promissionem sibi fieri.

Difficultas secunda est, An qui ex intentione animi promittit se ducturum vxorem, quam corrumpit, teneatur eam ducere etiam in casu, quo sit in vite statu longè superior, & etiam in casu, quo securura magna scandala probabiliter timeantur, vel eroduntur? Respondetur eum esse obligatum etiam in eo casu, quo vite statu esset longè superior, quia verè, & ex animo promittit se ducturum eam in vxorem, & sibi imputet, si puella sit vite conditione inferior, si quidem eam conditionem houerat, & nihilominus promittit ex animo.

Dices, Non est contractus hic ex vtraque parte æqualis. Respondetur, hoc nihil referre, quia quisque potest libere cum alio contrahere cum detrimento, & iactura sua, & cum inæquali conditione ex parte sua: potest enim quisque cedere iuri suo. Item scienti, ac volenti non fit iniuria. Aliud vero est in eo casu, in quo securura creduntur multa, & magna incommoda. Nam tunc videtur distinguendum: si enim ea incommoda, & damna præuiderit violator puellæ, tunc videtur esse obligatus ad ducendum eam, quia sibi imputare debet damna, quæ eueniunt sibi, quod si damna sint aliorum, & non sua, tunc non tenebitur eam ducere, sed tenebitur eam dotare, ut commodè possit nubere, ac si virgo

esse. Si autem damna non prænouent, quæ si præuidisset, non promississet, tunc non videtur obligatus ad ducendum eam, quia non videtur facta promissio ex animo: tenebitur tamen ei prouidere de dote commoda, quò possit nubere, ac si virgo esset.

Tertia difficultas est, An quando vir, & puella dispariter in statu sunt, & vir sic se ducturum eam, teneatur saltem eam docere in eo casu, in quo, propter status disparitatem excusatur ad ducendum eam in uxorem? Sorus videtur asserere non esse obligatum; quia in eo casu solum promissit sic se ducturum eam, & puella prænouerat status disparitatem; & consequenter temere petiuit se deceptis, cum putare debuisset sic se factam esse sibi promissionem. Nauar. tamen, & Cordubensis aiunt, esse obligatum: quia puella solum videtur consensisse fraudi sibi factæ de accipiendâ ex in uxorem: nam credere debuerat sibi verba dari. At verò non ex hoc sequitur, ipsam consensisse in competenti dote sibi deneganda; satis enim probabiliter credere potuit, promittentem daturum sibi competentem dorem, licet ab obligatione accipiendi eam in uxorem excusaretur.

Quarta difficultas est, Quid si puella virgo è contrario est in statu longè superior, & non vult nubere ei qui corripit illam? aut eius parentes nolunt eam tradere matrimonio? tunc ne corruptor puellæ tenebitur ei aliter satisfacere ob virginitatem amissam? Ratio dubitandi est, quia eo ipso quod repellitur, videtur excusari corruptor ab obligatione eam dotandi. Respondetur, nihilominus eum esse obligatum ad satisfaciendum puellæ: nam liberum est puellæ corruptæ, ob factam promissionem de accipiendâ in uxorem, vel nubere falso promittenti; vel honestam dorem ab eo exigere. Vnde corruptor teneatur ad alterutrum, quod puella maluerit, sicut dicemus infra de corruptente vi puellam: nam facta promissione, & fraude corrumpere, peccande est, ac si per vim puella corrumperetur.

Sed quid si corruptor, & puella sint æqualis conditionis, & corruptor repellatur à coniugio, à puella, vel à parentibus eius, an etiam tunc teneatur honestam dorem puellæ concedere? Ratio dubitandi est, quia tunc videtur ab huiusmodi obligatione excusari: nam temere, id est, sine causa, à coniugio repellitur: cum tamen vellet, ut promississet, eam ducere in uxorem. Respondetur, eum obligari ad sufficientem ei dorem concedendam; quia liberum est puellæ per factam promissionem corruptæ, vel nubere corruptor, vel ab eo idoneam, & sufficientem dorem exigere.

Quinta difficultas est, An opes siue diuitiæ in viro corruptente puellam inopem, & egenam, faciant eum esse inæquales conditionis, & status? Respondetur, ex natura rei non facere; nisi quando opes ita sunt amplæ, & inopia puellæ tanta est, ut statum, & conditionem prorsus mutant.

Sexta difficultas est, An qui promissit puellæ se ducturum eam ea conditione, ut non se tradat cognoscendam alteri, teneatur eam ducere, si alium cognouerit? Respondetur non teneri, quia huiusmodi conditio honesta est; & potest perit tanquam præmium integritatis: ergo si puella conditionem non seruet, eo ipso corruptor excusatur ab eius coniugio.

Si roges, An saltem aliquid restituere puellæ teneatur pro integritate amissa? Respondetur probabile videri, eum etiam excusari ab huiusmodi obligatione; quia solum est promissio facta de coniugio futuro, cum conditione, ut puella alium non cognosceret. Sed probabilius est, obligari ad aliquid dandum puellæ, ut commodè possit nubere: quia licet non teneatur ad eam ducendam, ob non seruatum à puella conditionem, non tamen liberatur ab obligatione reparandi damnum illatum puellæ, ob amissam virginitatem.

Septima difficultas est, Titius promissit se ducturum Titiam puellam, quam putabat virginem, & tamquam corruptam inuenit, An teneatur eam ducere? Respondetur

certum esse, quando promissio est facta expresse sub ea conditione; Si te virginem inuenero, non esse obligatum, quia conditio est honesta, & uterque scienter conditioni consensit. Tota igitur difficultas est, quando in promissione huiusmodi conditio non est, & Respondetur, etiam tunc non obligari, ut ait Cordubensis loco citato: quia talis conditio communiter, & tacite videtur esse subintellecta; quia vir non videtur promississet coniugium, si puellam corruptam esse prænouisset.

Octaua difficultas est, Quid restituere teneatur Titius qui puellam non corrupit quidem, sed ita sollicitauit, ut infamia sit notata tanquam corrupta? Respondetur, esse distinguendum: si libere consentiens sollicitata est, eam non teneri ad restitutionem: & puella sibi imputare debet infamiam quam patitur; quia sponte sua consensit sollicitationi: si tamen vi, metu, fraude, vel mendacijs sollicitata est, tunc teneatur sollicitans ad restitutionem huius damni: nimirum obligatur, vel eam ducere, si velit puella, vel sufficienter eam docere, ut nubere possit tanquam virgo: nam cum infamia notata sit tanquam corrupta, coniugii detrimentum patietur.

Nona difficultas est, An qui virginem sponte sua consentientem vitiauit, aliquid restituere teneatur eius parentibus, sub quibus est? Cordubensis loco supra citato alient teneri ad restitutionem etiam parentibus faciendam; si quod puella passa est damnum in nuptijs; nec liberari ab obligatione huiusmodi restitutionis; etiam si puella plenè remittat omne suum damnum, quia stupro virgini illato quantumuis consentiant, iniuria, & damnum inferunt parentibus. Citat etiam pro hac sententia S. Thom. 2. 2. q. 150. arti. 6. ad 3. & ibi Caiet. At vero Sorus lib. 4. de Insuperbia q. 7. arti. 2. sentit nihil ex obligatione esse parentibus restituendum, si puella libere consensit stupro: aut si libere dimisit omne debitum, & obligationem. Et hæc est opinio probabilior, quia, ut supra diximus, puella Dominium habet suæ integritatis, aut saltem libere remittere potest obligationem restituendi sibi damnum ob integritatem amissam; potest enim, si velit, inuupta manere. Negari tamen non potest, eum, qui vitiauit puellam, teneri ad restitutionem, si quod parentes puellæ damnum passi sunt, ut puta, si puella velit nubere alteri, & ob id coacti sint parentes dorem eius augere: quamuis in hoc eadem casu Sorus asserere videatur, ad nihil teneri violatorem puellæ, quia damnum quod parentes patiuntur in augenda eius dote, ipsa est causa, quæ vult nubere alteri, & tamen libere consensit in stuprum, aut libere remisit debitum.

Ad S. Thomam Respondetur, eum solum dicere, quia patri per stuprum filia, sit iniuria aliqua, et est aliquod debitum in penam legis, ut habetur Deut. cap. 22. Hæc S. Thomas. Sed non dicit S. Thom. aliquid esse debitum patri in conscientia, quod est dicere, post condemnationem in penam delicti. Sic Siluest. in verb. Luxuria. q. 5.

Decima difficultas, An violator virginis vi, vel fraude, teneatur ei aliquid restituere, si illa æquè benè nupsit, ac si vitata non fuisset? Sunt qui putent, eum teneri ad aliquid, quia reuera damnum passa est: tum quia per accidens est, ut æquè benè nupsit, & periculum inuenit, vel non æquè benè nubendi, vel patiendi molestias, & incommoda à marito deprehendente eam corruptam. Et aiunt tantum esse restituendum, quantum arbitrio boni viri iudicabitur esse huiusmodi periculum in puella. At vero Nauar. & Cordub. aperte aiunt nihil esse restituendum, si re vera æquè benè nupsit, nec maritus eius corruptionem nouit, aut nihil curauit: & hoc est probabilius: quia damnum, quod per stuprum inferitur, non est amissio integritatis secundum se, quia ea femel amissa, amplius recuperari non potest, nec est pretio æstimabilis: sed torum damnum est, quod patitur puella, in nuptijs propter stuprum; ob quod non ita commodè nubit. Quare si æquè benè nupsit, eum nullum sit damnum passa, non est obligatio aliquid restituendi. Quod si maritus postea cognouit eius corruptionem, & ob hoc, vel eam deseruit, vel male tractat, aliquid est restituendum.

restituendum puella, ob huiusmodi damnum secutum, nimirum tantum, quanti arbitrio boni & prudentis viri aestimabitur eiusmodi damnum.

Dices: etiam si bene nupserit, & nihil damni patiat, saltem propter periculum, cui exposita est, aliquid debet restituere. Respondetur, periculum damni non inducere obligationem restituendi, nisi sequatur damnum, aut nisi ab initio pactum fuerit, ut propter periculum aliquid detur: nam reuera propter periculum potest quis pacisci ab initio, ut aliquid sibi detur: & tunc est obligatio dandi, propter pactum, quantumvis nihil damni sit secutum.

Vndecima difficultas est: Titius cognouit vi, aut fraude Titiam corruptam quidem, sed opinione hominum habitam ut virginem, an teneatur ad restitutionem ei faciendam, ac si virgo esset? Respondetur, obligari Titium ad restitutionem non quidem ratione integritatis, sed ratione infamiae: nam licet corrupta sit, vulgo tamen, & publice habebatur, ut virgo: vnde reuera detrimentum patitur, ita ut non possit tam commodè nubere, quam vulgo creditur: huiusmodi autem restitutio faciendā erit arbitrio boni viri.

Duodecima difficultas est: Titius cognouit Titiam, sciens esse viduam, vel corruptam, nihilominus sicte promisit se eam ducturum, an eam in vxorem ducere teneatur? Quidam putant non teneri, quia sicte promisit, & femina est vidua, vel corrupta. Verius tamen est, eum ad id obligari, si alioqui conditione sunt pares, & aliunde impedimentum non est, quia in huiusmodi copula est quasi quidam contractus innominatus: Deo, ut des, vel Facio, ut facias, & in huiusmodi contractu partes contrahentes obligantur subsecuto effectu ex parte alterutrius, & is qui promittit sicte, teneatur verum facere quod dicit, eo ipso quod altera pars facit, vel dat petita, ne ea pars decepta maneat.

Decimatertia difficultas est, quo modo intelligatur obligatio restituendi ob stuprum vi, vel fraude virgini illatum? cum Doctores communiter doceant, violatorem teneri ad accipiendum eam in vxorem, vel ad dotandum eam; Nam fieri potest, ut vel puella, vel parentes eius nolint eam ipsi dare in vxorem, an tunc maneat liber ab obligatione dotandi eam? Aliqui putant, huiusmodi obligationem restitutionis intelligi sub distinctione, siue alternatiue; ita ut corruptor virginis plenè satisfaciatur alterutrum faciendo, vel ducendo eam in vxorem, vel dotando eam. Sed hoc mihi non placet: non enim huiusmodi libertas est penes corruptorem; sed penes puellam corruptam: nam si ipsa velit in maritum accipere corruptorem, teneatur corruptor eam accipere in vxorem; quod si ipsa nolit, tunc corruptor, eo ipso manet obligatus ad dotandum eam, ut possit commodè nubere alteri, ac si virgo esset.

Decima quarta, & vltima difficultas est: Titius habens votum castitatis, vel religionis, vi, vel fraude sub spe, vel pacto coniugij vitauit Titiam, teneatur ne eam ducere in vxorem dispensatione petita sui voti, an verò possit libere suam votum implere? Respondetur, eum teneri ad dispensationem sui voti procurandam, & ea obtenta obligari ad eam ducendam in vxorem: quia in hoc casu concurrunt duæ obligationes, vna voti, altera restituendi damnum contra iustitiam illatum virgini: Et hæc secunda habet maiorem vim, licet præcesserit obligatio voti, quoniam iure naturali tenemur damnum resarcire: sicut v. g. si Titius promississet se daturum centum in elemosynam, & post promissionem hanc damnum intulisset Caiō, quod reuera aestimaretur centum, si postea non habuisset nisi centum, ita ut verumque nimirum, elemosynam, præstare, & damnum resarcire non posset, reuera teneretur illa centum dare ad resarciendum damnum, & cessaret obligatio præstandi promissam elemosynam; quia elemosyna dari non debet de eo, quod est debitum alteri pro damno ei contra iustitiam illato. Item si Titius, Titium promississet centum proximo, vel Deo, vel hospitali, & postea occidisset

se seruum Caij, vel conculcasse segetes, aut fata eiusdem: & eiusmodi damnum aestimari centum, si Titius non habeat nisi centum, teneatur ea solvere pro seruo occiso, aut pro conculcatione segetum. Idem dicendum est, si Titius non vitauit virginem, sed sub spe coniugij, ita cum ea familiariter egit, ut in plebe suspicio magna sit concepta quod eam corrupisset: nam tunc perinde est, ac si vitialet, ac corrupisset eam. Vnde teneatur eam ducere, quantumvis votum habeat castitatis, & religionis, habita tamen prius dispensatione sui voti. Idem dicendum est potiori ratione, si Titius prius vitiauit puellam sub spe, vel promissione coniugij, & postea votum simplex castitatis, vel religionis emisit: nam teneatur potius ad damnum puellæ resarciendum, quam ad votum implendum.

In his igitur prædictis casibus non eo ipso quod dicimus, Titium obligari ad ducendam in vxorem puellam quam corrupit, liberamus Titium ab obligatione voti; sed dicimus eo ipso Titium obligari ad sui voti dispensationem petendam; quia adest iusta causa, qua votum relaxatur. Et licet simpliciter ei votum non relaxetur, iusta tamen subest causa, ut relaxetur ex parte, id est, ut licite possit eam ducere vxorem, quam corrupit, ea tamen conditione, ut si ea mortua superstes fuerit, teneatur suum votum implere.

Quæres, an Titius in prædictis casibus matrimonium consummare teneatur, an verò solum illud contrahere, ita ut post contractum matrimonium, & non consummatum licite possit in religionem ingredi? Ratio dubitandi est, quia iura concedunt, ut coniuges post matrimonium ratum non consummatum, spatio duorum mensium liberam habeant facultatem transeundi ad religionem. Respondetur, Titium obligari ad consummandum matrimonium habita dispensatione sui voti, nisi sponsa quam corrupit, suo iuri cedaat. Ratio huius est, quia puellam corrupit sub spe talis coniugij; & quia alioqui puella corrupta maneret semper decepta, & laesa propter infamiam.

Quæres etiam: Quid si Titius tantum promisit se ducturum puellam, quam tamen non vitiauit, nec aliqua infamiae suspicione notauit, & antea simplex tantum castitatis, vel religionis votum emiserat? Respondetur, Titium obligari ad suum votum implendum, quoniam in hoc casu sunt duæ promissiones simplices tantum absque vilo damno, & illa, quæ est facta Deo, est maioris vinculi obligationis; tum quia est prior tempore, tum quia est facta Deo, & de maiori bono, nimirum de castitate seruanda, aut religione suscipienda. Et idem esset, si in Titio præcessisset simplex votum Deo factum de sacris ordinibus suscipiendis.

Quæres insuper: Quid si Titius simpliciter promisit puellæ se ducturum eam, quam tamen neque corrupit, nec infamia notauit, nec coram testibus, aut scripturæ instrumento ad id se obligauit, & nihilominus postea edidit simplex votum castitatis, vel religionis; an teneatur implere votum, an verò promissionem factam puellæ? Respondetur, eum obligari ad votum Deo factum, quia, ut dicimus in materia de Matrimonio, sponsalia dirimuntur per votum simplex castitatis, vel religionis, siue præcedens, siue subsequens: immò, ut diximus, si votum sponsalia præcedat, ipsa sponsalia sunt nulla. Similiter etiam sponsalia dirimuntur per votum simplex subsequens de sacris ordinibus suscipiendis, ut dicemus (Deo dante) loco citato.

Postremo si quæras: Titius vni puellæ promisit se ducturum eam in vxorem, & postea alteri puellæ promisit idem, utri eam præstare idem teneatur? Respondetur, si neutram corrupit sub specie coniugij, nec infamiae suspicione maculauit, obligari ad priorem ducendam; quia cum ambæ promissiones sint simplices, obligat ea, quæ prior est tempore; quia illa præcedente iure non potuit se obligare ad secundam, immò, nec iurare, quia iuramentum non debet præstari contra id, ad quod sumus alioqui obligati. Si tamen secundam corrupit sub spe

coniugij, tenetur eam ducere ratione damni illati. Hæc de stupro.

De Restitutione facienda ex Adulterio.

CAPVT VI.

DE hac re agit Scotus in 4. Dist. 15. quæst. 2. Gabriel eod. lib. & Distinct. quæst. 2. art. 2. & conclus. 2. Maior eod. lib. & Distinct. quæst. 17. Adrian. item in 4. quæst. 1. de Restitut. ad 5. & 5. & 6. Sed restant duo dubia, Antoninus par. 2. Tit. 2. cap. 7. §. 4. Socus lib. 4. de Iustitia quæst. 7. art. 2. ad 2. Medina de Restitut. quæst. 3. in causa 4. Covarr. in Regula peccatum. par. 1. cap. 3. num. 6. & Cordubensis in suis Quæstionibus quæst. 37. Caietan. in Summa verb. Adult. Angelus eod. verb. num. 4. Siluest. ibid. quæst. 1. Tabien. num. 4. Rosell. num. 1. Armilla num. 6. Innocentius, Hostiensis, Andreas, & Abbas, & alij Canonistæ in cap. Officij de Pœnit. & Remiss. Naur. cap. 16. num. 44.

Primo quæritur, Quomodo adulterium sit peccatum contra iustitiam? Ratio dubitandi est, quia coniux non est res, siue possessio alterius coniugis. Deinde, per adulterium solum violatur fides coniugis; at fides licet sit virtus, quæ ad iustitiam reducitur, non tamen est propriè iustitia. Item fieri potest, vt alter coniugum adulteret consentiente altero, quare saltem tunc adulterium non videtur esse contra iustitiam, si quidem non fit iniurio altero: Respondetur, adulterium ex sua natura esse peccatum contra iustitiam, quoniam per coniugium factus est quidam contractus inter coniuges ex mutuo consensu, quo vterque coniux tradidit alteri vsum sui corporis ad copulam conjugalem: ex quo fit, vt adulterium siue committatur iniurio coniugi, siue consentiente, verè, & propriè sit contra iustitiam. Nam si fiat iniurio altero coniugi, est peccatum contra eum, qui habet vsum, & potestatem in corpus coniugis, acquisitam per verum contractum, & non solum per promissionem simplicem: nam in matrimonio verè est contractus, do vt des, vel facio vt facias. Item, si adulterium fiat ex consensu coniugis, etiam est peccatum contra iustitiam, quia non potest in hac parte coniux suo iuri cedere. Vnde contra iustitiam contractus facit coniux, qui consentit, vt alius sua coniuge vtatur. ex his patet solutio ad argumenta.

Secundo quæritur, An adulter teneatur restituere hæreditatem adeptam filijs legitimis, si eam acquisierit filius ex adulterio genitus? Respondetur conuenire inter omnes, adulterum obligari ad restituendum impensas factas in educatione filij adulterini à marito inficio adulterij, & proinde educante filium adulterinum tanquam legitimum. Item certum est apud omnes, adulterum obligari ad restituendas impensas ab hospitali domo factas in educatione filij adulterini: quia hospitalis domus sunt instituta ad alendos pauperes, vel educandos filios pauperum: Item obligari ad restituendum dotem datam à marito filix adulterinæ, quam putabat esse legitimam: Item obligari ad restituendam hæreditatem, quam maritus reliquit adulterino filio, quem putauerat esse legitimum.

Sed tota difficultas est in his, quæ sequuntur. Primo, an teneatur restituere hæreditatem cum periculo suæ propriæ vitæ. Dicimus (propriæ vitæ) quia auctores videntur conuenire, eum non obligari cum periculo vitæ adulteræ, vel filix adulterinæ. Sunt duæ opiniones. Prima asserit, eum obligari ad restituendum eum periculo propriæ vitæ, quando hæreditas est ampla, & copiosa, v. g. Si esset Marchionatus, Ducatus, Regnum, Principatus, Comitatus. Ita Covarruias, cuius etiam sententiæ videntur esse Adrianus, & Maior loco citato. Secunda sententiæ negat eum obligari cum propriæ vitæ periculo, etiam si sit amplius,

fima hæreditas. Hæc opinio est communis omnium aliorum auctorum, quos supra citauimus: & hæc sententiæ est verissima: nulla enim bona temporalia sunt tantæ estimatiõnis, quantæ est vita. Sed quid si adulter est vilis fortis, & & conditionis, hæreditas verò magna est, & ampla? Respondetur, vitam magis esse pretiosam, & caram quantumcunque auro, & gemmis pretiosis. At, adultera, inquit, sibi imputare debet, quod ad hanc restitutionem teneatur. Respondetur, culpam quidem commisisse illam adulterando; sed non inde sequitur, vt ex iustitia teneatur restituere cum tanto detrimento sui. Nec obstat, si dicas: Titius falso testimonio accusans Caium innocentem, ob quod damnatur ad mortem, tenetur ad retractandum dictum suum etiam cum periculo suæ vitæ, ergo similiter adultera. Respondetur, esse disparatem rationem: quia Titius est causa vt Caius innocens morte damnetur: vnde tenetur liberare innocentem à morte etiam cum vitæ suo periculo. Secus verò est in adultera, quia non est hic obligatio ad redimendam vitam alicuius, vt Titius tenebatur liberare Caium à morte, ad quam ex suo falso testimonio tenebatur, sed ad temporalem hæreditatem restituendam.

Alterâ difficultas est, an adultera teneatur restituere hæreditatem prædictam saltem cum periculo propriæ famæ? v. g. fingamus adulteram si se detegat, ne adulterinus filius hæreditatem habeat, solum incurere propriam infamiam, vt si sit in articulo mortis constituta, vt nullum sit periculum, vel adulteri, vel filij adulterini à marito interficiendi: & fingamus quod adultera morti vicina dicat confessorio suo, vt postquam ipsa è viuis excesserit, marito detegat filium adulterinum. Duæ sunt opiniones, Prima aientium, eam esse obligatam; estque Adriani, Soti, Covarruias, & Maioris loco citato. Secunda opinio est dicentium eam nõ esse obligatam, quia fama propria etiam est pretiosior, & carior quancunque temporali; ergo non est obligatio restituendi bonum inferius cum detrimento longè interioris boni. Atque hæc opinio est verior, & est communis Canonistarum in cap. Offic. de Pœnit. & remissionib. Innocentij, Andree, & Abbatis: est & opinio communis Summistarum, item Theologorum, Siluestri verb. Adulterium quæst. 1. Angeli ibidem, Gabrielis in 4. Dist. 15. q. 2. Medina de restitut. q. 3. Conclus. 2. caus. 4. Paludani in 4. dist. 27. q. 2. art. 4. Scoti in 4. dist. 15. q. 2. Castren. de lege pœnali lib. 1. cap. 11. Antonini par. 2. tit. 1. cap. 1. §. 8.

Et est aduertendum, quidquid sit de istis opinionibus, nunquam esse consulendum adulteræ, vt suum adulterium detegat, etiam si sit vel ipsa, vel maritus in articulo mortis constitutus: quia accidere potest, vt mortis periculum euadat, & homicidium committatur: nam homines esse solent admodum impatientes adulterij vxoris. Nec etiam est consulendum, vt detegatur per confessorium intermedium, postquam adultera fuerit defuncta: accidit enim aliquando vt maritus occiderit confessorium, qui ex consilio adulteræ detexerat marito adulterium, & occiderit quoque filium adulterinum, & adulterum.

Tertio quæritur, quomodo adultera occultè restitutione fieri curabit? Respondetur, si commodè potest, procuret, vt adulterinus filius renuntiet hæreditati, & religionem ingrediat, quæ hæreditatis capax non sit, vel suadendo ei vt fiat Clericus, & beneficium Ecclesiasticum obtineat. Deinde, si hoc facere non potest, vel non vult, curet, vt ex dote sua, vel alijs suis bonis filij legitimi aliud tantundem accipiant secundum iura, & leges id pœmittentes: nimirum vt alij filij legitimi augeantur in ea parte bonorum, quæ fuerit iure concessa. Postremo, si hoc non potest commodè facere, satis erit, vt eam sui peccati pœniteat. Sic communis opinio.

Quæres, an quando non potest aliter restituere, peccet mentiendo, cum testamentum cõdens, filium adulterinum appellat filium suum legitimum, vna cum alijs filijs suis legitimis eum nominando? Nauarrus ait, non esse mendacium. Sed parum refert sit mendacium, nec ne, quia si est mendacium, non est mortale peccatum, quia est officio-

sum,

sum, mendacium ad tuendum, vel vitam aliorum, vel suam, vel saltem famam, & honorem suum. Et licet sit mendacium, testamentum tamen est validum, & firmum, sicut in foro exteriori, immo etiam in foro conscientie, ut infra dicemus. Satis item est, ut filius adulterinus communi hominum opinione habeatur pro legitimo.

Quarto quaeritur, An filius adulterinus teneatur credere patri dicenti eum esse ex adulterio natum? Respondetur ex communi sententia eum minime obligari ad credendum, quia in opinione hominum tanquam filius legitimus censeatur. Deinde quia fauor matrimonij praeualeat. Sic communiter Doctores in *l. Feliam. ff. De his, qui sunt sui, vel alieni juris. Et in l. Si vicinis. Cod. de nuptiis. Et in l. Miles. ff. De iur. ff. de Adulterio. Hoc autem intelligitur nisi euidenter fuerit probatum eum esse conceptum eo tempore, quo putatiuus pater absens loco erat, vel ita agrotus, ut uxorem cognoscere non posset. Immo aiunt etiam communiter Doctores, quod etiam si constaret tempore conceptionis, matrem adulterium admittere solitam, non teneatur filium adulterinum ad credendum se natum esse ex adulterio, si maritus eo tempore conceptionis cum matre habitabat tanquam cum vxore sua. Nam fauor matrimonij semper praeualeat, ut dicitur in *l. Miles supra citata*. Item non teneatur credere, se esse adulterinum filium, etiam si in vultu, vel in aliis membris corporis referat imaginem adulteri, ut recte ait Sotus; quia eiusmodi signa aliquando fallunt; & quantumvis magna sint, semper praeualeat fauor matrimonij, nisi quando euidenter constiterit conceptio ex adulterio.*

Quinto quaeritur, An filius adulterinus teneatur restituere hereditatem, si credit matri dicenti se esse adulterinum, vel si conuincitur euidenti ratione ad id credendum? Respondetur, primo in conscientia eum non posse hereditatem patris putatiui adire vni cum aliis filiis legitimis. Secundo, si aliunde viuere non potest, posse eum ex bonis patris putatiui capere alimenta necessaria; si autem aliunde potest viuere, tunc non posse. Tertio, si aliqua bona patris putatiui consumpsit bona fide, putans se esse legitimum, ea non teneatur restituere, nisi quatenus ex eis factus est locupletior. Quarto, si aliqua bona adhuc existantia habet, & interim dum fuit in bona fide, tempus praescriptionis transactum est, ea bona non teneatur restituere; quia ea sibi acquirit iure legitimo praescriptionis. Quinto, impensas factas in educatione sua, si parentes non restituerunt, non teneatur restituere, quia ipse non fecit huiusmodi impensas, sed parentes eius fuerunt causa ut fierent. Ita Gabriel. Item quia impense ipsae sunt consumptae, & bona fide. Haec communiter Doctores.

Sexto quaeritur, An non solum adulter, sed etiam adulter teneatur restitutionem facere? Sotus loco supra citato videtur asserere, eum non obligari ex iustitia. Sed Doctores communiter docent eum esse obligatum ex iustitia vna cum adultera. Et ratio id ostendit, quia ex parte vtriusque tam adultera, quam adulteri, adulterium est contra iustitiam, & uterque est causa damnorum, quae ex adulterio sequuntur. Adulter ergo obligatur ex parte sua ad restitutionem hereditatis, quam filius adulterinus habet a patre putatiuo, putante eum esse suum filium legitimum. Item obligatur etiam ex parte sua ad restituendas impensas, quae factae sunt in educatione filiae adulterinae, vel a patre putatiuo, vel ab hospitali domo. Obijciens, horum damnorum sola adultera videtur esse causa, quia ipsa filium adulterinum supponit tanquam filium legitimum, eum tamen adulter non supponat, sed solum tacendo permittat, ut filius adulterinus supponatur, & educatur tanquam legitimus. Respondetur, hoc nihil referre: quia adulter causa est, quod filius alienus supponatur, & educatur tanquam legitimus: nam huiusmodi alieni partus suppositio, & educatio, & alia damna, quae inde sequuntur, ex ipso adulterio, tanquam ex causa sequuntur.

Septimo quaeritur, An adulter praedicta damna restituere teneatur in solidum, an verò tantum ex parte? Respon-

detur, si adulter adulteram induxit, aut prouocauit ad adulterium, in solidum obligari, quia est principalis causa adulterij; vnde si adultera partem suam debitam restituere nolit, aut non possit, adulter obligatur in integrum damna restituere. Si verò adulter non induxit, aut prouocauit, sed ambo communi consensu ad adulterium conuenerunt, tunc adulter non teneatur in solidum praedicta damna restituere, sed in partem duntaxat. Quare si adultera partem suam nolit restituere, aut non possit, adulter solum obligatur ad restituendum suam partem, quia tunc non fuit principalis causa adulterij, nec totalis, sed fuit causa partis damni; sicut si duo ex communi consensu damnus Titio intulissent neutro alterum incitante.

Octauid quaeritur, An adulter credere teneatur adultera dicenti se ex eo concepisse, & genuisse filium? Respondeo non teneri, si tempore, quo fuit conceptio foetus, maritus cum vxore adultera habitabat, etiam si foetus in vultu adulteri imaginem referre videretur, ut supra diximus cum Soto. Queres, quid si tempore conceptionis foetus adultera cum marito non habitabat, sed alium nihilominus adulterum cognoscebat, vter horum teneatur foetum cognoscere, ut suum? Sotus videtur asserere, quod neuter teneatur agnoscere, vel educare, ut suum, nec alteruter teneatur credere adultera dicenti se ex eo concepisse. Vnde consequenter dicit Sotus, adulteram in hoc casu esse obligatam ad filium suum educandum; quod si eum educare non possit ob inopiam, tunc vterque adulter obligatur eum educare: ita ut si ambo educare velint, quisque teneatur in partem: quod si alteruter nolit, aut non possit ex parte sua educare, tunc alter tenebitur educare in integrum. Item quotiescunque adulter probabile dubium habet, quod filius sit tuus, tunc obligatur ad eum educandum, vel ex parte, vel in totum, ut diximus. Ratio huius est, quia in dubiis tutior pars est eligenda, ne homo se exponat periculo peccandi. Hoc tamen intelligitur, dummodo ex parte alia non praeualeat aliqua ratio, quae idonea, & sufficiens sit ad dubium excutiendum. V.g. Titius adulter dubitat, Caium filium adulterinum esse suum, sed ex alia parte videt Caium esse conceptum tempore, quo adultera cum suo marito habitabat: Tunc, ut diximus, Titius iure optimo potest dubium abijcere, & credere filium non ex adulterio natum, quia in tali causa praeualeat fauor matrimonij.

Quares: quid si duo sint adulteri, & alter videat foetum ab altero adultero educari ut suum, ipse tamen dubitet, aut probabiliter credat filium esse suum? Respondetur, si certo nouit esse suum, teneatur eum alere; quod si alius adulter eum alit putans esse suum, vel deceptus ab adultera dicente esse filium ipsius, teneatur restituere impensas factas ab altero in filij educatione. Si autem certo non nouit, sed tantum dubius est, vel probabiliter coniectat esse suum, tunc non teneatur restituere impensas, quas alter adulter facit in eo foetu educando; quia sibi debet imputare alter adulter, quod expendit in filio adulterino educando, qui sponte sua, vel leuiter credens putat filium esse suum, & eum educat, ut suum.

Nono quaeritur, An adulter praeter restitutionem praedictorum damnorum, teneatur etiam aliquid restituere marito vxoris adulterae ratione iniuriae ipsi illatae per adulterium? Aiunt quidam, esse obligatum, quia iniuria facta est illi, & omnis iniuria compensari debet. Alij verò aiunt, ad nihil aliud obligari, quia licet reuera ex adulterio iniuria marito interatur, non tamen omnis

iniuria debet pecunia compensari,
qualis est ista, cum est
adulterium oc-
cultum

**

*Quorum honorum, tam ex parte patris,
quam ex parte matris capax sit
filius adulterinus.*

CAPVT VII.

QVONIAM quæri potest, An pater, item, an mater possit filium ex adulterio natum heredem instituire, vel ei aliquid donare, siue legare, breuiter in præsentia de hac re nonnulla dicenda sunt, vt sciamus quorum honorum, tam ex parte matris, quam ex parte patris capax sit filius ex adulterio natus.

Notandum est, Primò filium ex adulterio natum tam in iure Canonico, quam Ciuili, filium spurium dici, non legitimum, aut naturalem: Item, filium ex damnato coitu generatum. Deinde, filios spurios dici, qui patrem certum nominare non possunt: quod contingit dupliciter, vel quia reuera eorum pater est incertus: quales sunt geniti ex meretrice, ancilla, vel ex alia quacunq; quæ eodem tempore rem habet cum diuersis: vel quia licet pater sit certus, nominari tamen non potest, quia genitus sit filius ex coitu, damnato, & punito legibus: quales sunt filij ex incestu, sacrilegio, vel adulterio procreati. Tertio ex iure communi ciuili damnatum, vel nefarium coitum dici, qui punitur aliquâ lege humanâ, vel qui iure possit accusari. *Instit. de Public. iudici. §. Item lex Iulia. Decius conf. 306. Socinus conf. 148. Baldus, Aretin. §. Finali, Instit. ad Senatusconsultum Orficianum*; qualis est coitus cum consanguinea, vel affini; qui dicitur Coitus ex incestu. Item coitus cum conjugata, qui dicitur coitus ex adulterio. Item coitus cum virgine, vel vidua, si est honestæ vitæ vidua, siue virgo: huiusmodi enim coitus punitur. *Inter liberos. C. l. Si uxor. ff. de Adult. Item coitus inter dominam, & seruum; quia punitur. l. c. de Mulieribus; quæ propriis seruis se unxerunt. Item coitus cum concubina alterius, domi retenta, quæ iure Ciuili punitur. l. Inter liberos, C. l. Si uxor. ff. de Adult. Item coitus cum moniali, quia punitur. l. Si quis non dicam rapere. C. de Episcop. C. Clericis.*

Sed difficultas est, an coitus conjugati cum soluta, sit coitus damnatus? Sunt duæ opiniones. prima, alicui non esse; quoniam nullâ lege humanâ punitur. Ita Baldus, Paulus, Alexander, Socinus, Haymon, quos citat Couartuias in *Epitome de Matrimonio, part. 2. cap. 8. §. 5. numer. 16.* Opinio secunda ait, esse damnatum coitum. Ita Bartolus, Aretinus, Angelus. Et hanc opinionem dicit esse communem Decius. Sic etiam Couartuias *loco citato*: Hæc opinio est verior, quia reuera huiusmodi coitus est adulterium verè, & propriè, & hoc sufficit, vt dicatur esse coitus damnatus.

Difficultas secunda est, an coitus Presbyteri, vel alterius Clerici in sacris Ordinibus constituti cum soluta sit damnatus? Duæ sunt opiniones, prima alicui non esse, quia talis Presbyter in iure dicitur simplex fornicarius, vt ostendimus in *Sexto Præcepto Decalogi*. Secunda opinio ait esse coitum damnatum, quia Glossa in *cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi*, appellat hunc coitum ex adulterio, & Baldus, & Paulus in *l. 2. C. de Episcopis, C. Clericis*, appellant hunc coitum incestuosum. Et reuera cum sit iste coitus sacrilegus, consequenter est nefarius, & proinde damnatus.

Tertia difficultas est, An coitus soluti cum soluta, sed simplex castitatis votum habentis, vel è contrario, sit coitus damnatus? Respondetur, eiusmodi coitum esse sacrilegum, vt pote commissum contra castitatis votum Deo factum, & consequenter esse coitum nefarium, ac proinde damnatum.

Vltimò notandum, alicubi, vt in Hispania, esse lege constitutum, vt coitus tunc damnatus esse intelligatur, ex quo scemina concumbens, per legem puniri potest pena mortis naturalis. Ita in lege Regiæ 9. Taunna.

Primò quæritur, An filij spurij ex testamento, vel ab intestato possint in bonis patris, aut matris succedere? Respondetur, Filij spurij qui non sunt geniti ex coitu damnato vna cum legitimis succedunt matri, & ex aliis ex materna linea descendentibus, *Instit. de Success. cognatorum. §. Vulgo.* Excipiuntur tamen filij matris illutris, qui ei non possunt succedere, *l. Si qua illutris. C. ad Senatusconsultum Orficianum*; & filij geniti ex damnato concubitu, nequeunt matri succedere, siue ex testamento, siue ab intestato. *Authentic. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. Fi.* primum quidem omnis. Secundo filij spurij etiam non sunt ex damnato geniti concubitu; patris ab intestato non succedunt etiam non existantibus legitimis filiis, vel coniuge. *l. Si spurius. C. l. 2. ff. Vnde cognati.* Sed difficultas est, an omnes spurij filij sint exclusi a bonis paternis in vniuersum, hoc est, siue ex testamento, siue ab intestato, quando nõ sunt ex damnato concubitu? Respondetur, conuenire inter omnes, esse exclusos filios prædictos à successione ab intestato: Sed an excludantur à successione ex testamento. Sunt duæ opiniones, vna asserit, non esse exclusos. Ita Salicetus *Authentic. ex complexu. C. de Incestuosus nuptiis*, Alciatus *Parergo 4. capit. 3. Grauetta conf. 66. num. 11. Botrius decisi 27. nu. 6.* Opinio secunda ait, esse exclusos, & hæc opinio est communis. Tertio, filij spurij geniti ex concubitu damnato, nec patri, nec matri succedunt, siue ex testamento, siue ab intestato. *Authentic. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. Fin. C. Authent. licet. C. de Naturalibus liber. C. Authent. ex complexu. C. de Incestuosus nuptiis.* Quartò, fratres, siue naturales, siue spurij, in bonis paternis succedunt sibi inuicem, si verim sint. *l. 2. ff. Vnde cognati.*

Sed difficultas est, An fratres si spurij sint ex damnato concubitu, sibi inuicem succedant in bonis maternis? Duæ sunt opiniones, prima alicui non succedere. Decius *conf. 301. Grauet. conf. 338. Matthæus de Affiliis decisi. 16. num. 11. Anania conf. 97. Abbas conf. 50. lib. 2. Haymon conf. 138.* Afirmat opinio secunda, eos posse succedere. Ita Couartuias cum aliis quos ipse citat in *Epitome de Matrimonio. part. 2. cap. 8. §. 5. num. 6.*

Secundò quæritur, An nepos legitimus, & naturalis, ex filio tamen spurio, possit succedere ex testamento, vel ab intestato, auo paterno? Hoc dubium hæc, ac fusc tractat Card. Palæotus in *libro de Nothis, C. spurij filij cap. 13.* Respondetur, conuenire inter omnes, non posse succedere existente prole legitimâ, vel naturali. Secundo testamentum, in quo relinquitur hæres, nihil valere, etiam non existente prole legitima, vel naturali, si confer patris gratia, siue intuitu, nepotem esse heredem institutum. Tertio non posse succedere auo paterno mortuo. Hæc tria communis opinio docet, vt ait Palæotus *loco citato*.

Tota igitur difficultas est, An possit succedere auo ex testamento prole nullâ legitima existente, vel naturali, & testamento non factò gratia, siue intuitu patris? Et in hoc sunt duæ opiniones. Prima ait posse succedere. Sic Bartolus, Inola, Alexander, Aretinus, Iason à Couartuias citati in *Epitome de Matrimonio, par. 2. cap. 8. §. 3. num. 13.* Et hanc opinionem ait esse communem Decius *conf. 462. Corneus conf. 25. lib. 1.*

Secunda opinio negat, eos posse succedere, ita Baldus à Palæoto citatus *lib. de Nothis, C. spurij filij, capit. 13.* Decius *item conf. 83. in fine.* Ratio primæ opinionis est, quia huiusmodi nepos nullam habet spurij maculam, cum ea macula tantum in patre manserit, & non transeat in filium. Ratio verò secundæ opinionis est, quia quâ ratione filius spurius excluditur à successione patris, eadem ratione excluditur etiam filij spurij filius, quantumuis legitimus, in penam, & odium patris. Sed certe cum pæna, & odia sint restringenda, non videtur efficaciter probari eiusmodi nepotem esse exclusum: & idem videtur esse dicendum de nepote spurio, genito tamen ex filio legitimo, & naturali, vt tradit Palæotus *loco citato*.

Tertio quæritur, An lege municipalit statui possit, vt filius spuritus sit capax testamenti, donationis, vel alterius

cul-

cuicunque legationis paterna? Respondetur communi-
ter Doctores asserere, id non posse statui. Ita sentiunt Bar-
tolus, Socinus, Aretinus, Decius apud Conartium, *quum*
suprà retulimus loco num. 68. & apud Palaeorum libro citato
cap. 3. Ratio huius est, quia id statutum foueret nefarios
concupitus hominum; & consequenter esset contra bonos
mores.

Quarto queritur, An filius spurius in conscientia sit tu-
tus, si obviat ex testamento, vel donatione aliqua bona
paterna sibi relicta à patre immediate, vel per interpositam
aliquam personam? Circa hoc notandum est, malè So-
cun in libro de Iustitia, *quæst. 1. artic. 1. ad 4.* intellexisse leges
ciuiles hac de re tractantes. Nam primò asserit, in Iure
communi tantum esse prohibita, vt filij spurij sacularium
hominum aliquid habeant ex testamento ex bonis
paternis: non tamen esse prohibita, vt habeant extra tes-
tamentum titulo donationis. Secundo asserit, quod si pa-
ter aliquid ex testamento relinquat amico fide ab eo ac-
cepta, vt det filio suo ex adulterio nato, teneatur amicus
ex fide data, filio adulterino dare: & quod filius adulteri-
nus possit tuta conscientia retinere. Tertio asserit, fi-
lium Clerici in factis ordinibus constitui, vel filium
Religiosi, ex iure communi ciuili posse, etiam tuta con-
scientia bona paterna ex donatione, non testamento sibi
relicta à patre, retinere: at verò ex iure particulari, nimirum
in Hispania, non posse retinere, quia sunt Leges Regiæ
in Hispania, prohibentes ne prædicti Clericorum, vel Re-
ligiosorum filij, aliquid possint habere ex bonis, paternis
sive per testamentum, sive per donationem extra testamen-
tum. Quæ omnia videntur falsa, nec iuri ciuili consentanea.
Nam primò omnes in vniuersum filij spurij sunt inca-
paces bonorum paternorum, sive ex testamento, sive ex
donatione, vt est communis omnium doctrina, vt docet
Covarruias & Palaeor. *locis citatis*, & Siluester *verbo*
Filius, quæst. 4. Secundo, spurij quantumvis sint secularium
filij, si ex damnato concubitu geniti sunt, quales sunt filij ex
adulterio, incestu, stupro, sacrilegio, adeò Iure ciuili communi
incapaces sunt bonorum paternorum, vt eodem Iure
ciuili priuati quoque sint bonis paternis. de qua re statim
dicemus.

Asserendum igitur est, vt ex Iure ciuili communi docet
Covarruias *loco citato num. 8.* filium spurium in conscientia
non posse bona sibi à patre relicta, sive donata retinere, quia
factus est lege Ciuili iusta eorum bonorum incapax, *Authen-
t. ex complexu, C. de Incestu nuptis.* sic est: [ex complexu
nefario, seu damnato liberi, nec naturales sunt nominan-
di omnis paterna substantia indigni beneficio, vt nec alan-
tur à patre.] Et *Authen. licet, C. de naturali lib. liber* aperte di-
citur: [sed qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus benefi-
cio secludantur.] cum tamen antea in eadem lege dictum
fuisse, patrem posse, vel inter viuos donare, vel ex testamen-
to relinquere filijs naturalibus.

Sed quid si pater, inquit, reliquit bona sua amico tan-
quam instituto, & postea amicus dat ea filio spurio testa-
toris? Respondetur, spurium tuta conscientia possidere pa-
tris bona, quæ sibi liberè nullà promissione patri præmissa
institutus hæres à patre relinquat, quod bona illa acquisi-
uit ex voluntate veri domini, nimirum hæres instituti à
patre liberè sine vlla promissione, vt daret filio spurio testa-
toris.

Quæres etiam, an filius spurius tuta conscientia possit
hæreditatem paternam retinere, si eam alius institutus hæ-
res à patre sub conditione, vt eam daret filio spurio sibi tra-
didit? Respondetur, quidquid dicat Sotus *loco suprà cita-
to*, posse tuta conscientia retinere, vt docet Covarruias
loco citato, quoniam institutus hæres à patre, sub ea con-
ditione, vt hæreditatem filio testatoris spurio daret; pec-
cauit quidem mortaliter, quia contra legem fidem suam
dedit de hæreditate filio spurio reddenda: lex enim iuste
potuit hoc prohibere: sed non est ex iure ciuili communi
iurta facta traditio, si hæreditas reddatur filio; potest tam-
en per sententiam iudicis ex iure id concedere, filius

spurius hæreditate priuari: quate quousque per condemna-
tionem iudicis priuetur, tunc poterit retinere, quia non reti-
net eam vt sibi traditam ex testamento, vel donatione pa-
tris, sed vt datam ex voluntaria donatione hæres institutus
à patre.

Obijcies, spurius consecutus est eam hæreditatem, non
vt datam sibi ab hærede, sed ex vi fidei, & promissionis,
qua hæres promisit patri se daturum eam filio ipsius spurio:
ergo retinet eam vt acceptam à patre. Respondetur quan-
tumvis hæres fidem dederit de hæreditate reddenda spurio,
nihilominus liberè donat eam filio spurio, quia fides quam
dedit, cum sit data contra legem, obligatoria non est. Quæ-
re si hæres institutus à patre, dat hæreditatem spurio, non
dat eam vi promissionis obligantis, sed absolute sponte
suâ.

Si roges, An hæres institutus à patre sub fide data de
hæreditate filio reddenda, possit tute sibi retinere, vel alte-
ri quam filio testatoris spurio dare? Respondetur, quid-
quid dicat Sotus, posse eam retinere, vel alteri dare, quo-
usque per sententiam iudicis ea fuerit priuatus; quia leges
ciuiles iuris communis prohibent sub huiusmodi fide
hæredem institui; sed non faciunt irritam ipso iure ralem
hæres institutionem. Item hæreditatem sub tali fide fa-
ctam applicant leges fisco, sed post condemnationem cri-
minis. quare hæres hoc modo institutus licet peccauerit
dando fidem contra legem; tamen si vult, tuta conscientia
potest sibi hæreditatem retinere, vt rectè docet Covarruias
loco citato: quoniam fides data nullius est obliga-
tionis, cum sit data contra legem; & proinde non tenetur
eam dare fisco, quousque condemnatus non item alius hæ-
redibus testatoris ab intestato succedentibus; quia reuera
habet illam ex testamento, & vltimâ voluntate testatoris,
& testamentum non est irritum ex aliqua lege communi
Iuris ciuilis: ergo potest sibi retinere, donec per condem-
nationem iudicis priuetur. Hinc sequitur esse verum,
quod diximus, posse spurium iure retinere hæreditatem,
si eam ipsi donauerit hæres institutus; quia retinet eam
non vt acceptam à patre, sed vt liberè sibi donatam ab
hærede.

Quinto queritur, An pater aliquâ ratione possit filio
spurio bona sua relinquere? Respondetur primò, si filius
spurius contraxit omnium bonorum societatem cum pa-
tris filio legitimo, vel cum alio patris propinquo, affine,
vel consanguineo, & hic deinde hæres sit institutus à pa-
tre, tunc spurius potest tuta conscientia consequi, & reti-
nere dimidium hæreditatis paternæ. Sic Bartolus *L. Si is,
qui, ff. De liberis legatis*. Baldus *L. 1. C. Pro socio, qu. 1.*
Ratio huius est, quia dimidiam hæreditatem non habet, vt
acceptam à patre, sed habet vt sibi acquisitam ratione
contractus societatis. Secundo spurius potest institui
hac ratione, vt sit hæres patris, quando capere hæredita-
tem poterit: nam auctoritate Principis potest fieri capax
& interim dabitur ei curator, qui administrat bona illa
relicta à patre. Baldus *L. Final. Cod. Unde cognati, nu-
mero 26.* Paulus *L. 4. Cod. de legatis*. Tertio nihil prohi-
bet quin pater spurium filium bonorum suorum execu-
torem in testamento relinquat, fide tamen iudici data de ea
re, vt omnis fraudis suspicio tollatur: nam tunc nihil ex eis
sibi retinere potest, sed omnia prout iussit testator in alios
distribuere debet.

Sextò queritur, An filius spurius possit à patre alimen-
ta suscipere? Respondetur filium spurium, si ex damnato
concubitu non fuerit genitus, Iure ciuili communi non
priuari alimentis paternis: nulla enim existit in Iure ciuili
lex quæ eum priuet. Spurius tamen si fuerit ex damnato
concubitu genitus, Iure ciuili communi nec à patre, nec
à matre ali debet. *Authen. quibus modis naturales effi-
ciantur sui, §. Final. Primum quidem omnis.* Et hoc intelli-
gitur non quidem de alimentis omnino necessariis ad vit-
tum, quæ debentur, quando quis aliunde ali non potest,
& quando omnino impotens est ad alimentum sibi qua-
rendum

rendum: sed intelligitur de alimentis, quæ dari solent adultis hominibus, qui vel aliunde habent quibus alantur, vel certe per seiplos alimenta possunt sibi comparare. Tertio, Iure Canonico filiis quantumvis spuris, & quantumvis ex damnato concubitu genitis debent parentes alimenta, siue pater sit; siue mater. *capit. cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluerat per adultarium.*

Obijcies contrarium dici in *cap. Per venerabilem. Qui filij sint legitimi.* Respondetur, Papam in dicto *cap. Per venerabilem*, argumentando contrarium dicere, non tamen definiendo; at in *cap. Cum haberet*, procedere definiendo.

Quæres, An Ius Canonica de dandis alimentis filio spurio, sit seruanda in foro exteriori, reflectâ lege Ciuili? Respondetur, Baldum in *Authentica, ex complexu, de incestis nupt.* asserere, Ius Canonice seruari debere in omnibus spuris; quia de omnibus in vniuersum loquitur; & quia, vt diximus, etiam Iure Ciuili, non denegantur alimenta omnibus spuris, sed solum genitis ex damnato concubitu. Ergo Ius Canonice aliquid noui constituit concedendo alimenta filiis spuris.

Quæres, An Ius Canonice solum sit seruandum in terris Ecclesiæ subiectis? Respondetur, quosdam Legistas asserere, Ius Canonice concedens alimenta spuris, seruari debere in terris Ecclesiæ subiectis; alibi verò esse seruandum solum Ius Ciuile. Sed communis sententia est, prædictum Ius Canonice, vbiq; terrarum esse seruandum.

Septimò quæritur, An alimenta à patre relicta filio spurio, transeant ad hæredes spurij filij? Baldus in *l. eam quam, numer. 4. Cod. de fideicommissis*, ait non transire; quia alimenta vni cum vita finuntur, & extinguuntur. *l. eam hi. §. Si vni. ff. de transfractionibus. & l. Domini. §. fin. ff. de usufructu.* Sed est notandum, hoc quod ait Baldus, esse verum ex Iure communi: nam alicubi, vt in Hispania, *Leg. Regia 9. & 20. Taurina*, constitutum est, vt liberè possit quis quintam partem bonorum suorum relinquere cui voluerit, dummodo reliquas hereditatis partes filiis legitimis relinquat. Vnde in Hispania pater poterit liberè filio spurio loco alimentorum relinquere quintam partem suorum bonorum; ita vt illa quinta pars transeat etiam ad hæredes filij spurij: quia illa quinta pars non solum habet rationem alimentorum, sed etiam rationem legati, quod ex libera Testatoris voluntate poterat alicui relinqui cuiusque extraneo. Ita Couarruias in *Epitome de Matrimonio. parte secunda. capit. 8. §. 6.*

Sequitur ex dictis, vt ex Iure communi, si pater relinquat filio spurio certum fundum, vt ex fructibus se alar, vsusfructus fundi pertinet ad filium spurium; sed dominium, & proprietatem erit penes hæredem patris testatoris vita defuncti.

Octauò quæritur, An pater teneatur dotare filiam spuriam etiam ex concubitu damnato genitam? Respondetur Bartolum *l. prima. ff. soluto matrimonio. & conf. 119.* asserere eum non esse obligatum, immò non posse facere. Ratio eius est, quia dos non habet rationem alimentorum. Sic etiam Baldus *l. fin. C. de dotis promissione. & l. qui libero. ff. de ritu nuptiarum. Alexander l. 1. ff. soluto matrimonio numer. 19. Angelus conf. 219.*

Sed communis est opinio, posse patrem id efficere, immò ad id obligari; quia dos succedat loco alimentorum in feminis: Sic Abbas *confil. 50. & conf. 115. libr. 2. Socinus l. 1. ff. soluto matrimonio, numer. 23. Boëtius decision. 129. numer. 11. Decius confil. 611. Couarruias in Epitome de Matrimonio, part. 2. cap. 8. §. 6. numer. 11.* Hæc opinio est verior. Nam etsi dos non habet rationem alimentorum, quantum ad omnia, in multis tamen æquatur alimentis.

Nonò quæritur, An pater filio spurio debeat alimenta concedere, secundum dignitatem, vel conditionem per-

sonam: verò solum secundum necessitatem vite? Aliqui respondent filio genito ex damnato concubitu solum esse debita alimenta secundum necessitatem naturæ; alii verò spuris debent alimenta etiam secundum dignitatem personæ. Verum alij probabilius aiunt, cuiusque spurio debent alimenta secundum dignitatem personæ; quia alioqui commode non aleretur.

Quæres, Quidnam nomine alimentorum intelligatur? Respondetur intelligi ea omnia, quæ sunt necessaria ad vitam, nimirum cibaria, vestitus, habitatio, medicina, & quæ ad disciplinas, & honestas artes percipiendas pertinent. Sequitur ex dictis, patre defuncto, eius hæredes obligari ad præbenda alimenta filio spurio patris defuncti.

Quenam bona, vxor adultera amittat ob adulterium commissum.

CAPVT VIII.

IN primis vxor adulterium committens dotem amittit, & ea viro adiudicatur sententia Iudicis secuta. *cap. Plerumque, de donationibus inter virum, & uxorem. l. consens. ff. de repud. & hoc intelligitur, etiam si vxor sit putativa, non vera. Glossa in cap. Plerumque citato, communiter recepta. Sic Abbas, Antonius, Præpositus in c. Plerumque, ita quoque Bald. & ceteri communiter, vt aiunt Couarruias in Epitome de sponsal. & matrimonio, par. 2. cap. 7. §. 6. numer. 1. & Iulius Clar. libr. 3. Receptorum sentent. §. adulterium. numer. 14.*

Secundò amittit etiam donationem propter nuptias, arthas, & paraphernalia bona. Glossa in *cap. Plerumque citato, & est communis opinio, vt ait Boëtius decis. 378. numer. 7. Couarruias loco citato numer. 3. Iulius Clarus supra citato in loco numer. 14.*

Tertiò, Maritus adulterium committens, sententia Iudicis secuta, amittit donationem propter nuptias, eamque sibi vxor acquirit. Ita communis opinio, vt ait Clarus loco supra citato; & tenetur maritus dotem restituere vxori, si separaret vxor ab eo propter adulterium ab ipso commissum, Iul. Clar. prædicto loco, numer. 13. Item in Hispania, (vbi bona acquisita constante matrimonio, sunt communia vtrique coniugi) Iure Regio amittit etiam vxor propter adulterium, sententia Iudicis secuta: lura, quæ ad ipsam pertinent. *l. 4. tit. 4. lib. 5. ordinar. Regali. vt ait Couarruias in eo loco quem supra retulimus. numer. 2.*

Primò quæritur, An vidua marito mortuo stuprum committens, amittat dotem, perinde ac si marito viuo adulterium commisset? Sunt duæ opiniones, prima asserit, eam amittere. Ita Paulus Castrensis in *l. fideicommissum. C. de fideicommissis. Præpositus in cap. Plerumque, supra citato. Iul. Hyppolit. Felin. apud Couarruiam loco citato numer. 10.* Secunda opinio, ait eam non amittere. Sic Alexander, Decius, Paulus, Aymon, & alij apud eundem Couarruiam, numer. 10. & 12. & hæc sententia est probabilior, saltem si post annum iuctus vidua fornicetur, vt ait Couarruias *ibidem.*

Secundò quæritur, An vxor amittat dotem, propter osculum, vel amplexum, vel tactum lasciuum cum alio viro, quam cum marito suo? Iulius Clarus loco citato, numer. 16. ait esse opinionem communem, eam amittere dotem, & intelligitur post iudicis sententiam secutam. Sed Couarruias loco citato, numer. 13. sentit eum alius, non amittere; quia hæc sunt indicia quidem adulterij, sed non adulterium. & hæc est probabilior sententia.

Tertiò quæritur, An quando adulterium est notorium per euentum facti, amittat vxor dotem? Abbas in *cap. Plerumque, supra citato*, ait eam amittere; quia eo casu maritus propria auctoritate potest vxorem adulteram expellere. Idem sentiunt Angelus, & Siluester Abbatem secuti in *verb. Adulterium*: Sed videtur dicendum eam

non amittere nisi post iudicis sententiam: quia etiam si adulterium sit notorium per facti evidentiam, & id sufficiat, ut possit adultera expelli à viro propria auctoritate, non tamen sufficit ad hoc, ut amittat dotem.

De Restitutione faciendâ ex detractiōe, & infamia.

CAPVT IX.

NOTANDVM est primò, Nos in octavo Præcepto Decalogi tractaturos in vniuersum de peccatis, quæ per detractiōem committuntur: In presentia verò solum agemus de obligatione restituendi famam, quæ per detractiōem auferitur.

Secundò notandum, Obligationem restituendi famam, otiri ex hoc, quod fama alteri contra Iustitiam detrahitur.

Tertiò supponendum est, famam, esse opinionem, vel estimationem, quæ habetur de bonis, honoribus, & vita alicuius.

Quartò supponendum etiam, tria exigi, ut quis sit obligatus ad restitutionem famæ. Primum est, ut verè fama sit alteri adempta: secundum, ut sit ablata contra Iustitiam: Tertium, ut is, cui est detracta, eam nondum recuperauerit.

De hac igitur re tractant, hi omnes qui sequuntur Auctores: Gabriel in 4. dist. 15. qu. 16. Scotus eodem lib. & dist. 15. qu. 4. Maior eod. lib. & dist. 9. 17. & 18. Adrianus in 4. de Restitut. Quæstione qua incipit: Viso de bonis anima, respicit videre de bono fama, & Quodlibet. 11. Sotus lib. 4. de Infamia. quæst. 6. artic. 3. ad quartum & lib. 5. q. 10. art. 2. S. Thomas in 2. 2. quæst. 23. artic. 3. & ibi Caietanus. Ledesma in 4. part. 2. quæst. 18. art. 2. Summisit in verbo Detractio. Angelus, Rosella, Siluester, Tabiena, Armilla, Caietanus. Nauarrus in Manuali cap. 18. numer. 42. & sequentibus.

Vicimò supponendum famam quatuor modis posse iniuste auferri. Primò, V. g. si Titius Caium solum crimen imponat. Secundò, si Titius detegat verum quidem delictum Caij, sed omnino occultum. Tertiò, si Caius verum crimen suum de iuramento à Titio regat: nam eo ipso Titium tantquam calumniatorem reprehendere videtur. Quartò, si Titius audita quadam crimine Caij referat coram alijs, dicendo se audita recentere.

Primò queritur, quomodo intelligatur, oportere famam esse ablatam, ad hoc, ut sit obligatio eam restituendi? Responderi, & rectè quidem Sotus, id esse necessarium, quoniam non quoties mentitur quis, aut detegit peccatum alterius famam auferit. Exempla gratia, si de aulico homine dicas eum inferius puellæ aulicæ, vel cum alio in duellum descendisse, licet id sit occultum, immò licet sit mendacium, non obligaris famam restituere; quia non est ablata: nam re verè aulicæ viri pro nihilo habent humilioris peccata, immò, & de ipsijs gloriantur. Similiter si persona aliqua sit publicè infamis, Verbi gratia: mentiendo dixisti Titiam meretricem heri misisse ad te Lenonem suum, non est obligatio restituendi: Item si detractio est de re leui, Verbi gratia, dixisti de adolescente dante operam literis, eum esse negligentem in studio literarum, non est obligatio restituendi; quia talis negligentia est venialis culpa, quam pro infamia adolescentes non habent. Item fama non auferitur, si detractor adeò est fide indignus, ut ei non credatur, vel iocose aliquid dicat. Item requiritur etiam ad obligationem restituendi famam, ut ea sit ablata contra Iustitiam: potest enim auferri aliquando licetè, ut si iudice accuses malefactorem, vel si seruato ordine Evangelico, in correptione fraterna duos, vel tres testes adhibeas, ut corripias peccantem, vel si consulens amico, criminolum, aut maleficum seruum detegas, ne cum admittat in obsequium tuum, vel ei nimium

fidat. Item si consulens Titio, detegas illi improbitatem Caij, ne eum accipiat in maritum filia sue tradendum. Item aliquando in detrahendo alicui, peccatur quidem, sed solum contra caritatem: & tunc non est obligatio restituendi famam. V. g. cum quis delictum alicuius, quod est publicum, refert, ex odio tamen, vel ira.

Secundò queritur, An qui alicuius crimen occultum refert viro prudenti, & amico fidei, absque vilo animo detracti, licet ex leuitate, vel loquacitate, obligetur ad restitutionem? Caietanus loco citato ait eum minime obligari, immò nec peccare mortaliter, quotiescumque perire sit, ac si nulli crimen referatur, ac manifestetur, quia is, cui refertur, adeò est prudens vir, fidelis, & benignus, ut apud se solum mente retineat, crimen sibi detectum. Sic etiam videtur sentire Cordubensis in annotationibus super Sotum, de ratione regendi, vel detegendi secretum. Tabiena addit, se cetero refertè crimen alterius vni, vel duobus cordatis viris, non esse infamiam. At verò Sotus hanc Caietani, vel Tabienæ sententiam non probat; quia cum sic referuntur crimina aliorum, eo ipso minus exificationis habent, hi quorum crimina deteguntur, apud eos quibus referuntur. Item vnusquisque ægre fert, cum ipsius crimen occultum alteri detegatur, quantumvis ille bonus sit vir, & nulli alteri sit delictum patefacturus. Sunt qui probent, & turentur sententiam Caietani eà ratione, quod hæc aiunt, detractio sit minima, & proinde solum esse peccatum veniale. Sed mihi magis probatur opinio Soti.

Tertiò queritur, An qui detegit alicuius crimen occultum consilij capiendi gratia, ut sibi caueat, vel alteri, obligetur ad aliquam ei restitutionem faciendam? Casus hic est quotidianus, & frequens: nam sepe consilio indigemus, ut malum vitemus, vel ab eo liberemur, & tamen consilium capere commodè non possumus aliquando, nisi alienum crimen detegamus. Respondemus, nihil hic esse obligationis restituendi: non enim est infamia, vel detractio formaliter, cum capere consilium sæpe oporteat, ob periculum, vel malum aliquod vitandum. Hac de re latius agam infra in Octavo Præcepto Decalogi de Detractione.

Sequitur, eos qui in confessione sacramentali imprudenter, & inconsideratè detegunt crimen alienum, licet male fecerint, non obligari ad aliquid eius famæ restituendum, ut rectè ait Caietanus in 2. 2. loco supra citato: nam ea criminis detectio non est infamia, aut detractio formaliter, sed est imprudentia, & inconsideratio.

Quartò queritur, An sit obligatio restituendi famam, cum quis detraxit alteri contra Iustitiam, & tamen is, cui est detractum, suam famam integre recuperauerit, ob beneficia sua: Adrianus loco citato videtur asserere, etiam in eo casu esse obligationem. At Sotus supra citatus docet nullam esse obligationem: quia perinde est, ac si Titius recuperasset famam, sed ab alio. Vnde Nauarrus in hoc rectè sequitur Sotum cap. 18. numer. 42. Hæc opinio est probabilior. Sed est aduertendum, si ex hoc, quod Titius Caij famam detraxit, Caius non solum infamiam passus est, sed etiam damnum aliquod temporale ex infamia secutum: tunc, ut rectè ait Nauarrus, licet Caius famam suam recuperauerit, & Titius non teneatur eam restituere: teneatur tamen restituere dāna, quæ secuta sunt ex detractiōe: fieri enim potest, ut Caius amiserit iuramentum, siue commodum, aut beneficium aliquod, quod alioqui habuisset, si non esset ei in fama detractum.

Quintò queritur, Quid sit dicendum, cum is, apud quos Caius Titij crimen detexit, sunt penitus obliui, Caiusne obligatur ad aliquam restitutionem famæ? Responderetur nullam esse obligationem famæ restituendæ. Ita Sotus loco citato, Nauarrus cap. 18. numer. 47. Angelus in verb. Detractio. numer. 7. Siluest. eodem verb. quæst. 4. Anton. part. 2. titul. 2. cap. 2. §. 3. & ratio id probat: quia nihil infamæ Caius habet apud eos, qui sunt penitus obliui criminis, quod Titius detexit; damna tamen, quæ sequuta

fuerint

fuerint à tempore infamiae illatae, usque ad obliuionem debent restituere, vt Nauarrus notat.

Sed quid si Titius detexit crimen Caij, & deinde post multos annos, nimirum triginta, vel viginti, vel quindecim penitentiam suorum peccatorum agens meminerit se ante multos annos Caij crimen detexisse, aut falsò retulisse; tunc ne obligabitur restitutionem famae facere apud eos, apud quos retulit, aut detexit crimen eius? Caetanus loco supra citato ait, si Titius nouerit eos iam esse obliuatos, ad nihil obligari: Si autem nihil de hoc nouit, aut sit dubius, tunc ait eum obligari ad restitutionem faciendam: Quia, inquit, solent homines satis firmiter, & tenaciter memoria retinere crimina, quae semel audiuerunt: Idem tradit Nauarrus loco citato.

Sed certe quando plurimum temporis est elapsum, non videtur esse obligatio restituendi, si crimen quod detexit, semel tantum retulimus, nec est ex numero eorum, quae audita, communiter solent firmiter, & tenaciter memoriae adherere.

Rogabis, An teneatur is, qui infamauit quempiam, interrogare eos, quibus crimen eius detexit, an recordentur eorum, quae dixit olim ipsis? Nauarrus videtur sentire, quod teneatur. Sed dicendum est non teneari; quia diuturnitas temporis est sufficiens coniectura ad probabiliter credendum eos iam esse obliuatos nisi contrarium constet euidenter, vel probabiliter.

Sextò quaeritur, Quid dicendum de eo, qui famam abstulit alteri, falsum crimen ei imponendo? Respondetur, communem esse sententiam, & veram, eum obligari ad retractandum dictum suum, dicendo se esse mentitum, siue falsum dixisse; & hoc coram iis, in quorum praesentia falsum crimen retulerat.

Quaes, An teneatur etiam retractare coram iis, quibus ipse crimen non retulit, sed retulerunt ij, quibus ipse retulerat. v. g. Titius coram quinque, vel sex hominibus detraxit Caio, & mox illi quinque, vel sex retulerunt crimen Caij auditum abis quinque, vel sex amicis? Quidam censent teneari, vt Pedraza in Octauo Praecepto. §. 5. Sed verius videtur, quod ait Alcozer cap. 22. sine Summa, non teneari, nisi ipse alioqui causa fuerit, vt abis crimen referretur.

Quaes etiam, An obligetur retractare dictum suum etiam iuramento adhibito? Sotus, quem etiam sequitur Nauarrus in. 45. ait, ad id obligari, quia nisi iuret, nihil persuadebit; nam sumus promotores ad credendum audita semel delicta, quam eorum contrarium. Nihilominus tamen si certò crediderimus sufficere ad persuadendum simplicem dicti nostri retractationem, ad nihil aliud obligamur.

Quaes itidem, An sit obligatio adhibendi testes ad hoc, vt peritiam deamus contrarium? Sotus ait, esse obligationem. Nauarrus contra, saltem ordinariè, vel communiter. Et certè si is, qui falsum crimen imposuit, iuramento retractet suum dictum, integrè, & plene satisfecisse videtur, quia multò maioris momenti, & ponderis est iuramentum, quam simplex dictum, & communiter maiorem fidem adhibemus iis, quae cum iuramento asseuerantur, quam iis, quae simpliciter dicuntur.

Septimò quaeritur, Quid dicendum de eo, qui verum crimen, sed occultum detexit per infamiam, quâ ratione sit restitutionem facturus? Respondetur, Primò, inter omnes conuenit, eum obligari ad restituendam famam. Secundo, non debere dicere, se esse mentitum, vel falsum dixisse, quia hoc dicendo mentiretur, eum verum antea dixisse. Tertio, conuenit huiusmodi detractorem debere dicere, se eum crimen detexit, non bene aduertisse rem, & postea deprehendisse se fuisse detractorem, vel imprudenter, aut male, aut contra iustitiam, vel famam alterius locutum fuisse: & ideo sibi nihil esse credendum in eo quod dixit. At enim hac satisfaciendi ratio non videtur satis idonea, & sufficiens, quia hi, apud quos est crimen detectum, opinioni prius conceptae adhererunt,

cum intelligant in hoc restituendi modo nihil retractari in eo, quod semel audierunt, & crediderunt; sed potius confirmari tanquam verum, sed occultum. Vnde Sotus loco citato ait, huiusmodi detractorem ad nihil aliud obligari, quam ad laudandas virtutes, & cetera beneficia eius, cui detraxit: ita vt quoniescunque ei commoda occasio fuerit oblata, laudet, & commendet eum, cui est detractum.

Sunt, qui dicant, talem detractorem, plene satisfacere posse, dicendo sic: Ego infamauit Titium; sed te melius inspicere, comperi me fuisse deceptum, vel fuisse mendacem: quia istiusmodi verba sunt aequiuoca: non enim significant me fuisse mentitum: nam quicumque male agit, imprudenter agit, & proinde deceptur, ergo verè possum dicere me esse deceptum, etiam si audientes concipiant me fuisse mentitum. Item, mendax non significat eum, qui mentitur, sed eum, qui mentiri solet. Vel qui est ad mentendum propensus.

Notandum, esse Neotericum quendam, scilicet Barthol. Medinam, qui in sua Instruct. Confessor. cap. 14. §. 31. fol. 132. ait, istum posse simpliciter dicere se falsum dixisse, vel se non dixisse verum; quia intelligitur de falso practico, vel de non vero practico. Postea verò scripsit alius Neotericus, scilicet Petrus à Nauarra in lib. 2. de Restitut. cap. 4. par. 3. dub. 5. vbi ait, falsus meliori iudicio posse istam simpliciter dicere se falsum dixisse, & se mendacio infamasse alium; & tamen Medina annotauerat, non posse talem detractorem dicere se esse mentitum. Vtque horum Auctorum sententia est singularis, estque contra omnem Theologorum, & Canonistarum opinionem, & re verà mihi videtur omnino falsa. Non enim mihi licet dicere mendacium, vt restituam alteri famam; nec in hoc loco distinctio communis auctorum de falso speculatio, vel practico admitti potest, quo isti auctores falsò hac in re vtuntur, nec eorum argumenta aliquid efficiunt, vt facile constat. Quare sententia communis est amplectenda, istum non obligari ad dicendum se esse mentitum, nec id posse dicere: satis esse, si dicat se male fecisse, nec esse sibi credendum, & se esse deceptum, nec semper verum esse quod dicitur ab homine, & hoc sufficit: non enim potest amplius quicquam resistere: ad impossibile verò, aut ad malum nemo obligatur.

Octauo quaeritur, Quid sit dicendum de eo, qui negat crimen sibi, vel alteri in iudicio obiectum, & consequenter est causa, vt is, qui crimen obiecit, habeatur tanquam calumniator, vel, vt mendax; aut tanquam detractor? Respondetur, hoc posse accedere multipliciter. Primò, verbi gratia: Si Titius in iudicio sibi obiectum crimen falsum contra iustitiam rationem à Caio, neget se huiusmodi crimen fecisse: tunc Titius nihil tenetur restituere Caio obiecti, quia ius habet Titius tuendi suam famam, eum Caio ei obiecti falsum crimen contra iustitiam rationem, nec iniuriam inferri Caio, si crimen neget: Item, sibi Caio imputet, si tanquam calumniator, aut detractor habeatur, si quidem contra iustitiam falsum Titio crimen obiecit. Et in hoc omnes conueniunt; etiam si accusatus dicat accusatorem fuisse mentitum, vel calumniatorem. Secundo, si Titius accusetur à Caio ob crimen verum, sed occultum contra iuris ordinem obiectum in iudicio, & negauerit, ex quo indirectè sequitur infamia accusatoris; quia habeatur vt calumniator, vel mendax; & tunc sunt duae opiniones: Prima opinio ait, si negauerit, aut dixerit accusatorem mentiri, vel calumniari, tenetur ad restitutionem famae; secus verò, si tantum dixerit se male aut iniquè accusari. Sic Caetanus in Summa, verb. Restitutio, cap. vltim. §. 2. 2. quæstion. 62. art. 2. ad secundum, quia ius habeat restituendi, non tamen habet ius mentiendo, aut detrahendi suo accusatori. Ait secunda opinio non solum posse se trueri, dicendo, se male, aut iniquè accusari, aut decipi Caio accusatorem, sed etiam negando crimen sibi impositum. Ita Sotus libro 4. de iustitia, quæst. 6. artic. 3. ad quartum. Siluest. in verb. Restitut. 3. q. 3.

Quoniam eum crimen sit occultum, ius habet accusatus negandi illud, quoties contra iuris ordinem ei obijcitur. Hæc est verior opinio.

Tertio modo, accidere potest casus, si Titio in iudicio Caius crimen obiecit, seruat iuris ordine, & Titius crimen obiectum negauerit eo casu, quo veritatem fateri tenetur: tunc iniuriam facit Caio denunciatori, vel accusatori, & ipsi iudici, qui ius habet rogandi. Quod si roges, Quomodo Titus negando crimen, iniuria satisfacet? Respondetur, si accusator Caius Titium in iudicio conuict criminis plena facta probatione, & Titius solum crimen negauit, & non dixit Caium esse mentitum, aut calumniatorem: tunc licet negando crimen, peccauerit mortaliter, non tenetur tamen famam restituere Caio, quia non dixit eum esse calumniatorem, aut esse mentitum. Et quamuis crimen sibi obiectum negauerit, nihil infamiae patitur Caius, cum plene crimen quod obiecit in iudicio probauerit. Et in hoc rellè Caietanus in loco citato, & Nauarrus cap. 18. num. 48. opinati sunt. Quid si accusator non plene probauerit, sed tantum semiplene, & accusatus negauerit crimen, cum illud confiteri legitime interrogatus teneretur? Respondetur, etiam in eo casu Caietanus, & Nauarrus aiunt, non teneri ad restitutionem famæ accusatoris, quia nihil fama læditur ex negatione ipsius accusati; si accusator semiplenam probationem fecerit. Si tamen Titius Caium dixerit calumniatorem, tenetur ei restituere famam, vel honorem. Item, si iudicium durat adhuc, tenetur Titius paratus esse ad confitendum crimen, sibi seruat iuris ordine obiectum, quoties iterum fuerit rogandum ius à Iudice rogatus, & tenetur postea legitime rogatus, crimen suum fateri: alioquin semper facit iniuriam Iudici legitime, & secundum iuris ordinem interroganti. Item, si iudicium fuerit finitum, & Titius criminis reus liber euaserit, eo quod semper negauerit crimen sibi obiectum; tunc tenetur extra iudicium confiteri Caium accusatorem non fuisse calumniatorem, si Caius probabile periculum incurrat, ut tanquam calumniator habeatur. Nauarrus cap. 18. num. 48.

Nonò quaeritur, Quid sit dicendum de eo, qui extra iudicium crimen verum sibi obiectum denegat? Respondetur, si crimen est occultum, ius habet quisque illud sibi obiectum, denegandi: & hoc non est infamare alium: nam sibi quisque debet imputare, qui occultum crimen obijcit, & detegit: non tamen habet sibi dicendi mentiri eos, qui sibi crimen obijciunt; licet possit dicere, malè facere eos, aut eos decipi. Sotus loco citato. Si verò crimen est publicum, vel manifestum, tunc si Titius, cui crimen obijcitur, dixerit malè facere Caium sibi crimen obijcientem, nihil debet restituere, quia is, qui obijcit, non amittit existimationem suam, quod si Titio deneganti crimen credatur, tunc restitutionem facere tenetur, nè Caius habeatur ut falsus criminis impostor, aut mendax.

Decimò quaeritur, Quid sit dicendum de eo, qui tenetur crimen alterius coram aliis, dicendo se nihil nosse, sed tantum audita referre, hinc tenetur restitutionem facere? Duæ sunt opiniones. Prima asserit ad nullam restitutionem faciendam obligari. Sic Scotus, Gabriel, Caietanus locis supra citatis. Angelus, Siluester. Armilla verb. Detractio. Nauarrus cap. 18. num. 47. Id ex eo probant, quia is, qui hoc pacto audita refert, non est detractor; eum aperte fateatur se nihil nosse, sed tantum audita referre, & in hoc verum dicit, ut supponimus. Opinio secunda asserit, eum obligari ad restitutionem faciendam. Ita Sotus loco citato, & idem videtur Adrianus Quodlibet. 11. sententia.

In hac re notandum est, esse certum apud omnes, quod si is, qui refert audita, ita refert, ut aliquid addat, vel augeat, siue magis confirmet suam auctoritate ea, quæ audiuit, tunc tenetur restitutionem facere; quia lædit alienam famam plusquam læsa sit: & hoc solet accidere, quando is, qui refert audita, tantæ est fidei & auctoritatis vir,

ut ea, quæ dicuntur, propter auctoritatem eius solam credantur, aut saltem magis credantur. quod si nihil horum adsit, tunc probabilior mihi videtur prima opinio; quia is, qui refert, nihil lædit famam alterius, cum tantum referat audita, siue quæ aliorum sermone circumferuntur.

Dices, sic audita retinere, perinde est, ac si quis pecuniam, vel rem alienam ablatam poneret in via, & aduertet probabiliter à fure usurpandam. Respondetur, esse disparem rationem, qui enim rem alienam sic poneret in via, cum sciat esse alienam, contra iustitiam faceret, exponendo eam periculo.

Vnde modo quaeritur, Quid dicendum, quando quis seipsum infamat; teneturne se retractare, ut ablatam sibi famam restituat? Verbi gratia: a falsis testibus accusatus metu mortis, vel vi tormentorum confitetur se commisisse crimen, quod non fecit: Tres sunt opiniones; Prima asserit eum non peccare mortaliter, nec obligari ad restitutionem sibi faciendam, quando id confitetur, vi tormentorum, aut metu mortis. Sic Angelus in verb. Detractio. numero 6. Siluester eodem verb. questio. 3. Tabien. eod. numer. 6. Sotus libr. 3. de iustitia, quest. 10. artic. 2. & libr. 4. quest. 2. quest. 3. & Libr. de Ratione regendi. & de regem. secretum. membr. 1. quest. 6. conclus. 3. Couarru. libr. 1. Var. ar. resolut. cap. 2. num. 8. Adrianus 4. in quest. de Restitutione tame, & Quodlibet. 11.

Secunda opinio est asserentium eum mortaliter peccare, & obligari ad retractandum se, quando profutura sit retractatio. Caiet. 2. 2. quest. 73. artic. 2. & in Summa, verbo Detractio. Maior in 4. dist. 1. 1. quest. 8. Armilla verbo Detractio, numer. 13. & verbo Restitutio, numer. 42. & 43.

Tertia est opinio dicentium, eum mortaliter peccare, & obligari ad retractandum se, quando crimen, quod sibi ipsi imponit est atrocissimum, vel turpissimum, qualia sunt hæresis, vel læsæ maiestatis crimen; proditio patriæ; peccatum nefandum. Si verò sint alia crimina, non peccare mortaliter, nec obligari ad restitutionem. Medina in sua Instruct. confess. cap. 14. §. 31. Nauarrus cap. 18. numer. 46.

In hac re illud primò certum est apud omnes (licet quidam Neotericus videatur negare, nimirum Petrus à Nauarra libr. 2. de Restitut. cap. 4. part. 3. dubitatur. non tamen aperte id negat, sed obliuere) quod quocumque quis sibi falsum imponit, quod non solum detrimentum inducit suæ propriæ famæ, sed etiam aliorum, nimirum quibus præest, vel apud quos viuit, vel suorum posterorum, tunc tenetur retractare se; quoniam in hoc casu non solum est detrimentum propriæ famæ, sed etiam famæ aliorum. Secundò, etiam est certum, quod si quis vi tormentorum, vel metu mortis, vel alia ratione sibi falsum crimen imponat, tenetur retractare se, si iterum extra tormenta, & liber ab omni metu interrogetur; quoniam detrahere sibi famam absque virgenti ratione, vel absque metu maiori, ad id compellente, ex natura rei est mortale peccatum. Certum item est, si quis falsum sibi crimen imponat, ob cuius confessionem morte damnandus est; quod si retractauerit, à morte liberabitur, tunc tenebitur retractare dictum suum, sibi que ipsi ablatam famam restituere: quia in hoc casu non solum est detrimentum famæ, sed etiam vitæ: vnusquisque autem suam vitam tueri debet.

Tota igitur difficultas est, an quando detrimentum est solius propriæ famæ, peccet quis mortaliter, & tenetur retractare dictum suum, si falsum sibi crimen imposuerit metu mortis, vel vi tormentorum coactus? & in hoc quidem articulo puto veriorē sententiam Soti, Ledesmae, Adriani, Angeli, Siluestri, Tabien. asserentium, tantum esse veniale peccatum. Erratio id ostendit; quia solum est mendacium officiosum, siquidem in huiusmodi casu mentitur, ut vitam suam tueatur, vel ut se liberet ab ingenti cruciatu. Quod si obijcias: Non solum menti-

tur, sed etiam sibi famam detrahit, falsum sibi crimen imponendo turpissimum, vel atrocissimum. Respondetur, hoc nihil referre; quia ut diximus in *Tract. de Dominio rerum*, contra Caietanium, quisque est verè dominus suæ famæ, unde non peccat mortaliter si eam perdat, ut maius bonum seruet, nimirum vitam. Item, ut se liberet à sensu tormentorum, quæ ita corpus cruciant, ac vexant, ut vix tolerari queant.

Sequitur ex his esse mortale peccatum, si in prædicto casu mendacium, quod diximus esse officiosum, iuramento confirmetur: quoniam omne mendacium, quantumcumque leue, sit mortale peccatum. Item, si in prædicto casu mendacium, quod diximus esse officiosum, generet graue aliorum scandalum; esse etiam mortale peccatum: quoniam, tunc iam non erit officiosum mendacium, sed perniciosum. Item sequitur, ut si Titius extra tormenta constitutus, perferret in afirmando falsò crimine, quod sibi imponit metu probabili tormentorum, quæ iterum passurum se credit, si crimen denegat, non peccat mortaliter: quia etiam tunc est officiosum mendacium, & famam suam perdit, ut vitet tormenta, quæ sibi probabiliter imminere eredit.

Quæres, An Titius, qui sibi falsum crimen imposuit, ob cuius confessionem damnatur ad mortem, teneatur retractare suum dictum, quando est iam in articulo mortis constitutus? Angelus, Siluester, & Tabiena secuti Felinus, Abbatem, Sozinum, & Archidiaconum, Antiochum, Paludanum, aiunt ad id obligari. Id videntur docere Abbas, Felinus in *cap. 1. de Testibus cogend.* Socinus in *Relect. super cap. ad Audientiam. Anton. par. 3. tit. 8. cap. 4. §. 1.* Paludan. in *4. dist. 21. quest. 2. art. 3. conclus. 4.* quos citat Silu. in *vocabul. Destructio. q. 3.*

At Ledesma docet, eum non esse obligatum. Sed videtur distinguendum: si retractatio profutura est ad vitæ liberationem; teneatur dictum suum retractare: si verò nihil est profutura; quia siue retractet, siue non, iudicis sententia condemnatur ad mortem, tunc non tenetur retractare, si nullam aliud detrimentum subit, præterquam solius propriæ famæ; quia sibi famam restituere non obligatur ex lege iustitiæ, cum sit dominus propriæ famæ, & ex altera parte tacendo nihil falli contra seipsum dicit. Unde si tunc temporis, iterum interrogetur de crimine, mortaliter peccabit, si falsum crimen ac se fateatur; quia iterum sibi falsum crimen imponit. At supra citati Doctores aiunt, ipsum in mortali peccato decedere; non quia sibi famam restituere teneatur; sed quia eum possit commodè citra vllum periculum reuocare suum dictum, sinit se mori in illa infamia contra se absque vlla iusta causa.

Duodecimò quaritur, An is, qui falsò aliquem in iudicio infamauit, suum dictum retractare teneatur etiam cum certus est retractationem suam nihil profuturam; quia nimirum adiuuat alij testes falsi, quorum falsa testimonia sufficienti ad accusatum in iudicio damnandum? Respondetur, omnes, qui falsò quempiam in iudicio accusarunt, in solidum teneri ad retractanda testimonia. Unde quisque tenetur suum dictum reuocare, quantumuis aliorum nullus reuocet: quoniam quando plures in solidum ad restitutionem obligantur, quisque tenetur eam facere, etiam si alij non faciant.

Sed quid si is, qui falsò accusauit, timet probabiliter, si recantet dictum suum, se damnandum ad mortem, vel ad linguæ, aut alterius membri amputationem? Respondetur: si ex parte falsò accusati probabiliter timetur mors, quia damnabitur ob crimen ei falsò impositum, tunc eum qui falsò accusauit, obligari, etiam eum periculo suæ vitæ, ad dictum suum reuocandum; quia ex parte vtriusque est periculum vitæ: & in hoc casu iure naturali, qui falsò accusauit innocentem, tenetur eum liberare à morte; quia causa est, cur innocens mortis periculum incurrit, & sibi imputer falsus testis, quod mortis periculum subeat.

Si autem ex parte innocentis falsò accusati sola est infamia famæ, tunc sunt duæ opinioniones: Prima asserit, etiam in hoc casu obligari falsum testem ad retractandum suum dictum cum periculo vitæ, nimirum, quando infamia eum maxima: ut si propter hæresim, vel crimen læsæ Maiestatis per calumniam Titio impositum, maneat eius familia, vel posteritas infamis, cum aliquo sit illustris. Ita Socinus libro quarto de iustitia, questione 6. articulo 3. Et questione 7. articulo 2. Adrianus in 4. quest. 1. de Restitutio. 3. Scilicet reseruant duo dubia. Maior in 4. dist. 15. quest. 17. Ledesma in 4. part. 22. quest. 18. articulo 2. dub. 4. conclus. 4. Contrarias in Reg. Peccatum. part. 1. num. 6. Et 1. lib. Variarum resolut. cap. 2. num. 8. Medina in sua Instruct. confess. cap. 14. num. 45.

Secunda opinio ait, non esse obligatum recantare dictum suum cum periculo vitæ, vel amputationis membri corporalis. Ita Caietanus 2.2. quest. 62. articulo 2. & Nauarrus cap. 17. num. 8. 9. Et cap. 18. num. 47. & hæc opinio est probabilior: nam vita est longe pretiosior quam fama: item est superioris ordinis: nam fama, honor, & bona temporalia sunt propter vitam, & non e contrario. Nunquam autem est obligatio restituendi bonum inferioris cum detrimento, & periculo boni longè superioris, & maioris. Hæc tamen intellige regulanter: nam aliquando tenetur quis etiam eum vitæ periculo restituere famam, si ex opposito maiora damna probabiliter timeantur. Hæc opinio est communis omnium Theologorum, & Canonistarum, & colligi potest ex dictis in cap. 6. quest. 2. dist. 2.

Decimotertiò quaritur, An qui ob periculum vitæ, vel ob alias causas excusatur à restituenda alteri fama, quam ademit, teneatur ei facere aliquam compensationem pecuniariam? Siluester, in *vocabulo Destructio. quest. 4.* videtur asserere, ad id non esse obligatum; quia tunc est alterius ordinis, quam pecunia, & omni pecunia pretiosior. At Nauarrus cap. 18. num. 43. Et cap. 19. num. 89. Et 90. ait, esse communem opinionem, esse obligationem compensandi famam ablatam pecuniis, quando alter fama restitui non potest. Ratio huius est, quia etiam vita, vel membrum alteri ablatum, cum restitui non possit, solet pecuniis compensari, ergo similiter fama.

Quæres, an quando fama restitui non potest, & sit huiusmodi pecuniaria compensatio, dari pecunia debeat tanquam pretium famæ, an verò solum pro damno, quod quis patitur pro fama sibi ablata? Respondet rectè Nauarrus, non deberi pecuniam, tanquam pretium famæ, sed ad reparandum damnum, quod ex fama ablata consecutum est: sicut etiam non datur pecunia, ut pretium vitæ ademptæ, vel membri ablati; sed tanquam pretium damni ex homicidio, vel membri amputatione secuti. Et hoc potest docere voluisse Siluestrum, cum dixit famam pecuniis non compensari.

Sequitur ex his, quid sit dicendum in casu quotidiano, V. g. Titius nocte, vel secreto fuisse, vel baculo, vel flagello percussit Caium, solet dubitari, An teneatur Titius pecuniam aliquam dare Caio pro satisfactione, quando percussio adeo fuit secreta, ut prius Titius auctor ipsius ignoscere; quod si se prodiderit, graue periculum incurrit? Respondendum est: si Caius percussus damni aliquid est passus, aut damni patiendi periculum incurrit. Titius secretè non se prodendo tantam pecuniam solucere tenetur, ut possit compensari damnum, vel damni periculum. Si tamen Caius, nec damnum aliquod, nec damni periculum incurrit, tunc Titius nullam pecuniam pro satisfactione dare tenetur; quia non debetur pecunia, ut pretium famæ ablatæ.

Decimoquarto quaritur, An qui infamatum in vna ciuitate, vel loco, infamat in alio, teneatur ad restitutionem? Respondetur Primò, si publica iudicis auctoritate, ob delictum, fama est Titio adempta, non teneri ad restitutionem. Ita Socinus libro quinto de iustitia, quest. 10. articulo 2. Adrianus Quodlibet. 11. articulo 1. Ledes-

ma in 4. parte secunda, quaestio. 10. articulo secundo, dub. 7. Secundò, si fama Titio non est iudicis auctoritate ablata, sed tantum per euidenciam facti, & manifestationem publicam; tunc aliqui sentiunt, teneri ad restitutionem; quia dispar est ratio in hoc casu, & de primo: nam cum quis per iudicis sententiam fama priuatur, punitur in hoc, vt famam amittat: at verò, qui per manifestam, & publicam facti euidenciam alicubi famam amittit, potest in alio loco famam suam illatam habere. Ergo contra iustitiam est, si alibi sine causa infametur. Alij verò ita distinguunt: si loca sint adeò vicina, vt infamia ex vno loco in alium probabiliter diuulganda credatur, tunc aiunt nullam esse obligationem restituendi famam, si quis infametur in alio loco, ad quem peruentura creditur infamia: Si autem non sint adeò vicina, vt infamia ex vno in alium minime sit peruentura, tunc obligatio est restituendi famam; quia in eo loco, vbi nihil scitur, aut difficile admodum, & vix sciri potest, famam suam retinet Titius. Alij verò absolute aiunt, esse peccatum contra iustitiam, etiam quando loca sunt admodum vicina: & probant à simili: quia non licet mihi, Verbi gratia. accipere alienum, quod est in via, licet illud sciam fore probabiliter accipiendum ab alio superuenturo: Sed re verà huiusmodi simile non continet aduersarium; quia dispar est ratio. Nam in re alie accipienda inuito domino, furtum committitur: at verò quando duo loca sunt adeò vicina, vt id quod est publicum in vno, ordinariè diuulgetur in alio, tunc si Titius publice famam amisit in vno loco, peccat est, ac si amisit in alio: nam etiam in eo loco, vbi famam amisit, aliquando accidit, vt aliqui ignorent infamiam, quibus tamen eam detegere, non est peccatum contra iustitiam, licet possit esse contra caritatem.

Decimoquintò quaeritur, An detractor, ab obligatione restituendi famam liberetur, si infamatus remittat obligationem? Sunt duæ opiniones: Prima asserit absolute eum non liberari; quia nullus habet suæ famæ dominium; & proinde nullum posse liberè huiusmodi obligationem remittere. Ita Caietanus *secunda secunda, quaestione septuagesima tertia, articulo secundo*. Maior in *quarto, distinctione. 15. quaestio. 10.* Secunda opinio asserit, quemlibet habere suæ famæ dominium, & liberè posse suæ famæ cedere. Ita Sotus, Adrianus, Antoninus, Nauarrus, Ledesma *loci supra citatis*, & hæc opinio est verior. Sed intelligitur dummodo fama alicuius sit propria, ita, vt non cedat in alicuius alterius tertij infamiam: nam sæpe accidit, vt fama nostra sit fama etiam aliorum, quibus præsumus, vel cum quibus degimus. Verbi gratia, infamia Prælati, vel Religiosi alterius sæpe cedit in detrimentum Ecclesiæ, vel Ordinis Regularis.

Rogabis, an satis sit, si infamatus remittat in genere sibi illatam infamiam, quæcumque sit illa, non exprimens eam in specie? Nauarrus ait, non sufficere huiusmodi remissionem generatim factam; quia non extenditur ad eam infamiam, quam infamatus non remitteret, si in specie exprimeretur. Alij volunt sufficere, qui totum dicit, nihil excludit.

Decimosexto quaeritur, An qui mutuo se infamarunt, excusentur ab obligatione restituendi sibi inuicem famam, per compensationem, sicut contingit in debitis pecuniariis? Sunt duæ opiniones: Prima, negat locum esse compensationi; quia si vnus detrahit appellando eum adulterum, & ille alius vicissim eum appellat homicidam, cum sint delicta specie diuersa, nulla potest esse compensatio: & sic est in ceteris aliis delictis, quæ specie distinguuntur: at verò in debitis pecuniariis potest esse compensatio; quia licet res sint secundum naturam diuersæ, omnes tamen sunt pecunia æstimabiles, & id quo vna excedit aliam, potest pecunia æquivalenti compensari. Sic Nauarrus *cap. 18. numero 47.* &

Iustit. Moral. Pars 3.

Maior in *quarto, distinct. 15. quaestione decimasepta.* Caietanus *secunda secunda, quaestione 62. articulo. 2. in solut. ad 2. dub. 1.* Secunda opinio ait, esse etiam locum compensationi; quia etiam fama est bonum pecunia æstimabile. Ita Sotus, Adrianus, & Ledesma *loci supra citatis*. Sed prima opinio videtur esse probabilior; quoniam fama, vt diximus, non est pecunia æstimabilis. Vnde id, quo vna infamia est maior altera, pecunia non compensatur. at verò hoc intelligitur de fama, vt fama est: nam quantum ad damna, quæ ex infamia consequuntur, cum ea sint pecunia æstimabilia, compensationem admittunt: nam quò vnus damnus est maior altero, potest pecunia maiori compensari.

De Restitutione honoris facienda.

CAPIT. X.

Primò notandum honorem, esse reuerentiam, quæ impenditur alicui in testimonium virtutis, vel dignitatis, vel potestatis, vel alicuius alterius excellentiæ.

Secundò, honorem auferri per contumeliam, contumeliam, improprium, irrisionem: de quorum singulis dicemus in *Octauo Decalogi Præcepto*. In præsentia solum est agendum de obligatione restituendi honorem per huiusmodi peccata ablata.

Tertiò, honorem auferri posse tripliciter; verbis; nutibus, siue signis, & factis. Verbis, nimirum contumeliose dictis: nutibus, vel signis, gestibus, videlicet, motiue corporis irrisorio: factis denique, vel rebus, vitiose, vel baculo cædendo aliquem, vel flagello, aut alio quouis modo percutiendo, vel male tractando.

Primò quaeritur, Quo modo sit honor restituendus? Respondetur, certum esse apud omnes, oportere honorem restitui; quæcumque contra iustitiam auferatur. Verum difficultas est, an sufficienter honor restituatur per veniæ petitionem: Et an sit necessaria ad restitutionem honoris veniæ petitio? De hac re agit Sotus *libro quarto de iustitia, quaestione 6. articulo 3. ad 1.* Ledesma in *4. parti. 2. quaest. 18. art. 2. dub. 8.* Sanctus Thomas *2. 2. quaest. 76. c. 62. art. 2. c. 3.* & ibi Caietanus, Couarruias *lib. 2. variar. resolut. c. 10. num. 2.*

Respondetur ergo, Quæcumque homines sunt paræ conditionis; sufficienter honorem restitui per contententem veniæ petitionem, vt ait Sotus. Aliquando tamen non debet fieri veniæ petitio, vt pote cum is, qui alium contumelia affecerit, est conditionis superioris. nec enim pater obligatur ad veniam petendam à filio à se ostento, nec dominus à seruo, nec Prælati, aut Princeps à iudicito. Satis enim est, si eiusmodi superiores personæ tractent benignè, & amabiliter inferiores, aut si verbis, signis, vel factis indicent se eos non despiciere.

Idem est dicendum; quæcumque is, qui offendit alium in honore, est illustris, vel clarissimus vir, & offensus est infimæ sortis. Item aliquando ad honoris restitutionem non sufficit veniæ petitio, vt rectè aiunt Sotus, & Couarruias. Vt si inferior grauius in honore offendit superiorem, aut homo inuicis, & obscurus vtrumque illustrissimum. Item quæcumque restituitur honoris; nequit commodè fieri nisi per veniæ petitionem, obligatio est petendi veniam, vt rectè annotauit Ledesma: quia honor longe est omni pecunia pretiosior: Sed quæcumque honoris restituitur, potest commodè fieri aliter quam per veniæ petitionem, nemo est in conscientia cogendus ad veniam petendam, vt aiunt Sotus, & Couarruias.

Quartè, an quando honor restitui commodè non potest per veniæ petitionem, possit pecunia compensari? Sotus, Couarruias, & Ledesma aiterunt potest compensari.

R. A.

fauj

fari, quia honor, inquit, est pecunia compensabilis. Alij vero aiunt, nunquam honorem pecunias posse compensari; quoniam honor longè superior, & pretiosior est pecuniis. Et hoc intelligitur de honore, ut honor est: nam quantum ad damna, quæ ex iactura honoris emergunt, conuenit inter omnes ea posse pecuniis compensari, sicut damna, quæ ex homicidio, vel infamia consequuntur.

De Furto, & de rerum, quæ furto auferuntur, restitutione:

CAPVT XI.

HOc loco agendum nobis est de Furto, & Rapina, & de Restitutione tam rei furtiuae, quam raptæ. De Furto extat titulus secundus in libro 42. Digestorum, & Institut. de Obligationibus, quæ ex Furto nascuntur. §. Furtum, & sequentibus. De Furto agit Sanctus Thomas in 2. 2. questione 66. & Caietanus ibidem. Sotus libro 5. de iustitia, questione 3. articulo 1. Gabriel in 4. distincti. 15. questione 3. Maior eodem libr. & distincti. quasi. 24. 25. 26. Couarruias in Reg. Peccatum. part. 2. §. 1. Summistæ, Angelus, Siluester, Rosella, Tabiena, Armilla, Caietanus in verb. Furtum.

Furtum à Iurisperitis communiter definitur hoc modo: [est contractatio rei alienæ fraudulosa inuito domino lucrifaciendi gratia, vel in eius rei, vel etiam vñs eius, vel possessionis.] ff. de Furtis. l. 1. & Insti. de Obliga. quæ nascuntur ex del. §. Furtum.

Dicitur primò (Contractatio) quoniam sola cogitatio, aut voluntas furti faciendi, non facit furtum. Vnde si quis furti faciendi causa domum alicuius, vel cubiculum fuerit ingressus, si nihil contractauerit, fur non est. Dicitur autem contractare, qui rem mobilem de loco in alium locum mouet. l. Possideri. §. Si rem apud re. ff. de Possessione. Vnde Iurisperiti, & Summistæ aiunt, in hac definitione per rem intelligi mobilem, & corporalem; quia in rebus immobilibus furtum non committitur, quia contractari, id est, de vno loco in alium moueri nequeunt. Nec item in rebus incorporalibus furtum committitur, quales sunt actiones, seruitutes, iura, census, & redditus. ff. de Furtis. l. Verum, prima. quia inter corporalia censeri nequeunt.

Dicitur (Rei alienæ) quia in propria re furtum non committitur, nisi in ea alius habeat ius aliquod, nimirum vñm, vel vsufructum, vel possessionem, vel custodiam, vel ius pignoris. Item in re pro derelicta habita furtum non committitur: quia furtum fieri non potest, nisi sit cui fiat. Est tamen aduertendum, per accidens in re propria posse furtum committi quantum ad Deum, & conscientiam; velut si quis re sua vtatur, credens esse alienam, tunc enim agit contra conscientiam.

Dicitur (Fraudulosa) quia, vt furtum sit, debet fieri animo furandi: nam si bonâ fide deceptus, quis re alienâ vtatur, putans eam rem esse suam, furtum non committit. Item si per iocum re vtatur alienâ, non est furtum.

Dicitur (Inuito domino) quia si bonâ fide credit dominum permitturum, non est furtum. ff. de Furtis. l. si is, qui. & in dubio præsumitur dominus inuitus. ff. De Furtis. l. Qui vas. §. Vetare. Dicitur autem dominus inuitus, etiam si videat rem suam auferri, & non contradicat ex metu, vel iracundia. ff. de Furtis. l. penultima. alias enim, si possit contradicere, & non contradicat, dicitur consentire.

Dicitur (Lucrifaciendi gratia) quia iniuriæ causa si contractem rem alienam, in Iure tanquam reus iniu-

riæ, non furti teneor. ff. de Furtis. l. Qui iniuria. Item, si fructus immaturos decerpam, in Iure tanquam damni reus, non furti teneor. Idem etiam est, si quis rem alienam in flumen projiciat, aut igni exurat, aut pecus ablatam occidat: in his enim, & similibus, tanquam reus damni obligatur, non tanquam reus furti. Item si quis alienam rapuerit ancillam, non causa lucri, sed gratia libidinis, in Iure non obligatur, vt reus furti, sed vt iniuriæ reus. ff. de Furtis. lege Verum, secunda.

Vltimò dicitur (Vel ipsius rei, vel vñs, vel possessionis) quia re verâ furtum committitur in Iure, si creditor vtatur pignore, vel depositarius re depositâ, vel si commodatarius vtatur aliter re, quam sibi sit concessa. Item si debitor rem pignori datam subtrahat, creditor, nam subtrahit eius possessionem. Item si colonus, qui fundum conduxit, eo vendito, dominum possessione fraudet. In his enim, & aliis similibus aliquid lucri capimus.

Aduertendum est, prædictam Furti definitionem à Iurisperito traditam, reprehendi à Caietano, Soto, & Couarruias locis supra citatis.

Primò, quòd furtum non consistat in solo, & simplici contractu rei, sed in acceptione.

Secundò, eò quòd res immobiles, & incorporales etiam sub furtum cadunt nam aliquando vi, vel dolo vsurpantur, occupantur, & retinentur.

Tertiò, eò quòd fures, aliquando rem alienam accipiunt, non ob lucrum, sed vt rem illam dissipent, vel incendiant, ac perdant.

Quartò, eò quòd non semper furtum dolose fit, sed factis est, vt fiat contra voluntatem domini.

Sed re verâ hæc omnia facillè diluuntur, nec ob ista definitio Furti à Iurisperito tradita, est reuocanda. Nam res immobiles, & incorporales potius dicuntur vi vsurpari, vel retineri, quam furto subtrahi. Item contractationem rei Iurisperitis non appellat simplicem rei tactum, sed acceptionem, vt diximus, quæ res ex vno loco in alium mouetur. Item, qui rem alienam accipit, vt eam perdat, in Iure dicitur iniuriæ, & damni reus, & non furti, & ita re verâ est. Item, violentam contractationem intelligit Iurisperitis solum eam, quæ fit animo furandi: nam contractatio rei potest fieri multis aliis modis, neque est furtum, nisi fiat ex animo, & voluntate furandi.

Furtum à Sancto Thoma, Soto, & Caietano definitur, vt sit occulta acceptio rei alienæ inuito domino. Vbi per (rem) intelligitur, tam res ipsa, quam vñs eius, vel vsufructus, vel possessio, vel quodcumque aliud ius in re. per (dominum rei) intelligitur, tam qui habet dominium, & proprietatem rei, quam qui habet vñm, vel possessionem civilem, vel aliud ius in re.

Dicitur (Occulta) vt furtum distinguatur à rapina, quæ fit sciente domino, vel inuito. Obijcies: Quòd occultè fiat, non constituit rationem peccati, ergo non est furtum ideo, quòd fiat occultè, & in scio domino rei, quæ surripitur. Respondet, & rectè quidem Sanctus Thomas loco citato; Quando peccatum sit occultè propter metum, vel yrecondiam, tunc solum est circumstantia, vel modus peccati; at furtum hoc modo non dicitur occultum. Quando verò occultum, est causa peccati, nimirum quando peccatum ideo fit occultè, vt fiat ignorante eo, contra quem fit, & proinde ipso non volente, tunc occultum potest consistere rationem peccati. & hoc modo occultum ponitur in definitione furti. Nam ideo furtum habet rationem iniustitiæ, quia res accipitur ignorante domino, ac proinde non volente. Iniustum autem, vel iniuriam patitur quis, quoties aliquid patitur non volens: & qui ignorans aliquid patitur, eo ipso patitur non volens.

Secundo obijcies. Qui rem suam apud alium existentem propria auctoritate accipit, in Iure furtum dicitur committere: quomodo ergo in definitione Furti dicitur, quod sit acceptio rei alienae? De hoc infra dicemus.

Tertio obijcies. Qui retinet alienum, etiam si ipse furto eam rem non furripuerit, dicitur furari, & tamen retentio alieni non est acceptio. Respondemus, nomine acceptiois intelligi, etiam retentionem rei alienae inuito domino, cum sit acceptio continuata.

De variis Furti generibus.

CAPVT XII

FURTUM diuidi solet ex parte rei, quae furripitur: nam si est res sacra, dicitur sacrilegium. Cum quis vero accepto bona Reipublicae, dicitur Peculatus. Cum quis disperso grege furatur pecora, dicitur Abigens. Cum quis furatur hominem liberum, ut eum vendat, dicitur Plagiarius: nam si quis furatur seruum, vel ancillam, in Iure dicitur proprie fur: quia seruus, vel ancilla est quaedam possessio domini: sicut si quis furaretur quodcumque aliud animal. Si quis tamen accipiat filium, vel uxorem alicuius, non dicitur furtum, sed potius captiuitas.

Notandum est de sacrilegio, in Iure Canonico, illud tripliciter dici. Primo, quando res sacra ex loco sacro furripitur. Secundo, quando res sacra ex loco non sacro. Tertio, quando res non sacra ex loco sacro. *cap. Quisquis. 17. quest. 4. & Glossa in cap. Sacrilegium, eadem Causa, & questione;* quia res licet non sit sacra, si ex loco sacro accipitur, peccatur tamen contra immunitatem, & sanctitatem loco debitam. Quando vero res est sacra, vnde cumque accipitur, peccatur contra immunitatem, & sanctitatem debitam ipsi rei. At vero in Iure Civili non habetur tanquam sacrilegium, nisi quando res sacra ex loco sacro auferitur, *l. Si quis in loci. Cod. De Episcopis, & Clericis.*

Item Furtum diuiditur a Iurisperitis in manifestum, & non manifestum. Manifestum dicitur: quando fur deprehenditur cum re furtiua antequam deueniat ad locum destinationis, hoc est, ad locum, in quo destinavit eo die manere cum furto, siue deprehendatur ab eo, cuius est res furtiua, vel ab alio, siue in loco publico, siue in privato deprehendatur. Non manifestus fur dicitur, qui non deprehenditur cum furtiua re, vel si deprehenditur postquam pertulit eam in locum quo destinavit. Haec omnia colliguntur ex *l. Furor. l. Fur. l. Quo destinaverit. l. Suae igitur. ff. De furtis*. De aliis duobus modis datur actio de furto.

Primo quaeritur, Quo modo furtum a rapina distinguitur? Respondetur, distingui specie: nam furtum, & rapina sunt duae iniustitiae distinctae. Quoniam rapina fit sciente domino, & inuito, & ita continet iniustitiam per vim illatam: at furtum dicitur esse contra voluntatem domini, quia auferitur eius res ipso ignorante, & ita non est iniustitia per vim illata, sed est iniustitia contra voluntatem domini.

Secundo quaeritur, An definitio furti capite praecedenti tradita, conueniat communiter furto, & rapinae? In hac re Glossa in *cap. Penali. 24. questione 5.* ait furtum esse genus ad rapinam: nam furti nomine intelligitur omnis illicita rei alienae usurpatio. Medina *questione 4. de Restitut.* ait, furtum prout est definitum a Iurisperito, genus esse ad rapinam, quia in definitione illa comprehenditur omnis iniustitia rei alienae acceptio. Sic etiam ait Siluester *verb. Furtum. num. 2. & Gabriel in 4. distinct. 25. quest. 3. art. 1.*

Sed dicendum est, Furtum aliquando sumi late, & tunc omnis iniustitia rei alienae acceptio dicitur furtum: & hoc modo comprehendit acceptioem rei alienae per

vim, quae dicitur rapina; & acceptioem rei alienae occultam, quae dicitur proprie furtum: & acceptioem rei alienae fraude, vel alio modo commissam in contractibus, nimirum emptione, locatione, & aliis huiusmodi, & in usura, & simonia; & sic accipitur in *Septimo Decalogi Praecepto*, cum dicitur: [Non furaberis:] nam a parte intelligitur totum, id est, Prohibetur omnis illicita rei alienae acceptio: sed secundo modo accipitur furtum proprie, & strictè, prout est acceptio rei alienae occulta inuito domino: & hoc modo distinguitur a rapina, & ab illicita acceptioe ex usura, vel simonia, vel aliis contractibus. Vnde intelligitur id, quod dicitur in *lege Si vendidero. ff. de Furtis. & Instit. De vi bonorum raptorum, in principio.* In quibus locis significatur, rapinam esse speciem furti, & raptorem esse furem, & actione furti teneri. In his omnibus locis sumitur furtum late.

Notandum item est, etiam rapinam aliquando sumi late pro quacumque iniusta rei alienae acceptioe, & retentione, & hoc modo comprehendit furtum, & rapinam strictè acceptam; immò comprehendit etiam acceptioem usurariam. Vnde *24. questione quarta, cap. Si quis.* dicitur: [Si quis usuram accipit, rapinam facit,] ex Ambrosio: & *eadem causa, questione quinta, cap. Si quis.* ait Augustinus: [Si quis inuenit, & non reddidit, rapuit.] & *distinct. 19. cap. Ordinandus*; ait Hieronymus: [Aliena rapere conuincitur, qui ultra necessarium sibi retinere conatur.] In his omnibus locis rapere idem est, quod illicitè alienum accipere, vel retinere; immò etiam alteri denegare, quod est illi debitum lege caritatis, & misericordiae.

Secundo modo accipitur rapina proprie, & strictè: & est rei alienae manifesta, & violenta acceptio: & hoc modo distinguitur tanquam species a furto, & ab usura, ac ceteris iniustis acceptioibus in contractibus.

Tertio quaeritur, An furtum sit grauius peccatum fornicatione? Sanctus Thomas *secunda secunda quest. 254. articulo tertio*, ait, fornicationem esse grauius peccatum; quia infert damnum procreandae proli. Sed Martinus de Magistris *tract. de temperantia. quest. 2.* sentit furtum esse grauius; quia furtum, inquit, est contra iustitiam, fornicatio contra temperantiam, ergo maiori virtuti opponitur furtum, quam fornicatio.

Sed dicendum est, Fornicationem esse grauius peccatum ob rationem traditam a Sancto Thoma. In moribus autem non semper illud peccatum est grauius, quod opponitur maiori virtuti; alioqui enim notandum peccatum non esset grauius furto; quod est absurdum. Item grauitas peccati aliquando sumitur ex maiori detrimento, quod infert. Quia igitur fornicatio infert damnum proli, quae eo ipso, quod per fornicationem procreatur, solet ut plurimum male educari: damnum autem ex furto consequens solum est in bonis temporalibus; sequitur inde, quod fornicatio sit grauius peccatum furto.

*Quando furtum ex paruitate materiae
sit tantum veniale pec-
catum.*

CAPVT XIII.

CONVENIT inter omnes furtum ex genere, & obiecto suo esse mortale peccatum; quia est contra iustitiam proximam aliquando tamen accidere, ut sit tantum veniale, vel ex imperfectione actus; quando non ex plena deliberatione rationis fit: vel ex paruitate materiae, nimirum quando furtum est rei exiguae.

Sed difficultas est, quando materia dicitur esse exigua. Et primo dubium est, an ratione habitae personae, contra quam fit furtum, res dicatur esse exigua, vel magna: an verò absolute res aliqua dicatur magna, vel parua, siue diuiti, siue pauperi auferatur. Sunt enim qui putent, solum loco supra citato, sentire, furtum duorum leucorum, vel ducentorum, esse furtum paruum, si diuiti auferatur: si verò alteri, esse mortale peccatum. Ceterum falsa est horum opinio, nec Sotus tale quippiam docuit, ut recte annotauit Nauar cap. 17. m. 3.

Dicendum igitur est, Primo, furtum, cum sit iniustitiae peccatum, & iniustitia ex sua natura semper sit ad alterum, necesse est, ut domino sit alteri; & ita furtum non est, nisi alicui datum inferatur. Secundo, etiam si furtum ex natura sua sit alteri damnosum; absolute tamen semper in furto est aliqua materia, quae ex se est grauis, & aliqua quae ex se est modica, siue comparatione iustitiae, siue comparatione pauperis: ac ita furtum duorum leucorum, vel ducentorum, materia est grauis ex se, etiam si distillimo Principi, vel Regi auferatur. Est tamen aduertendum fieri posse, ut, cum huiusmodi summa auferatur distillimo Principi, ad sit probabilis coniectura eum non fore iniuriam, siue eum gratam habiturum talem acceptionem: & tunc eiusmodi acceptio non erit mortale peccatum: non quia materia non sit grauis, sed quia dominus rei probabiliter creditur non iniuriam iniuriam, siue gratam habiturus acceptionem.

Secundo quaeritur, Quando nam quantitas furti sit parua, ut cognoscamus quando ea venialis sit culpa, & quando mortalis? Nauarrus cap. 17. numero quarto. ait, summam duorum Regalium, vel luliorum, imo summam vnius regalis, vel iulij, & quod plus est, dimidium regalis, vel iulij esse materiam peccati mortalis. Sed re verà multis huiusmodi opinio visa est durior. Vnde probabilius est, grauitatem materiae in furto esse existimandam arbitrio boni viri, ut ipse etiam Nauarrus asserit cap. 17. numero 2. Item in consideranda grauitate furti pecuniarij, habenda est ratio prouinciarum, siue locorum: nam alicubi est magna copia pecuniae, ut in India, cum alibi non sit tanta: vnde in Hispania, vel Gallia, & alijs similibus prouincijs plures aestimantur duo regales nummi, vel iulij, quam in India. Item in furto aliarum rerum, quam pecuniae, habenda est ratio pretij, & aestimationis earum; nam V. g. par vnum gallinarum, vel ouorum minoris solet aestimari in vno loco, quam in alio.

Tertio quaeritur, An qui furatur rem minimam, sciens domino suo fore grauitate damnosam, mortaliter peccet. Verbi gratia. Titius furatur acum Sartoris pauperis, & ob id patitur Sartor graue detrimentum? Siluester verb. Furtum, quae. 2. & Sotus lib. 5. de Iustitia, quae. 2. artic. 3. aiunt, huiusmodi furtum esse graue furtum, & esse mortale, eo quod damnum graue sit illatum. Sed probabilius est, quod ait Nauarrus cap. 17. numero quarto. Titium mortaliter quidem peccare, sed furtum non esse graue; quoniam culpa grauitas consistit in hoc, quod scienter graue damnum inferat, & ita reus est iniuriae, siue damni grauis, & in iure puaitur tanquam iniuriae, siue damni illator: at verò furtum est leue, quare & ex parte

furti non est mortale peccatum. Ex quo sequitur, ut si excommunicatio lata sit contra fures, quorum furtum sit mortalis culpa; Titius non sit excommunicatus; quia non commisit furtum ex se mortale peccatum. Si tamen excommunicatio feratur contra fures, & contra eos, qui intulerint damnum, tunc Titius erit excommunicatus.

Sequitur etiam, si iure civili sit lata poena, ut furtum mortale duplo, vel quadruplo mulctetur, tunc Titius non comprehendatur hac poena. Si uero in lege dicatur, Qui furtum fecerit, vel damnum intulerit, in duplum condecernatur: tunc Titius comprehendatur hac poena. Item sequitur, idem esse dicendum, si Titius Caio furripit rem minimam, sciens Caio molestie admodum id habiturum; nam furtum non est mortale peccatum, quia est rei minima; sed Titius peccat mortaliter ob molestiam, vel iniuriam grauem, quae afficit Caio scienter.

Quarto quaeritur, An qui furatur rem minimam, animo tamen furandi maiorem, mortaliter peccet? S. Thomas 2. 2. quae. 66. artic. 3. ad tertium, ait, eum mortaliter peccare, sed quo pacto non explicat. Sotus lib. 5. de Iustitia, quae. 3. artic. 3. ad tertium, & Siluester verb. Furtum, m. quae. 2. exponunt S. Thomam, quod ideo fit mortale peccatum, quoniam sciat magno dolore, & molestia afficiendum eum, cui res minima furripitur; quia habeat sibi eam rem aliquo minimam. Caietanus verò ait, S. Thomae sensum esse, quod mortaliter peccet ideo; quia habet animum furandi maiorem rem.

Verum, quicquid sit de sensu Sancti Thomae, dicendum est, furtum quidem esse minimae rei, & consequenter non esse in furto mortale peccatum, sed in affectu, & voluntate furantis esse mortale culpam, siue quia habeat affectum furandi maiorem rem, siue afflicti magna molestia, & poena eum, cui furripit rem minimam. Quare sequitur, ut si excommunicatio sit lata contra furtum, quod sit mortale peccatum, non comprehendatur sub huiusmodi excommunicatione is, qui furatur rem minimam animo furandi maiorem, aut animo inferendi magnam molestiam, & afflictionem domino. Similiter etiam non comprehenditur, si poena lata sit, ut duplum, vel quadruplum restituatur, qui furtum commiserit, quod sit mortale peccatum.

Quinto quaeritur, Quid sit dicendum de eo, qui paulatim magnam rei summam furatur? quod est quaerere, An sit mortale peccatum, si quis centum nummos furetur, eos per partes furando, nimirum, si certo tempore vnum nummum furetur, deinde alium, & sic deinceps? Hic includuntur tres casus. Primus est, cum plures conueniunt, & furantur summam centum nummorum, & tamen quisque non furatur nisi vnum nummum. Similiter plures furantur summam magnam vuarum, vel pomorum, in qua sunt multi racemi, vel multa poma, & tamen eorum singuli non furantur nisi vnum racemum, vel vnum pomum. Quaeritur, An singuli eorum mortaliter peccet; teneanturque ad restitutionem? Secundus casus est, cum Titius V. g. furto accipit a Caio summam centum nummorum, spatio quinque, aut sex mensium, cum vnum tantum nummum accipiat, quotiescunque furatur, est dubium, an Titius aliquando lethaler peccet, & an ad restituendum teneatur? Tertius casus est, cum Titius furto accipit summam centum nummorum per partes, nimirum a centum hominibus furto accipiendo singulos nummos. Quaeritur etiam in hoc tertio casu, An Titius mortaliter peccet, teneaturque ad restitutionem?

De his tribus casibus agunt Medina de Restitut. quae. 10. Maior in 4. dist. 15. quae. 25. & 26. Sotus lib. 5. de Iustitia, quae. 3. artic. 3. ad tertium. Et in 4. dist. 22. quae. 1. artic. 2. casu 3. Nauar. cap. 17. m. 4. & 130. & seq. & num. 139. Cordub. in Summa. cas. 9. q. 70. Salou. 2. 2. quae. 66. ar. 6. controu. 3. cõnell. 1.

Ad primum casum responderetur, vel illi plures simul conueniunt ad furtum, & tunc singuli mortaliter peccant; quia

quia singuli licet rem parvam furentur, sciunt tamen se cum alijs magnum damnum Domino inferre, & idem mortaliter peccant, & sic tenentur ad restitutionem eius, quod acceperunt, quia in retinendo vident se magnum inferre danumum. Immo si inter eos vnus est principalis, qui auctori fuit, vt ceteri furentur, tenetur in solidum totum restituere: & ipso non restituente, tenentur ceteri. Item si omnes se mutuo incitarunt, quilibet tenetur in solidum restituere: quod si nullus alium incitauit ad furtum, tunc singuli tenentur solum restituere id, quod acceperunt. Item, si non omnes simul conuenerunt ad furtum ex communi consensu, sed quisque seorsum, & per se partem accepit, sciens alias etiam partes accepisse, mortaliter peccat; quia licet rem parvam accipiat, scit tamen suam partem cum alijs partibus ablatas graue damnum Domino asserere, & consequenter quisque tenetur ad restitutionem suæ partis; quia videt in retinendo suam partem cum alijs grauer nocere Domino. Item si illi plures seorsum, & per se partes furto abstulerunt, & quisque ignorauit furtum aliarum partium; tunc si singuli ignorauerunt, mortaliter non peccant; quia quisque partem exiguam accepit, ignorans partes alias esse ablatas Domino. At vero licet in furando non peccauerint mortaliter, cum primum nouerint alias partes esse sublata: tunc, si quisque suam partem retineat, mortaliter peccat; quia retinendo, cum videat alias partes ablatas, scit & videt graue damnum Domino inferri. Ita Ioan. Med. Salon. & alij.

Ex his sequitur, quid sit dicendum de excommunicatione, quæ fertur contra eos, qui certam vineam diripiunt, vel certam pecuniæ summam surripuerunt, & sic casus, quod multi diripiunt vineam, vel pecuniam surripuerint, vnoquoque eorum non accipiente furto, nisi parvam rem: nam iuxta distinctionem prædictam respondendum est, si omnes ex communi consensu conuenerunt, omnes esse excommunicatos, nisi restituant: quod si vnus fuit principalis impulsor ceterorum, is est principaliter excommunicatus, nisi in solidum restituat. Item licet ad furtum non conuenerint ex communi consensu, si tamen quisque partem minimam accepit, sciens alias furatos esse alias partes, quisque tenetur sub pena excommunicationis suam partem restituere. Item sub eadem pena excommunicationis tenetur quisque suam partem restituere, licet ignorauerit furtum aliorum, quando ipse furatus est: si postea nouerit partem aliorum furta: nam tunc si non restituit suam partem, scit graue damnum pati Dominum rei. Consentiant in his omnibus Maior, & Corduben. locis supra citatis.

Ad secundum casum Nauarrus loco præcitato respondet, dicendo Titium mortaliter peccare in retinendo summam centum nummorum, quia damnum graue inferri Caio: ait tamen Titium mortaliter non peccasse in furando per partem, minutatimue totam illam summam centum nummorum; quia singula furta, cum fuerint minima, solum fuerunt venialia peccata. Sed re vera incredibile videtur, Titium mortaliter peccare in retinendo, vel in non restituendo summam prædictam, & nunquam mortaliter peccasse in furando: nam si mortale peccatum est retinere summam certam pecuniæ, quia damnum graue inferri proximo: ergo necesse est, vt etiam mortale peccatum fuerit illam certam summam furto accepisse. Quod si dicas: nunquam vno actu, vel furto tota illa quantitas pecuniæ est ablata, sed minutatim, & per partes. Contra hoc est argumentum efficax: nam necesse est, vt aliquod eorum furtum fuerit commissum, quod licet in se fuerit minimum, vt tamen commissum est post alia multa minima, necessario fuit grauer damnosum Domino rei. Nam fingamus v. g. furtum viginti nummorum esse tantum veniale peccatum, re vera si post viginti nummos furto sublatis, surripias alios quatuor eidem, tunc in furando quatuor, mortaliter peccas: non quod furtum quatuor nummorum, secundum se mortale peccatum sit,

vel grauer damnosum Domino: sed eo quod factum eiusmodi furtum post alia furta viginti nummorum, est furtum magni momenti, & dampni.

Sed quid si Titius in vno anno paucos nummos furetur Caio, quod furtum sit veniale peccatum, & post multos annos furetur eidem Caio totidem nummos? tunc licet in retinendo mortaliter peccet, nunquam tamen in furando mortaliter peccat, quia nunquam damnum intulit Caio alicuius momenti, cum secundum furtum minimum, fuerit factum post multos annos. Respondetur: grauis dampni in furto non consideratur in hoc, quod Dominus rei graue detrimentum patiatur; sed in hoc quod res furto ablata sit grauis, siue notabilis quantitas secundum se seorsum, vel simul cum alia, aut post aliam acceptam, & in hoc quod Dominus rei rationabiliter sit iniurus. Quod si Caio surripias modo viginti nummos, quod furtum v. g. sit veniale peccatum tantum, & eidem post multum tempus surripias totidem: re vera quia in secundo furto surripis rem magni momenti, non quidem secundum se, sed quia primo surripueras alios viginti, & Caius secundum rationem grauer offenditur in secundo furto; sequitur vt in secundo furto mortaliter pecces.

Ad tertium casum Respondetur, similiter Titium mortaliter peccare in retinendo pecuniam centum nummorum, etiam si minutatim, & per partes eam surripuerit centum hominibus diuersis; quia licet nulli eorum graue damnum intulerit, retinet tamen pecuniam secundum se magnæ quantitatæ: alioquin, tantum venialiter peccaret, qui ex certo cumulo pecuniarum ad diuersos Dominos pertinentium furto acciperet mille nummos, qui pertinerent ad mille Dominos, quod est absurdum. Item alioqui absque mortali peccato fieret, si quis ex rapto viveret; immo locupletaretur furando vni paucos nummos, & alteri paucos, & sic de alijs, quod est absurdum.

Sequitur ergo, vt mortale peccatum sit quantitatem magnam retinere surreptam pluribus minutatim, & per partes, & singuli eorum secundum rectam rationem grauer offenduntur, si quantitas notabilis non restituitur.

Dices, Nullus Dominorum est grauer læsus, cum nulli eorum sit grauis facta iniustitia, vel graue damnum illatum. Respondetur, nihil hoc referre; quia quisque eorum grauer offenditur secundum rectam rationem ex hoc, quod per furta plura minima, notabilis pecuniæ quantitas sit omnibus surrepta: nam licet nullus eorum seorsum secundum se sit grauer læsus, vel offensus; attamen quatenus quisque simul cum alijs est offensus, merito conqueri potest, quod sit grauer offensus.

Si roges, An istis casibus prædictis teneatur Titius restituere omnem pecuniæ quantitatem, quam est furatus; an vero ad vitandum mortale peccatum, satis sit restituere partem pecuniæ, quæ simul cum alia furto graue faciebat? Fingamus, v. g. viginti nummos solum efficere veniale peccatum, & Titius furatus est viginti quatuor, & idem mortaliter peccare dicitur, An sufficiat, vt in retinendo mortale peccatum vitetur, restituere solum quatuor, vel quinque nummos, an vero necessarium sit restituere omnes viginti quatuor? Respondetur, sufficere, vt restituantur quatuor, vel quinque, vel plures: quia si furari viginti tantum est veniale peccatum, ergo totidem retinere alijs restituis, solum erit veniale peccatum.

Quaedam quaestiones ad materiam furti pertinentes diluuntur.

CAPVT XIV.

P R I M O quaeritur, An fur teneatur restituere omnes fructus, non solum perceptos, sed etiam quos Dominus rei percepisset, si apud se rem suam habuisset? Hanc quaestionem solvimus in *tractatu de Restitut. in communi par. 1. quast. 6.*

Secundo quaeritur, An qui indigentia, & egestate premittitur licite possit capere alienum, ut suae egestati subueniat? Hanc quaestionem diluimus in *explicatione Septimi Praecepti Decalogi, cum de furto.*

Tertio quaeritur, An fur possit sibi retinere impensas, & emolumenta à se in re furtiua facta? hoc etiam dubium diluimus in quaestione supra citata.

Quarto quaeritur, An si res furtiua casu fortuito pereat apud furem, teneatur restituere fur aestimationem eius, si alioqui erat peritura apud Dominum? Hanc etiam quaestionem solvimus, *Tractatu citato. par. 1. quast. 10.*

Quinto quaeritur, An si apud furem res furtiua deterior facta sit, vel in totum perierit, teneatur fur eam restituere secundum eum statum, quem habuit res furtiua, bonum scilicet, & integrum, quando furto ablata est: an vero teneatur restituere secundum eum statum, quem habitura fuisset res, quando furto ablata est? De hac quaestione disputauius *supra.*

Sexto quaeritur, Quomodo peccet, & restituere teneatur omnes ij, qui vna cum fure conueniunt, aut aliquo modo cooperantur ad furtum? De hac item quaestione actum est *supra.*

Septimo quaeritur, Quomodo peccet, & restituere teneatur is, qui mala fide, aut etiam bona emit, vel accipit aliquo alio modo rem furtiuam à fure? Huic quaestioni satisfecimus in *dicto Tractatu par. 1. q. 3. ubi etiam tractauimus, an teneatur restituere rem furtiuam suo Domino, an vero licite possit eam reddere furi, ut pro ea pretium, quod pro ea dedit recuperet? Hanc quaestionem eod. Tractatu cap. 9. diluimus.*

Octauo quaeritur, An qui rem inuentam sibi retinet, ita ut Domino non comparere pauperibus non restituat, furtum committat? De hac quaestione *ibidem cap. 7. par. 2. quast. 2.*

De Accipiente propria auctoritate rem suam ab iniusto detentore.

CAPVT XV.

Q U A E R I solet inter Doctores, An qui propria auctoritate accipit rem suam, vel aestimationem eius ab iniusto detentore, sive iniusto possessore, peccet, & furtum committat, ita ut ad restitutionem teneatur? De hac re S. Thom. 2. 2. quast. 66. art. 5. ad 3. & Caiet. *ibidem*. Gabr. in 4. Dist. 15. quast. 3. art. 3. dub. 3. Paludanus eodem lib. & Dist. quast. 2. art. 2. conclus. 5. Almain. *ibidem* quast. 2. Adrian. Quodlib. 6. art. 1. in fine. Conradus de controuer. quast. 32. conclus. 2. & quast. 92. conclus. 2. Sorus lib. de Iustitia, quast. 3. ad 1. Maior in 4. Distinct. 15. art. 2. §. Dubitatur. Medina Tract. De rebus restituendis, q. 11. Corduben. in Summa, quast. 111. & lib. 1. suarum Quaestionum, quast. 83. Antonin. par. 2. tit. 15. §. 1. & 2. Angel. verb. Furtum. num. 40. & 41. Siluest. eod. vocab. quast. 12. & 13. Tabiena verb. Restitutio quast. 30. Nauarrus cap. 17. num. 12. & seq. Couart. lib. 2. variar. resolut. cap. 2. num. 14. & 15. Innoc. Andr. Abb. Immol. Cardinalis, Anchar. cap. Olim. 1. de Restitut. spal.

In hac re conuenit inter omnes, absque peccato fieri, si quis accipiat propria auctoritate rem suam, apud iniustum detentorem, vel possessorem, existentem. Dicitur (apud iniustum detentorem) quia peccatum est si quis accipiat propria auctoritate rem suam, existentem apud alium ex aliquo iusto titulo v. g. si sit alteri locata, commodata, pignoriata, vel apud alium deposita, vel ad custodiam tradita, atque commendata. In his omnibus aliis habet ius aliquod in re nostra, & consequenter est peccatum, ipsam priuare iure, quod habet.

Deinde inter omnes conuenit conditiones quasdam interesse debere; ne peccet quis accipiendo propria auctoritate rem suam. Primo, ut non possit recuperare rem suam officio Iudicis. Secundo, dummodo constet rem esse suam: nam si dubitauerit sit sua, nec ne, non potest eam accipere, quia quando cetera sunt paria, melior est conditio possidentis. Tertio, ut accipiat absque vilo detrimento eius, apud quem res est, ita ut cauere debeat, ne detentor iterum restituat aestimationem rei. Quarto, ut credat nihil se profecturum, si petat rem suam ab eo qui habet. Quinto, ut accipiat rem suam absque vilo periculo suae vitae, & absque damno cuiuscunque alterius.

Primo quaeritur, An si Titius propria auctoritate accipiat rem, quando dubius est sit sua necne, teneatur eam possessori restituere? Respondetur, teneri quamdiu dubius est; quia alius possidet. Et cum melior sit conditio possidentis, iniuriam, & damnum infert possessori, cum priuet eum possessione. Si tamen, postquam accepit, certo comperiat esse suam, non teneatur eam restituere possessori, licet teneatur refarcire damnum, si quod passus est detentor interim, dum dubia res erat. Haec Nauar. *cap. 17. num. 117.*

Secundo quaeritur, Quando res est mihi debita ex Iustitia, nimirum, quia est per vsuram, vel mutuum accepta, vel metu, vel est mihi debita tanquam merces laboris, & operae, & aliter eam recuperare non possum, vel quia desunt mihi probationes, & testes, vel officium Iudicis, An possim priuata auctoritate compensationem facere ex alijs bonis debitoris? Respondetur, posse, his conditionibus. Prima, Si certo constiterit rem esse mihi debitam. Secunda, Si officio Iudicis recuperare non possum. Tertia, si fiat absque vilo alio detrimento debitoris, ita ut moneatur, vel ipse, vel eius haeres, se mihi amplius nihil debere. Quarta, si iusta fiat compensatio, ita, ut nihil amplius, quam mihi sit debitum, accipiam. Quinta, si fiat compensatio ex bonis proprijs debitoris, & non alienis. Sexta, dummodo fiat accepto absque vilo meo periculo. Haec omnia, communis opinio Doctorem locis supra citatis. Notandum est, compensationem habere locum, quando res est mihi debita ex iustitia: non enim sufficit, ut sit mihi debita ex vi gratitudinis, vel remunerationis, vel charitatis, vel misericordiae, ut recte annotauit Nauar. *cap. 17. num. 113.*

Tertio quaeritur, An per vim possum recuperare propria auctoritate rem meam ab iniusto detentore possessam? Aliqui Respondent, non posse; quia vim alteri inferre propria auctoritate non licet: alij vero distinguunt, nimirum posse me per vim recuperare rem meam, quamdiu ipsa extat in specie, apud iniustum detentorem, quia perinde est, ac si recuperassem rem meam à fure fugiente, vel si vim intulissem furi volenti rapere rem meam; Quando vero aliquid solum est mihi debitum, tunc non posse me per vim recuperare, quia debitum, ut recuperetur, exigit cognitionem causae, & cognitio causae exigit officium Iudicis, & nemo est in sua causa Iudex.

Quarto quaeritur, An excommunicatio generaliter lata contra eos qui alienum acciperunt, comprehendat. V. g. Titium, qui rem suam accipit à Caio iniusto detentore, & similiter, an comprehendat eos, qui rem sibi debitam ex iustitia per compensationem ex alijs bonis debitoris

recupe-

recuperant? Respondetur, communem esse sententiam, non comprehendere. Silvester, Angelus, Gabriel, Tabiena, Nauarrus, & Medina in *praallegatis locis*. Et ratio est, quia isti non acceperunt alienum, & excommunicatio lata est contra eos, qui alienum acceperunt.

Sed difficultas est, quid sit dicendum, si excommunicatio feratur expresse, etiam contra eos, qui per compensationem acceperunt. Respondetur Rosellam in *verb. Familia. num. 11.* distinguere, si in excommunicatione dicatur (Contra eos, qui per compensationem acceperunt contra conscientiam suam,) tunc non comprehendit eos, qui acceperunt seruatis prædictis conditionibus. Si autem absolute dicatur (Contra eos, qui per compensationem acceperunt, si non manifestauerint accepta) tunc comprehendit: quod probat, quia mos curiæ habet, ut hoc pacto excommunicationes ferantur, qui tamen mos non est condemnandus. Sil. *verb. Furtum, quest. 15.* aliter distinguit, nimirum sic: Si excommunicatio, inquit, feratur contra eos, qui per compensationem acceperunt, tunc ait, non comprehendit eos, qui sic acceperunt. Si verò feratur contra eos, qui acceperunt quidem, sed non manifestant accepta, tunc ait comprehendit non manifestantes, nisi probabiliter timeant se cogendos ad restitutionem. Id probatur, quia si primo modo feratur excommunicatio, continet apertum errorem: si verò secundo modo, iusta est sententia: ut fiat quantum acceperit quis per compensationem. Angelus tamen, & Tabiena, Gabriel, & Nauarrus *locis supra citatis* absolute negant huiusmodi excommunicationem vim habere, quia excommunicatio ferri non potest nisi pro mortali culpa: & hoc verius est.

Quæres, quidnam significetur, & quidnam comprehendatur, cum prædicto modo excommunicationes ferantur? Respondetur, huiusmodi excommunicationibus comprehendit eos, qui prætextu compensationis aliquid acceperunt, nimirum in tribus casibus. Primo, quando acceperunt, cum tamen debitum esset debitum. Secundo, quando per compensationem aliquid amplius est acceptum, quam esset debitum. Tertio, quando compensatio facta est, non ex proprijs bonis debitotis, sed vel ex alienis, vel ex bonis ipsi cum alio communibus; ut si Titius accepisset rem Caj apud Seium depositam, vel pignoratam, vel commodatam, vel locatam; quoniam Seius ipsi Titio tantum debet.

Quinto queritur, An excommunicatio comprehendat eos, qui per compensationem acceperunt, sed non seruatis cæteris omnibus conditionibus? V. g. quando debitum commode potuit officio Iudicum compensari, vel per petitionem debitori factam? Medina *loco supra citato* ait, comprehendere, & probat, quia iusta est excommunicatio in penam peccati, quod factum est, in accipiendi propria auctoritate, non seruatis conditionibus requisitis. Sed verius est non comprehendere; quia excommunicatio non fertur pro culpa præterita, sed pro contumacia in peccando: sed is qui accepit per compensationem non seruatis debitis conditionibus; peccauit quidem; contumax tamen non fuit in non restituendo, vel in non reuelando acceptum, quia cum sit res sibi debita, non tenetur eam restituere, aut eam detegere.

Si roges, an ea excommunicatio comprehendat scientes. V. g. Titium accepisse per compensationem, & non detegentes? Respondeo, si excommunicatio fertur contra scientes, & non reuelantes; tunc comprehendere eos iuris casibus, in quibus comprehendit diximus eos, qui acceperunt in alijs verò non comprehendere; dummodo certo sciant Titium per compensationem licitam accepisse: secus verò, si certo non noverint, vel dubij essent. Quæres, quid si solum scio ex hoc, quod ipse Titius mihi dixit se accepisse per iustam compensationem; an teneat reuelare? Respondeo me obligari ad reuelandum, nisi Titius sit magnæ fidei, & auctoritatis vir. Nauar. *cap. 17.*

num. 114.

An furtum committatur in his, quæ per venationem capiuntur.

CAPVT XVI

P R I M O est notandum, hic per venationem intelligi, tam eam, qua capiuntur quadrupedes, & cæteræ ferae, quæ dicitur proprie venatio; quam eam, qua capiuntur volucres, quæ aucupium vocatur; & eam, qua capiuntur pisces, quæ piscatio nominatur.

Secundo est notandum, de hac re agere Medinam tractat: *de Rebus restituendis, quest. 12.* & Couarr. in *Reg. Peccatum par. 2. §. 8. num. 1. & sequent.* Sotum *lib. 4. de Iustitia, quest. 6. art. 4.* Maiorem, in *4. Distinct. 15. quest. 10. qua incipit: Tertio circa hanc questionem.* Gabrielem *eod. lib. & Distinct. quest. 5. art. 2. conclus. 5.* Siluestrum, & Angelum in *vocabulo (Inuenta) Tabienam verb. Restitut. quest. 22. & 29. & verb. Furtum, quest. 9.* Caietan. in *Summa verb. Venatio.* Corduben. in *Summa q. 119.* Nauar. *cap. 17. num. 120. & seq.* Rosellam. *verb. Furtum, num. 12. & seq.*

Primo queritur, An venatio in locis publicis, hoc est, nulli proprijs, prohiberi possit à Rege, siue Principe? Sunt duæ opiniones: Prima, asserit non posse; quia Princeps non potest tollere, quæ sunt iuris naturalis, vel gentium; sed venari in locis publicis, iure naturali, & gentium est concessum, ergo, &c. Sic Hostien. Ioan. Andr. Cardinalis, Anton. in *cap. Non est, de decimis*, Decius, & Tiraquellus, quos citat Couar. *loco supra citato.* Secunda opinio ait, posse id fieri iustis de causis. Ita sentiunt Medina, Sotus, Couarr. & communiter omnes præcitati auctores. Et hæc opinio est verior, ac probabilior. Nec credendum est, auctores primæ opinionis id negare, quando iustæ causæ adfuerint.

Quæres quanam iustæ causæ illæ sint huius prohibitionis? Respondetur, eas esse, quæ cedunt in bonum publicum; nimirum iuste prohiberi potest, ne lepores, cuniculi, perdices, venatione capiuntur tempore niuium; quia cum tunc fugere nequeant, venatio cederet in detrimentum Reipublicæ. Iusta item prohibitio videtur, ne animalia venatione capiuntur certis anni temporibus; quia, vel grauidantur, vel suos fetus educant. Item iuste prohibentur certa laqueorum, vel retium genera, vel alia instrumenta, aut modi venationis, quibus detrimentum publico bono inferri potest.

Quæres, an Reges, aut Principes possint venationem prohibere propter animi sui relaxationem capiendam, nimirum, ut certa loca publica habeant, quibus ipsi venando oblectentur, & animum pascant? Respondetur ex Soto, Couarruua, & Medina, eos posse, dummodo non multa sint huiusmodi loca, alioqui enim si plurima ea fuerint, nocebunt alijs.

Secundo queritur, An Comites, Marchiones, & Duces possint venationem prohibere? Respondetur, eos, qui superiorem non agnoscunt in temporalibus, posse; quia habent quasi regiam auctoritatem. Et consequenter possunt etiam Reipublicæ liberæ, nullum in temporalibus superiorem habentes: eos vero qui superiorem in temporalibus agnoscunt, non posse prohibere per legem in perpetuum latam; nec posse propter suam recreationem, & voluptatem captandam: posse tamen per edictum ad tempus prohibere, nimirum, ob bonum publicum conseruandum. Obseruandum tamen, huiusmodi viros posse etiam prohibere in perpetuum, quando habuerint talem auctoritatem, vel legitima præscriptione, vel consuetudine immemorabili acquisitam, vel legis priuilegio concessam. Hæc omnia Sotus, & Couarr. & alij communiter.

Tertio

Tertio quaeritur, Quibus ex causis possit venatio in locis publicis prohiberi? Respondetur posse, Primo, ratione personarum, ut est Clericis, & Religiosis prohibita. Secundo ratione loci, ut est prohibita in certis animalium vivariis, vel piscinis, vel stagnis, vel in privatis aliorum fundis, ut statim dicemus. Tertio, ratione temporis, potest esse prohibita in diebus Festis, vel temporibus niuium, vel seruum educandorum. Quarto, ratione instrumentorum, quibus venatio si fiat, nocere solet bono publico. Quinto, ut Principes habeant certa loca, quibus venatione recreentur, immo etiam, quibus assistant ad iacienda iacula, & ad feriendos hostes.

Quarto quaeritur, An capta in locis publicis per venationem prohibitam legibus, vel edictis, fiant capientium, ita ut ea restituere non teneantur? Notandum est, animalia esse in triplici differentia: alia enim dicuntur ferarum naturae, quae cecurati, & mansuescere non solent, ut ferè sunt leones, ursi, & id generis ferae: Alia dicuntur esse mansuetae naturae, quae ita sylvestria aliquando sunt, ut aliquando cecurati, & domestica fieri soleant: huiusmodi sunt cuniculi, cerui, lepores, & alia generis eiusdem.

In praesentia solum est difficultas de his animalibus, quae sunt ferarum naturae. Circa quod, sunt opiniones: Prima asserit, capta per venationem prohibitam, non fieri capientium, ita ut capta sint restituenda. Sic Ioannes Faber, Claudius & Cassaneus, quos citat Couarr. loco supra citato num. 4. Opinio secunda ait, fieri capientium. Ita Couarruias. Medina, Sotus, Maior, & alij communititer locis supra citatis. Haec opinio est verior, quia dictae leges, vel edicta non faciunt irritam acquisitionem eorum, quae per venationem capiuntur, sed solum prohibent venationem ipsam, nimirum, vel ratione personarum, vel temporis, vel loci, vel instrumenti, vel in gratiam Principis.

Quinto quaeritur, Sitne mortale peccatum contra edicta, vel leges venationem prohibentes venari? Sotus loco superius allegato ait, esse peccatum, sed non explicat quale sit, mortale, an veniale. Cordubensis docet nullam esse culpam, quando dictae leges solum sunt poenales: quando vero non solum sunt poenales, sed etiam prohibitoriae, tunc declarat esse culpam, nec declarat qualitatem culpae. Tunc vero leges sunt poenales duntaxat, quando in eis non dicitur (Praecipimus hoc, vel illud fieri, aut, Prohibemus ne hoc, vel illud fiat,) sed tantum dicitur, (Qui hoc, vel illud fecerit, sic, vel sic puniatur.) Quando vero leges primo aliquid praecipunt, vel prohibent, & deinde poenam adiungunt, tunc illae leges non sunt solum poenales, sed etiam praecceptoriae, vel prohibitoriae. Medina respondet esse mortale peccatum venari contra leges, quando leges imponunt grauem poenam; quia grauitas poenae impositae, arguit grauitatem delicti. Sed tunc vera aliquando leges huiusmodi venationem prohibentes cum adiectione poenae grauis, eo ipso sunt iniustae, quod poenam grauem imponunt, ut statim dicemus. Item non semper grauitas poenae impositae, arguit grauitatem culpae: possunt enim Principes leges condere, obligantes ad poenam aliquam soluendam, sine hoc, quod transgressores culpam committant: eo quod ipsi Principes, siue legumlatores intentionem non habeant, eorum transgressores ad culpam obligandi; ut diximus in *Tractatu de Legibus*.

Quare dicendum est, esse culpam lethalem, si quis contra leges venando, notabile damnum inferat bono publico. Non vero putarim esse culpam mortalem, si quis semel, aut iterum faciat contra huiusmodi leges. Immo licet saepius venetur, non arbitror eum peccare mortaliter, quandoque non inferat notabile damnum bono publico: non enim videtur probabile, conditores huiusmodi legum habere animum contemptores harum legum lethali crimine obstringendi, nisi quando bonum publicum notabiliter laedunt.

Quaerens, quando notabile damnum per venationem bono publico censetur inferri? Respondetur hoc esse boni viri arbitrio iudicandum. Obijces, transgressores huiusmodi legum puniri solere non modica poena poenae. Respondetur, hoc non arguere grauitatem culpae, quia tales multa poenae solent imponi ad terrorem, & ut arceantur subditi a venatione, & qui venantur, sponte sua se exponunt periculo soluendi eiusmodi poenas poenariarum.

Sed difficultas est, An leges, vel edicta, quae insunt his, qui venantur, poenam mortis, vel mutilationis membri, aut verberationis publicae, sint iustae? Respondetur ex communi sententia, eas leges esse iniustas, nisi ea poenae solum sint impositae ad terrorem, non ut executioni mandentur; quoniam, ut diximus, in venatione contra leges, non est tanta culpae grauitas, ut puniendae sit dictis poenis corporalibus; satis est, ut puniatur poena poenariarum transgressor. Hoc autem intelligitur, si talibus poenis puniuntur ij, qui semel, aut bis, aut ter venantur, nec excusant harum legum iniustitiam, si alicubi sit consuetudo, ut puniantur his poenis, qui venantur contra eas semel, aut iterum. Si tamen ingentem cladem animalium venando quis intulerit, tunc his poenis iuste puniri potest. Haec omnia Angel. Siluest. Tab. in verb. (Venatio) in fine. Aretensis in *Summa lib. 5. tit. 29. art. 2. in fine*, Tancredus in *Summa tit. de Rapina. §. 29. Nauar. cap. 17. num. 21. Sotus loco citato*.

Sexto quaeritur, An capta animalia ferarum naturae in alieno fundo contra voluntatem Domini prohibentis ingressum ad venationem, fiant capientium, an vero pertinent ad Dominum fundi? Glossa, in *Instit. de Rerum diuis. §. Ferae*, ait pertinere ad Dominum fundi. Sed alia Glossa, in *l. Diuis. ff. de Seruitutibus rusticor. praediorum. §. in l. Quod chim. ff. de Acquir. Rerum Dom.* docet contrarium, nimirum ea fieri capientium.

Communis opinio est, ea fieri capientium. Sic Angelus, Paulus Cast. Barr. Dinus, quos, & citat, & sequitur Couarruias loco supra citato, num. 4. Sic etiam docent Theolog. Maior, Medina, Sotus, Siluest. Angel. & alij communititer, Nauar. item cap. 17. num. 129. Sed contra venantem datur actio iniuriarum, vel damni. *l. Iniuriarum. §. fin. ff. de Seruitutibus rusticor. praediorum*. Prohibitus a Domino tacite videtur ingressus in fundum, quando fundus est muro, aut sepe cinctus, siue munitus. Nauar. cap. 17. num. 129.

Obijces, alicubi, ut in Hispania, extant leges, quae constitunt, ut animalia sic capta pertineant ad Dominum fundi. *l. 16. tit. 28. par. 3. Medina, & Sotus* respondent, huiusmodi leges esse poenales, & solum habere vim obligandi post condemnationem Iudicis. Couarr. loco citato, num. 9. contra Medinam, & Sotum, ait huiusmodi leges posse fieri obligantes in foro conscientiae, ad restituenda animalia sic capta, Domino fundi: quia, inquit, cum animalia ex se sint communia, eo quod sint sua natura libera, potest lex iuste ea tanquam propria applicare huic, vel illi. Sed tandem Couarruias idem fateatur, quod Medina, & Sotus; nimirum, quod leges eiusmodi possint constitui habentes vim in foro conscientiae: non est tamen credendum, esse leges latae hoc modo, sed ut post sententiam Iudicis eius generis animalia applicentur Domino fundi in poenam venantium contra voluntatem Domini eius fundi.

Verum id difficultatem habet, an quando fructus fundi consistunt in venatione, tunc pertineant ad Dominum fundi animalia, quae capiuntur contra voluntatem eius prohibentis ingressum, vel venationem? In hoc Angel. & Paul. Castr. Florianus, Cassaneus, & Felinus loco, & numero citatis aiunt, pertinere ad Dominum fundi, & probant, quia sunt fructus fundi. Sed Medina, & Couarr. contrarium docent, etiam tunc fieri capientium. Et hoc est probabilius; quia dicta animalia semper sunt in sua libertate naturali: quamvis enim in fundo commotari soleant,

non eo ipso tamen propria facta sunt Domini, cum nondum ea apprehenderit. Et cum dicitur fructus fundi pertinere ad Dominum: Respondetur, id intelligi de fructibus, quos ipsa natura fundi fert, & de his fructibus, qui percipiuntur ex fundo, ob culturam, vel aliquam industriam Domini: sed animalia quamdiu sua libertate naturali gaudent, non sunt huiusmodi.

Objicies: in l. Item si fundi. §. Aucupiorum. ff. de V. fructu. aperte dicitur, fructus venationis ad usufructuarium fundi pertinere: Respondetur Covarruias optime, ex ea Lege solum haberi, usufructuarium potestatem habere, & ius venandi in eo fundo, in quo usufructum habet, nec posse à proprietario prohiberi, ne inibi venetur. Item ad ipsum usufructuarium pertinere, ut permittat, vel facultatem alteri concedat venandi in fundo, cuius usufructum habet. Et eadem ratione usufructuarium ius habere, ne quis in fundum, ad venandum ingrediat. Item pecuniam ex pacto promissam pro facultate venandi alteri concessa, ad usufructuarium pertinere: quia cum ipse ius habeat venandi, vel prohibendi venationem, ius habet consequenter vendendi alteri facultatem venandi.

Deinde difficultas est, An quando Dominus fundi, vel usufructuarium vendit, vel locat alteri ius suum venandi in fundo: Si Titius venetur in eo fundo contra voluntatem Domini, vel usufructuarij, prohibentis ingressum, vel venationem, capta animalia sicut Titij capientis, an verò pertineant ad Dominum, vel usufructuarium fundi? Respondet Covarruias, etiam in eo casu fieri capientis, quia ex hoc, quod ius venandi in fundo ad alteri venditum, vel locatum, eo ipso Dominum animalium, quæ in eo fundo capiuntur, non factum est emptoris, quia nemo vendere potest ius, quod non habet: sed Dominium huiusmodi animalium non erat penes Dominum fundi, vel usufructuarium, ergo huiusmodi Dominum non est venditum, vel locatum alteri, sed solum venditum est ius, quod Dominus fundi, vel usufructuarium habebat venandi in eo fundo, & prohibendi alijs ingressum, aut venationem.

Septimo quaeritur, An qui venatur feras in locis proprijs inclusas, teneatur restituere eas? Respondetur in l. Possideri. §. Item feras. ff. de Acquiren. vel amitter. possessione, aperte dici: Item feras, vel bestias, quas in vitarijs includimus, & pisces, quos in piscinam coniecerimus, sed eos pisces, qui in stagno sunt, aut feras, quæ in sylvis circumseptis euagantur à nobis non possideri, quoniam reliquæ sunt in libertate naturali: alioqui etiam si quis sylvas emerit, videri eum omnes feras possidere, quod falsum est.]

Ita Lex. Cuius legis verba sunt satis obscura, cum dicitur feras inclusas in vitarijs, aut pisces in piscinis, à nobis possideri, non tamen feras inclusas in sylvis circumseptis, aut pisces in stagnis. Covarruias loco citato respondet ad hanc legem dupliciter: Primo legem loqui de possessione, non autem de Dominio. Nam, inquit, si de Dominio loquamur, omnes feras, siue pisces inclusi in locis nostris circumseptis, ad nos pertinent, licet non possideantur à nobis. Sed certè huiusmodi responsio nullius est momenti: nam eadem videtur ratio de Dominio, & possessione. Secundo respondet, & rectè per vitaria Iurisperitus intelligere loca, in quibus feras includuntur arte, opera, & propria industria hominum facta, ac ita feras in vitarijs inclusas, sunt eorum, quorum opera, & industria vitaria sunt facta, quamdiu feras consuetudinem habent eundi, & redeundi ad vitaria: nam si consuetudinem redeundi deposuerint, tunc feras redeunt ad suam libertatem naturalem, & sunt capientium. Consuetudinem autem naturalem ad vitaria redeundi dicuntur deponere, si bis non impeditur, aut ter, non redeant amplius horis consuetis, & diebus. Item per piscinas Iurisperitus intelligit loca, in quibus includuntur pisces etiam arte, opera, & industria hominum facta: & ita pisces in his locis

inclusi pertinent ad eos, quorum sunt piscinae factæ. At verò per sylvas circumseptas intelligit Iurisperitus sylvas natura ipsas clausas, non hominum industria, & idèd verè ait, feras in huiusmodi sylvis inclusas adhuc suam libertatem naturalem habere, & idèd non esse eorum, quorum sunt sylvas.

Item per stagna intelligit loca aquarum natura sua simul concurrentium in locum vnum, siue ex hoc quod aquæ ex celestibus pluvijs in vnum locum congregantur, siue ex hoc, quod fontes aquarum, ex aliquo terræ loco erumpant, quales sunt lacus. Et ita pisces in huiusmodi locis inclusi, non sunt eorum, qui possident stagna, vel lacus, & hoc est, quod dicit Iurisperitus.

Sed est difficultas: Quid si ego pisces capio, & eos conicio in stagnum, vel lacum nullatenus à me factum, sed natura à me tamen possessum, utrum pisces sint mei? Respondetur esse meos, quia semel cepi eos, & ita per apprehensionem facti sunt mei. Dices, eo ipso, quod eos conieci in stagnum, vel lacum natura factum, pisces rediisse videntur ad naturalem libertatem. Respondetur, non rediisse, quia nunquam desij eos possidere, siquidem eos conieci in stagnum, vel lacum à me possessum.

Altera difficultas est, Quid dicendum, si dicti pisces à me capti, & coniecti in stagnum natura factum, sed à me possessum, procreent ibi alios pisces, utrumne procreati pisces erunt mei? Respondetur, esse meos, quia sunt fructus piscium à me captorum, & ad me pertinentium. Quare Iurisperitus non loquitur de huiusmodi piscibus, sed de ijs tantum, quos natura ipsa in stagnis, vel lacibus procreat sine industria vlla hominum & labore.

Octavo quaeritur, An si Titius feram percutiat, & deinde vulneratam feram fugientem Caius capiat, sit ne capientis illa, an vero vulnerantis? De hoc in l. Natura. §. Illud. ff. de Acquiren. Rerum Dominio, & Instum. de Rerum diuis. §. Illud. aperte dicitur, fuisse Trebatij sententiam, quod quando, ita vulnerata est fera, quod capi possit, statim nostra esse intelligitur, & eo usque nostram esse quo usque eam persequimur: quod si deserimus eam persequi, desinere nostram esse, & rursum fieri capientis, & subungitur, plerisque aliter putasse, nimirum eam nostram non aliter esse, quam si ceperimus eam; quia multa accidere possunt, ut eam non capiamus, quod verum est. Hactenus Lex. & Glossa, ibi ait, secundum legem Longobardam expectari vulneratam usque ad 24. horas, & postea fieri occupantis. Sed ex consuetudine, inquit, magis est accepta Trebatij sententia. In hac igitur re seruanda sunt statuta, & consuetudines locorum.

Nono quaeritur, An si Titius laqueos, vel retia tendat, in quæ incidit fera, & Caius Capiat feram in laqueis, vel retibus Titij, sit ea fera Caij capientis, an verò Titij, qui laqueos, vel retia tendit? Respondetur, in l. In laqueum. ff. de Acquiren. Rerum Dominio, aperte dici, feram pertinere ad capientem: quod ipsum dicitur Instum. de Rerum diuis. §. Illud. Sic etiam tenent Covarruias, Mauo, Siluester, Nauar. locis præcitatis. Sed in hac etiam re sunt inspicienda statuta, & consuetudines locorum, ex quibus aliquando fit, ut fera pertineat ad Dominum laquei, siue retis.

Decimo quaeritur, An si lupus arripiat feram, quam venando persequor, aut quæ ex agro, vel fundo meo se aliò transferebat, & alius eripiat eam ex faucibus lupi, fiatne ea fera capientis, an verò sit mea? In l. Pomponius. ff. de Acquir. Rer. Domin. distinguitur ita. Quotiescunque animal raptum à lupo nostrum est; quia mansuetum animal aut mansuetum: tunc non desinit esse nostrum, sicut ea, quæ naufragio, incendio, vel rapina à nobis amissa recuperantur, non desinunt esse nostra: quotiescunque verò est animal feræ naturæ, quantumuis raptum à lupo, non desinit esse nostrum, quamdiu illud persequimur, & potest à nobis recuperari: quod si non persequamur, tunc illud ad naturalem libertatem reddit; Vnde si eripiat ab

alio ex faucibus lupi, pertraet ad eum. Item si euaserit lupus, fiet similiter capientis.

Ex his colligitur, quid sit dicendum quarenti ex me, An examen apum confidentium in arbore Titij, sit eius an vero Caij capientis apes? de qua re in *L. Naturalem. ff. de Acquir. Res. Domini. & Instit. de Res. diuis. §. Apes.* Respondeo pertinere ad Caium capientem. Nam licet inter Philosophos dubitatio fuerit, sint apes ferae, an mansuetae naturae, veterum tamen Iurisperitorum auctoritate receptum est, eas esse ferae naturae; quare nullius sunt, quousque capiantur, vel in altariis includantur. Et intelligimus apes esse capientis, tamen earum examen capitur in arbore alterius, ipso contradicente, aut prohibente ingressum.

Secundo sequitur, volucres edificantes in arbore Titij, fieri Caij, si Caius eas capiat in nido.

Tertio, accipientes falcones, & alias huius generis aues, quando, postquam captae sunt à Titio, & ab eo aliqua ratione, sicut aliquo, vel funiculo signatae, aliò erigerint, non desinere esse Titij; etiam si eius conspectum euaserint, & eas Titius non persequatur: quia eo ipso, quod signatae sunt, vsu receptum est, vt non intelligantur ad naturalem libertatem rediisse, quantumuis nostrum conspectum effugiant.

Quarto, animalia, quae sunt ferae naturae, quantumlibet in nostro fundo commorentur, ad libertatem naturalem redire, quoties ter, aut bis desinunt horis, & diebus consuetudinis non impedita ad nostrum fundum redire; & proinde fieri capientium: nostra vero esse, quamdiu consuetudinem habent eundi, & redeundi ad nostrum fundum; vt colligitur ex *L. Naturalem. ff. de Acquir. Res. Dom. & Instit. de Res. diuis. §. Pannonum.*

Dubium hic erat tractandum, An custodes agrorum, vinearum, silvarum, montium, fluminum, lacuum, piscuorum, lignorum teneantur ad restitutionem poenae, ad quam damnarentur transgressores, si eos ipsi denunciassent. Verum de hoc dubio actum est à me supra in cap. de restitutione in genere, vbi etiam alia dubia explicui, quae solent tractari de huiusmodi custodibus.

Vndecimo quaeritur, quid de columbarijs dicendum? Et primo sciendum, hac de re agere Petrum à Palude in *4. Dist. 15. q. 2. art. 2. in fine.* Sotum lib. 4. q. 6. de Iustitia. art. 4. in fine. Siluest. verb. *Restitutio. 3. vers. 3.* Caietan. in *Summa. verb. Columbarium.* B. Antonin. par. 2. tit. 2. cap. 1. Nauar. cap. 17. num. 126. Maior in *4. Dist. 15. art. 28. art. qui incipit: Tertio principaliter inferitur.*

De hac re sunt quaedam difficultates. Prima est, An columbaria sunt licita? Ratio dubitandi est, quia columbae videntur nocere feminibus agrorum vicinorum. Quidam aiunt esse illicita. Cui sententiae videntur accedere B. Antoninus, & Maior. Nauar. verò ait esse licita, quia non constat, quod columbae graue damnum inferant satis, siue feminibus. Item, quia vermes comedunt, qui solent feminibus nocere, & suo stercore agris etiam profunt. Item, quia leges esse solent ne capiantur columbae intra certam distantiam à Columbarijs. Tum demum, quia columbaria sunt in bonum publicum, nimirum hospitium, peregrinorum & viatorum. Sed Maior omnes istas rationes, & argumenta confutat.

In hac re dicendum est, si Dominus columbarij cibaria præbeat, quibus communiter alantur columbae, licita sunt columbaria. Deinde, si Dominus iuxta columbarium habeat magnam terrae possessionem, in qua communiter columbae pascuntur. Tertio, si vicini nullum detrimentum patiantur, licita sunt. Postremo, si Dominus columbarij paratus sit damna omnia vicinorum resarcire. In his omnibus conueniunt Auctores.

Secunda difficultas est, Quid sit dicendum, quando duo vicini Domini habent columbaria vicina? Respondetur ex Maiore, loco supra citato, tunc esse compensationem: nam si columbae vnus, pascuntur in agro alterius, aut nocent alteri, columbae alterius vicissim pascuntur in agro eius, vel

nocent ipsi, dummodo in numero columbarij nõ sit maxima inaequalitas.

Tertia difficultas est, Quid si domus hospitalis, vel aliud quodcunque hospitium peregrinorum, vel viatorum, habeat columbarium, & vicin non contradicant? Respondeo ex Maiore, tunc tacitum esse consensum vicinorum, & ideo licitum esse columbarium. Aliud vero esset si primarius vir, vel potens, aut diues, columbarium habeat non contradicentibus vicinis: tunc enim non praesumitur tacitus consensus, quia vicini ob eius potentiam non audent contradicere.

Quarta difficultas est, An quando leges sunt, vel statuta prohibentia ne columbae capiantur intra certum spatium distantiae à columbario, si quis capiat eas intra illud certum spatium, teneatur restituere? Respondetur, probabiliter esse eum teneri ad restituendum; quia Respublica constituitur potest ob bonum communis, vt columbae intra certum tertae spatium pertineant ad Dominum columbarij, & extra illud, columbae intelligantur ad libertatem naturalem rediisse.

Quinta difficultas est, An si quis ad suum columbarium ratione aliqua, & arte pertrahat columbas alieni columbarij, teneatur eas restituere, vel damnum compensare? Respondeo primo, si quis columbarium habens columbas optime pascat, & consequenter alieni columbarij columbas ad suum columbarium allicit, & pertrahat, nihil teneatur restituere, quia iure suo vitatur, nimirum pascit suas columbas optime, & columbae eo conuolant, vbi bene pascuntur. Nec refert, si suas columbas optime pascat eo animo, vt alias alliciat, & attrahat ad suum columbarium: quia licet ex parte huiusmodi affectus, & intentionis possit subesse peccatum; nulla tamen est contra alium iniustitia, cum nihil aliud faciat, nisi suas columbas bene pascere.

Deinde, si quis peculiari artificio, vel modo vitatur, vt alieni columbarij columbas pertrahat ad suum, tunc teneatur restituere eas, vel damnum illatum; quia vt peculiari artificio, vel modo ad id, est iniustitia, & damnum proximi.

Tertio, si quis columbarium habeat columbis vacuum, & in eo cibaria exponat, vt alieni columbarij ad id columbas pertrahat, teneatur restituere, quia est fraus contra proximum.

De furto, quod in lignis cadentis, & pascuis animalium committitur.

CAPVT XVII.

DIFFICULTAS tota est de eo, qui ligna cædit, vel pascit sua animalia, in siluis, vel pascuis publicis, vel communibus.

In hac re primo certum est, nõ esse furtum, quando quis ligna accipit inutilia. Deinde, si quis inopia, vel necessitate pressus, ligna cædat, suae vite, vel inopiae necessaria, non peccat: imò custodes deputati ad denunciandum eos, qui ligna cædunt, non peccant, si hos non denunciant, etiam si ex vi iuramenti, vel officij teneantur alios denunciare. Sic Medina *quæst. citata in dub. ultimo.*

Secundo, certum est, esse peccatum, si quis ita ligna cædat, vt notabile damnum inferat bono communis; quia nemo potest vti bonis communibus cum detrimento communis.

Difficultas igitur in his consistit, Primo, An qui ligna cædit ad suos vsus cum notabili damno, non solum peccet, sed etiam teneatur restituere damnum illatum? Coudubentis videtur asserere, cum obligari ad damnum restitutionem. At vero Sotus, & Medina videntur docere, solum obligari ad poenam subeendam post condemnationem iudicis: in foro autem conscientiae non obligari ad aliquid resti-

restit.

restituendum. Nam, Respublica, vel Princeps suis legibus huiusmodi ligna cædi prohibet, vel in pascuis animalia pascere, hac condicione, ut transgressores post condemnationem pecnam subeant, non autem, ut in foro conscientie restituere teneantur. Certe probabilis est, & benignior hæc secunda opinio: Non enim videtur Respublica, vel Princeps, tam severe huiusmodi res communes prohibere ne capiuntur, præsertim cum capiuntur à ciuibus, vel incolis ad proprios suarum familiarum usus, & commoditates.

Quæres, Quid si ciuis ligna cædat non ad proprios usus, sed ad vendendum ea, ut lucrum inde acquirat? Respondetur, in hoc casu probabilior esse opinionem Cordubensis; eum non solum obligari ad pecnam post condemnationem: sed etiam in foro conscientie ad restitutionem damni, quando est notabile: nam Respublica rationabiliter est iniuria, ut tu ex bonis eius communibus lucrum reportes, ea tibi usurpando: scus est, quando ad proprios usus, & necessitates bona communiter accipis.

Secundo quaeritur, An si Respublica vendit, vel locat alicui prata communia, vel sylvas communes, teneatur ad restitutionem, qui tunc ligna cædit, vel sua animalia pascit? Medina ait, eum obligari ad restitutionem in foro conscientie; quia bona communia emptione, vel locatione sunt facta propria alicuius, quantum ad usum. Sunt qui dicunt, non obligari ad restitutionem; quia putant huiusmodi emptione, vel locatione ligna cædendi, vel pascendi, & iuris prohibendi alteri ingressum, solum vendi, vel locari ius ad pecnas exigendas post condemnationem, quoniam id iuris habet Respublica, vel Princeps. Sed certe probabilior est opinio Medinae. Nam Respublica, ob bonum publicum, auctoritatem habet non solum vendendi ius ad pecnas, sed etiam usum, & commodum bonorum alioqui communium.

Tertio quaeritur, An quando duo oppida habent vicinas sylvas communes, vel pascua vicina, intelligatur esse compensatio tacita, si incolæ, & habitatores vicinis, ligna cædunt in sylva communi alterius, cum id vicissim faciant incolæ alterius oppidi? Sorus, & Medina aiunt, tacitam esse compensationem; ac ita non esse obligationem restituendi. Sed videtur id esse difficile, quia compensatio fit ex bonis proprijs debitoris, non autem ex bonis alienis, vel communibus. Ergo si incola vicinis oppidi cædit ligna in sylva communi alterius oppidi, non fit recta compensatio, quia non tota communitas alterius oppidi, debebat aliquid, sed privati incolæ erant debitores, eo quod ipsi, & non communitas ligna absciderint.

Ceterum arbitror, iuxta Sorum, & Medinam, in hoc casu fieri compensationem; quia inter huiusmodi vicina oppida probabiliter creditur tacitus quidam consensus intervenire, ut si incolæ vicissim ligna cædant, ad damni restitutionem non teneantur, dummodo pecnam subeant legibus impostam: & consequenter ex tacito consensu statuta eiusmodi oppidorum, ligna, vel pascua prohibentium, esse pecnalia duntaxat, & conventionalia.

Quarto quaeritur, An herba, quæ sponte sua nascitur in proprio alicuius agro, interim dum ager vacat à semine, & frugibus, sit communis omnibus ciuibus illius territorij, ita ut quisque possit sua animalia pascere huiusmodi herba? Duæ sunt opiniones: Prima asserit esse communem. Ita Cassaneus, Ioan. Fab. Attendanius, Suarez, quos citat Couarr. in *Prædictis quaestionibus*. cap. 37. num. 2.

Secunda opinio negat herbam illam esse communem. Sic Couarr. loco citato, & probat; quia herba sponte sua nascens in agro meo, mea est. *Qua ratione, & l. Adeo. §. fin. de Acquiren. Rerum Dom. & l. Solum. §. 7. ff. De rei vendicat.* Item, quia iure seruitutis potest competere alicui ius pascendi in agro alterius. Ergo pecunia, siue pretio potest emi talis seruitus. Item, quia Dominus agri potest ven-

dere, locare, falce secare, aut proprijs animalibus pascendis seruare huiusmodi herbam. Item, quia omnes fructus non solum industriales, & ciuiles, sed etiam naturales ad Dominum agri pertinent, quales sunt arbores, & earum glandes, nûces. *l. r. ff. De glande legenda.* Item aqua, & fons scaturiens sponte sua in meo agro, ad me pertinet. *l. Aquam. C. de seruitutibus. & l. In concouendo. & l. Sequenti. ff. De aqua arceis.* Item creta, & arena fodina, lapidicina, & arbores medicæ, odoriferae, pretiosæ, quæ nascuntur in agro meo, ad me pertinent. *l. r. §. fin. & l. Ergo. ff. De seruitutibus rusticorum. prædior. & l. Diuortio. §. Si vis in fundo. ff. soluto matrimonio.*

Hæc duæ opiniones conciliari facile possunt; ita ut prima loqui intelligatur in eo casu, quando Dominus fundi, nec percipit, nec vult percipere fructum ex herbis sponte sua nascentibus, nec consuevit eam herbam vendere, vel locare, vel secare falce, vel suis animalibus seruare ad pascendum. Secunda vero opinio intelligatur loqui in eo casu, quo Dominus agri percipit, aut consuevit percipere fructum, vel utilitatem ex huiusmodi herbis: tunc enim rectè probat secunda opinio eas herbas, non esse communes.

Quinto quaeritur, An qui proprios habent agros, in quibus habent speciale, & proprium Dominium, possint post collectas fruges, & fructus prohibere concius, & alios eiusdem loci, vel territorij incolas, ne propria animalia in dictos agros immittat ad pastum herbarum sua sponte nascentium? De hoc etiam sunt duæ opiniones: Prima negat posse prohibere. Ita Cassaneus, Ioannes Faber, Auendanius, & Soarez, quos refert Couarruias loco citato. Id probant; quia herba huiusmodi est communis, licet Dominium agri sit priuatum. Deinde, quia nemo potest in suo agro, & solo id agere, vel edificare, quod sibi non prodest, & alteri nocet. *l. 2. §. Item Labeo. ff. de aqua pluuiæ arcenda.* Opinio secunda asserit, Dominum agri posse prohibere. Ita Couarruias loco citato, num. 3. Probat; quia, ut diximus in præcedenti dubio, eiusmodi herba non est amplius communis, & potest eam Dominus agri vendere, vel locare, vel ad suos usus seruare, ergo potest alios prohibere; ne eam colligant ad suorum animalium pascua.

Sed in hoc dubio dicendum est; has duas opiniones posse etiam facile conciliari inter se. Nam prima opinio loquitur in eo casu, quo Dominus nec percipit, nec consuevit, nec intendit percipere fructum, vel utilitatem ex huiusmodi herbis: Secunda vero opinio loquitur in eo casu, in quo Dominus fundi, aut consuevit, aut vult percipere utilitatem: tunc enim ius habet agri Dominus prohibendi alios, idque iuris potest alteri vendere, vel locare.

Notandum est etiam, quod licet ex iure ciuili communi huiusmodi herba potest collectas fruges, & fructus, interim dum agri vacant à seminibus, pertineant ad Dominum agri, possunt tamen esse statuta, leges, consuetudines, loci, Regni, Republicæ, ut tales herbae maneant omnino communes ad pastum.

Sexto quaeritur, An proprium agrum, vel fundum possit quis conuertere in pratium, siluam, vel saltum, vel pascua, ita ut herbas sponte nascentes possit vendere, vel locare alteri? Aduentarius teste Couarruias loco citato negat eum id posse facere. Couarruias tamen asserit posse. Dicendum est, ex iure communi ciuili, nihil obstat, quominus possit. At verò statuta, leges, vel consuetudines, possunt esse alicubi prohibentes ne id fiat: quæ si extiterint, vim habent obligandi in conscientia. Vnde in Hispania Regiæ leges extant, quæ prohibent id fieri; nisi quando Dominus fundi, vel agri in agro suo vites, aut oliuas plantauerit: tunc enim his plantatis interdicitur est pastus; qui alioqui erat communis. Ratio huius est; quia vites, & oliuæ etiam post collectas fruges, & fructus læderentur, si vbi sunt plantata, animalia pascere-

Item, quia vites, & oliuæ toto anni tempore cultura indigent. Vnde Dominus fundi eo ipso quod vites, vel oliuæ plantauit, liberam habet facultatem sapè, vel muro iuuuendi fundum, ne animantibus pateat ingressus.

Septimo quaeritur, An Dominus villæ, castræ, vel oppidi iurisdictionem civilem, & criminalem habens, Dominum habeat communium palæorum ad territorium pertinentium? Respondetur, non habere, nisi id habeat ex speciali privilegio Regis, vel Principis, vel legitima præscriptione, aut consuetudine inmemorabili. Nam huiusmodi palæa semper pertinent ad communitatem, *l. in tantum. §. Vniuersitatis. ff. De Rerum diuis. Et l. omnes, secunda de operibus publicis. Et l. Diem virum. C. de Decurionibus. Et l. Omne territorium. C. De censibus.* Sic Hostiensis, & Andr. in cap. Nimis, de iureiur. & Couart. in practico quaestio. cap. 37. num. 1.

Octauo quaeritur, An furum committat viator, si equum suum quo vehitur, pascat in alieno agro ex herba inibi sponte nascente? Baldus Respondet in c. 1. §. fin. De pace tenenda, & eius violatione, nullum furtum committere. Salicet, Albericus, & Cepolla, quos refert, & sequitur Couartuius loco citato, num. 3. Et ratio est, quia, vt supra diximus, hæc herba, post collectas fuges, & fructus, communis est, nisi Dominus expresse, vel tacite prohibeat, vt iure communi potest prohibere.

Quartus etiam, an furtum committat viator, qui vineas, vel hortos ingreditur, vt uinas, aut fructus edat solum, non vt inde exportet? Respondet ibid. Couartuius, alicubi secundum leges, & statuta pro furto non haberi, etiam si viator id non faciat necessitatis gratia, & in lege vetere id Deus concesserat Hebræis.

De furto, quod committitur in non solvendis Gabellis, vel vectigalibus, siue collectis, aut tributis.

CAPVT XVIII.

DE hac re agant qui sequuntur: Medina in tract. De rebus restituendis. quest. 13. 14. & 15. Sotus lib. 3. de Iustitia, quest. 6. art. 7. B. Antonin. in Summa. libro 1. titulo 32. art. 4. Hostiensis in Summa. Tit. de Censibus. Gabriel in 4. Distinct. 15. quest. 5. & Bertachin. edit tractatum de Gabellis Couartuius in Regul. Peccatum, par. 2. §. 5. Siluester in verb. Gabella, quest. 1. 2. 3. 4. & 5. Angelus, in verb. Pedagogium, & in verb. Vectigal. & Tallia, Rosella in eodem verb. Pedagogium. Armilla in verb. Gabella. Nauar. cap. 17. num. 202. In Digestis, lib. 39. extat titulus ordine quartus De publicanis, & vectigalibus, & commissis, & in lib. 50. est titulus 4. De muneribus, & honoribus, & titulus 5. est de Vacatione, & excusatione munerum, & titulus 6. De iure immunitatis, & in Codice, lib. 4. est titulus 61. De Vectigalibus, & commissis, & titulus 62. est, Vectigalia noua institui non posse, & in C. lib. 10. est titulus 16. de Annonis, & Tributis, titulus 17. de Indictionibus. Titulus 18. De superindictio. Titulus 19. De exactoribus tributis.

In Iure item Canonico lib. 3. Decretalium. Titul. 39. est, de censibus, & Titulus 49. est de Immunitate Ecclesiarum, vbi in cap. Prohibemus, & in cap. Innocentius, & cap. Aduersus, & cap. Non minus, agitur de Gabellis. & cap. Quamquam de censibus, in Sexto, & in cap. Quia nonnulli, & cap. Clericus laticus, de Immunitate Ecclesiarum, in Sexto, & Clemen. Presenti de censibus, & cap. fin. de vita, & honestate clerico. In omnibus his locis solent Canonistæ de Gabellis tractare, Ioan. Andreas, Imola, Cardinalis, Archid.

Anchar. Philippi Panorin. Innocent. Hostien. Gemian. Felin. Anania.

Notandum est primo, pensiones, siue impositiones, siue exactiones, quas populis, siue subditis Principes, aut Reges imponunt, iuxta nominibus appellari. Primo, dicitur tributum, quod Reipublicæ ex fundis, vel prædiis præstatur. *l. 1. ff. Stager vectigalia. l. Eum qui. ff. de verb. significat.* communiter accipitur pro pensione, quæ Principi soluitur ex ipso fundi, vel agri scilo. Censibus dicitur pensio, quæ soluitur Principi, vel Reipublicæ ex ipsis annuis redditibus possessionum. *l. ararum. ff. De censibus.* Gabella, est pensio, quæ imponitur rebus, quæ emantur, vel venduntur, aut ex loco in locum transferuntur ad humanos vsus. Pedagogium dicitur pensio, quæ soluitur in locis constitutis à Principe ob transitum per viam. Glossa, in cap. Super quibusdam, de verb. b. significatio. Guidagium dicitur, quod datur, vt quis ducatur tuto, & secure per terram aliuus. Glossa, in cap. Super quibusdam de verbo significat. Sannanum dicitur, quod pro sale inuecto, vel euecto datur. Glossa loco citato. Assium, dicitur pensio, quæ imponitur vino, oleo, carnibus, & alijs ad victum pertinentibus, quæ venduntur. Portorium est pensio, quæ soluitur ex ijs, quæ portantur. Telonium, dicitur pensio, quæ soluitur ex mercibus marinis ad litus aduectis. Vectigal, est pensio, quæ soluitur pro rebus ciuitati, aut prouincie per terram inuectis, vel euectis. Olim ex Iure communi octaua pars debebatur, *l. Ex præstatione in legatis. C. de Vectigalibus.* Hodie tamen communiter solui solet decima pars. Talis est pensio, quæ imponitur subditis, ob recognitionem Principis. Collecta, Exactio, Collatio, Impositio, Præstatio, sunt nomina generalia, & communiter accipi solent pro pensionibus, quæ imponuntur, soluendæ ad tempus, & ob necessitatem aliquam occurrentem publicam. Aliquando tamen prædicta nomina cõsuntur, & vnum pro alio accipiuntur.

Secundo est notandum, In iure civili munus aliquando sumi pro vt est genus exactionis, vel oneris, & tunc est onus, quod necessario subimus Lege, onere, vel Imperio eius, qui iubendi habet potestatem. *l. Munus proprie. Et l. Munus tributis. ff. De verb. Et Rer. signif. & huiusmodi oneris remissio dicitur Immunitas, vt constat. ex l. Munerum. ff. De muneribus Et honoribus. Et l. 1. ff. de vacat. Et excusat. munerum.*

Munera sunt triplicia, Realia, Personalia, Mixta. *l. Munerum ciuilium. 2. ff. de Muneribus. Et honoribus.* Personalia sunt, quæ cum corporali prouisione, & personali aliquo labore, siue sumpto, aut detrimento rerum sunt. *l. 1. Et fin. ff. De muneribus. Et honoribus.* & horum munus per totum quadam dicitur fordida, & hæc utilitatem habent annexam, & vltibus personis iniunguntur, vt cloacæ mundandæ, calcis coquendæ, arena fodendæ, fossæ, vel stabuli putei, vel via purgandæ. *l. Maximarium. Et l. Sordidorum. C. De excusat. mun. in lib. 10.* Quædam sunt honesta munera: quia habent honorem annexum, vt sunt officia, & dignitates publicæ seculares. *l. Cui honor. Et l. Cui muneris. ff. De muneribus. Et honoribus.* Quædam sunt media, nec honorem, nec turpitudinem habentia, vt sunt tutela, curia, legato, executio testamenti.

Munera verò Realia dicuntur, quæ fiunt cum sumpto, vel detrimento rerum, siue bonorum quæ quis habet: vt colligitur ex *l. Munerum, finali de muneribus. Et honoribus.* Hæc alio nomine dicuntur munera patrimonialia, quoniam imposita sunt patrimonio cuiusque.

Hæc Realia solent imponi tripliciter: quædam imponuntur rei de eo, quod faciendum est ex ipsa re, nimirum, quod equus, vel nauis, vel plaustrum Titij seruiat Principi, vel Reipublicæ. Secundo imponuntur rei super eo, quod percipitur ex ipsa re. vt g. vt soluitur Principi tertia, vel quinta, vel octaua, vel decima pars fructuum, quos ciues singuli perceperint quotannis. Tertio, imponuntur de eo, quod nec percipitur, nec est in ipsa

re, ut quod percipiatur certa pecuniarum quantitas quotannis, iuxta quantitatem bonorum quae quisque habet: nimirum, ut qui in patrimonio habet centum, soluat denarium unum, & qui ducenta, soluat denarios duos.

Mixta munera dicuntur, quae imponuntur habita ratione rerum, siue facultatum, siue patrimonij, ita tamen, ut persona ipsa sit obligata, & tunc dicuntur imponi personae ratione bonorum, quae habet. Item imponuntur aliquando personae nulla habita ratione bonorum, quae impositio dicitur capitatio, quoniam per capita impositur non habito respectu patrimonij. *l. r. c. De capitacione civitatum.*

In iure civili communi sunt tria genera munerum: Primum erat tributum, & hoc erat munus reale, siue patrimoniale, & dicebatur ordinarium; quia quotannis ex possessionibus lege Imperatoris solvebatur ab omnibus provinciis, & ita dicebatur canonica pensio. *l. Regularis*, & dicebatur Annona; quia solvebatur pro militum alimentis. Secundum dicebatur indictum; & solvebatur singulis iustis, id est, quinquenniis. Cœpit esse primo extraordinarium, sed postea factum est ordinarium; quia lege Imperatoris solvebatur singulis quinquenniis, quae dicebantur indictiones. Tertium dicebatur superindictum, & hoc semper dictum est extraordinarium; quia ultra tributum, & ultra indictum solvebatur ob necessitatem aliquam publicam occurrentem, quae lege provideri non potuit. De his Bart. *l. in l. Placet. c. de Sacrosanct. Eccl. Paulus ibidem, Abbas in cap. Non minus, de immunit. Eccl.*

Tertio notandum est, convenire inter omnes, quatuor requiri, ut Gabella, vel quaecunque alia impositio sit iusta.

Primo, requiritur ex parte efficientis causae, auctoritas legitima imponentis.

Secundo, ex parte materiae, nimirum, ut Gabella imponatur personis, & rebus non exemptis, ac liberis ab omni tributo, ac Gabella.

Tertio, ex parte formae, nempe, ut servetur iustitia distributiva, hoc est iusta, & aequa proportio, ne vnus plus oneris solvat, quam alius, habita ratione rerum, siue bonorum.

Quarto, ex parte finis, ut scilicet Gabella imponatur ob iustas causas, & necessitates.

Primo quaeritur circa primum, quis nam habeat legitimam auctoritatem imponendi Gabellas? Respondetur, in cap. Super quibusdam, de verb. significat. quatuor numerari personarum genera, quae habent huiusmodi auctoritatem; Regem, Concilium generale, Papam, & antiquam consuetudinem sine memoriae initio. Ex iure tamen civili communi in *l. Omnes provinciarum. c. de operibus publicis*. Rectores, aut Praesides poterant incolis collationes imponere pro aestimatione operis futuri ad muros; vel novos extruendos, vel veteres restitendos, & idem ob necessitatem alicuius operis publici, nimirum, ob fontem, puteum, pontem, viam publicam munitendam, vel restitendam. Idem etiam possunt Rectores civitatum, vel civitates ipsae, Maior in *4. Distinct. 15. quæst. 34. Bartolus in consil. 180. Silvester, verb. Gabella 4. quæst. 2. & Rosella in verb. Pedagogium, num. 6.* Civitates ergo non possunt Gabellas imponere per legem generalem sine auctoritate Principis; possunt tamen ex communi consensu civium sibi ipsis collectas imponere pro suis publicis necessitatibus occurrentibus subleuandis, quae proprie dicuntur collectae, siue contributiones, aut collationes, non Gabellae.

Sed difficultas est, An per Regem intelligatur quicumque Rex? Nam Hostiensis in cap. Super quibusdam, citato; sensit, per Regem intelligi in eo cap. solum Regem Romanorum electum, qui mortuo Imperatore in ius succedit Imperij. Sed, ut recte ait Panormitanus in cap. Innovamus, de censibus Per Regem intelligitur quicumque Rex:

Reges enim nullum habent, aut agnoscunt superiorem in temporalibus.

Quæres, An Civitas, vel Respublica habet auctoritatem imponendi Gabellas? Respondetur, si civitas est habens superiorem in temporalibus, nullam habet auctoritatem imponendi Gabellas, sine privilegio, aut facultate superioris. Et ita civitates, Papae iurisdictioni in temporalibus subiectae, non possunt sine facultate, vel auctoritate Papae, vel Gabellas, vel vectigalia imponere.

Deinde quaeritur, An Comites, Marchiones, vel Duces, & similes Domini in temporalibus possint Gabellas imponere? Respondetur: si in temporalibus non agnoscunt, aut habent superiorem, possunt, quoniam in hoc ius Regium, seu Imperatorum habeat: quales sunt multi in Italia, & Germania: Si vero superiorem in temporalibus habent, non possunt absque facultate, vel privilegio superioris, quales sunt in Hispania, Gallia, & Anglia, ubi huiusmodi Principes, & Domini in temporalibus superiorem habent ipsum Regem.

Sequitur ex dictis Regula generalis, omnem Rempublicam, siue Principem saecularem, vel Ecclesiasticum in temporalibus iurisdictionem habentem, & in eis non agnoscentem superiorem, ius habere imponendi Gabellas, siue vectigalia.

Secundo quaeritur, An privilegio possit Duci, Comiti, vel Marchioni concedi ius imponendi Gabellas? Respondetur, posse, & hoc multipliciter.

Primo, potest Rex dictis Principibus, & Dominis sibi subiectis concedere id iuris, vel donatione, vel venditione.

Secundo, potest generale Concilium, vel Papa alicui concedere huiusmodi ius, ut si eum Regem infirmitate, vel ei terras Ecclesiae in feudum concedat, vel eum superiorem constituat in temporalibus non agnoscentem alium superiorem.

Tertio, potest Papa in terris sibi subiectis in temporalibus; alicui concedere id iuris donatione, vel venditione.

Tertio quaeritur, quo pacto hoc ius imponendi Gabellas possit acquiri consuetudine, vel praescriptione? Respondetur, posse acquiri consuetudine immemorabili: consuetudo autem dicitur immemorabilis, cuius initij non extat memoria, nimirum quae est centum annorum. Probatur autem consuetudo immemorialis; per testes maiores quadraginta annis, qui testimonium reddere debent de visu, de toto illo tempore quadraginta annorum; de reliquo vero tempore reddere testimonium debent de auditu; nimirum quod a maioribus suis audierint sic semper esse factum, & nunquam contrarium, ut Bertachinus *l. de supra citato*.

Item praescriptione potest acquiri ius imponendi Gabellas, sed non quodcumque; Non enim potest praescribere hoc ius Civitas, vel aliquis alius Princeps subditus Regi, vel Imperatori, vel Papae contra ipsum Regem, Imperatorem, vel Papam, qui lex semper resistit tali praescriptioni.

Benè tamen potest vnus Princeps privatus contra alium Principem privatum praescribere, qui contendit sibi competere ius imponendi Gabellas.

*De Personis à solutione Gabellæ
exemptis.*

CAPVT XIX.

CAPITE precedenti diximus, ad Gabellæ iustitiam requiri, ut personis iure exemptis non imponatur: quare videndum est, quæ genera personarum sint iure exempta. Primum certum est apud omnes, Ecclesias, & Clericos esse iure exemptos à Gabellis, & tribus Principum secularium. Est tamen dubium primum, quo iure sint exempti, diuino, an humano?

De hac re sunt duæ opiniones. Prima asserit, eos esse exemptos iure diuino. Sic Glossa, in cap. *Quamquam*, de censibus, in Sexto, & in cap. *Si Imperator*, dist. 99. Abbas in cap. *Non minus*, de censibus, num. 17. Felinus in cap. *Ecclesia Sancta Maria de constit.* num. 17. Archidiaconus. Anchar. Gemina. Imol. Philip. Card. in cap. *Quamquam citato*, & Decius, Romanus, Auferius, Rochus Curtius, Rebuffus, apud Couarruiam in *practiis questionibus*, cap. 31. num. 1. ubi ait, teste Felino, hanc opinionem esse communem Canonistarum, & huic sententiæ magis videtur accedere Ioan. Driedo, lib. 1. *De libertate Christiana* cap. 9. Hæc sententia videatur planè constituta in cap. *Quamquam*, de censibus, in Sexto, & ad eam probandum satis videtur esse huiusmodi Pontificia Constitutio.

Canonistæ verò probant sententiam hanc ex illo *Psalm.* 104. [Nolite tangere Christos meos,] & ex illo *Matthæi* 17. ubi Christus, cum ab eo exigeretur census, Petrum interrogauit: [Reges terræ à quibus accipiunt tributum, à filiis iuis, an ab alienis?] & Petro respondente, ab alienis: Christus intulit: [Ergo filij liberi sunt. Sed ne scandalizemus eos, vade ad mare, & inuenies pisces, &c.] Item ex illo *Genesis* 47. ubi Ioseph omnem terram Ægypti fecit tributariam Pharaoni, præter terram Gessæ, terram Sacerdotum: *Ex. 1. Es. 2.* Darius iussit, ne à Leuitis, & Sacerdotibus tributum exigeretur.

Secunda opinio asserit Ecclesias, & clericos non esse exemptos iure diuino, sed humano; nimirum privilegio, vel donatione Imperatorum, accedente postea decreto Summi Pontificis confirmante, vel potius decernente. Sic Medina tractat. *de Rebus restituendis*, quest. 15. Sotus, in 4. *distinction.* 25. quest. 2. art. 2. concl. 3. Victoria in *Relect.* de potestate. *Eccles. quest.* qua incipit: *Virum clericum sint exempti à potestate civili*, proposit. 2. Couarr. in *pract. questionibus*, cap. 31. num. 2. conclus. 2. ubi citat Alextium, & Innocentium in cap. 1. *de Maioribus*. *Obsequium*, licet non admodum clarè, Innocentius eo loco hanc sententiam doceat. Et huius sententiæ videtur esse S. Thomas in *commentarijs super Epistolam ad Romanos*, cap. 13. ita dicens. [Clerici sunt exempti à tribus privilegio Principum, quod naturalem æquitatem habet.] Hæc ibi. Licet ex ea parte, qua dicit (quod naturalem æquitatem habet) videatur docere, eos esse exemptos iure diuino, quia quæ sunt naturalis æquitatis, sunt iuris diuini.

Certè in hac re ex utraque parte est maxima probabilitas. Sed pro prima opinione plurimum facit, quod in cap. *Quamquam supra citato* aperte dicitur esse exemptos iure diuino: ob quod Canonistæ primam opinionem sequuntur. Cæterum, Couarruias, Victoria, Sotus, & Medina, Respondent in iure Canonico sæpè ius diuinum appellari, quod est scriptum in sacris Literis, vel quod fuit constitutum in veteri Testamento, licet cessauerit, & tale esse hoc ius exemptionis, quod habent clerici: Nam in Nouo Testamento non reperitur aperte esse constitutum à Christo Domi-

no, ut clerici sint exempti à tribus Principum secularium: Negari tamen non potest esse maxime consensum rectæ rationi, & iuri naturali, ut personæ, & res, quæ sunt ministerijs, & vñibus diuinis consecrate, liberæ sint, & immunes ab oneribus, & tribus Principum secularium.

Quæres, an clerici tonsura clericali, vel minoribus duntaxat ordinibus initiati, sint exempti à tribus Principum secularium iure diuino, secundum primam opinionem, quam diximus communem Canonistarum? Respondetur, secundum eam opinionem, si dicti clerici se gerunt, ut clerici, id est, auctoritate Episcopi sunt deputati ad seruendum in Ecclesia in ministerijs, & vñibus Ecclesiasticis, vel si exerceant suorum ordinum officia, esse exemptos iure diuino: nam ius diuinum consistit in hoc, ut quæ sunt vñibus diuinis, & ministerijs dedicata, libera sint ab vñibus, & ministerijs profanis: Si vero huiusmodi clerici, nec exerceant suorum ordinum officia, nec auctoritate Episcopi deputati sint ad seruendum in ministerijs diuinis, tunc etiam iuxta primam opinionem non sunt exempti iure diuino ab oneribus, & tribus Principum secularium.

Secundo quaeritur, An Papa sine consensu Imperatoris, & Principum secularium possit eximere clericos, & Ecclesias à collectis, & tribus Principum? De hac re conuenit inter Canonistas, & cæteros, qui primam opinionem in precedenti questione secuti, docent clericos esse iure diuino exemptos, potuisse Romanum Pontificem constitutiones edere, quibus clerici ab hisce oneribus eximerentur, quia cum sine iure diuino exempti, Papa iure potest constitutionem condere, quò ius diuinum seruetur.

Verum in eo difficultas maxime consistit, an si sequamur opinionem eorum, qui asserunt, clericos solum iure humano esse exemptos, dicere verè possimus, quod Papa possit eos eximere inconsultis Principibus secularibus?

Qua in re dicendum est, etiamsi hanc opinionem sequeremur, Pipam iure optimo potuisse clericos eximere absque consensu Imperatoris, & cuiuscunque alterius Principis secularis. Sic Innocentius cap. 3. *de Maioribus*. *Obsequium*, Sotus loco citato conclus. 6. Couarruias item *practico loco conclus. 3.* citans quosdam Cardinales. *Obsequium*. Sic etiam Medina loco supra citato. Et ratione id probari satis idonea videtur, quia etiamsi demus, clericos non esse exemptos iure diuino: ac, ut diximus, est plurimum iuri, & æquitati naturali conforme, ut eximantur eo ipso, quòd clerici, & Ecclesie bona sunt diuinis vñibus mancipata. Deinde, quia cuiusmodi exemptio plurimum conducit ad bonum rerum spiritualium, quarum supremam gubernationem habet Romanus Pontifex.

At inquit, Papa non habet potestatem in temporalibus, ergo non potuit eximere clericos à collectis, & tribus Principum secularium absque consensu ipsorum. Respondet, Papam etiam in temporalibus habere ad id supremam potestatem in ordine ad spiritualia, quam exercere potest in certis causis, & euentis, ut docet Panormitanus in cap. *Nouit*, de iudic. communiter receptis. At vero, quia maxime, ut diximus, conducit ad bonum spirituale, & plurimum iuri, & æquitati naturali est conformis talis clericorum exemptio; idè potuit Papa per supremam potestatem, quam habet, ad bonam rerum spiritualium gubernationem clericos eximere.

Tertio quaeritur, An consuetudine, vel Principum secularium lege abrogari in totum, vel ex parte possit clericorum exemptio à collectis, & tribus? In hac re certum est apud eos omnes, qui docent clericos esse iure diuino exemptos, non posse abrogari, quia ius diuinum tolli non potest consuetudine, aut lege huma-

na. Sed tota difficultas est apud eos, qui dicunt, clericos esse exemptos iure humano, nimirum privilegio, vel concessione Imperatorum; aut constitutionibus Pontificum Romanorum: quia si exemptio clericorum est ex privilegio, & donatione Imperatorum, privilegium, & donatio reuocari poterit: Si verò est Iure Canonico inducta, saltem consuetudine poterit abrogari.

Hac in re dicendum est, quatenus Opinionem sequamur, huiusmodi exemptionem non posse abrogari consuetudine, aut lege aliqua Principum secularium. Nam in *cap. Quamquam de censibus*, aperte dicitur, consuetudinem contrariam esse corruptelam. Item ea exemptio licet concedatur inducta Iure Canonico, aut donatione Principum, accedente Romani Pontificis consensu, quia tamen est maxime reuocari naturali conformis, & iuri diuino, non potest tolli, aut consuetudine, aut lege Principum secularium: præsertim cum Imperatores eiusmodi exemptionem concesserint. Nam eo ipso per donationem Ecclesia ius acquisiuit: & quod iam semel donatum est amplius reuocari non potest. Item quod dicitur per privilegium, transit in naturam contractus, ut est communis omnium opinio: sed contractus reuocari non potest sine partium mutuo consensu.

Quarto quaeritur, An clerici coniugati immunes sint à collectis, & tribus Principum secularium? Respondetur, non esse immunes, etiam si, vnicam, & virginem uxorem duxerint, & etiam si deserant tonsuram, & vestes clericales. Sic Abbas in *cap. Ex parte de cler. coniugat. & cap. Ex literis de vita, & honesta clericis*. Glossa, communiter recepta in *cap. 1. De cleric. coniug. in Sexto*, Couarruías in *cap. supra citato; num. 9.* & rectè id est constitutum; quia clericus ducendo uxorem, vitam deseruit clericalem, addicendo se vitæ contrariæ.

Quinto quaeritur, An clerici negotiatores sint immunes à collectis, siue Gabellis Principum secularium? Respondetur, non esse immunes, ut aperte dicitur in *cap. Quamquam de censibus, in Sexto, & cap. Ex literis de vita, & honesta clericis*. Quæres, quando clericus dicitur negotiator? Respondetur ex Abbate in *cap. Ex literis, proxime allato, communiter recepto*; negotiatorem esse clericum, qui rem emit, ut eam immutatam iterum vendat: nam si rem emit, ut eam sua curâ, industria, vel labore, vel artificio mutatam vendat, non est negotiator, sed artifex. Item si rem emit ad vsus suos proprios, & postea vendit ob casum aliquem; non est negotiator. Item si fructus ex re sua sibi prouenientes vendat, non est negotiator, est vinum, vel oleum, mel, frumentum ex suis redditibus, vel agris, vel argentum ex fodina suæ possessionis sibi proueniens vendat. Secundo, Quæres, an clericus eo ipso; quod negotiatur, amittat huiusmodi exemptionis clericalis privilegium? Respondetur: aperte in *cap. Ex literis de vita, & honestate clerico*. dici, amitti, postquam fuerit à suo superiore ter admonitus, & non desistat à negotiando. Quare sequitur, ut non statim amittat ipso facto. Immo; ut ibi notat Panormitanus, noni sufficeret generalis Episcopi admonitio, qua præciperet ne clerici negotiarentur: sed requiritur specialis trina admonitio; ne scilicet Titius clericus negotiaretur. Sic etiam Cœpolla *consil. 21.* Fulgoshus *consil. 52.* Alexander *consil. 8. lib. 1.*

Sexto quaeritur, An clerici, qui prima tonsura tantum initiati sunt, gaudeant tali exemptione? Respondetur, ex iure communi, gaudere; dummodo coniugati non sint, & dummodo clericalem tonsuram, & vestes clericales gestent. At verò in Concilio Trident. *sess. 23. cap. 6.* dicitur: [Nullus prima tonsura initiatus; aut etiam in minoribus constitutus, fori privilegio gaudeat, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat, aut clericalem habi-

tum, & tonsuram deferens, alicui Ecclesie ex mandato Episcopi inseruiat, vel in Seminario clericorum; aut in aliqua schola, vel vniuersitate de licentia Episcopi quasi in via ad maiores ordines suscipiendos versetur.] Hactenus Concilium, ex quibus verbis videtur colligi, non gaudere huiusmodi exemptione in collectis, vel Gabellis clericos prima tonsura; vel etiam quatuor minoribus Ordinibus initiatos, nisi iuxta formulam præfatis verbis Concilij præscriptam.

Septimo quaeritur, An clerici sint exempti à solutione Gabellis ex bonis etiam suis patrimonialibus? Respondetur, Speculatorem, *tit. de clericis coniugat.* asserere; eos non esse exemptos. Sed communis opinio Canonistarum est; eos esse exemptos. Ita Panormitanus in *cap. Sancitum de censibus, num. 9.* & *cap. Ex literis de vita, & honest. clericor. num. 4.* & Glossa, in *cap. Ecclesia sanctæ Mariæ de Constitutioni.* & Felinus *ibidem num. 7.* & Cardinalis, Ancharanus, Imola in *Clem. Præfati, de censibus.*

Quæres, quænam ratio sit, cur tales clerici sint exempti etiam quantum ad bona patrimonialia? Respondet Glossa, in *cap. Ex literis de vita, & honest. clericor.* rationem hanc esse; quia omnia bona clerici sunt tacite obligata rerum Ecclesie administrationi, & res Ecclesie sunt Iure Canonico exemptæ à Gabellis. At ratio hæc non plene satisficit; quia multi sunt clerici, qui nullam prorsus habent administrationem rerum Ecclesie: Quare dicendum est, quantum ad ista bona patrimonialia clericos esse exemptos: quia Ius canonicum voluit, ut clerici eo ipso, quod militant Deo, gauderent tali privilegio.

Octauo quaeritur, An res obligata ad Gabellas, vel collectas soluendas, si deueniat ad clericum, vel Ecclesiam, habeat semper obligata? quod est quaerere, An si Titius laicus prædium suum obligatum ad Gabellas soluendas, donatione, vel alio contractu transferat in clericum; vel Ecclesiam, teneatur clericus, vel Ecclesia Gabellas ex eo prædio soluere? Videtur non teneri, ut colligitur ex *L. Si diuinâ domus. C. de exactoribus tributo. lib. 10.* Item, quia conditio rei mutat solet mutata persona, in quam transit. Tum etiam; quia si seruus fiat Presbyter ex voluntate Domini; cessat in eo seruitus, & amittit Dominus seruitutem: ergo si res obligata transit in clericum, vel Ecclesiam, eo ipso cessat seruitus, & obligatio.

In hac re communis est, tam Iuris civilis, quam canonici Doctorem sententia, clericum, vel Ecclesiam teneri ad onera realia soluenda, quæ annexa, & imposita erant antea rebus, quæ postea deueniunt ad ipsos. Sic Glossa, in *cap. Sancitum de censibus.* Speculator *de cleric. coniug. num. 10.* Abbas in *cap. Ex literis de vita, & honest. cleric. num. 12.* & *cap. Non minus de immunit. num. 15.* Imola, & Anchar. in *cap. Ex literis, citato; Archid. in cap. 1. de Immunita. Ecclesia; in Sexto; Bald. in l. Placet. C. de Sacrosanct. Eccles. Paulus Cast. consil. 420.* Alexand. in *l. Titio. C. Ad municipale: Felinus in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, de consil. num. 17.* Ioan. Andr. in *cap. Non minus de immunita. Siluest. verb. Immunitas. 1. quæst. 5. & Ang. eod. verb. num. 36.*

Notandum est Primo, Certum esse, clericum, vel Ecclesiam teneri ad soluendas collectas præteritas, quas laicus desijt soluere: nam in hoc est verissimum id, quod dicitur: Rem transire cum suo onere, ut dicitur in *cap. Pastoralis, & cap. Cum non sit, de decimis, & cap. Ex literis de pignoriis, & in l. Si conuenerit. §. Si fundus. ff. De pignoratitia actione.*

Secundo certum etiam est apud omnes; quod quando res laicorum habet annexam expresse aliquam Gabellam vel collectam certam, & perpetuam, & inuariabilem, nimirum, ut ex ea quotannis solvatur certa pensio in perpetuum, si deueniat ad clericum, vel Ecclesiam, obli-

gatur clericus ad eam soluendam: quia in hoc casu etiam verum est illud, Rem transire cum suo onere, & patet à simili. Nam si res censui, vel seruituti subiecta transeat ad clericum, cum suo onere transit. Item si emphyteusis, vel feudum, aut res tacite, vel expressè hypothecata, & obligata deueniat ad clericum, transit cum suo onere, quia in his omnibus res transit ad clericum, vel Ecclesiam onerata debito, obligatione, vel seruitute. Tertio, si res laicorum solum sit obligata ad collectas obligatione indeterminata, & variabili ad tempus, nimirum si res sit obligata indefinite ad soluendas collectas pro varietate temporum, & necessitatum occurrentium, tunc difficultas est an deueniens ad clericum, maneat obligata ad collectas. Abbas: *loco supra citato*, aperte alicui non esse tunc obligatum clericum ad soluendas collectas: & Abbas sententiam sequuntur Siluester, & Angelus: *loco supra citato*. Sic etiam videntur sentire Speculator, & Felinus. Alij vero indistincte, & generaliter docent esse clericum obligatum ad collectas soluendas, si res illa ad ipsum transeat. Sed probabilior est opinio Abbatis.

Quarto, Iure ciuili clericus, siue Ecclesia ad tributa, quæ olim erant in vñ apud Romanos, soluenda, obligatur. *l. De tributis clericis. C. de Episcopis, & clericis*. Et huiusmodi lex Ciuili confirmata est etiam Iure Canonico *cap. Tributum. x. quest. 1. & cap. Tributum. 22. quest. 8.* & ratio huius est, quia tributum Romanorum erat onus, & minus reale, siue patrimoniale, hoc est, rebus ipsis, & possessionibus, non personis impositum. Item erat constitutum ab Imperatoribus Romanis, quibus Ecclesia noluit obistere: Et ideo res tributarie transeuntes ad Ecclesiam, vel clericum, voluit Ecclesia, vt tributo soluendo obligate manerent, sicut erant antea.

Nono quaeritur, An statuta laicorum Principum, vel Ciuitatum, quibus collecta imponuntur omnibus prædijs intra territorium sitis, comprehendat clericos, vel Ecclesias, ad quas transferunt prædia ijs collectis onerata? Sunt duæ opiniones. Prima astringit, huiusmodi statuta comprehendit prædia, si prius cum laicorum essent, fuerunt huiusmodi collectis onerata, & deinde transferunt ad clericos, vel Ecclesias. Ita Bartolus *in l. Rescripto. §. finali. ff. De muneribus, & honoribus. C. l. fin. C. De exact.* Vnde ait, hoc esse optimum consilium, nimirum vt ciuitates, vel Principes onerent collectis omnia prædia intra territorium constituta, si velint etiam Ecclesias obligari in posterum ad collectas, & sic inquit fecisse Eugubinos, & Perusinos, cum viderent Ecclesias plurimum ditari, & collectas minui.

Secunda opinio ait huiusmodi statuta non comprehendit clericos, & Ecclesias, etiam si ad ipsos prædia talibus collectis onerata transferant. Ita Panormitanus *in cap. Non minus, supra citato*, Iason *in l. Placet. C. de Sacrosanct. Eccles.* vbi ait, prædictum Bartoli consilium esse communiter reprobatum, & illud reprehendit Baldus *in dicta l. Placet. C. l. Neminem. C. de Sacrosanct. Eccles.* Immo ipse etiam Bartolus hanc secundam opinionem contra suum prius datum consilium secutus est *in consil. 180. quod incipit: Si aliqua possessio*. Sic etiam Arelludiaconus, Ioan. Andreas, Gemianus, *cap. fin. de Immunitatibus Ecclesiarum*, & Romanus *in l. Si publicanus. ff. De publicanis, & vectigalibus*. Paulus Castren. *in l. Placet. C. de Sacrosanct. Eccles.* Ratio huius est, quia eiusmodi statuta, saltem indirectè sunt contra immunitatem Ecclesiarum.

Quæres, quid sit dicendum, quando ciues ex communi omnium consensu prædia sua, per hypothecam generalem, vel specialem obligassent pro collectis in posterum imponendis, vt ad quemcunque cum tali hypotheca, & onere pertranscant? Respondet Aleiatus. *C. de Sacrosanct. Eccles. l. Placet. num. 7.* id posse fieri, & citat Baldum, & Azetinum: Quia, inquit, quisque

potest suis rebus onus imponere: & clerici tunc obligabuntur non ratione collectæ, quam ciuitas imponit, sed ratione hypothecæ qua quisque ciuis suas res obligauit. Et fortassis hoc est, quod voluit dicere Bartolus. Secus tamen est, quando ciuitas collectas imponit suorum ciuim prædijs: tunc enim, vt contra Bartolum diximus, si prædia transeunt ad clericos, non transeunt onerata.

Deinde quaerit, An prædia possint in Ecclesias, siue clericos transferri hoc pacto, vt pro eis soluant in posterum colationes, siue collectas, & alia similia onera prædijs suis antea annexa, & imposita ab ipsa Ciuitate? Respondent aliqui, posse, tunc enim clerici, & Ecclesie non iure Ciuili obligantur ad collectas, sed ex proprio pacto. Sic Aleiatus *in l. Neminem. C. de Sacrosanct. Eccles.* & Iason *in l. Placet. eod. C.*

Decimo quaeritur, An clerici teneantur ad collectas, quæ imponuntur ob causam piam publicam, laicis, & clericis communem, & non clericis, siue Ecclesijs propriam? Notandum est, piam causam publicam dici, quando imponuntur pro reficiendo, vel extruendo ponte communi, vel fonte, vel muro, vel via publica. Item pro aggeribus reparandis, vel reficiendis contra flumina, vel torrentes, ad portus, aquæ ductus, murorum, itinerum institutionem.

Sunt duæ opiniones, Prima astringit, in his casibus obligari ad collectas clericos, & Ecclesias. Ita Salicetus *in l. Placet de Sacrosanct. Eccles.* Antonius Butrius *in cap. Non minus, de immunitate Ecclesiarum*. Alexander *consil. 68. lib. 2.* Aleiatus *in l. Ad Instructionem. C. de Sacrosanct. Eccles.* & Fulgositus *ibidem*. Immo ait, hanc esse opinionem communem. Hac opinio probari videtur aperte *ex l. Si diuina domus. C. De exactoribus tributo. libro decimo, & l. Ad portus. C. de operibus publicis. l. Nullus penitus. C. De cursor. publicis. l. Neminem. C. de Sacrosanct. Eccles. l. cum ad facticissimam. C. de Quibus muneribus, vel prestationibus lib. 10. l. Sed Instructionem. C. de Sacrosanct. Eccles. & l. Absit. C. de Priuileg. domus Augusti*. Item quoniam bona Ecclesiarum, & clericorum sunt pro redimendis captiuis, & pauperibus subleuandis.

Secunda opinio ait, minimè clericos, & Ecclesias obligari ad huiusmodi collectas. Ita Panormitanus *in cap. Non minus de Immunitate Ecclesiarum*, vbi etiam citat Ioannem Andream, Hostiensium, Philippum, Ancharanum. Idem sentit Hostiensis *in Summa de Immunitate Ecclesiarum. num. 4.* & Glossa, *in cap. Iuxta decimam sextam, quest. 1.* Siluester *verb. Immunitas. 1. quest. 3.* Tabiena. *verb. Excommunicatio in cap. 18.*

In hacre, difficultas consistit: primo an Iure Ciuili ad huiusmodi collectas clerici teneantur? Nam *ex l. Ad Instructionem. C. de Sacrosanct. Eccles.* aperte constat, eos obligari. Vnde Doctores vi huiusmodi prædictarum legum ciuilium ducuntur: Sed re vera Iure nouo Ciuili in Authent. *Item nulla communitas. C. de Episcop. & clericis* videtur esse constitutum clericos non teneri. Et in hoc sensu loquuntur Doctores Iuris Ciuili posterioris opinionis.

Alteri difficultas ex eo pendet, An Iure Canonico Clerici sint exempti etiam ab huiusmodi collectis? Et in hoc videtur mihi probabilis eos esse exemptos, vt multis argumentis *in cap. Non minus*, allegato, probant Doctores. Et hoc videtur colligi *ex cap. Generaliter. §. Ne uorum, & cap. Iuxta Sanctitatem. 10. quest. 1. & cap. Non minus, & cap. Aduersus, de Immunitate Ecclesiarum*. Vnde in hoc seruari debet id, quod constitutum est à Pontificibus Romanis *in his duobus capitulis Non minus, & Aduersus*.

Vndecimo quaeritur, An clerici teneantur ad collectas, quæ imponuntur ob publicam necessitatem laicis communem, sed non clericis: v. g. ob aduentum Principis, ob soluenda

uenda publica sumpenda ministrorum Reipublicæ? Sunt due opinionones; vna assent in his casibus obligari clericos, & Ecclesias: hanc tenentur opinionem Salicetus, Antonius Butricus, Fungosius, locis supra citatis, & Bartolus in l. Nullus. C. de Decurionibus. lib. 10. Altera opinio docet non obligari eos, siue iure Civilis, siue Canonice: ita Paulus Castren. & Iason in l. Placet. C. de Sacros. Eccles. ita Panormitan. Siluester, Angelus locis supra citatis. Cardinalis Clementi. de Imman. Eccles. quæst. 17. & hæc opinio est verior, siue iure Civilis, siue Canonico loquamur, propter leges supra memoratas.

Sed est notandum, necessitatem communem, siue publicam, duplicem esse, vna est laicorum & clericorum æque communis, v. g. si hostilis exercitus, aut prædonum incurfus, territorium ciuitatis incendit, prædicia deuastat, vbi clerici, vel Ecclesie habent etiam suas possessiones. Est item pons communis, per quem etiam transitum habent clerici ad sua prædicia. Item est in vicinia communis fons, vel puteus, ex quo etiam clerici aquam hauriunt ad suos vsus. Est itidem via communis, per quam clerici etiam transeunt ad sua negotia, & res. Item immunes bellum, vel pestis alicubi ferunt, & opus est ex cobias, vel custodes adhibere ad muros ciuitatis. Opus item est, vt quisque purget, ac mundet viam publicam, quæ est ante domus sua portam. In his casibus, & similibus necessitas est vtriusque communis, laicis, scilicet, & clericis.

Alia est necessitas, quæ licet publica sit, solis tamen laicis est communis, licet indirecte, ac remote, ad clericos quoque pertineat. Verbi gratia: cum pensio aliqua imponitur soluenda ob aduentum Principis in urbem, vel ob filij eius ortum, vel ob filia eius nuptias, vel ob bellum contra hostes, vel ob stipendia, & salaria ministrorum publicorum, vel ob spectacula publica, vel ob ornatum viarum publicarum, vel ad debita Reipublicæ soluenda, vel alia huiusmodi. Quotiescunque necessitas est primi generis, & maxime eedit in utilitatem Ecclesie, tunc Clerici, & Ecclesie videntur obligari vna cum laicis ad contributiones, siue collectas; iuxta ea, quæ statuntur in cap. Non minus, de Immunitate Ecclesiarum. Siluester verb. Immunitas. i. quæst. 3. vers. 4.

Et fauet ius naturale: qui enim sentit commodum, consequenter sentire debet incommodum, & onus: & tunc debet Ecclesia contribuere, non ex sola deliberatione laicorum, sed clerici, & populus debent conuenire, & statuere, vt simul omnes contribuant: quod si clerici nollet sine iusta causa consentire, possent laici implorare auxilium Ecclesiastici superioris, vt cogat eos contribuere. Sic Abbas, Siluester, Angelus locis supra citatis. Et in his necessitatibus communibus laicorum, & clericorum, arbitror intelligi leges civiles, & statuta particularium ciuitatum, vel Principum; quibus statuitur, vt Clerici etiam, & Ecclesie contribuant; & in hoc sensu puto etiam locutos Auctores, quos supra commemorauimus in prima opinione.

Si verò necessitas est secundi generis, tunc clerici, vel Ecclesie non obligantur ad contributionem collectarum; quia licet sit necessitas publica, non tamen ex æquo, sed è longinquo ad clericos spectat. Totam hanc distinctionem, & sententiam habet, & probat optime Panormitanus in c. Non minus, de Imman. Eccle. communiter receptus, & sic etiam cum secuti Angelus, & Tabiena, & Siluester locis supra citatis.

Duodecimò quartitur, A quibus numeribus excusentur Clerici, & Ecclesie, ratione immunitatis clericalis? Respondetur primò, non obligantur Clerici, vel Ecclesie ad munera fordidia, nec Ecclesiarum mancipia, vel familie, vel coloni, vel serui. 16. quæst. 1. cap. Generaliter. Intelliguntur autem serui, qui sunt sub dominio Ecclesie, vel clerici, non autem serui, qui sunt famuli mercede conducti ad seruendum. Secundo, non obligantur Clerici ad munera personalia ciuilia etiam honesta. cap. Sacerdotes. c. Sed nec procuratores. Nò clerici, vel monachi. Tertio, non

obligantur ad munera personalia, hoc est, ad onera, quæ imponuntur personis ratione patrimonij, vel rerum, quales sunt collectæ, pelagia, vel gubia. Et ita non obligantur ad munera, quæ ius Civile, vt supra diximus, appellat iudicia, vel superindicta, vel extraordinaria; quia omnia huiusmodi onera imponuntur personis ratione rerum, quas habent: sed clericorum personæ cum sint à iurisdictione Principum secularium exemptæ, non comprehenduntur statutis, vel legibus huiusmodi onera imponentibus. Quarto, clerici, vel Ecclesie prædicia, vel possessiones habentes tributaras, tenentur tributa soluere, tam iure Civilis, quam Canonico, vt supra ostendimus. Hæc omnia Panorm. Angel. Siluest. Tabiena, & alij Canonistæ communiter.

Decimo tertio quartitur, Quid sit dicendum de statutis ciuitatum, vel Principum, quibus decernitur, nè villas extrahat equos, vel triticum, vel oleum, vel vinum extra territorium siue hæccepta Principis, vel ciuitatis, vel sine certa pensio solutione: alioquin res ipsas, quas extrahit, amittat, quantur inquam, an clerici comprehendantur eiusmodi statutis? Item sunt statuta ciuitatum, vel Principum, vt quicumque transierit per certam portam, vel pontem, vel quicumque certas res asportauerit, vel inuexerit, certam pecuniæ quantitatem soluat, vel quicumque vendiderit alteri, vel donauerit, soluat certam pecuniam; An talibus statutis Clerici comprehendantur? Respondetur ex iure Canonico, minime eos comprehendit, quia omnia eiusmodi onera imponuntur personis ratione rerum. Sic videtur docere Nauarr. cons. 3. de Constit. & cons. 7. de Imman. Eccles.

Obijciens, ad bonum commune Reipublicæ pertinere, nè equi, vel frumenta extra territorium extrahantur, ergo iure etiam naturali obligatur clericus ad non extrahendas huiusmodi res extra territorium. Respondetur, licet sit bonum commune, non tamen ex æquo respicit clericos, & laicos; & ideo exempti sunt clerici. Quod si Principes seculares, vel ciuitates iudicauerint id ad publicum bonum pertinere, implorant Romani Pontificis auxilium, aut facultatem, vt ad id clerici etiam cogantur. Secundo obijciens, communem consuetudinem videri, qua eiusmodi onera à clericis exiguntur. Respondetur in cap. Quamquam, de Censibus, & c. consuetudines dici cotruptelas: vnde non videntur vim habere.

Decimo quarto quartitur, An in casibus, in quibus clericos, vel Ecclesias diximus obligari ad collectas, possint conueniri coram iudice seculari, & ab eo compelli ad collectas soluendas? Dux sunt opinionones; vna eorum est, qui assentunt posse conueniri, & compelli, quia tenentur iure naturali ad collectas soluendas: ergo poliunt per iudicem secularem compelli; vt eas soluant, iudice numerum seculari executionem faciente in ipsis rebus clericorum temporalibus: hoc enim non est exercere iurisdictionem in personas clericorum, sed in res temporales ipsorum, quod auit Baldus in l. De his. C. de Episc. & cler. & Odofred. ibidem, & Albericus in Authent. Statutum. C. de Episc. & cleric.

Alterà est opinio negantium id posse fieri licite, sed oportere, vt iudices seculares implorant officium iudicis Ecclesiastici, qui compellat clericos ad collectas soluendas, quas alioquin soluere tenentur. Ita Panormitanus in cap. Non minus, de Imman. Eccles. Imola, Clemens. Quoniam, de Imman. Eccles. num. 8. & Clem. 1. de Vita, & honest. clericor. ita Paulus Castren. Albericus, Bartolus, & Bald. in l. Ad instructiones. C. de Sacros. Eccles. & hæc opinio est verior. Dices vsu esse contrarium receptum: nam communiter iudices seculares in his casibus executionem faciunt in ipsis rebus temporalibus clericorum, vt collectas soluant. Respondetur, id facere quidem iudices seculares, sed non excusati à culpa.

Si secundo obijciat; Non exercent isti iudices iurisdictionem in persona clerici, sed solum in rem temporalem eius. Respondetur: quando onus est reale annexum

rebus, quale diximus esse tributum, tunc iudex secularis, nolente clerico soluere tributum, ius habet faciendi executionem in re ipsa tributaria, & hoc est, quod Albericus, & Baldus docuerunt; quando verò onus est personale, quod soluitur ex rebus ratione personæ; tunc sicut clericus secundum personam est exemptus; sic, etiam res clerici est exempta, quia onus imponitur rei ratione personæ. Persona igitur existente libera, nequit res esse onerata; licet possit e contrario accidere, ut res sit onerata, & persona libera, quando onus est reale, ut est tributum, census, hypotheca, feudum.

Decimoquinto quaeritur, Quas pœnas incurrant laici imponentes, vel exigentes gabellas à Clericis? De hac re Nauarrus in cap. 17. nu. 202. & cap. 27. nu. 61. & 70. & 115. & 128. Respondetur, in Bulla Cœnæ Domini sextam, vel septimam excommunicationem esse contra eos omnes, qui in terris suis noua pedagia, seu gabellas ad id potestatem non habentes imponunt, vel augent, aut imponi, vel augeri prohibita exigunt. De hac excommunicatione agit Nauarrus cap. 27. nu. 61. & Siluest. verb. Excommunicatio. 7. casu 19. Angelus eodem verb. 3. nu. 19. Rosella eod. verb. 1. casu 8.

Per (Imponentes non habentes potestatem) intelliguntur quicumque domini, superiores, vel ciuitates superiorem in temporibus habentes.

Per (Exigentes) verò intelliguntur, hæres eius, qui imponit, publicanus, conductor, minister, & famulus percipientes gabellas à non sponte soluentibus.

Per (Pedagia, & Gabellas) intelligitur omne genus collectæ, vel exactionis, siue tributis, vel vectigalis.

Per (Prohibita imponi, vel augeri) intelliguntur vectigalia quæcunque inique, sine illicitè imposita, etiam laicis, nimirum sine iusta causa. Vnde hæc excommunicatio, ut rectè ait Nauarrus loco citato, non est contra eos, qui exigunt gabellas iustas, & licitas, respectu laicorum, sed est contra eos, qui exigunt prohibitas gabellas.

Sed in eadem Bulla Cœnæ Domini, est excommunicatio 18. vel 19. contra eos, qui collectas, decimas, tallias, præstantias, & alia munera, clericis, & aliis personis Ecclesiasticis, ac eorum, & Ecclesiarum, Monasteriorum, & aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum bonis, & illorum fructibus, redditibus, & prouentibus, absque Romani Pontificis speciali, & expressa licentia imponunt, & diuersis etiam, & exquisitis modis exigunt: aut sic impositas etiam à sponte dantibus, & concedentibus recipiunt: nec non qui per se, vel alium directè, vel indirectè prædicta facere, exequi, vel procurare, aut eisdem consilium, auxilium, vel fauorem, aut votum, vel suffragium, palam, vel occultè præstare non verentur, cuiuscumque sint præeminentiæ, dignitatis, ordinis, conditionis, aut status, etiam Imperialis, vel Regali præfulgeant auctoritates, seu Principes, Duces, Comites, Barones, Respublicæ, & alij potentatus quicumque, etiam Regnis, Prouinciis, & terris quomodocunque præfidentes, aut quauis etiam Pontificali dignitate insigniti. Hæc in Bulla.

Quæ quidem excommunicatio ferè desumpta est ex cap. Quæquam, de Censibus in sexto, & ex cap. Non minus. & cap. Aduersus de Immuni. Eccles. & de hac Excommunicatione agit Nauarrus cap. 27. numer. 70. Angelus verb. Excommunicatio 7. num. 1. casu 1. & 23. Tabiena eodem verbo, casu 18. Caietanus in Summa eodem verb. cap. 39. & 49. Siluester eodem verb. 9. casu 3. & 21. Rosella eod. verb. casu 8. & 9.

Hæc igitur excommunicatio fertur contra omnes, qui imponunt, vel exigunt quodcunque genus collectæ, siue gabellæ à clericis, & Ecclesiis, siue Ecclesiasticis personis. Ex qua excommunicatione Glossa in Clem. Præsenti, de Censib. & exactionibus, colligit totam Italiam esse interdictam; quia in cap. Quæquam, de Censib. in 6. ipso iure imponitur interdictum contra ciuitates, & quascunque communitates, collectas imponentes clericis, vel ab eis exigentes. Quod, inquit Glossa, si verum est, cum per totam

Italiam contrarium passim fiat, sequitur ut tota sit interdicta. Idem aiunt Zabarella, Ioan. Andreas, & Ioan. de Lignano; ut referunt Siluester, & Rosella. Immo addunt etiam omnes Sacerdotes prædictum interdictum non seruantes, esse irregulares.

Sed reuera hæc non ita se habent. Primò, quia, ut diximus in Tract. de interdicto, post editam Constitutionem in Concilio Constantien. quæ incipit [Ad euitandum:] non tenemur seruare interdictum, nisi sit publicè, & expresse denunciatum. Deinde fieri potest, ut licet communis consuetudo non excuset à culpa exigentes à clericis gabellas, excuset tamen à pœna legis, nimirum ab excommunicatione, vel interdicto per legem impositis; ut docent Ioannes Calennus in tract. de interdicto, par. 2. num. 1. in fin. & Iulius Clar. lib. 3. sentent. recept. §. fin. qui est Practica criminalis, q. 26. num. 2.

De aliis personis, quæ à collectis, & gabellis soluendis exemptæ sunt.

CAPIT. XX.

IN primis gabellas non tenentur soluere Principum, vel ciuitatum publici Legati, ob res, quas deserunt suus gratia. *l. A legatis. C. de Vectigal. & ibi Salicetus, & Doctores communiter.* Deinde scholasticis, officialis, vel iudicis non tenentur iure communi gabellam soluere ex suis libris ad iurum studium literarum, vel officium necessariis. *l. Vniuersi. Cod. de Vectigalibus. & Salicetus in l. fin. §. Diuus. ff. de Publicanis, & ibi Bartolus, & Alexander.*

Sed quid si scholasticis à studio literario recesserit, debent ne soluere gabellam ex libris suis, quos deserit? Respondetur: quàm diu animum habet non deserendi studium, sed redeundi ad illud, non debet gabellam soluere ex iure communi: quàm diu verò à studio recessit animo deserendi illud, & non redeundi debet gabellam soluere, quia amplius scholasticis non reputatur.

Sed est notandum, in multis prouinciis, & locis esse per consuetudinem communem hoc ius abrogatum: nam est vsu receptum, ut ex rebus, etiam licitis, quæ ex vno loco transferuntur in alium, vel per portam certam in ciuitatem inferuntur, gabella soluantur. Item exteri, quos Legitæ solent forenses appellare, iure communi exempti sunt à collectis, siue gabellis, quia eiusmodi onera, ut diximus, sunt personalia, quæ imponuntur personis ratione terrarum. Cum verò exteri sint extra iurisdictionem imponentium gabellas, sequitur, ut sint exempti.

Obseruandum tamen, alicubi gabellas esse impositas ob contractum, qui in prouincia, ciuitate, vel loco celebratur, & tunc exteri contractum celebrantes, tenentur gabellam soluere, quia est imposita ratione contractus, qui fit in loco; unde exteri eo ipso, quo celebrant in dicto loco contractum, sponte se subiiciunt oneri.

Præterea, aliquando imponitur gabella non solum ciuibus, & incolis, sed etiam omnibus loci habitatoribus, & tunc etiam exteri comprehenduntur; quia eo ipso, quod domicilium, vel habitationem habent in loco, sponte se subiiciunt oneri, quia ex domicilio, & habitatione, quam habent in loco, commodum reportant.

Item pedagium, quod soluitur ob transitum per portam, pontem, vel viam certam, etiam exteri obligantur soluere, quia commodum reportant ex hoc, quod præbetur illis transitus securus, ac tutus.

Insuper, gabella aliquando soluitur ex rebus ad portum aliquem a portatis, vel per portam aliquam in ciuitatem inductis: & tunc etiam exteri tenentur soluere; quia referunt commodum ex hoc, quod illis præbetur portus securus, vel via, vel porta, vel ciuitas securo.

Primo queritur: cum alicubi sint statuta, ut omnia prædia laicorum intra territorium sita, sint obnoxia ad certam collectam soluendam, an comprehendantur exteri intra territorium habentes prædia? Respondetur ex iure communi eos minime comprehendendi; quia, ut diximus, sunt extra iurisdictionem imponentium huiusmodi statuta, cum collecta semper sint onera imposita personis ratione rerum. Nihilominus tamen ratione consuetudinis possunt comprehendendi: atque hanc consuetudinem vigere aiunt ex Bartolo, & Baldo, Alexander *conf. 68. libr. 2. Dec. conf. 94. Cuman. conf. 57. Et 169. Hannon. conf. 111. num. 10. Iason in l. Placet. C. de Sacros. Eccl.*

Secundo queritur, An ementes fructus reddituum, quos Clerici habent, vel Ecclesia, debeant soluere gellam? Ratio dubitandi est; quia privilegium rei emptæ transit in emptorem; sed Clerici, & Ecclesia sunt immunes à gellis, ergo & emptores. Respondetur, eos debere soluere: ita communiter Doctores in *Clem. Praesenti. de Consu. &* cum dicitur: Privilegium rei emptæ transit in emptorem; Respondetur hoc esse verum de privilegio reali, quod est annexum rei emptæ, quod transit cum re emptæ; non autem de privilegio personali; qualis est immunitas clericorum.

Tertio queritur, An si clericus habeat bona indivisa cum laico, talia bona sint libera? Nam non est maior ratio, cur sint subiecta gellis ratione laici, quam, cur non sint libera ratione clerici. Respondetur, in foro exteriori laicum cogi solvere ad divisionem faciendam, vel si non fecerit, ad gellam ex sua parte soluendam; atque eadem est obligatio in foro conscientiarum.

Quarto queritur, An usufructuarius teneatur ad collectas, & gellas soluendas? Respondetur, quandoque gella, vel collecta fuerint imposita personis habentibus proprietatem, siue dominum rerum; tunc usufructuarius non est obligatus: quia proprietatem, siue dominium rei non habet. Quandoque vero imposita fuerint habentibus possessionem, tunc usufructuarius teneatur; quia similem possessionem rei habet, & ex ea fructus percipit.

Ex quibus rebus gabella, vel collecta solui debeant.

CAPVT XXI

NOTANDUM est, gellas, siue collectas imponi multipliciter. Aliquando imponuntur rebus, quæ extrahuntur extra territorium alicuius urbis; provinciarum; vel regni. Aliquando rebus, quæ in civitate inferuntur, vel quæ ad portum deferuntur. Aliquando rebus, quæ ex loco in locum transferuntur per certam viam, vel pontem, vel per certam portam civitatis. Aliquando rebus, quæ per negotiationem venduntur. Aliquando rebus, quæ quomodolibet venduntur, vel permittuntur. Aliquando rebus, quæ ex donatione, legato, vel testamento, vel alienatione transferuntur in alium.

Aliquando soluntur gabella ex animalibus; quæ per certum pontem, vel viam transeunt. Aliquando etiam soluntur ex ipsis personis, quæ transeunt per pontem, portam, vel viam.

Queritur hic, An gabella, quæ exiguntur ex rebus ad proprium usum translati, vel asportati, vel venditi, sit iniusta quod est querere, An gabella, vel collecta possit imponi rebus ad proprios usus necessarios: nimirum carnibus, piscibus, salis, fumento, oleo.

Item queritur, An cum collecta, vel gabella imponitur rebus, quæ venduntur, vel emuntur, vel transferuntur alio, vel asportantur in partiam, vel domum propriam, vel civitatem, vel per certam portam, pontem, vel viam deferuntur, debeant etiam solui ex rebus venditis, vel emptis, vel translatis, atque asportatis ad proprios usus?

In hac re sunt duæ opiniones. Prima asserens vectigalia,

gellas, siue collectas, quæ exiguntur ex rebus ad proprios usus necessarios, esse iniustas: ita Caiet. in *summa. in ver. Vectigal.* Angelus in *vocabulo Pedagogium. nu. 3. Calvus libr. 1. de lege Pannali. Glos. in l. Super quibusdam. de verb. signific. Hostien. in *Summ. tit. de Consu.* non solum ait esse iniusta, sed etiam consuetudinem exigendi esse irrationabilem. Probandum, quia iure communi civili est prohibitum eiusmodi vectigalia exigere. *L. Vniuersi. C. de Vectigal.* vbi præna de captationis imponitur vectigalium exactoribus. Item in *L. Omnium. C. de Vectigal.* statuitur, ut vectigalia solum imponantur, vel exigantur pro rebus, vel ex rebus mercimoniis; & negotiationis causa asportatis, vel delatis. Hæc item vectigalia, vel gabella, non solum sunt contra ius civile, sed etiam videntur esse contra ius, & æquitatem naturalem; quia eo ipso, quod gabella soluntur ex rebus ad proprium usum necessarios; sequitur ut pauperes magis onerentur, quam diuites: tum quia, cum magis indigeant, plura vendunt, vel emunt, vel transferunt, vel asportant, ac deferunt tum etiam, quia plus oneris patitur pauper in vno quadrante, vel nummo aereo soluendo, quam patiatur diues in vno nummo aureo.*

Alter opinio asserit, eius generis gellas, collectas, siue tributa, primo iure communi civili esse quidem prohibita, sed consuetudine ius civile esse abrogatum, & vtiliter esse introductum; ut etiam ex rebus ad usum necessarios soluantur gellas.

Secundo; posse etiam statuto civitatis superiorem non agnoscentis constitui, ut gabella soluantur etiam ex rebus ad usum necessarios; quia non est contra ius naturale, sed solum contra ius civile huiusmodi gellas exigere: & ius civile, sicut consuetudine potest abrogari etiam lege, vel statuto Principis.

Tertio asserit hæc opinio, ex communi consensu civium posse civitates propter necessitates occurrentes, imponere gellas, seu potius collectas ab incolis soluendas; etiam ex rebus ad usum proprios necessarios: quia ipsi ciues possunt sibi ipsis hoc onus imponere. Sic Silvester in *verbo Gabella. 3. qu. 3. Antoninus par. 2. tit. 1. cap. 13. §. 9. Kofella in verb. Pedagogium. num. 6. Gabriel in 4. dist. 13. qu. 1. 3. son. clus. 2.*

In hac re primo dicendum est, non esse morem condemnandum, quo gabella imponuntur carnibus, piscibus, vino, salis, oleo, & aliis huiusmodi rebus, quando venduntur, vel emuntur, vel extrahuntur, etiam ad proprios usus; quia non est contra ius naturale, vel diuinum, ut huiusmodi gabella, vel collecta imponantur: non enim sequitur, ut pauperes magis onerentur, ac grauentur, quam diuites: nam pauperes solent esse paucis contenti, & modico vivere: vnde pauca etiam vendunt, vel emunt, & consequenter modicum solvunt.

Secundo dicendum est, non esse consuetudinem damnandam, vbiunque ea existerit, soluendi collectas, vel gellas, etiam ex rebus ad usum proprios necessarios; quia, ut diximus, non sunt ex gellis prohibita iure naturali: sed solum civili communi, quod potest consuetudine abrogari.

Sequitur tertio, ut ex communi consensu possint civitates ad communes collectas se obligare, propter necessitates publicas. Et cum sæpe accidat, ut Respublica omnem suam potestatem transeat in Principem, cui se subiecit, vel qui eam sibi acquisiuit aliquo titulo iuris: consequenter fit, ut etiam Princeps possit ad similes collectas soluendas, lege, vel constitutione subditos obligare. Quare in hac re consideranda sunt locorum, provinciarum, vel civitatum consuetudines: nam alicubi consuetudo, vel statutum est, ut solum solvantur gabella ex rebus negotiationi subiectis, & non ex rebus ad proprios usus necessarios. Alicubi vero sunt consuetudines, vel statuta, ut gabella, vel collecta solvantur etiam ex rebus ad usum proprios necessarios.

Vltimo considerandum etiam est, aliud esse gellam solui ex rebus ad vite usus necessarios; aliud vero solui gellam ex rebus, quibus ad proprios usus indigemus,

V.g. carnes, frumenta, vinum, oleum, sal, & domus, vel habitatio, & alia similia, sunt res ad vitæ usum necessarias; at verò cum quis iter facit, desert secum vestes aliquas, quibus uti solet dum est in ciuitate: vel desert libros sibi necessarios; quia est Aduocatus, vel Doctor iuris, vel Medicus, vel Theologus, vel desert gemmam, vel annulos in digitis, quibus vitæ: huiusmodi res dicuntur esse ad proprios usus muneris, & officij, quod exerceat, licet non sint ad vitæ usum necessaria.

Alicubi igitur sunt consuetudines vel statuta, vt soluantur gabella, vel collectæ ex rebus primi generis, licet non ex rebus secundi generis. Vnde gabella non debetur de annulis, gemmis, aut de vestibus quantumvis pretiosis, quos, aut quas gestat quis in digitis, aut dorso, vt aiunt Bartolus, & Baldus in l. 2. §. cum in vadem ff. ad Legem Rhodiam de iactu, & Alexander in l. finali. §. Diuus. de Publicanis.

Gabella non debetur iure communi ex rebus in portum delatis vt tempestatis, aut metu piratarum in mari discurruntium. l. fin. §. Si propter necessitatem. ff. de Publicanis, & ibi Diuus, & Doctores communiter, & Bartolus in l. 1. C. de Naufragio, lib. 11.

Item gabella non debetur iure communi de rebus, quas quis desert in ciuitatem ob famis necessitatem. Barto. in l. 1. C. de Naufragio, lib. 11.

Item non debetur gabella ex rebus, in exercitum militum delatis. l. Licitatio. §. Res qua exercitui. ff. de publicanis, & ibi Bart. & Doctores communiter.

Item non debetur iure communi gabella de rebus quæ portantur ad Fiscum. l. Vniuersi. C. de Vectigalibus.

Quæres, An quando statuto solui debet gabella de frumento, quod venditur, vel extrahitur, debeat etiam solui de farina: Diuus in l. Quæstio. §. Illud. ff. de legatis. 3. sentit non debere solui: Sic etiam Albericus in tract. de Statutis, part. 1. quæst. 9. Sed Bart. & Bald. & alij communiter in l. Non dubium. C. de Legi. §. in l. Triticum. ff. De verb. obligat. sentiunt debere solui.

Deinde quæres, An quando statuto gabella solui debet de lapidibus pretiosis, quos extrahit quis, vel inuehit in ciuitatem, solui etiam debeat de margaritis? Respondetur, nõ debere; quia margaritæ non intelliguntur nomine lapidum. Ita Bart. in l. fin. §. Species. ff. De publicanis.

Postremo quæres, An quando statuto solui debet gabella de animalibus; quæ extrahuntur, intelligatur etiam de partibus animalibus, quæ iumento, vel alio animali vehuntur, quales sunt gallinæ, columbæ, passeres, & eius generis alia animalia minoræ: Bertachinus in tract. de gabellis, part. 1. quæstione 2. de Gabellis animalium, respondet non debere solui; quia statutum videtur intelligi de maioribus animalibus.

Primò quæritur, An quando gabella statuto debetur ex quocunque contractu, debetur etiam ex contractu, qui in conscientia est nullus? Respondetur, non debere solui; quia re verà non est contractus. Sic Bertachinus de Gabellis, part. 3. §. 1. quæstio. 15. Tiraquellus lib. De retractu gentilitio. §. 1. Glossa 2. num. 7. Idem etiam aiunt esse dicendum, quando statuto debetur gabella de testamento, vel legato, vel donatione, vel alienatione, vel instrumento publico, intelligitur, quando singula istorum sunt in conscientia valida: secus est, quando sunt inualida.

Si dubites, An quando statuto debetur ex gabella ex contractu, debeat ex distractu, vel dissolutione contractus? Respondet Bertachinus de Gabellis, part. 3. §. 8. quæst. 14. quando fit dissolutio solis verbis, & consensu absque traditione rei, non debetur: quando verò interuenit traditio rei, eò quod contractus antea celebratus fuerat cum traditione rei, tunc debetur: nisi incontinenti facta adhuc traditione rei in primo contractu contrahentes statim ab eo discederent, tunc enim de neutro gabella debetur; quia statim rescinditur contractus, antequam sit perfectus.

Quæres, An quando statuto gabella debetur ex con-

tractu, debeat etiam solui ex testamento, vel legato, vel ex donatione? Respondetur, non debere solui; quia, vt diximus in tractatu de Contractibus in genere, nomine contractus proprie, & strictè sumpti, non intelligitur testamentum, legatum, vel donatio. Quandoque verò statuto debetur gabella ex alienatione, debet etiam solui ex donatione; quia per donationem res alienatur.

Deinde quæres, An quando statuto debetur gabella ex quocunque contractu, per quem ius acquiritur, debeat etiam solui ex iuramento, vel promissione facta alteri de re aliqua vendenda ei? Respondetur debere solui; quia per iuramentum, vel promissionem factam Titio, & ab eo acceptatam, acquirit Titius ius ad rem illam petendam.

Secundò quæres, An in statuto de danda gabella ex contractu quocunque, debeat quoque ex transactione? Tiraquellus de retractu gentilitio. §. 2. Glossa 14. numer. 61. ait debere, quando ex transactione res transit ad eum; qui non possidebat ante litem, pretio dato ei, qui possidebat ante litem, quia tunc transactio verè est contractus, & alienatio: quando verò res manet apud eum, qui ante litem possidebat, non debetur gabella; quia tunc transactio non est contractus. Idem ait Bertachinus. tract. de Gabellis, part. 3. §. 8. qu. 8. Alij volunt, transactionem verè esse contractum; quia est vitro, citroque obligatoria. Et probant ex l. Contractus. C. de Fide instrument. & ex l. Transigisse. C. de transactio. & ex l. fin. C. de religiof. Mihi magis probatur, quod non sit contractus proprie, sed latè. Sic Glo. & Baldus in d. l. Contractus, vt dixi in materia de transactionibus.

Ternò quæritur, quando, & vbi, & cui solui debeat gabella ex venditione, vel contractu, vel donatione, vel alienatione conditionalis: quod est quærare, An gabella solui debeat eo tempore, quo est celebratus contractus: & eo loco, vbi est celebratus? An verò eo tempore, quo est impleta conditio? Respondetur, debere solui in eo loco, vbi est celebratus, licet abbi sit impleta conditio. Item non debetur gabella ante conditionem impletam; quia ante conditionem nondum est contractus perfectus: impleta verò conditione debet solui; quia tunc absolutus est contractus. Item debet solui ei, qui tempore celebrati contractus erat conductor gabellarum, licet tempore impletæ conditionis alius successerit conductor; quia retrahitur contractus ad diem, in quo est celebratus.

Quartò quæritur, Quando, & vbi, & cui debeat gabella solui ex contractu; qui vt esset firmus; opus habuit ratihabitionem alterius, quæ ratihabitione postea interuenit. Hoc nihil est aliud quam quærare, An potius loco, & tempore, quo, & vbi per ratihabitionem alterius factus est validus? Respondetur, debere solui eo tempore, & eo loco, quo, & vbi ratius factus est contractus, & consequenter debet solui gabella ei, qui tunc temporis est conductor gabellarum.

De obligatione soluendi gabellas, siue vectigalia.

CAPVT XXII.

DVBIVM est inter Doctores, an fraudantes pedagia, vectigalia, siue gabellas, mortaliter peccent, & ad restitutionem teneantur? Sunt hæc in tres opiniones. Prima asserentium, pedagia nostri temporis defraudantes non peccare, & consequenter eos minime obligari ad restitutionem, etiam si sint licita. huius opinionis fundamentum est; quoniam secundum eam omnes civiles gabellarum leges sunt solum poenales; ten potius conuentionales; nimirum, vt qui, Verbi gratia, rem extrahit extra territorium, vel transfert per certum pontem, por-

tam,

tam, vel viam, soluat certam pecuniarum quantitatem, alioqui hanc, vel illam poenam subeat. Aut enim hæc opinio, gabellarum leges non ferri sic (Statuimus, aut præcipimus, vt gabella soluatur) sed sic (Qui extraxerit, vel vendiderit, vel transfulerit mercem, soluat certam gabellam.) Vnde ait, hæc opinio, huiusmodi gabellarum leges non inducere obligationem in conscientia, sed transgressores solum periculo subeundi poenam seipso exponere, extrahendo, vel transferendo res. Sic Angelus verbo *Pedagium*, num. 6. & verb. *Inobedientia*, numer. 1. Henricus *Quodlibet*, quæst. 22. & *Castus de potestat. legis poenalis*, cap. 9.

Afferit secunda opinio, gabellarum leges non habere vim obligandi in conscientia: non quia lex humana iusta non possit obligare in conscientia: sed quia probabiliter creditur, legum civilium gabellas imponentium conditores, non habuisse animum, vel intentionem obligandi in conscientia subditos sub poena peccati: quando non præcipiunt, vel prohibent aliquid, alioqui iure naturali, vel diuino præceptum, vel prohibitum, sed solum ad poenam soluendam, quandoque deprehensi condemnentur. Ita sentit Nauarrus cap. 23. & 35. usque ad numerum 60.

Tertia opinio, est afferentiam, gabellarum leges, quandoque gabellæ sunt iustæ, habere vim obligandi in conscientia; ac ita defraudantes gabellas iustas, non solum mortaliter peccare, sed etiam furtum committere, & obligari ad restituendum eas Reipublicæ, vel Principi, aut illi, qui conduxit gabellas. Ita Siluest. verb. *Gabella*, quæst. 8. Gabriel in 4. distinct. 15. artic. 2. Conclus. 7. *Conarruatus in Regul. Peccatum*, par. 2. f. 5. Medina, & *Sotus loci supra citatis*. *Castus libr. 1. De lege poenali*, capit. 10. & *lib. 2. cap. 2*. *Cordub. in Summa*, qu. 95. *Dub. 1*. *Tabiena verbo Pedagium*, quæst. 8. *Rosella eod. verbo*, num. 8. vbi refert opinionem Angeli. *Arimilla eodem verbo*, numer. 6.

In hæc se videntur dicenda, quæ sequuntur. Primò, si gabella sit iusta, & lex præcipit statuendo, vt gabella soluatur, tunc obligatio est in conscientia soluendi gabellam: quia lex humana, si est iusta, vim habet obligandi in conscientia: vt est communis omnium opinio. Deinde, quia Christus dixit *Matthæi cap. 22*. [Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.] vbi sermo erat de censu, & tributo soluendo Cæsari, & Paulus *ad Roman. 13*. iubet, vt reddamus omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.

Quod si dicas cum Nauarro, ex his solum probari, gabellas esse in conscientia soluendas, quando conditores legum, gabellas imponentes, habent animum, & intentionem obligandi sub poena peccati, ceterum probabiliter credimus eos non habuisse huiusmodi animum, & mentem. Sed contra hoc est, quia nullâ ratione cogimur ad credendum, eos non habuisse animum obligandi, si quidem præcipiunt, vt gabella soluatur, & poenam imponunt non soluentibus, & puniunt defraudantes gabellas, & interdum etiam duplo, vel quadruplo. Item, quia in legibus poenæ adiectæ, solet esse indicium obligationis, per legem constituta.

Secundò dicimus, siue lex gabellarum constituitur sic (Statuimus, vt nemo extra territorium equum, vel frumentum extrahat, sine hoc, quod soluatur certam gabellam.) siue constituitur sic (Statuimus, vt quicumque extraxerit, soluat certam gabellam) siue sic (Statuimus, vt qui gabellam non soluerit, amittat mercem, vel solua duplam, aut quadruplam) semper est obligatio in conscientia soluendi gabellam, si ea est iusta: Hoc dicimus contra Angelum, & alios, quos supra citauimus in prima opinione, quia parum refert, si lex hoc, aut illo modo loquatur. Nam si iusta est, quomodocumque feratur, vim habet obligandi in conscientia: huius enim obligationis signum est poena per legem adiecta. Nec est cur dicatur lex poenalis nullam habere vim obligandi sub

poena peccati, quia poena non apponitur, vt transgressor excaleatur à culpa, sed potius, vt tanquam reus culpa puniatur.

Secundò quaeritur, Quid dicendum de nouis pedagogiis, & gabellis? In hac re sunt duæ opiniones: Prima afferit, antiqua pedagia, & gabellas, quorum scilicet initij memoria non est, probabiliter credi esse iustas, etiam si de causa, ob quam sunt impostæ, non constet. At verò gabellas, & pedagia noua, probabiliter credi esse iniustas, nisi de causa iusta, cur sint impostæ, manifeste constet. Sic Angelus, Caietanus, Hostiensis, & Summa Pisana; quibus videtur accedere Dryedon *de libertate Christiana*, lib. 5. & probat *ex cap. Quamquam de censibus in Sexto*, vbi aperte dicit, nona pedagia, tam in iure civili, quam canonico esse prohibita.

Alter opinio est, pedagia siue antiqua, siue noua non credi probabiliter iniusta, nisi quando de eorum iniustitia manifeste constat. Ita Siluest. Gabr. Tab. *Rosell. loci citatis*, & hæc opinio est multo probabilior. Nam non est cur antiqua pedagia magis ab iniustitia excusentur, quam noua, quomodocumque in nouis non apparet iniustitia: non enim antiquitas temporis facit, vt noua pedagia sint iusta, vel iniusta: nam si impostæ fuerunt sine iusta causa, antiquitate temporis non sunt effecta iusta: immo potius eorum iniustitia diutius perdurauit.

Quod si dicas, antiquas gabellas, vel pedagia etiam si initio fuerint impostæ sine iusta causa, antiquitate temporis vi prescriptionis factæ sunt legitima. At contra hoc est, quia, vt infra dicemus, præscriptio non facit, vt gabellæ alioqui iniustæ sint iustæ.

Ad id verò, quod obicitur *ex cap. Quamquam de censibus in sexto*, Respondetur, in eo cap. non dici noua pedagia esse iure civili, & canonico damnata; sed dicitur in genere, pedagogiorum exactiones, tam iure canonico, quam civili regulariter merito damnari: hoc autem dicitur de pedagogis, quæ exiguntur, sine legitima auctoritate, aut à personis exemptis, quales sunt clerici, & Ecclesiæ.

Tertiò quaeritur, An gabellæ, pedagia, vel collectæ, si non petantur, debeant in conscientia solui? In hac re sunt duæ opiniones: Prima afferit non debere in conscientia solui, nisi petantur. *Sotus lib. 3. de iustitia*, quæst. 6. art. 7. & *lib. 4. quæst. 6. articulo 4.* & *Tabiena loco supra citato*. Altera opinio ait, debere in conscientia solui, etiam si non petantur. Sic *Conarr. loco supra citato*, & *Cordub. in Summa*, qu. 95. *sub. 1.*

Dicendum est, Primò, inter omnes Auctores conuenire, si gabellæ, vel pedagia sint iustæ, & res, ex quibus debentur, occulte per fraudem, vel mendacium transferuntur, vel venduntur, vel alienantur, nec conductor gabellarum aliquid sciat, & gabellas exigit, tunc in conscientia debere solui, tamen ea non petantur. Sic exemplum: Debent mercem, vel res transferri, vel inuehi in ciuitatem per viam portam, vel pontem, vbi solui solet gabella, & vbi solent esse exactores gabellarum ad gabellas petendas: tunc si quis mercem suam, vel res transferat, vel inuehat per aliam portam, vel viam non consuetam, debet in conscientia gabellam soluere, tamen non petatur, quia occulte transtulit, vel iniecit suas mercem, vel res per vias inuictas, extraordinariasque, contra leges, statuta, vel mores.

Deinde conueniunt etiam omnes Auctores, quod si quis mercem suam, vel res transtulit non soluta gabella, non debet in conscientia soluere poenam constitutam contra defraudantes gabellas, antequam sit condemnatus. Verbi gratia. sit Lex, vel statutum, vt qui certas mercem transferat, soluat certam gabellam: alioqui non soluens, cadat in poenam commisi, hoc est, ipso facto amittat mercem, vel ipso iure teneatur soluere duplam, vel quadruplam. Huiusmodi poenam non incurrit quis in conscientia, nisi post condemnationem Iudicis; quia aliud est de gabella, aliud de poena: nam poena non est debita, nisi post condem-

nationem criminis, licet gabella sit debita in conscientia.

Tertio dicendum est, ubicunque est lex, vel statutum, vel consuetudo, ut gabellæ soluantur, tamen non petantur, si iustæ sunt, solui debent: & hoc est, quod aiunt Couarruias, & Cordubensis: & verum est. hac etiam ratione decimat Ecclesiastica, etiam non petita, debent in conscientia solui: & ita in Hispania tributum Regium, quod solet dici Aluata, debet in conscientia solui, etiam si non petatur: quia, ut rectè docuit Couarruias, sunt leges Regiæ in eo Regno, quibus præcipitur, ut huiusmodi tributum soluantur intra certos dies: quibus elapsis, conductor tributum Regij, non habet ius exigendi illud coram iudice; & nihilominus debitor tributum in conscientia manet obligatus ad illud soluendum, etiam transactis certis illis diebus præstitutis: sic enim Leges Regiæ constituant.

Quarto dicendum est, ubi non sunt leges, vel statuta præceptiva, ut gabellæ, vel pædagia debeant in conscientia solui, tamen illæ non petantur: videtur probabilis regulariter, & ordinariè non debent, nisi petantur: præsertim si sint gabellæ, vel pædagia, quæ in certa ciuitatis porta, vel domo, vel ponte, vel via, vel aliquo alio certo loco solui debent ibi existentibus, & exigentibus publicanis, vel eorum famulis, & hoc est, quod aiunt Sorus, & Tabienajmmo etiam cum ipsis conuenit Cordubensis *quæst. citata, dub. 2.* quia tunc in huiusmodi casibus gabellarum statuta videntur intelligi in hoc sensu; ut gabellæ soluantur in illis certis locis petite ab exactoribus: quod si non petantur, sibi imputet conductor gabellarum, qui non adhibuit diligentiam, ut eas peteret à transeuntibus publicè, & manifestè per illa certa loca.

Sequitur ex dictis, ut quotiescunque sit lex, vel statutum, vel consuetudo, ut quicumque transfert merces, vel res per certa loca, eas exhibeat, & gabellam ibi soluat, tunc debita sit in conscientia manifestatio mercium in illo loco: quia lex, statutum, vel consuetudo ad id obligat.

Quarto queritur, An si transgressores gabellarum deprehensi, commissi penam soluerint, vel penam duplam, aut etiam quadruplam, eo ipso liberentur ab obligatione solvendi gabellam? Respondetur, videndum esse an gabellarum exactores sint penæ solutione contenti: tunc enim ad nihil amplius obligati videntur, qui gabellas defraudarunt, tunc autem videntur esse contenti sola poena, quando est poena commissi, id est, amissionis mercium vel rerum; quæ deferuntur: vel quando est poena quadruplo, vel duplo maior, quam sit gabella debita.

Quinto queritur, Quando gabellæ sunt iustæ, & exactor relinquit voluntati eius, qui merces vel res deferit, ex quibus gabellam debet, ut manifestet merces, vel res, quas inferit, teneaturne in conscientia omnes merces, & res manifestare, an possit aliquas occultare? Respondetur ex natura rei, quoties vi iuramenti exigitur, vel conscientia debitoris relinquitur, obligatio est manifestandi res omnes, ex quibus est gabella debita: alioquin enim peritium, fraus, vel furtum committitur. Per accidens tamen aliquando contingit, ut debitor gabellæ non teneatur omnes res ad vnam manifestare: nimirum quando probabiliter nouit exactorem gabellæ esse amicum, & ob amicitiam remissionem gabellæ ex parte facturum. Item, quia mercator est, & frequenter transferre solet merces; & ob id frequenter gabellam solet soluere; & ne per aliam viam merces transferat, solitus est exactor gabellæ remissionem ex parte facere, ut alliciat hac ratione mercatores ad merces suas per hanc viam, & non aliam transferendas. Item, quando est vsu receptum, ut mercatores non manifestent omni ex parte omnes merces, quas transferunt. Demum quando probabiliter creditur exactores gabellarum contentos esse, si transferentes merces, manifestent eas magna ex parte, & non ex omni.

Sexto queritur, An quando non sit id, ob quod sunt impostæ gabellæ, debeant in conscientia solui? Respondetur, aliud esse de exigentibus, de quibus capite sequenti dicemus; aliud verò de subditis, qui gabellas soluere teneantur; de quibus præsens est dubium. In qua re considerandum est, an gabellæ sint impostæ ob certam aliquam causam vel rem, in quam non expenduntur. V. g. si gabellæ sint impostæ ob pontem, vel puteum, vel fontem communem, vel viam rescindendam, vel faciendam, & aperendam, cum reuera tamen nihil tale factum sit, & gabellæ expendantur in alios vsus; & tunc in conscientia subditi non teneantur huiusmodi gabellas soluere, nec peccant defraudantes, nec ad restitutionem obligantur: quia quod datur, aut promittitur ob certam causam, ea non existente, vel non secuta, non debetur.

Item considerandum est, An gabellæ sint impostæ ob certam causam, quæ licet cessauerit, potest tamen facile iterum contingere. V. g. imposta sint gabellæ ad viam communem tutandam, quia tenebatur, vel infestabatur à latronibus: sed reuera latrones nulli sunt, & via est satis tuta: tamen potest facile iterum infestari à latronibus; tunc gabellæ etiam in conscientia debentur: nam licet causa cessauerit, potest tamen eandem causam redire.

Considerandum quoque est, an sint alia causa nouæ, ob quas licet possent alia gabellæ imponi; licet causa priores, ob quas sunt impostæ, cessauerint. Exempli causa, posuit Republica, vel Princeps gabellas ob debita, quibus onerabatur, soluendâ, quæ iam omni ex parte sunt solutæ: verò in præsentia à bello hostili, aut inuentibus prædonum, aut pyratum infestatur; & ob id gabellæ non cessant; tunc in conscientia debentur, quia licet priores causæ iam amplius non adsint, superueniunt alia, ob quas licet nouæ gabellæ possint imponi; ita etiam antiquæ possunt exigi loco earum, quæ denuò imponi possent, & deberent. Sic Medina loco *supra tit. q. 14.*

Septimo queritur, An subditi in conscientia teneantur gabellas soluere, de quarum iustitia dubitatur? De hac re Angelus in *vocabulo Pædagium. m. 6. Gabriel quæst. citata. artic. 2. post 7. conclusionem.* Siluest. *verbo Gabella. quæst. 8. c. 14.*

In hac re dicendum est, primò, subditi debent communiter præsumere, quando res est ex equo dubia, ex parte Principis, vel Republicæ exigentis, esse iustitiam, quia melior est conditio ex parte Principis, vel Reipub. in dubio æquali: sed quod Principes, vel Republicæ non soleant leges, vel statuta condere, aut aliquid iubere, nisi aliquot prius consultis doctis, ac bonis viris: & subditorum non est, suorum superiorum iussa examinare.

Secundò dicendum est, si subditi de iustitia gabellæ dubitent, & consultis doctis, & bonos viros, quorum consilio gabellæ iniustitiam deprehendunt: tunc in conscientia non teneantur eas soluere: quia opinio ducitur doctorum, & bonorum virorum. Si tamen eis consultis iniustitia non constet, sed res manet semper ex equo dubia, tunc magis præsumere debet ex parte Principis, vel Republicæ exigentis, esse iustitiam: & ideo soluere gabellam debet.

Nec placet, quod docet Siluester in *verbo Gabella. 3. quæst. 14.* Confessores se hoc modo gerere debere, ut ante factum semper prohibeant fraudationem gabellarum, quando res est dubia: ne fraudantes exponant periculo denegandi eis, quod ex iustitia debent: post factum verò ait, non cogant ad restituendum; tum quia in pari causa turpitudinis, potior est conditio possidentis; tum quia exponerent se Confessores periculo auferendi à subdito, quod suum est. Hac Siluester, sed non bene: parum enim refert, siue simus ante factum, siue post factum, solidum est considerandum, in pari dubio potius esse iudicandum pro iustitia Principis, vel Republicæ exigentis, quam subditi dubitantis.

Octauò queritur, An Christiani teneantur in conscientia soluere gabellas principibus, ac Dominis infidelibus, quia V. g. transferunt merces per terras infidelium, vel

quia

quia deferunt merces ad portum, vel ciuitatem infidelium: Respondent Siluester *verbo Gabella. 3. quæstion. 4.* Angelus *verbo Padagium, num. 7.* & Rosella, sequuti Hostiensem, eos non teneri; quoniam Christiani non subiunguntur statutis infidelium: præsertim si Turcæ fuerint, vel Saraceni, qui vi, & armis occupatas habeant terras Christianorum. Quicquid sit de hoc, saltem obligantur ad soluendas gabellas; vel quia sponte se subiungunt statutis eorum quantum ad gabellas; vel ex eo quod infideles securam, & tutam viam præbent Christianis, per quam merces transferuntur, vel quia præbent securam, & tutam portum, vel ciuitatem, ad quam deferunt merces.

Quæ sint causæ iustæ exigendi gabellas.

CAPVT XXIII.

MVLTA sunt causæ iustæ, ob quas possunt imponi, vel exigere gabellæ, de quibus agit Beatus Antoninus *loco citato*. Prima causa est, pro defensione patriæ. Secunda, pro bello contra Infideles, nimirum, Paganos, Saracenos, Turcas, Hæreticos, & Schismaticos. Tertia, pro redemptione Regis, vel Principis, vel eius filij bello capti. Quarta, propter aduentum Regis in ciuitatem. Quinto, pro filia Regis, vel Principis matrimonio collocanda. Sexta causa est, pro refectione, vel instructione viarum, pontium, fontium, puteorum communium, murorum, vel pro custodiendis pascuis communibus; vel pro custodienda ciuitate tempore pestis, vel famis, vel belli; & pro alijs huiusmodi communibus, ac publicis necessitatibus.

Primo queritur, Quid dicendum, si Rex, vel Princeps incidit culpa sua in egestatem, aut culpa sua contraxit debita, aut indixit bellum iniustum, vel consumpsit prodige bona, vel captus est suo vitio ab hostibus, ita vt indigeat redemptione? An in his, & similibus euentis, culpa sua incidentibus, poterunt imponi gabellæ ad subleuandas huiusmodi necessitates Regis, vel Principis, propria ipsorum culpa contingentes? Medina, & Gabriel *loco supra citato*, aiunt, non posse; quia huiusmodi necessitates sua culpa acciderunt. Sed dici potest, parum referre, an tales necessitates, vel aliæ similes, sua culpa eueniant, necne; nam quicquid sit de hoc, si vere Republica Rege suo, vel Principe indiget, ne in futurum maius detrimentum patiatur, potest licite nouas gabellas imponere.

Secundo queritur, An Princeps, vel Republica possit licite gabellas exigere, cessante causa, ob quam fuerunt impostæ? & an teneatur ad restitutionem, & diminutionem gabellarum, quas exigit, cessante causa illarum? Respondetur, si reuera gabellæ fuerunt impostæ ad certos quosdam vsus, & necessitates, quæ iam cessauerunt; tunc non possunt amplius iustæ exigi ob eam causam; immo est obligatio restituendi gabellas. Verbi gratia: fingamus esse impostas gabellas ad faciendum, vel reficiendum certum pontem, fontem, puteum, viam communem, vel muros ciuitatis; quæ iam sunt facta, vel refecta: tunc gabellæ nequeunt licite exigi; quod si exigantur, restitui debent. Patet, quia cessante in totum causa legis, aut saltem causa gabellæ, eo ipso cessat gabella. Deinde, quod datur, & accipitur ob certam causam, ea deficiente restitui debet.

Item, sicut gabella noua nequit imponi sine causa iusta, ita non potest exigi antiqua, sublata causa, ob quam est impostæ. Ita Caietanus *in Summa, verbo Pætigal*, & Siluester *verbo Gabella. 3. quæst. 6. & 9.* Angelus *verbo Padagium, num. 8.* vbi citat Hostiensem, & Archidiaconum. Idem etiam est dicendum, quando Princeps, vel Republica gabellas imponunt ad viam aliquam communem tutandam ab incuribus latronum, pyratum, vel hostium; his enim causis in totum sublatis, non amplius debentur gabellæ. Sed tamen videndum est, an causa aliqua ex parte maneat,

vel an superueniant aliæ similes, vel an antiqua causa, quæ cessauit, possit facile denuo redire; vel an aliæ causæ superueniant, licet distinctæ; tales tamen, ob quas posset noua gabella imponi: tunc enim in huiusmodi casibus licite potest noua gabella exigi, vt supra diximus.

Tertio queritur, An si Princeps, vel Republica gabellas impostas ad certos sumptus faciendos, & vsus; nempe ob necessitates communes, & bonum publicum, expendat male ad alios vsus, teneatur ad restitutionem gabellæ? Ratio dubitandi est, quia datum, & acceptum ob certam causam, ea non sublata restitui debet. Ex alia parte non videtur esse obligatio restituendi, sed tantum videtur fuisse peccatum à Principe, vel Republica, quia iure gabellas iuste imposuit, sed male expendit. Et ita Gabriel *loco supra citato*, videtur docere, peccatum quidem fuisse à Principe, vel Republica in male expendendo; sed non esse obligationem restituendi gabellas: sic etiam videtur sentire Angelus *loco citato*, secutus Hostiensem, & Archidiaconum. At Caietanus, & Siluester videntur directe, non solum esse peccatum, sed etiam obligationem restitutionis.

Sed videtur esse distinguendum in hac re. Nam, vel causa, ob quam sunt impostæ, nondum præterijt, sed adhuc manet. Verbi gratia, non est refectus pons, vel munita via, & adhuc est, ac perdurat necessitas ista faciendi: & tunc Princeps, vel Republica teneatur suis impensis ista reficere. Patet, quia gabellas accepit ad ista reficienda, & eas male expendit in alios vsus: ergo sibi imputare debet, quod ista non sunt refecta; vel causa, ob quam sunt gabellæ impostæ, præterijt; ita vt modo ea non existat, & tunc videtur esse verum dictum Gabrielis, Angeli, Hostiensis, peccatum quidem fuisse à Principe, vel Republica male expendendo gabellas; sed non esse obligationem restituendi eas; quia iure quidem sunt impostæ, & acceptæ: licet male consumptæ: sicut si Princeps alia bona sibi iure obuenientia male expendere; peccaret quidem, sed non contra iustitiam.

Quarto queritur, An si Princeps gabellas imponat ob securitatem viarum, quibus merces transferuntur, teneatur ad restitutionem earum: si mercatores, vel alij, qui transferunt merces per huiusmodi vias, damna patiuntur? Respondetur eum Gabriele, Angelo, Hostiensis, Archidiacono *loco supra citato*, in huiusmodi casu non esse obligationem restituendi gabellas, sed refarciendi damna, quæ mercatores patiuntur ratione viarum. Nam quod non sit obligatio restituendi gabellas, patet, quia ius habet exigendi eas Princeps ad tutandas vias. Quod autem sit obligatio refarciendi damna, manifestum est; quia Princeps ex officio debet tutari vias: ne ratione ipsarum, transiētes, vim, aut damnum patiantur. Ergo contra iustitiam peccat, si vias tutas non reddat.

Quinto queritur, An Princeps, vel Republica, cessante in totum causa gabellæ possit licite persistere in ea gabella exigenda ratione prescriptionis? Med. in *tract. de Reb. restituendis quæst. 14.* ait posse licite exigere: & probat, quia ius exigendi gabellas potest legitimo tempore prescribi, sicut alia iura, & bona.

Item, quia cap. Super quibusdam, de Verborum significatione: consuetudo, cuius inicij membra non existat, tribuit auctoritatem imponendi gabellas: ergo Princeps ex antiquo tempore exigens gabellas, potest persistere in illis exigendis. Sed reuera dicendum est, in eiusmodi casu Principem, vel Republicam non posse licite persistere in exigendis gabellis. Primo, quia sicut gabella non potest imponi sine causa iusta; sic impostæ, cessante in totum causa, definit, ita vt continuari non possit.

Secundo, quia ius prescriptionis non est absque titulo veto, vel præsumpto; vt diximus in materia de Prescriptione. At si causa gabellæ in totum cessat, non potest esse titulus verus, vel præsumptus. Tertio, quia prescriptio non est, nec fit sine bona fide: sed cessante in totum causa gabellæ, amplius in exigendo bona fides esse non potest, ergo non potest esse prescriptio.

Ad argumentum ergo primum Medinæ responderetur, ita

ra, & bona posse præscribi legitimo temporis lapsu, sed præcedente titulo vero, vel præsumpto; item præexistente bona fide, quæ non sunt in prædicto casu.

Ad secundum responderetur per consuetudinem, cuius initij memoria non existat, acquiri auctoritatem imponendi gabellas, ut in cap. *super quibusdam*, citato dicitur. Sed hoc tantum probat, ut is, qui non habet aliunde ius imponendi gabellas, possit consuetudine huiusmodi ius acquirere: at ius imponendi gabellas præsupponit cetera requisita ad iustitiam gabellæ, inter quæ vnum est, ut ob iustam causam imponatur. Ex quo non sequitur, ut quis possit per consuetudinem gabellas imponere, vel exigere sine iusta causa.

Sexto queritur, An conductor gabellarum propter bella, pestem, famem, vel alios morbos superuenientes, iure mereatur remissionem pensionis annuæ, qua gabellas conduxit? Responderetur ex Siluestro in verbo (*Gabella*), §. qu. 13. vbi citat Cynum, Aretinum, & alios: Si prædicta tempore conductionis non superueniant, nec timebantur probabiliter, nec præiudici poterant, tunc meriti remissionem annuæ pensionis: quia generaliter in omni contractu ob similes casus fortuitos fieri debet remissio pensionis. Si vero prædicta tempore conductionis superueniant, vel probabiliter superuentura, aut timebantur, aut prouidebantur: tunc non debet in conscientia fieri remissio pensionis; quia conductor sibi imputare debet, quod tali tempore tanta pensione gabellas conduxerit.

Septimo queritur, An Princeps, vel Respublica licite possit alicui concedere immunitatem solutionis gabellarum? Responderetur, posse à Principe, vel Republica non habente superiorem, eam facultatem concedi, & id absolute ex voluntate sua: ab alijs vero inferioribus Gubernatoribus ex causa posse. Sed videndum est, ne hoc cedat in detrimentum aliorum, qui solvere tenentur, vel detrimentum, & iacturam ipsius communitatis. Exempli gratia, si summa collectarum, quas communitas imposuit ciuibus, est centum scutorum aureorum; quod si vnus ex causa iusta liberatur privilegio Gubernatorum, non debet reliqua communitas onerari ad soluendum eisdem centum nummos aureos. Potest igitur Gubernator communitatis, ex causa vnumquemque eorum liberare, sed absque onere aliorum, ita ut reliqui solum soluant 99. nummos aureos, vel minus, prout vnus, vel plures sunt immunes à gabellis, vel collectis privilegio Republicæ. Item potest Respublica, vel Princeps concedere huiusmodi immunitatem. Verbi gratia: Medicis, Doctoribus, vel alijs certæ facultatis professoribus, ut eos alliciat ad habitandum in ciuitate. Abbas in cap. *Peruenit, de Immunitat. Ecclesiarum*. Siluester verbo *Gabella*, §. quæstion. 9. Similiter inferiores Præsides, vel Gubernatores, vel communitates possunt non subditis suis hanc immunitatem concedere: licet non habeant ius Imperatorium, vel Regium, ut inuident eos ad habitandum in eorum oppidis, vel terris, vel locis, & ut alliciant eos ad merces aduehendas

in eorum terras, vel ciuitates, vel loca, vti ait Silue.
loc. cit.

De his quæ per ludum acquiruntur, an sint ex obligatione restituenda.

CAPVT XXIV.

HOC loco agendum nobis est de ludo, & de his, quæ per ludum acquiruntur. De qua re agit Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 168. & ibi Caietanus, Sorus lib. 4. de Iustitia, quæstion. 5. artic. 2. Medina de Rebus restituendis, qu. 22. Maior in 4. Distinct. 55. quæst. 73. artic. 1. Couarrubias in Regula Peccatorum, part. 2. §. 4. Nauarrus in suo Manuali, cap. 20. num. 1. & seqq. Summistæ, Angelus, Siluester, Roëlla, Tabiena, Pilana, Armilla, & Caietanus in verbo *Ludus*. Abbas, Glossa, Innocentius, Ioannes Andreas, & alij Canonistæ in cap. Clerici 2. de Vita, & honestat. Clericorum. & cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum, & Distinct. 33. cap. 1.

Notandum est primo ludum posse sumi ut esse actus virtutis, nimirum, ut sit gratia reficiendi animum, & exercendi corpus. Secundo, ut esse actus cupiditatis, nimirum, ut sit gratia lucri, & quæstus comparandi. Tertio, ut esse quidam contractus inter collutores, quo vnusquisque exponit periculum perdendi pecuniam, vel rem aliam quamcumque suam, ob spem lucrificandi pecuniam, vel rem alterius ludo expositam.

Secundo est notandum, ludum alium esse, qui casu, sorte, vel fortuna nititur: alium esse, qui arte, industria, & opera ludentium regitur: alium vero esse, qui partim casu, vel sorte, partim arte, & industria regitur.

Tertio notandum, ludum alium esse, qui casu magis, quam arte, vel industria, vel dexteritate gubernatur. Vnde ludus aleæ comprehendit ludum chartarum, tabularum, & sortium.

Primo queritur, An ludus generatim sumptus sit prohibitus? Responderetur, non esse prohibitum ex natura rei; siquidem fieri potest, ut diximus, gratia reficiendi animum, & exercendi corpus: item gratia conuiuij inter amicos, ut nimirum ex pecunijs eorum, qui perdunt, honeste epulæ emanent. At vero potest ludus esse prohibitus ex circumstantijs, utpote ratione personæ, cui est ludus interdicitur: ratione temporis, ratione loci, vel ratione rei, quæ ludo exponitur. Item ratione fraudis, mendacij, pericrij, blasphemiz, quæ in ludo solent contingere: de quibus singulariter dicturi sumus.

Secundo queritur, An ludus, qui fit gratia lucri, sit peccatum? Gabriel in 4. distinct. 15. quæstione 13. articulo secundo, conclusion. 3. & Abbas in cap. Clerici, supra citato, num. 12. aiunt esse peccatum, & secundum eos, si ludus fit ex cupiditate lucri notabilis, erit mortale peccatum; quia secundum eos, eiusmodi cupiditas est peccatum. Si igitur fuerit cupiditas notabilis, erit mortale. Sed hoc minime probant Sorus, & Medina locis supra citatis: & Caietanus in 2. 2. quæst. 168. artic. 3. & Nauarrus cap. 20. num. 3. Hæc opinio est probabilior: nam animus lucrificandi non est ex se malus, nisi aliunde deprauetur; lucrum enim res est ex se indifferens.

Ceterum Gabriel, Panormitanus, & alij, ideo aiunt ludum ex cupiditate lucri esse peccatum; quia putant huiusmodi affectum, vel animum, nisi in aliud bonum referatur, esse otiosum. In quo non longe à vero absunt: nam ludere solum cupiditate lucri, parum abest ab actu otioso.

Tertio queritur, An ludus aleæ, hoc est, qui in casu, & fortuna regitur, quam arte, & industria, sit prohibitus? Responderetur, inter omnes conueniens, non esse ex iure naturali prohibitum: nam huiusmodi etiam ludo vti possumus ad reficiendum animum, vel

ad conuiuium honestum inter amicos celebrandum. Tota igitur difficultas est, an sit iure civili, & canonico prohibitus: de qua re Digestorum libro 11. existat titulus de *Aleatoribus*, & in *Codice de Religiosis*, & *sumptibus funerum*, existat lex, quæ incipit, *Aleatum*, in quibus locis ludus aleæ multis penis prohibetur. Nam in *l. Soleus ff. de Aleatoribus*, dicitur: [Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere, præterquam si quis eertet hasta, vel pila iacienda, vel currendo, laliendo, luctando, pugnando, quod virtutis causa fiat,] *Hæcibilis*. & in *l. Quibus ff. de Aleatoribus*, sic est: [Sponsonem facere non licet, nisi in rebus his, ubi pro virtute certamen fit.] Quod est dicere: Vbi ludus inicitur dexteritati, vel induitne, licet: ubi vero fortunæ, non licet & in *l. Quod in conuio. ff. de Aleatoribus*, permittitur ludere in eam rem, quæ vltendi gratia ponitur. & in *l. 1. ff. de Aleatoribus*, statuitur: vt [si quis eam, apud quem alia lusum esse dicitur, verberauerit, damnauit ei dederit, siue quid eo tempore domo eius subratum fuerit, iudicium non detur.] & in *l. Aleatum. C. de Religiosis*, & *sumptibus funerum*, constituitur: [vt nulli liceat in publicis, vel priuatis domibus, vel locis alea ludere, nec inspicere, & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio; sed solum reddatur, & actionibus competens repetatur ab his, qui dederunt, aut eorum hæredibus: aut his negligentibus, ab eorum procuratoribus, vel patribus, seu defensoribus, non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione, Episcopis locorum hoc prouidentibus, & Præsidium auxilio ventibus: nemini permittitur, etiam in alijs licitis ludis, ludere vltra vnum solidum, quamuis diues sit:] Hæcenus lex. Notandum tamen est, multis in locis statutis specialibus esse constitutum; vt si is, qui in ludo aleæ perdidit, & soluit; illud non repetat intra certos dies, non possit amplius repeti à quoquam alio, vel ab eodem, qui soluit, in iudicio. Ex quibus constat, quibus penis sit ludus aleæ iure civili communi prohibitus.

Item iure Canonico in *cap. Clerici. 2. de vita, & honestate clericorum*, prohibetur clericis ludus alearum, & taxillorum: & *cap. Inter dilectos, de Excessibus Prælatorum*. clericus publicus aleator remouetur à promotione: ubi Glossa, & Patrum normitanus aiunt, hoc intelligi, non de beneficio obento, sed obtinendo: nam promotio ante ad beneficium, prius est ad monitorio faciendâ, vt desistat à ludo aleæ: quod si non desitit, tunc priuandus est beneficio: quod si caruerit beneficio, suspendendus est ab vsu ordinis. & per publicum aleatorem intelligitur, non qui bis, aut ter publice ludit, sed qui frequenter.

Item in *cap. 1. distinct. 35.* dicitur: [Episcopus, aut Præbiter, aut Diaconus aleæ deseruiens, aut desinat, aut certe damnetur:] hoc est, priuatur beneficio, vel suspendatur ab vsu Ordinis facti.

Quarto quaeritur, An acquisita per ludum, lege, vel statuto prohibito, sint in conscientia restituenda ei, qui in ludo perdidit? Dux sunt opiniones; vna asserentium esse restituenda in conscientia. Sic Bonauentura in *quarto distinct. 15. quest. 2. artic. 4. questione vltima; ad secundum*, & Sanctus Thomas 2. 2. quest. 32. artic. 7. ad secundum. Paludanus in 4. distinct. 15. quest. 3. artic. 5. Beatus Antonius part. 2. tit. 1. cap. 23. §. 3. Innocentius, Abbas, Antonius, Archidiacon. Rayner. Bernard. Hostien. & Glossa in *c. Plerique, de iuramento. Eccles. c. Clerici, de vit. & hon. Cleric. Ricard. in 4. distinct. 15. art. 5. q. 8.* ait de ludo aleæ communiorem, & securiorem esse hanc opinionem.

Sed est aduertendum, inter istos Auctores aliquos asserere, acquisita per ludum prohibito, debere restitui pauperibus, non ei, qui perdidit; quia cum ludus sit lege prohibitus, turpitudine obstat, vt ei restituatur. sicut etiam turpitudine contra legem obstat, vt qui lucrificerit, lucrum sibi retineat. Ita Paludanus, Archidiaconus & alij.

Altera est opinio, asserens non debere restitui in conscientia ante condemnationem iudicis, neque pauperibus, neque ei, qui in ludo perdidit. Sic Adrianus, Sotus, Medina,

Maior, Gabriel, Couarruias, Nauarrus locis supra citatis, & Caietanus *secunda secunda, quest. 32. artic. 7. ad secundum*. Castrus lib. 2. de lege poen. cap. 2. Alexander part. 4. question. 33. memb. 5. ait primum: acquisita per ludum, non esse restituenda ex obligatione: sed postea ait: acquisita per ludum, in quo est turpitudine contra ius naturale, & contra iura humana, debere restitui: sed videtur sibi non constare. Hæc opinio est verior, quia non est obligatio restituendi ex iure naturali; quia quisque voluntate sua potest rerum suarum dominium in alium transfere. Item, quia collatores hac lege, & pacto ludunt, vt qui vicerit alterum, sibi lucrificiat pecuniam, vel rem in ludo expositam, non ex iure civili, quia ius civile, vt supra diximus, solum concedit, vt possit repeti officio iudicis, quod est per ludum lege prohibito acquisitum: non autem ius civile constituit, vt acquisita per ludum aleæ in conscientia restituantur: neque dicitur, vt si is, qui in ludo victus est soluerit, sit ipso iure irrita solutio.

Quinto quaeritur, An qui per ludum, lege prohibito, aliquid acquisiuit, teneatur restituere ei, qui in ludo perdidit, si illud repetat extra iudicium? Respondetur, non teneri; quoniam ius civile solum concedit ius repetendi in iudicio: quare is, qui lucrificat, quousque in iudicio cogatur per condemnationem iudicis restituere, nullam habet obligationem restituendi: sic Medina, Castrus, Couarruias, Sot. loco cit.

Sexto quaeritur, An qui in ludo, lege prohibito aliquid perdidit, si illud soluerit, possit per compensationem tantumdem retinere ex bonis proprijs eius, qui in ludo lucrificat; si nequeat repetere officio iudicis, quod perdidit, ac soluit? Adrianus loco citato, sentit posse retinere: sed verius est, quod aiunt Sotus, Medina, Castrus, & Couarruias, eum non posse sibi retinere per compensationem; quia quod est per huiusmodi ludum solutum alteri, & quod lucrificerit, vere est translatum in dominium illius; & is, qui perdidit, ex iure civili, solum habet ius repetendi in iudicio: ergo si non repetit; nullum in conscientia habet ius per compensationem retinendi sibi tantumdem ex bonis alterius. Ex quo sequitur, vt si is, qui perdidit, iterum cum eodem, qui lucrificat, ludat, nequeat in conscientia vti fraudibus ad recuperandum tantum, quantum soluerit; quasi per compensationem.

Septimo quaeritur, An si Titius ludendo alea, certam pecuniæ quantitatem perdat, si de soluendo, si perdidit; ita vt pecunia in ludo præfens non sit, sed tantum loco eius sit fides data, vel pignus in ludo constitutum, soluere teneatur? an vero possit tuta conscientia sibi retinere? Sunt duæ opiniones: prima asserens Titium obligari ad soluendum ex iure civili communi. Sic Medina & Castrus locis supra allegatis & Franciscus Garzia de contract. part. 2. cap. 19. & probant, quia ius civile non reddit irritam huiusmodi promissionem: sed solum concedit ius repetendi in iudicio; quod est solutum; at promissio ex iure naturali præstari debet. Item si Titius iurauit se soluturum vsuras, in conscientia tenetur soluere; licet eas solutas possit in iudicio repetere: ergo idem dicendum est in hoc casu.

Secunda opinio ait Titium non obligari in conscientia ad soluendum etiam ex iure communi civili: Sic Adrianus, Sotus, Nauarrus, & Couarruias locis supra citatis, & probant; quia ex iure communi civili potest repetere, etiam postquam soluerit: ergo antequam soluat, potest sibi retinere, si velit vti priuilegio legis concedentis ei repetitionem: nam perinde est sibi retinere antequam soluat, ac si repeteret postquam soluerit. Sed certe mihi probabilius videtur prima opinio, si ex iure communi loquamur: nam cū promissio facta de soluendo ex iure naturali vim habeat, & ex iure civili, vt constat, non sit irrita; sequitur, vt in conscientia impleri debeat. Deinde, quia si promissio sit iuramento confirmata, negari non potest, quin in conscientia impleri debeat, sicut patet de iurante solutionem vsura

rum. Diximus autem (ex iure cōmuni) quia alicubi, vt puta in Hispania, existat lex Regia, vt Sotus, & Couarruias, & Nauarrus, quæ in conscientia reddidit irritas huiusmodi promissiones; immo etiam solutiones quotiescunque luditur in pecuniam absentem, fide data, vel constituto pigore.

Quæres, Quid si Titius promittit expresse, se non vsurum beneficio iuris cōmunis concedentis ei repetitionem? Respondetur, tunc in conscientia non posse repetere, vel retinere sibi, quod perdidit; quia cessit iuris iūto: & licet lex sit propter bonum commune lata; est tamen in fauorem, & gratiam eorum, qui in ludo perdunt. Ita Sotus loco citato: præsertim si Titius ludo perdidit: & multo verius est hoc, si sequamur primam opinionem supra dictam.

Octauo quæritur, An qui perdidit, & soluit, possit pacisci cum eo, qui lucrificet; vt restituat ei dimidiam partem lucri: alio qui minatur se vsurum privilegio legis, & repetiturum totum lucrum? Respondetur, eum posse licite pacisci; quia ius habet ex auctoritate legis totum lucrum solutum repetendi: ergo potest conuenire cum eo, qui lucrum fecit, quod repetet totum lucrum, nisi dimidiam partem ei restituerit.

De fraudibus in lucro fieri solitis, ex quibus nascitur restitutionis obligatio.

CAPVT XXV.

NO TANDVM est primo, legem ludi esse, vt ludus sit ex vtraque parte æqualis. Exempli gratia: Finge Titium, & Caium alicui ludere: lex ludi est, vt ex æquo vterque possit vincere; & vincit, id est, vt vterque possit ex æquo lucrifacere, & perdere: quare si alter tantum possit vincere, vel lucrifacere, & nihil possit perdere, licet sit in ludo victus; non erit ludus ex vtraque parte æqualis.

Secundo notandum est, in ludo, si quis iniusta simulatione, deceptione, dolo, vel fraude vsus, aliquid acquirit, teneatur ad restitutionem, tam illius, quod per fraudem acquisiuit; quam illius lucri, à quo alterum ne consequeretur, per fraudem iniustam impeditur: in hoc enim conueniunt Auctores. Nam in huiusmodi fraudibus, iniustitia contra alterum committitur, tam ex parte lucri, quod acquiritur; quam ex parte lucri, à quo alter impeditur, ne in ludo consequatur.

Tertio notandum: Iniusta est deceptio in ludo; si quis ludendo lucrifaciat, suffurando chartam, aut signis chartas notando; vt sciat, quod secundum leges ludi deberet esse occultum; hoc est, vt sciat quando sibi, vel aduersario melior, aut peior ludi fors contingat.

Deinde si quis ludat chartis, quas vsu, & consuetudine optime dignoscit à tergo, cum eas aduersarius ignoret: aut ita artificiose, & ex industria componit chartas, vt melior sibi fors ludi contingat.

Primo quæritur, An qui alium trahit ad ludum, teneatur ei restituere, quæ in eo ludo lucrificet? sunt duæ opinioniones.

Prima asserit obligari ad restituendum: ita Sanctus Thomas, Alexander, & Bonauentura loco supra citatis, & probant; quia cum quis ad ludum trahitur, ludit inuoluntarie; & consequenter si quid perdit, inuoluntarie perdit.

Secunda opinio asserit, non obligari ad restituendum: sic Adrianus loco supra citato. quod inde probat; quia non quicumque ad ludum trahitur, solet inuoluntarie trahi: nam sæpe trahuntur aliqui precibus, licet aliqui impor-

tunis; aliquando conuicij, aliquando minis, & metu non cadente in constantem virum. Hæc autem singula minuant quidem voluntarium ex parte, sed non tollunt in totum. Caietanus vero, Sotus, & Couarruias supra citatis locis, conciliant has duas opinioniones: ita vt prima sit vera, quando quis trahitur vi, fraude, mendacio, vel metu, & minis, immo etiam conuicij; secunda vero locum habeat, quando quis solum trahitur suauis, vel precibus.

Ceterum huiusmodi conciliatio non videtur satisfacere, cum quia Sanctus Thomas, & Bonauentura in vniuersum videntur esse locuti de trahente alium ad ludum quomodocunque; quia cum ipsi fuerint in ea opinione, quam supra retulimus; quod nempe acquisita per ludum lege prohibita, restitui debeant siue ei, qui perdidit, siue pauperibus: consequenter senserunt, quod si quis alium traxerit ad ludum, & lucrificet; teneatur lucrifacere restituere ei, & non pauperibus: quia obligatio restituendi secundum eos nascitur ex hoc, quod lucrum sit acquisitum ex ludo, lege prohibita. obligatio vero restituendi ei, qui perdidit, oritur secundum eos ex eo, quod is, qui perdidit, tractus est ad ludum: & ita consequenter non meretur priuari re, quam perdidit: non quia inuoluntarie simpliciter sit tractus; sed quia quomodocunque sit tractus: quoniam semper eo ipso, quod tractus est, melioris est conditionis, vt ipsi potius habeant restitutio, quam pauperibus; supposito, quod Sanctus Thomas, & Alexander, & Bonauentura supponunt secundum suam opinionem; quod is, qui lucratur, non potest sibi lucrum retinere.

Quare semper restat difficultas, an qui alium trahit ad ludum, in conscientia teneatur lucrifacere restituere ei, qui perdidit? In qua re certum est apud omnes, obligari ad restituendum, quicumque traxerit alium ad ludum, vi, vel fraude, vel metu cadente in constantem virum; quia sic tractus inuoluntarie perdit, si quid ludendo amittit.

Caput difficultatis eo maxime nititur, An si Titius Caium trahat ad ludendum conuicij, vel importunis precibus, vel minis, aut metu leui: teneatur in conscientia restituere, si quid lucrificet à Caio?

Sotus, Couarruias, & Nauarrus aiunt esse obligatum; quia singula ista videntur vim inferre, & tantam verecundiam injicere, vt Caius coactus ludadat.

Adrianus asserit non esse obligatum; quia predicta non tollunt in totum voluntarium; licet ex parte minuant. Et in contractibus, inter quos etiam ludus est, sufficit huiusmodi voluntarium; sed prima opinio magis placet.

Insuper notandum est, contingere posse, vt quis ad ludum trahatur inuitus; & postea ludere incipiat omnino voluntarie; & tunc si perdidit, non tenebitur is, qui lucrificet, ei restituere; qui licet vi tractus sit ad ludum, voluntarie tamen postea ludit.

Secundo quæritur, An si Titius Caium in ludo decipiat, iuxta ludi leges vtrique collusori communes, teneatur ei restituere, quod lucrificet? Respondetur, non teneatur, quia huiusmodi deceptio non est contra iustitiam: cum quia his legibus vterque sponte se subiecit: tum quia deceptio est secundum leges ludi vtrique collusori communes: & sicut vnus in ludi tactu casu decipitur; ita alter in alio eiusdem ludi iactu casu decipi etiam solet. Ita Couarruias, & Medina loco supra citatis.

Vnde sequitur, Quid sit dicendum in quibusdam casibus. Verbi gratia, contingit, vt Titius ludens cum Caio chartis, certo sciat se victurum, eo quod superiores & potiores partes sibi in ludo casu contingerint; & ideo spem non auget, non teneatur restituere, quod tunc eo casu lucrificet; ita Medina, & Couarruias. Item, idem Caius sciens certo sibi partes inferiores euenisse, & consequenter se

vincendam, ex industria auget sponfionem, quasi dissimulans se potiores partes habere, vt aduersarius deterritus cedat, & ita eo cedente, Titius lucretur; non tenetur Titius ad restitutionem eius; quod lucrifecerit; quia talis simulatio, & deceptio est iuxta leges ludi communis.

Idem etiam Titius, casu potiores partes consecutus, simulat sibi inferiorem sortem euenisse; vt aduersarius spe victoriae sponfionem auget, quo augente; ipse deinde Titius etiam auget, & lucratur: non tenetur ad aliquam restitutionem; quia huiusmodi etiam simulatio est in ludo conlucta: sicut in bello hostes simulat licite fugam, vt deinde aduersarios incautos vincant.

Tertio quaeritur, An si Titius ludendo cum Caio, scienter dicat se habere plura puncta, quam habet, ob quod lucratur, ad restitutionem talis lucri teneatur? Similiter, An si Titius aduertit collusorem Caium errore dicere se pauciora puncta habere, ob quod perdit, & de hoc nihil monet Titius, ad restitutionem huius lucri teneatur? Similiter, An si Titius accipiat primum locum, quem ludo appellant manum, cum tamen in ludo debetur, teneatur ad restitutionem eius, quod lucrifecerit? Respondetur, in his casibus esse restitutionem faciendam; vt ait Nauarrus *capit. vigesimo, numer. 17.* licet in tertio casu, vt recte ait idem Nauarrus, non debeat restitui totum, quod est lucrifactum: sed quantum illud ius prioris loci, quod Caius habebat, valet: sicut qui herid segetes, vel messes alicuius, non tenetur illi restituere quantum illi in area redditur esse, sed quanti aestimatur cum spe: nam lucrum in spe semper minoris aestimatur, quam lucrum in re.

Quarto quaeritur, An si Titius certo sciat se in ludi peritia, & dexteritate esse longe superiorem Caio, licite possit cum eo ludere, & sibi in conscientia retinere, quicquid lucrifecerit ab eo? Respondetur, si ita certo scit, vt certam habeat in ludo victoriam, & nullum incurrit iacturæ periculum: nec Titium licite posse ludere, nec retinere lucrum; quia Titius, & Caius, non sunt in ludo æqualis conditionis. Si vero Titius non sit de sua victoria certus: sed tantum probabiliter credat se victurum, tunc, & licite potest ludere, & retinere lucrum; quia in eo casu non sunt Titius, & Caius in æquales. Idem est dicendum, si peritia ludendi non sit in Titio notabiliter maior, quam in Caio.

Ex dictis sequitur, Quid sit dicendum, si Titius certo sciat se in ludi peritia esse longe superiorem Caio, & tamen simulat se parum nosse, immo se sibi vinci in primo, vel secundo ludi iactu: vt deinde facilius, & melius semper vincat Caium: tunc enim tenetur ad restitutionem eius, quod lucrifecerit; quia eiusmodi simulatio est contra iustitiam.

Quæres, Quid si Titius in ludi peritia longe superiorem Caio, moueat ipsum Caium nollesse cum eo ludere, quia scit longe se esse superiorem ipso Caio, & nihilominus Caius sic admonitus, & certior factus, non vult in ludo desistere: sed potius virget Titium, vt secum ludat: An in eo casu Titius, si in ludo victor extiterit, licite sibi, quod lucrifecerit retineat? Respondetur, licite sibi partem lucrum retinere; quia in eo casu sibi imputare debet Caius, si in ludo vincitur, siquidem est monitus de impari conditione.

Item Caius sponte sua potest suo iuri cedere, ita vt velit ludere cum eo, quem scit se longe superiorem esse in arte ludendi.

Item Caius licet in ludo inferior, potest sponte sua ludere gratia oblectationis, quamuis sciat se in ludo vincendum.

Quinto quaeritur, Quid sit dicendum si Titius, & Caius alea ludant, & Titius habet bona, quæ potest iure alienare, ac ita in ludo perdere; Caius vero cum sit filiusfamilias, vel omnino pauper, nihil habet, quod possit iure alienare, & proinde nihil habet, quod possit in lu-

do perdere, An in hoc casu Caius, si lucrifecerit, possit tuta conscientia lucrum retinere? Ratio dubitandi est, quia ludus in hoc casu non est ex vtraque parte æqualis; siquidem Titius habet bona, quæ potest perdere, Caius vero nihil. Et intelligitur dubitatio, quando Titius nouit Caium nihil habere, quod possit perdere; quia scit eum filium familias, vel omnino pauperem: nam si bona fide putat bona habere; quæ potest facile exponere, tunc conuenit inter Doctores, Caium, si lucrifecerit, non posse in conscientia lucrum retinere; quia deceptus est Titius, putans Caium aliquid boni habere, quod possit perdere. Respondetur, in hac re esse duas opiniones. Primam eorum, qui dicunt, non posse Caium lucrum retinere; quia sicut nihil potest perdere, ita nihil potest lucrifacere, & collutores debent esse conditione pares. Ita Sotus *loco citato*; & Alcozet *tractat. de ludo, capit. 16.*

Secunda opinio ait, posse Caium tuta conscientia retinere lucrum. Sic Medina, Nauarrus, Franciscus Garzia *loco supra citato.* Hæc opinio est verior, quia scienti, & volenti nulla fit iniuria. Sed Titius in proposito casu ludens cum Caio, scienter vult exponere se periculo perdendi absque spe lucrifaciendi.

Item Titius potest ludere solum animi gratia, cum periculo perdendi, absque vlla spe lucri. Demum Titius sponte sua potest donare aliquid ex bonis suis Caio; ergo potest eidem etiam donationem sub conditione facere, nimirum si Caius in ludo vicerit.

Sexto quaeritur, An in ludo requiratur æqualitas ex vtraque parte, tam in lucro, quam in iactura? quod est quaerere, An si Titius, & Caius ludant alea, & Titius habeat plus pecunie in ludo expositæ, & Caius multo minus pecunie, & nihilominus Caius lucrifecerit totam pecuniam, possit tuta conscientia retinere? Ratio dubitandi est; quia non est æqualis conditio ex parte vtriusque, cum Caius non habeat tantam pecunie summam, quam possit perdere, quantum habet Titius. Respondetur, huius dubij duplicem sensum esse posse. Primus est, An Caius in primo iactu ludi habens tantum quinque nummos, quos possit perdere; lucrifaciens alios quinque Titij, & mox in secundo iactu ludi exponens decem nummos, quos iam habet, & lucrifaciens alios decem Titij; & in tertio iactu exponens ludo viginti, quos iam habet, & acquirens alios viginti Titij, & sic deinceps: An, inquam, Caius habens tantum quinque nummos, possit per multos ludi iactus acquirere a Titio centum, vel mille nummos; & in hoc sensu Sotus, & Alcozet *loco supra citato*, videntur asserere, non posse. Sed, vt recte Nauarrus, & Franciscus Garzia aiunt, in hoc sensu, certum est posse acquirere Caium tuta conscientia centum, immo mille nummos Titij; quia sic semper est æqualis conditio ludi ex parte vtriusque. Nam sicut in primo iactu Caius solum habet quinque, quos possit perdere, sic solum acquirit quinque: & in secundo iactu sicut iam habet decem, quos possit perdere, ita acquirit decem, & sic de singulis alijs iactibus vsque ad centum, vel mille. Deinde, hoc passim accidit in ludo, vt quis cum incipit ludere, pauca habeat bona, & deinde paulatim acquirendo fiat ludoditor: nam quo amplius ludit, eo amplius acquirit, & eo plus in ludo exponit.

Alter sensus est, An Caius primo iactu habens tantum quinque, quæ possit perdere, licite acquireret sex, septem, vel eo amplius a Titio? & in hoc sensu dicendum est, ex natura rei non posse licite acquirere, quia non est æqualis conditio ludi ex parte vtriusque: ex accidenti tamen fieri potest, vt licite Caius acquirat. Verbi gratia, Si Titius exponens ludo sex, vel septem, vel eo plus, certo nouerit Caium non habere nisi quinque, quæ possit perdere: tunc enim, vt præcedenti dubio diximus, scienti, ac volenti non fit iniuria: & potest Titius sponte sua ludere cum Caio minus pecunie habente, oble-

stationis gratia : & potest similiter maioris lucri donationem facere sub conditione, si Caius vicerit in ludo.

Septimo queritur, Quid sit dicendum de eo, quod sepe accidit in ludo; verbi gratia: Caius, & Titius ludunt; & Titius, quia putat sibi contigisse potiorum ludi sortem, auget sponsonem, dicendo: expono ludo in hoc iactu totam pecuniam, quam habeo; & Caius similiter sperans se victurum in illo iactu, ratam habet sponsonem, dicens: & ego quoque expono in hoc iactu ludi, totum, quod habeo; An si Caius multo minus pecuniae habeat, quam Titius, licet acquirat totam pecuniae maioris summam, quam exponit ludo Titius? Respondet Alcozer loco citato, non posse Caium acquirere, quia non est aequalis conditio ludi ex parte utriusque. Sed verius est, quod ait Franciscus Garzia, posse acquirere in sponsonibus, quae Italice dicuntur *Scommesse*, & Hispanice *Apuestas*: quod quidem passim fit: vnus enim exponit periculo magnam pecuniae summam, vt minorem acquirat. Item passim fieri videmus, vt quis vendat libertatem suam ad remigandum in t'remibus, pro pecunia, quae est longe inferior libertate.

De his, cum quibus potest iure aliquis ludere, quantum ad hoc, vt possit ludendo lucrifacere.

CAPVT XXVI.

NO TANDVM est, vt quis lucrum in ludo partum possit tuta conscientia retinere, opus esse, vt ludat cum eo, qui habeat ius alienandi pecunias, vel res suas. Nam si reuera ludatur cum eo, qui nihil boni habet, quod possit iure alienare, tunc lucrum, quod ex eo ludo acquiritur, restitui debet; quia est acceptum ab eo, qui non potuit eius lucri dominium in alium transferre. Exempli gratia: si ludas cum filiofamilias, vel cum religioso professo, vel cum fure, vel cum depositario, vt dicemus per singula.

Primo queritur, An si Caius aliquid acquirat ludendo cum fure, vel depositario, vel vsurario, teneatur restituere lucrum vero domino, an ei, a quo acquisiuit? Respondetur, certum esse, si Caius ludo acquirat rem furtiuam in specie, & substantia sua exstantem, teneri ad restituendum eam vero domino; quia res furtiua, quamdiu existat, debita est suo domino. Et idem dicendum est, si Caius acquirat ludo rem Sempronij, quam Titius depositarius ludo exposuit. Idem etiam dicendum, si Caius acquisiuit ludendo vas aliquod argenteum, vel vestem scticam, quam Titius ex vsuris habitam ludo exposuit; quia depositarius rei depositae dominium non habet, nec vsurarius rei per vsuram acquisitae, quando non est vsu consumpebilis.

Tota igitur difficultas est, An si Caius ludat cum Titio fure, & acquirat pecunias, vel res, quas Titius ex furto sibi comparauerat, teneatur ad restitutionem? & ad hoc dicendum est: Si fur ex re furtiua, qualis est pecunia, ludendo, vel negotiando acquirat, vel alias pecunias, vel res, vel merces, tunc illorum sit vere dominus: licet semper teneatur restituere tantum pecuniae, quantum est furatus, & lucrum, quod perijt domino rei, & damnum, quod illi euenit ex furto, & mora restituendi rem furtiuam. Ex quo sequitur, vt fur possit in ludo perdere tamquam dominus huiusmodi pecunias, vel merces supradictas; & consequenter Caius lucri faciens, non teneatur ad restitutionem. Idem est dicendum de depositario clausum, vel obsignatum; sed tantum numeratum. Idem etiam est dicendum de lucro vsurario, quod

consistit in pecunia, vel in his rebus, quae constant ponere, vel mensura.

Secundo queritur, An si Caius ludat cum Titio, quem nouit esse filiumfamilias, possit tuta conscientia retinere lucrum ab eo acquisitum? Respondetur in hoc esse videndum, an Titius filiusfamilias habeat bona castrensia: nam huiusmodi bonorum habet filiusfamilias administrationem, & dominium; & ita iure potest ea alienare, & in ludo perdere. Talia sunt bona, quae habet Titius ex militia parata.

Item si Titius habeat bona quasi castrensia: nam etiam huiusmodi bonorum habet dominium, & administrationem: talia sunt bona, quae acquiruntur Titio ex aliquo actu litterario; vt quia est Professor, vel Doctor alicuius facultatis; vel ex aliquo officio publico, vt quia est Aduocatus, Iudex, vel notarius.

Item si Titius acquirat aliqua ex eo, quod sit clericus in sacris ordinibus constitutus: talia etiam sunt bona, quae quis clericus ex suo beneficio Ecclesiastico habet; aut quae quis habet ex donatione Regis, Principis, vel Reginae, non intuitu patris donata. Ex omnibus istis bonis, si filiusfamilias aliquid ludendo perdit, is qui acquirit, non tenetur in conscientia restituere.

Sed quid dicendum, inquit, quando filiusfamilias in ludo perdit aliquid ex suis bonis aduentitijs; qualia sunt ea, quae habet donata sibi ab aliquo, sine villo patris intuitu? Respondetur, videndum esse tunc, an talium bonorum pater administrationem habeat, aut vsufructum, vt iure potest habere, licet dominium, & proprietatem ad filium pertineat. Et tunc is, qui in ludo acquirat a filiofamilias aliquid ex huiusmodi bonis, teneatur restituere patri, quatenus laesus est in vsufructu, quem potuit habere ex dictis bonis in ludo perditis a filio. Imo si patri non fiat restitutio, debet fieri post mortem patris fratribus, quatenus laesi sunt in emolumento, vel commodo, quod potuit ad eos peruenire ex vsufructu, quem pater habuisset, nisi haec bona ludo perijissent; nisi forte is, qui lucrificat, certo nouerit patrem noluisse, vt fieret restitutio sibi, vel fratribus post mortem suam; nam tunc nulla est obligatio restituendi: potuit enim pater cedere vsufructum, qui ipsi ex iure competit in bonis filij aduentitijs. At veto si pater huiusmodi bonorum administrationem, & vsufructum a filio non petiit, sed relinquit ei, tunc potest filius ex istis bonis aliquid ludo exponere; ita vt is, qui lucrificet, non teneatur restituere. Et hoc ita est verum, vt nihil referat, quod administrationem filio relinquit ex ignorantia iuris; hoc est, putans ad se non pertinere talium bonorum administrationem: secus esset, quando eam relinqueret ex ignorantia facti, hoc est, putans filium nulla bona aduentitia habere.

Sequitur ex dictis, iure posse filiumfamilias ludo exponere ea, quae ex suo labore, industria, aut seruitio acquirunt extra domum constituta.

Item ea, quae habet sibi donata a patre ad suam recreationem; quando vero est in domo paterna, si aliquid amplius suo labore, opere, vel ministerio acquirat, quam expendat pater in eo alendo, potest filius sibi reseruare, & illud ludo exponere.

Quaerens, Quid sit dicendum de bonis profectijs filij, an iure possit filius ea ludo exponere? Respondetur, bona profectiua dici, quae acquiruntur filius ex pecunijs, vel bonis patris, & horum bonorum tam dominium, & proprietatem, quam administratio, & vsufructus ex iure ad patrem pertinet, & consequenter filius ista bona cum non possit alienare, non potest consequenter ludo exponere: quod si perdidit, is, qui ea lucrificet, teneatur ea restituere patri, vel post mortem eius fratribus.

Tertio queritur, Quid sit dicendum, si filiusfamilias ex pecunijs patris ludendo lucrificat alias pecunias? lucrum illud pertinebit ad patrem, eo quod sit ex eius pecunijs acquisitum; an vero ad filium, ita vt filius ius habeat

totum illud lucrum exponendi ludo? Respondetur ius habere exponendi ludo, & hoc ius fit in eodem ludo, quo lucrificat; quia autem finem ludi; nullum lucrum censetur esse acquisitum; siue in alio ludo omnino diuerso; quia totum illud lucrum, est ex industria filij; & licet sit acquisitum ex pecuniis patris, communiter tamen parentes solent cedere huiusmodi lucro, & consentiunt, ut filij hæc, & similia ludo comparata, denuo ludo etiam exponant, dummodo ex pecuniis paternis nihil perdant.

Quarto queritur, Quid sit dicendum, si pater filio certam pecuniam summam tradat, ut ex ea se alat, quomodo, quinque ipse filius voluerit, An si filius parce viuendo, aliquid ex ea summa sibi referret, licite ludo ea exponat? Respondetur, licite id fieri ab eo posse, quia eo ipso, quod pater ad alimenta filij certam portionem destinauit, tacite vult, ut eam filius expendat in se alendo; & consequenter, ut si quid filius parce viuendo referret, pro libito possit illud expendere: dummodo nihil amplius petat a patre pro alimentis.

Quinto queritur, Quid dicendum de filiofamilias, quem pater extra domum patriam habet, vel in curia Principis, vel in scholis studio literario vacantem, aut negotiationi? Respondent Sotus, & Nauarrus *locis supra citatis*, quando pater expendit in usus filij quotannis centum aureos, probabilius presumi ratum habiturum patrem, si is filius quatuor, aut quinque aureos expendat in ludo gratia reficiendi animum: quia communiter parentes solent credere, filios ludere confueuisse, præcipue saltem festis diebus in anno. Vnde consequenter isti Auctores dicunt, quando pater cum istiusmodi filiis expendit quotannis quinquaginta aureos, posse filium duos, aut tres aureos animi gratia exponere.

Sed quid si pater sciens filio suo in scholis, vel curia, vel in aliqua negotiatione versanti extra domum patriam satis esse ad suam sustentationem sexaginta, aut septuaginta aureos, mittat plures, nimirum octoginta: poteritne filius parce viuendo exponere ludo non solum id, quod sibi subtrahit, sed etiam aureos alios decem, quos mittit pater sciens ipsi sufficere ad suam sustentationem septuaginta? Respondetur, posse iure exponere totam eam summam; quia eo ipso, quod pater mittit ad eum octoginta aureos, cum sciat ei sufficere ad sustentationem solum septuaginta, tacite videtur consentire, ut pro libito filius possit exponere decem aureos. Hoc autem intelligitur, nisi contrarium constiterit de voluntate patris.

Sexto queritur, An filius, qui in paterna domo commoratur, & congrue alitur a patre, habeat ius exponendi ludo aliquam pecuniam summam in anno gratia reficiendi animum, sicut diximus habere filium, qui extra domum patriam in scholis, vel curia, vel negotiatione versatur? Respondetur, non habere; quia dispar est ratio in utroque filio: Nam qui extra domum patriam versatur, est in maiori labore, & cura, quam is, qui in domo patria commoratur: nihilominus tamen si pater videt, filium quem domi habet, ludere solitum, & nunquam reprehendit, vel monet eum, cum tamen aliqui possit commode, videtur tacite consentire, ut filius ludat. Item si pater sciat aliorum parentum filios similis conditionis solitos ludere per annum.

Septimo queritur, Quid dicendum, si filius, postquam ludo perdidit totam pecuniam summam, quam potest per annum ludo exponere, tursus eodem anno ludatae perdat? Respondetur, eum non habere ius amplius, quid in eo anno ludo exponendi; & ita is, qui ludat cum filiofamilias, considerare debet, an ille eodem anno cum aliis lusent, & perdidit, & quantam pecuniam perdidit, quia si ab eo lucrificerit ultra id, quod ille potest perdere, tenetur restituere patri, vel fratribus post mortem patris.

Octauo queritur, Quid dicendum de eo, qui ludat

cum Regulari professo; lucrumne ille restituere debet Religioni, quam is proficitur? Respondetur, videndum esse, an hic Regularis viuat ex legitima facultate extra conuentum, & habeat etiam legitime peculium ad suam sustentationem. Solent enim aliqui Regulares pontificia auctoritate extra conuentum viuere, & pensionem Ecclesiasticam habere, vnde alantur. Solent item alij Regulares esse, vel auctoritate pontificia beneficium habentes, vel ad nuncium Prælati reuocabili aliquo beneficio manuali regulari gaudentes. Item solent etiam esse regulares, qui tamquam bene meriti de religione habent facultatem a Prælato viuendi extra religionem, & habendi certam portionem ex fructibus religionis, vel aliunde, nimirum ex elemosynis, vel ex labore, industria, vel ex arte sua. In his omnibus casibus dicti regulares ius habent exponendi aliquid ex his, quæ habent ad suam sustentationem, ludo, dummodo ludus sit honestus; & qui ipsos regulares deceat; & consequenter is qui lucrificerit, non tenetur ad restitutionem. Immo etiam si prædicti regulares ludendo peccauerint, qui lucrificerit non obligatur ad restituendum; quia accepti ab eo, qui habet administrationem, & usufructum bonorum.

Quæres quid sit dicendum de Regulari, qui extra conuentum ex facultate Prælati in scholis ratione studij, vel in curia, aut alibi ratione negotij ad bonum religionis pertinentis, versatur: an habeat ius ludo exponendi aliquid ex his, quæ sibi mittuntur a conuentu ad suam sustentationem? Respondet Nauarr. *cap. 20. mem. 12.* huiusmodi regularem habere ius exponendi ludo honesto eam pecuniam summam, quam diximus posse filiumfamilias in eisdem negotijs versantem. Sed re vera videtur aliter dicendum.

Primo, non habere ius exponendi aliquid ludo regularibus prohibito, qualis est ludus aleæ, qui clericis est interdictus, multo magis regularibus. *Sic Antoninus par. 2. tit. 1.* Nec in hoc est tacita, vel præsumpta voluntas Prælati; non enim rationabile est præsumere, ut Prælati consentiant in eo, quod est contra ius commune, aut contra Constitutiones religionis.

Secundo, Si ludus sit honestus, & qui deceat regularem, tunc ius habet regularis exponendi ludo aliquid modicum gratia reficiendi animum: tunc enim tacita subest Prælati voluntas, ut hic regularis, dum laborat extra conuentum in bonum ipsius religionis, possit animum, & corpus reficere. Diximus (modicum) quia id, quod est notabilis quantitas, nequit ludo exponere; quia non est tacita Prælati voluntas, ut id exponat.

Tercio, huiusmodi regularis, si ex his, quæ sibi mittuntur ad congruam sui sustentationem, aliqua sibi subtrahat parce viuendo, poterit ea exponere ludo, dummodo sit honestus, & qui deceat huiusmodi regularem; quia etiam in hoc casu videtur subesse tacita Prælati voluntas: ut si regularis aliquid sibi subtrahat ex portione sibi destinata ad sustentationem, possit pro libito illud expendere; dummodo expendat honeste, id est, in usus honestos. Hoc autem intelligitur, nisi contrarium constiterit de expressa voluntate. Ex dictis colligitur, quando is, qui ludat cum regulari, & lucrificat, tenetur restituere. Nam in primo casu si ludus est aleæ, vel alius quomodocunque huic regulari prohibitus; lucrificans tenetur restituere lucrum religioni; in cæteris duobus casibus prædictis non tenetur restituere.

Nono queritur de eo, qui ludat cum seruo, an tenetur restituere Domino, quod in eo ludo lucrificerit? Respondetur, posse in tribus casibus sibi retinere, quod fecerit lucrum. Primo, si seruus ludat permittente Domino, qui scit, & sinit seruum habere aliquas pecunias siue industria sua, & opera, siue donatione, siue ludo, siue quocumque alio modo acquisitas; & sinit consequenter, ut eas in suos usus expendat. Item quando Dominus expresse aliquas pecunias concedit seruo, uti eas pro libito expendat. Secundo, quando inter Dominum, &

seruum conuenit, vt seruus sua opera, industria, & labore certam lucri portionem quotidie suo Domino reddat, & reliquum sibi retineat, tunc seruus reliquum potest ludo exponere. Terrio, quando Dominus seruo concedit certam pecuniam in singulos dies, vt ex ea se alat, ac sustentet, & seruus parce viuendo absque hoc, quod detrimentum vllum afferat Domino in labore, & ministerio debito, aliquid sibi retinet: iure potest illud ludo exponere; quia tacita subest Domini voluntas, vt illud sibi seruus acquirat. extra hos casus, qui ludit cum seruo, tenetur restituere Domino, quicquam in eo ludo lucrifecerit, quia quicquid seruus acquirit, vel habet, ad Dominum eius pertinet.

Quæres: Quid si is qui lucrifecit, dubius sit, an seruus ius habuerit illud exponendi ludo? Respondetur si dubius sit, inquirere debet, an seruus illud iure poterit ludo exponere: quod si non inquit, aut facta inquisitione, nihilominus tamen semper est dubius, tenetur restituere, quia in hoc casu melior est conditio Domini, quam cum seruo ludentis.

Deinde quæres, An in casibus, in quibus seruus, vt diximus, potest iure aliquid ludo exponere, si lucri fecerit ludendo, licite sibi lucrum retineat, an vero teneatur illud Domino reddere? Ratio dubitandi est, quia seruus non sibi, sed Domino acquirit ex iure communi civili. Respondetur, licite sibi retinere, quod lucrifecerit, sicut diximus supra de filiofamilias, qui ludendo aliquid lucratur; in hoc enim tacita videtur subesse Domini voluntas, vt seruus in his casibus lucrum ex ludo partum sibi retineat: dummodo nihil surripiat ad ludum ex Domini pecunijs.

Decimo quaeritur, An qui ludit cum femina coniugata, possit sibi retinere lucrum ex ludo partum? Respondetur posse in sequentibus casibus. Primo, si vxor aliqua bona habet propria, quorum administratio ad ipsam pertinet. Secundo, quando ea voluntate mariti aliquas pecunias habeat, vt eas pro libito expendat. Tertio, quando maritus aliqua vxori concedit, vt ornatus, & comptius sese induat, & re ipsa ex his aliquid subtrahit. Quarto, quando maritus scienter permittit, vt vxor aliquid pecunie ludo exponat. Quinto, quando vxor habet administrationem bonorum, vel in totum, vel ex parte. Sexto, quando vxor ludit, ac perdit ludendo eo more, quo ceteræ coniugatæ feminae suæ conditionis ludere consueverunt.

Vndecimo quaeritur, An qui ludit cum viro coniugato, debeat restituere vxori, vel familie lucrum ex ludo partum? Respondetur hic multa considerari debere: Primo, etiamsi vit coniugatus ludendo prodige, peccet tamquam bonorum prodigus dissipator, & tamquam detrimentum inferens filiis: non tamen restituere tenetur lucrum filiis, is, qui per ludum, illud acquisiuit; quia non est in hoc peccatum iniustitiæ contra filios commissum. Nam ludus, vt diximus, est veluti quidam contractus, in quo vterque collusor, tam lucrifacere, quam perdere potest. Vnde, sicut vit coniugatus casu ludendo perdidit, sic etiam casu lucrifacere potuit: & collusor sicut casu lucrifecit; ita etiam casu perdere potuit. Quare sicut pater iniustitiam filiis non infert, si bona quæ habet, negotiationi exponat, in qua casu ea perdit; quia etiam potuit lucrari; sic etiam non facit contra iniustitiam filiis debitam, si bona quæ habet, ludo exponat, & in eo perdat. Item pater est legitimus administrator bonorum suorum: potest igitur ea negotiationi, & ludo exponere; & potest alteri titulo oneroso dare. Nihilominus tamen si pater plus nimio ludo sit deditus, & longe plus quam par sit, ex suis bonis perdat, possunt filij iudicis officium implorare, vt pater in officio contineatur, & ne ipsi detrimentum patiantur.

Secundo, quantum ad id, quod pertinet ad vxorem, videndum est, an vxor habeat dotem, arthas, & bona paraphernalia; quorum proprietates, & dominium sit ipsius vxoris, licet administratio ad maritum pertineat, aut habeat

hypothecam in bonis mariti ad securitatem suorum bonorum. Item videndum est, an maritus præter ea, quæ ludendo perdidit, habeat etiam alia bona, quibus possit satisfacere vxori quantum ad dotem, arthas & paraphernalia bona: nam si vera habeat, tunc is, qui in ludo lucrifecerit, non tenetur restituere vxori: sed ipse maritus debet restituere ex suis bonis damnum vxoris in dote, arthas, & bonis paraphernalibus. Ratio est; quia ludus, vt iam sepe diximus, est quidam contractus, in quo sicut collusor lucrifecit, potuit perdere, & satis est, vt maritus durante matrimonio, legitimam administrationem prædictorum bonorum habeat. Si tamen maritus nulla alia bona habeat, quibus possit satisfacere damno vxoris in dote, arthas, & bonis paraphernalibus, & cæteris, pro quorum securitate habeat hypothecam in bonis mariti: tunc is, qui in ludo lucrifecit aliquid ex istis bonis; licet non teneatur vxori restituere (quia potuit maritus ea ludo exponere) habet tamen vxori ius implorandi officium iudicis; vt ad collusorem extorqueatur huiusmodi bona, siue à quoque detineantur; præsertim si maritus ea ludo perdidit in fraudem vxoris.

Tertio, quantum ad lucra, quæ vtrique coniugi solent esse statuti provincie, vel loci communia durante matrimonio, dicendum est: Si maritus ea ludo perdit, collusor nihil tenetur restituere vxori: quia similitum bonorum mariti solent habere administrationem. Deinde id quod ludo perdit maritus ex istis bonis, non est alienatum gratuita donatione, sed titulo oneroso; sicut si maritus huiusmodi lucra negotiatione exponeret, in qua perdidit, ita tamen, vt alioqui posset lucrifacere. Item poterit vxor officium iudicis implorare; si videat maritum plus iusto ludere, & perdere, vt cogatur maritus ea, quæ perdidit ludendo ex huiusmodi lucris communibus, computare in partem sibi debitam, vt pars lucrorum debita vxori maneat salua.

Duodecimo quaeritur, An si quis ludat cum homine suorum bonorum prodigo dissipatore, possit tunc conscientia lucrum retinere? Respondetur, videndum esse an huiusmodi prodigo viro, Principis, vel iudicis officio, sit interdicta bonorum alienatio, ita vt sit irrita: & tunc is, qui cum eo ludendo acquisierit, tenetur restituere; quia alienatio fuit nulla. Si autem non est interdicta alienatio: tunc nihil tenetur restituere; quia licet prodigus ludendo prodige, peccet, non tamen committit iniustitiæ peccatum: cum dominium, & administrationem habeat suorum bonorum.

Aliæ quædam quæstiones de ludo soluantur.

CAPVT XXVII.

QUÆRAT aliquis, an ludus aleæ sit peccatum mortale, vbi ius civile commune huiusmodi lucrum prohibens fuerit vsu receptum? Item vbi statuti Principis, ciuitatis, vel loci fuerit prohibitus? Respondetur cum Nauarro, cap. 20. *nimirum*. 3. *Et sequent.* non est peccatum mortale; quia huiusmodi leges potius prohibent alicitudinem, & frequentiam ludi, quam vsum eius. Deinde cuiusmodi leges potius videntur obligationem inducere ad penam subeundam.

Secundo quaeritur, An ludus aleæ, saltem in clericis, sit peccatum mortale? Respondetur videndum esse, an sint vllæ Constitutiones synodales prohibentes clericis, ne ludant alea sub pena excommunicationis: tunc enim est peccatum mortale: non quidem ex natura obiecti, sed ex vi ipsius Constitutionis synodalis: quantum vero est ex iure Canonico communi, peccatum mortale consistit esse aleæ deseruire, hoc est, frequenter alea ludere: nam, vt diximus supra, iubentur cleri aleatores à beneficio remoueri, vel ab vsu, & exercitio ordinis sacri suspendi.

quæ

quæ pena non infligitur, nisi propter mortale peccatum. Si autem roges, An semel, bis, vel ter per annum ludere alea, sit mortale peccatum in clerico? Respondetur, quantum est ex iure communi canonico, non videri, esse mortale peccatum, si ludatur in loco secreto, & absque scandalo aliorum: nam ius commune, solum punit aleatores; quod nomen, sicut cætera nomina, verb. alia similia, vt est communis omnium opinio, significat afflictionem & frequentiam actus. Notandum, per clericum hic intelligi, vel in sacris ordinibus constitutum, vel habentem Ecclesiasticum beneficium.

Tertio quæritur, Quando ludus ratione circumstantiarum est peccatum mortale? Respondetur, si ludus sit in loco sacro, peccatum erit mortale. si fiat cum notabili scandalo aliorum, aut si notabilis fiat iniuria, vel irreuerentia loco sacro. aut etiam si notabiliter Ecclesiastica officia impediantur: non tamen si modicum ludatur, aut ludant hi, qui in loco sacro ex necessitate detinentur. Ita Syluester verbo *Ludus, quest. 2. Nauarrus, cap. 20. num. 3.*

Item ratione temporis vitiatur ludus, quando fit tempore, quo aut sacra omittuntur, quibus, quis tenetur interesse ex præcepto, aut quando officia diuina impediuntur. *Syluester, verb. Ludus, quest. 2. vers. 7.* & nota, ludum non esse opus feruile, etiam si fiat cum magno corporis exercitio, vt sit ludus pile; & consequenter etiam si ludus fiat die festo, non erit, vt opus feruile prohibitum, vt recte ait Syluest. loco proxime allato.

Tertio, vitiatur ludus ratione fraudum, quæ in eo contra iustitiam committuntur; de quibus supra iam diximus.

Quarto, ratione periculi, vel blasphemiarum contra Deum, vel Sanctos, quæ in ludis non raro admodum solent contingere.

Quarto, ratione periculi, ubi aliquis exponit bona sua cum notabili detrimento domus, vel familiarum suarum. Item ratione periculorum, quæ in quibusdam ludis solent contingere. Solent enim aliqui ludi esse periculosi, quales sunt agitationes taurorum, vel aliarum similiarum belluarum ferocium: torneamenta, & alij ludi, ex quibus, vel mortes hominum, vel pericula animarum sæpe proveniunt, *cap. 1. de torneamentis.*

Quarto quæritur, An sponsiones, quæ supra liquo euentu dubio fiunt, & quæ sunt certum ludi genus, sint licitæ? Respondetur, de huiusmodi sponsionibus, quæ tralice dicuntur scommesse, & Hispanicæ Aquestas, dictum à nobis in *tract. de Societate, cap. 11.*

Quinto quæritur, An ludus sortium sit licitus? Respondetur ex S. Thoma, 2. 2. *quest. 95. art. 8.* Sortes esse duplices: alie sunt diuinatorie, alie consultorie, quæ sunt superstitionis genera; & ideo non sunt huius loci. Aliæ sunt diuisorie, quæ sunt certum ludi genus aliquando; & sunt præsentis negotij.

Est igitur notandum, sortes diuisorias tripliciter fieri. Primo, quando res aliqua communis diuidenda est inter plures, & sorti committitur, quæ pars sit futura huius, quæ illius. Secundo, quando res aliqua integra danda est vni, & sorti committitur, quis ex illis eam habiturus sit. Sic etiam officia, dignitates, & honores in Republica sorte aliquando conferuntur; & licitæ sunt huiusmodi sortes. Tertio, quando res aliqua, vt puta vestis ferica, vel pretiosa alia quæuis, vel vas aliquod argenteum vendendum est, & conueniunt multi, qui contribuant, ita vt omnes pretium totum tribuant, at vero quisque per se pretij partem contribuit, & ita omnes simul vnum integrum emptorem efficiunt: ac deinde forte committitur, quis habeat rem totam illam integram; & hæc fors est ludi genus, in qua quidem sorte sunt duo contractus, vnus, quo Dominus rei rem suam vendit, & plures conuenientes, & simul contribuentes, efficiunt vnum emptorem.

Alter contractus est, quo simul plures conueniunt, ita vt

quisque pretij partem contribuat, & paciscuntur inter se, vt is, cui fors contigerit, rem consequatur, cæteris perdentibus partem pretij, quam contribuerant. Ex vtraque parte sortes istæ sunt licitæ. Nam ex parte venditionis, Dominus rei vendit rem suam iusto pretio. Solent enim constitui arbitri, qui primum rem pretio taxant: non enim Dominus rei vendit rem pretio quo vult, sed prout taxatum est prius ab arbitris. Deinde ex parte emptorum licitæ sunt eiusmodi sortes; quia singuli partem pretij contribuant: ita, vt omnes conditione sint pares: nam quisque potest perdere, & lucrifacere prout fors tulerit. Et ita si in huiusmodi sortibus nulla alia fraus committatur, nihil est illicitæ. Præterea in his sortibus solet dari aliqui lucri arbitris, quorum est taxare iustum pretium rei, quæ venditur. Item, & ministris, qui vel instrumenta ludoria præbeat, vel domum, vel locum, vel qui curam habeant notandi quid quisque contribuerit. Solent itidem aliqui lucri dari in vltis pauperum, vel piorum locorum.

Dubitare aliquis possit, an omnia hæc lucra, quæ dantur, debeant dari a Domino rei, qui vendit, an ab emptoribus, qui partem pretij contribuant? Respondetur primo, huiusmodi lucra licite dari, quia arbitris, vel aliis ministris dantur tamquam stipendium suorum laborum, & pauperibus, & pijs locis dantur, ob pietatem, & misericordiam. Nam Republica, vel Princeps potest hæc conditione huiusmodi sortes concedere, vt aliquid lucri detur in vltis pauperum. Deinde, id generis lucra potius soluere debent ipsi emptores, quam venditor rei, quia Dominus rei vendit rem suam iusto pretio, prout est taxatum ab arbitris, nec est, quod aliquid ex iusto pretio subtrahatur. Quare cum sortes istæ sint in bonum emptorum, sequitur, vt ipsi emptores debeant subire onus soluendi prædicta lucra: nihil enim de iuramento aliquis eorum iure patitur, cum sorte possit integram rem habere, iusti pretij tantum parte soluta, quam vna cum cæteris contribuit.

Sexto quæritur, Quando, & quomodo ludus vnus esse dicatur? Respondetur, ludum vnum dici, etiam si ludens v. g. Titius, sæpius vincat, & vincatur eandem pecuniam lucro expositam lucrificando, vel perdendo eodem loco, & tempore. Secus si denuo extraxerit nouam pecuniam alio loco, & tempore. *Bart. in l. Pomponius, §. ff. De negotij gest. §. ibi Bald.* Vnde is, qui sæpius a Magistratu deprehenditur ludens in eodem loco super eadem pecunia, punitur vna tantum pena, non pluribus. Similiter cum lex aliqua prohibet, ne quis vno ludo ludat vltra vnum aureum, debet intelligi licet dixit. Item si vnus ludat cum pluribus, non ob hoc dicitur ludus multiplicari, si ludat eodem tempore. Sicut si lex prohiberet, ne quis secum deferat vltra tres famulos, si quis deferat viginti semel, dicitur vnus tantum peccatum commisisse. Idem si lex iubeat certa pena constituta, ne vnus ad conuiuium inuitet vltra decem, si quis semel inuitet triginta, vnum tantum peccatum committit. *Bartholus, in l. inspicando, ff. De iur. d. iuris.*

Septimo quæritur, An peccent mortaliter inspectores ludorum, quando ludi fiunt cum peccato mortali? De hoc Gloffa, in *Authent. de sanctis, Episcopis §. Interdicimus. §. in cap. clerici, de vn. §. honestat. cleric.* Syluester, in verb. *Ludus questio. 8. Angelus, eod. verb. numer. 6.* In hac re quidam aiunt, istiusmodi spectatores mortaliter peccare; quoniam oblectantur aspectu ludi, quod est peccatum mortale. Angelus ait, peccate mortaliter, si ex isto aspectu aliqui inducuntur efficaciter ad ludum, vel ad ludum continuandum; si vero non inducuntur aliqui, non peccate mortaliter; nisi essent tales, qui ludum ipsum tenerentur impedire; aut facile possent impedire. Idem dicendum est cum Syluestro, *verb. Curiositas, quest. 1.* eos tantum peccare, si eis complacet ludus, vt est prohibitus, aut si eis complacet aliquod peccatum mortale, quod in ludo fit. v. g. mors alicuius hominis, vt si imminet mihi probabile periculum consensus in pecca-

tum mortale, nimirum, quia aspicio homines sese vulnerrantes, aut video lasciuos, & libidinosos actus, aut audio lasciuia verba, aut, prouocantia ad libidinem, quæ sit mortale peccatum. Secus vero est, si tantum aspiciendo ludum, qui est peccatum mortale ex lege positua, delector eo, vt tantum ludus quidam est in se. Item licet ludus sit peccatum mortale ex se, non erit mortale peccatum aspice- re, & delectari absque vilo periculo mali consensus in me: si tantum delector eo ludo, vt quid iocofum, vel quid ridiculum, aut gratum sensibus, habet in se, quoniam, tunc non delector in re gesta, sed in modo rei, qui est bonus in se. Raro tamen in aspectu similibus rerum, maxime obscenarum, deest peccatum mortale propter hominum fragilitatem.

DE VSVRA.

DE IIS, QUÆ RATIONE vsura restitui debent.

AGENDVm est hoc loco de Restituti-
one rerum, quæ ex vsura acquiruntur. Vnde tota materia de Vsura est in præsentia tractanda. Porro de Vsuris agunt Iurisconsulti C. De vsuris. l. Ad hæc. §. l. Ad eos. Item de vsuris tractant Canonistæ. 14. quest. 3. §. 4. & extat Titulus in Decretalibus, in Sexto, & Clementinis, & in Digestis, lib. 22. extant duo Tituli. 1. & 2. De vsuris. Item de nauico faenore. Et C. lib. 4. extat titulus 32. De vsuris. & tit. 31. De nauico faenore. & lib. 7. est titulus 54. De vsuris rei iudicata. Et lib. 5. est titu. 56. De vsuris pupillaribus. Et lib. 6. titu. 46. De vsuris legatorum, & fideicommissorum. Summistæ, Angelus, Rosella, Pisana, Syluester, Armilla, Caietanus, in verb. Vsura. S. Thomas, 2. 2. quest. 78. & Caietanus ibid. Antonin. par. 2. titu. 1. à cap. 6. vsque ad 11. Gabrielus 4. Distinct. 15. quest. 11. Maior, eodem lib. & distinct. quest. 29. Sotus, lib. 6. De iustitia, quest. 1. Medina, De rebus restituen. ex vsura per aliquas questiones. Conradus de contractib. tract. 2. per 37. questiones, & præsertim, à questione 22. Adrianus in 4. De restitutione, questione qua incipit: Agredior casus particulares. §. Octauo dubitatio, & questionibus sequentibus. Nauar. in Commentario de vsuris super cap. Si faenereris, 14. quest. 3. & in Manuali, cap. 17. num. 206. & seq. Couar. lib. 3. Varia. resol. cap. 1. Ioannes de Lignano edidit Tractatum de Vsuris. Item alium scripsit Lupus Geminianus, in quatuor Commentariis diuisum.

Quid sit Vsura.

CAP. I.

NOTANDVM est Primo, Vsutam Græce dici *τὸς* à partu, eo quod sit quidam pecuniæ partus, & fructus: Hebraice dicitur *Morsus*, quod sit velut quidam morsus in bonis alterius. Latinis dicitur Vsura ab vsu, siue lucro, quod ex mutuo acquiritur. Dicitur etiam *scenus* quod sit veluti quidam pecuniæ scenus.

Secundo notandum, Vsuram aliquando sumi latissime, pro vsu cuiuscunque rei. Sic enim dicitur lucis, & vitæ vsu-

ra. Secundo late etiam pro fructu ex vsu rerum prouenienti vsura ipsam rem. v. g. fructus qui percipitur ex semine mandato tertæ vsura ipsam semen, dicitur vsura feminis, id est, fructus. Tertio, pro quæstu, siue lucro, quod ex mutuo recipitur: & hoc modo sumitur in Iure, tam ciuili, quam canonico. Cæterum hoc modo acceptum adhuc in Iure sumitur dupliciter: vno modo late pro lucro, quod ex mutuo vsura sortem nobis accreuit; sed non ex ipsa vi mutui, sed aliunde, nimirum, vel ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; vel ratione periculi, cui mutuum exponitur; vel ratione laboris, aut impensarum, quæ probabiliter timentur futuræ in mutuo recuperando; vel ratione alterius contractus in ipso mutuo admixti. Secundo sumitur stricte, & proprie pro lucro, quod accipitur ex mutuo ex ipsa vi mutui, & non aliunde.

Tertio notandum, Sicut furtum aliquando accipitur pro re aliena furto sublata; aliquando pro actione, qua res aliena surripitur: sic etiam vsura aliquando accipitur pro lucro ex mutuo acquisito; & dicitur lucrum vsurarium, & turpe: aliquando pro actione, qua ex mutuo lucrum acquiritur, & dicitur peccatum vsuræ.

Vsura solet multis modis definiti. Sed Lupus Geminianus in suo tract. de Vsuris, comment. 1. §. 1. nullam definitionem Vsuræ probat, vt bonam. Cui videtur accedere Couarruias loco citato. Et probant; quia nulla est vsuræ definitio tradita per genus suum, & differentiam. Item, quia nulla est quæ cum definito conuertatur; cum tamen omnis bona definitio conuerteri debeat cum suo definito. Item, quia à Doctoribus non definitur ipsum Vsuræ peccatum, quod est accipio lucri ex mutuo, vi mutui, sed definitur lucrum vsurarium.

Cæterum, dicendum est, in rebus mortalibus non esse opus, tam exactas definitiones exquirere, quæ genere consentent, & differentia: satis igitur nobis est communis definitio vsuræ, bene tamen intellecta. Sic enim definitur communiter: Vsura, est lucrum pecunia æstimabile, quæsumitur ex mutuo vi mutui. Quæ definitio colligitur ex his, quæ docent Tertullianus, Ambrosius, & Augustinus. & habentur 14. quest. 3. §. 1. Accipitur autem in hac definitione lucrum, tam pro ipsa actione lucrificandi, quam pro re ipsa, quam lucrificamus. Deinde accipitur, tam pro pecunia, quam pro quocunque alio commodo pecunia æstimabili, quale est munus, quod dicitur à lingua, & munus, quod dicitur ab obsequio. Item dicitur (Vi mutui) quia crimen vsuræ non erit, si vi gratitudinis, amicitie, beneuolentis, vel charitatis, vel si ratione damni emergentis, vel lucri cessantis aliquid exigatur, vel quia alias erat nobis ex iustitia debitum, vt dicemus inferius.

Quo iure sit vsura prohibita.

CAPVT II.

PRIMO queritur, An vsura fuerit in lege Veteri permiffa Iudæis tanquam minus malum, quod aliquando in Republica impune ad euitandum alia longe maiora, & longe plura mala permittitur, sicut permittuntur meretricis? an vero potius permiffa fuerit tanquam licita, Deo nimirum, qui est Dominus omnium rerum, concedente Iudæis dominium lucri, quod ex mutuo accipiebant?

In hac re certum est apud omnes, esse Iudæis interdictum vsuram accipere à suis fratribus, id est, Iudæis: omnes enim Iudæi in sacris litteris aliquando dicuntur fratres, hoc est, genus, & originem ducentes ab eodem capite: & hoc modo Iudæi, Gentes appellabant alienas, seu alienigenas, hoc est, alterius generis, & originis. Vnde Deuteronomij 23. aperte dicitur: [Fratri tuo non faeneraberis.] Quare tota difficultas consistit, an auctoritate Dei esset licitum Iudæis vsuras in vniuersum accipere

Gentibus; an vero solum efferet illis permiffum huiusmodi vsuras accipere impune: nam certum est, permiffum esse illis huius generis vsuras accipere. Nam *Deut. 32.* vbi dicitur: [Non feceraberis fratri tuo ad vsuram pecuniam,] statim subiungitur: sed alieno.

Sunt igitur duæ opiniones: Prima asserit, non esse illis permiffam, vt licitam, sed vt minus malum impune factum. Ita S. Thomas 2. 2. *quæst. 78. artic. 1.* & Caietanus *ibidem*, Hostiensis in *Summa*, Tit. *De vsuris. §. In aliquo*, Cardinalis Clem. 1. *de vsuris. §. fin. quæst. 13.* Anania, *cap. 1. de vsur.* Turrecremata, 14. *quæst. 3. cap. fin.* Sotus lib. 6. *de Iustitia, quæst. 1. art. 1. ad 2.*

At secunda opinio, fuisse Iudæis permiffam vsuram ex auctoritate Dei, tribuentis eis Dominium lucri per vsuram accepti. Ita Maior, in 4. *distinct. 15. quæstio. 29. §. 3. Argumento.* Medina *tractatu citato, quæst. 2.* Gabriel, in 4. *distin. 15. quæstio. 11. artic. 1. Notab. 2.* Romanus *singulari 261.* Hippolytus l. 1. *§. Præterea. nume. 65. ff. de Custodiis.* Sozinus, in *Reg. Accipere vltra sortem, ad finem*, hanc vtamque opinionem putat esse probabilem. Antoninus, *part. 2. titu. 1. cap. 6. 7. §. 2.* & Conradus, *de contractibus, quæst. 24.* & Couarr. loco citato, *num. 7.* At vero Sotus, sentit hanc secundam opinionem difficillime posse defendi; & probat: Primo, quia non potuit Iudæis esse licitum vsuras accipere ex gentibus, ob scandalum, quod ijs dabantur, ac si diuina lex admitteret vsuras tamquam licitas. Secundo, quia alibi in scriptura, in genere reprehenduntur ij, qui mutant cum vsuris; & laudantur, qui non accipiunt vsuras, vt videtur est *Exechiel 18. Psalmo 71. & Psalmo 14. & Ieremia 15.* Tercio, quia alioqui gentes auerterent a cultu veri Dei. Vltimo, quia non erat licitum Iudæis ex aliqua dispensatione Dei. Nam cum vsura, quando ex vi mutui accipitur, sit ex sua natura mala: in his, quæ sunt ex sua natura mala, non potest cadere dispensatio etiam diuina. Cæterum in hac redicendum est, opinionem secundam esse valde probabilem: nam eam aperte habet Ambrosius, lib. *de Tobia, cap. 15.* *§. Referunt, 14. quæst. 4. cap. finali:* & ratio, id probat; quia, vt inquit Ambrosius, ab his, quos iure belli possumus occidere, licite possumus bona temporalia auferre, cum publica adest Principis auctoritas. Item, Deus est Dominus omnium bonorum, ergo iure poterat, lucrum à Gentibus per vsuras acceptum, & transferre in Dominium Iudæorum.

Ad argumentum vero sic Respondetur. Ad primum: Non erat notum Gentilibus, quod Iudæi vsuras, ab ipsis acciperent tamquam licite ex lege concessas, sed tamquam impune in lege permiffas: hoc autem non erat scandalum ipsis præbere.

Ad secundum, In alijs scripturæ locis Veteris Testamenti reprehenduntur Iudæi de vsuris; quia eas accipiebant, non solum à Gentibus, sed etiam ab ipsis Iudæis, quod erat in lege prohibitum.

Ad tertium Respondetur, sicut ad primum.

Ad vltimum non dispensabat Deus, vt Iudæi vsuras acciperent, vi mutui: hoc enim est intrinsece, & per se malum; sed dominium concedebat eis lucri per vsuram accepti; quia Deus dominus erat illius lucri.

Secundo quaeritur, An in Nouo Testamento aperte sit vsura prohibita in illis verbis, *Luce 6.* [Mutuum date, nihil inde sperantes:] Respondetur ex communi Theologorum, & Canonistarum sententia, vsuram prædicto loco Evangelico, esse prohibitam à Christo Domino, ita vt illis verbis partim consilium continetur, quatenus dicitur [Mutuum date] partim præceptum, quatenus dicitur [Nihil inde sperantes] Sotus vero, in eo loco, quem resuli, ait, prædicto Evangelij loco non aperte contineri prohibitionem vsuræ; quia sensus illius loci est, vt mutuemus absque spe retributionis, siue remunerationis, & hoc solum est consilium. Et quoniam in *cap. Quia. & cap. Super, de vsuris*, manifeste dicitur, vsuram in vtroque Testamento esse prohibitam; Respondet Sotus, esse prohibitam in Nouo Testamento in alijs locis.

Cæterum dicendum est contra Sotum, cum communi opinione Theologorum, & Canonistarum, in dicto Evangelij loco esse prohibitam vsuram. Nam hoc sensu intelligitur sic proxime allatus Evangelij locus à Papa in cap. Consultat, de vsuris, & in Concilio Lateranensi, sub Leone X. *sess. 10.* Et certe vsuræ prohibitio, argumento à minori, ex eo loco colligitur. Nam Christus Dominus ait; vt ob mutuum remunerationem non speremus, ergo multo minus sperare debemus ex mutuo lucrum. Dices, id non esse præceptum, sed solum consilium: ergo Respondet, vt infra dicemus, ex mutuo licite sperari posse remunerationem vi gratitudinis, charitatis, & beneuolentiæ, non tamen tamquam debitam ex vi mutui.

Tercio quaeritur, An Iure ciuili vsura sit prohibita? Respondetur, quorundam opinionem esse, Iure Ciuili Digestorum, & Codicis esse quidem permiffas vsuras: sed non tamquam licitas, sed sicut in Republica permittuntur minora mala, vt meretrices, ad euitanda maiora peccata. Ita Sotus lib. 6. *de Iustitia, quæst. 1. art. 1.*

Sed re vera dicendum est, Iure Ciuili communi tamquam licitas permitti vsuras; dummodo immodicæ non essent, vt docet Couarruias; lib. 3. *Variar. resolutionum, cap. 1.* Nam in l. *Placuit, §. l. Etiam, §. l. Quod in stipulatione, ff. de vsur. & in l. *Leila, ff. de Rebus creditis, si certum petatur, videtur vsuræ, vt licitæ approbati. Item, in l. *Eos, §. duabus sequentibus. Cod. de vsur. aperte conceditur actio ad exigendas vsuras Lege consuetas, & negatur repetitio vsurarum iam solutarum: & coguntur, qui contraxerunt, vsuras solvere: quæ omnes Leges ciuiles in Iure Canonico corriguntur, & abrogantur, vt constat ex cap. *Allatus de vsuris, & Clem. 1. de vsuris.****

Notandum est, Iure ciuili in prædictis legibus permitti vsuram centesimam, hoc est, vt recte explicat Sotus, loco citato, & Lupus Geminianus, *de vsuris, Comment. 3. nume. 42. §. sequent.* Couarr. lib. 3. *Variarum resolutionum, cap. 2.* Budæus *de Asser, lib. 1.* quæ soluebatur singulis mensibus, vnum pro centum mutuat, ita, vt singulis annis duodecim soluerentur pro centum; & quia huiusmodi vsura erat admodum grauis, solum permittebatur in pecunia traiectionis, id est, cum quis mutuarat mercatorum traiectione eam pecuniam permare: nam traiectionis pecunia dicebatur, quæ trans mare vehitur periculo creditoris, si nauis pereat, l. *Traiectionis, ff. de vsuris, §. l. 1. Cod. de Nautico fauore.* Item bestes vsuræ erant, cum soluebantur duæ partes ex tribus partibus centesimæ; hoc est, octo pro centum quolibet anno. Semilles vsuræ erant, cum soluebatur dimidia pars centesimæ; hoc est, sex pro centum quolibet anno. Trientes vsuræ erant, cum soluebantur quatuor pro centum. Quadrantes vsuræ, cum soluebantur tria pro centum. Quintunces, cum soluebantur quinque pro centum, vt recte explicauerunt supra citati Doctores in memoratis locis.

At vero vsuræ vsurarum erant prohibitæ. Verbi gratia, Mutuo tibi centum, vt reddas mihi centum cum lucro duodecim ad annum: erat lege ciuili prohibitum, vt si centum, & lucrum duodecim non soluerentur ad annum statutum, ne exigeretur vsura in anno secundo ex illo lucro duodecim, sed tantum ex centum, sicut primo anno. Et ita semper in alijs annis sequentibus nunquam licebat vsuram exigere ex lucro per vsuras accepto, sed tantum ex ipso capitali mutuo, vt constat ex l. *Placuit, ff. de vsur. §. l. 1. de vtilo. C. de vsur.*

Dices, quomodo igitur hæc duo coherere possunt, nimirum, quod cum Iustinianus Imperator fuerit Christianus, inlertit in l. *Cunctos populos. Cod. de Summa Trinitate*, vt omnes sibi subiecti profiteantur fidem Catholicam; prout est in Concilio Nicæno definita; & nihilominus idem ipse Imperator leges Ciuiles vsuram permittenes non abrogat, cum tamen vsuræ in Concilio Nicæno sint reprobatae, vt constat, *cap. Quoniam. 14. quæst. 4.* Respondetur aliquos asserere, quod Iustinianus Impeta-

tor permiserit vsuram non quidem vt licitam, sed vt minus malum ad euitandum maius. Sic videtur sentire Glosa, in l. Ad hac. C. de Vsur. & Glossa in cap. Quid dicam. 14. quest. 4. § cap. Quia in omnibus, de Vsur. Et Imola, Glemen. 1. de Vsur.

Alij vero aiunt, prædictum Imperatorem permisisse vsuram vt licitam, secutum ciuiles leges antiquiores. Ita Panormitanus, in cap. Cum sit. de Vsur. numo. 58. Conradus de contrahibus. questio. 22. conclusio. 30. Bartolus, in l. 1. Cod. de Summa Trinitate, Et fide Catholic. Iason. ibidem, & Baldus, in l. Ad hac. Cod. de Vsur. Couarru. lib. 3. Variarum resolutionum cap. 1. numo. 6. Alciatus lib. 6. Parergon. cap. 20.

Quicquid sit de hoc, siue Iustinianus concesserit vsuram vt licitam; siue solum permiserit impune, vt minus malum; siue solum approbauerit eas vsuras, quæ soluantur ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel ratione moræ in solucendo debitum: satis est nobis, vsurarum leges Ciuiles, esse iure Canonico correctas.

Quarto queritur, An vsura sit iure naturali prohibita? Responderetur ex communi omnium Theologorum, & Iuriconsultorum sententia, vsuram esse iure naturali prohibitam. Solus est Carolus Molinæus hæreseos notatus, qui asseruit, non esse contra rationem, modicum quid accipere pro mutuo, quod alteri datur. Vnde in hac re tota difficultas consistit in videndo; quænam sit ratio naturalis, qua prohibetur vllum lucrum posse accipi pro mutuo. Sunt enim qui ostendant ex sola ratione naturali, quod mutuum ex natura sua debet esse gratuitum. Sed re vera hæc ratio non probat efficaciter vsuram esse prohibitam; sed solum concludit, mutuum transire in alium contractum, si gratis non fiat: sed restat probare illum contractum in quem transit mutuum non factum gratuito, esse prohibitum. Nam dicere quis poterit illum contractum, desinere esse mutuum, sed fieri alium contractum licitum; siue commodatum, dum gratis sit, est quidem commodatum, sed si fiat pretio, desinit esse commodatum, & transit in contractum licite locationis. Similiter depositum sit fiat pretio, transit in contractum licitum custodiæ. Item fideiussor gratis pro alio fideiubet; sed si id faciat pretio, non statim facit illicite. Ergo si mutuum propter lucrum detur, desinet esse mutuum; erit tamen alius contractus licitus.

Alij probant vsuram esse prohibitam inde, quod in rebus vsu consumptibilibus, vt sunt res in pondere, mensura & numero consistentes; in quibus mutuum, & vsura versantur, Dominium non distinguitur ab vsu; quia vsu ipso tota rei substantia consumitur: sed per mutuum rei Dominium transfertur in mutuatarium, ergo transfertur etiam vsus: & pro Dominio rei mutuatur mutuarius non debet nisi tantumdem, quantum accepit mutuo: ergo pro vsu rei mutuatur nihil aliud debet. Sed hæc ratio videtur aliquid aliud desiderare: quia dicere quis poterit aliquid modicum lucrum posse accipi non quidem pro Dominio, vel vsu rei mutuatur, sed pro ipso officio, vel actu mutuandi, quo benefacimus mutuatario; nondum enim videtur esse probatum hoc officium, & actum debere fieri gratuito.

Alij vero probant, vsuram esse prohibitam; quia pecunia, in qua mutuum, & vsura versantur, sua natura fructum non parit, nisi industria, & opera vtentium: ergo contra rationem naturalem est, vt ex mutuata pecunia lucrum accipiamus; quia illud lucrum non prouenit ex ipsa pecunia, sed ex industria, & opera mutuatarij: & ideo pertinet ad ipsum mutuatarium tamquam res sua. Hæc etiam ratio solum videtur probare ex mutuo non posse exigere lucrum, quod est ex industria, & opera mutuatarij, nec aliud lucrum, quod pecunia pariat: Siquidem, vt recte probatur, pecunia ex se fructum non edit.

Sed dicere quis poterit, nondum probari, quod non

possit exigere ex mutuo aliquod modicum lucrum pro officio ipso, & actu mutuandi, quo beneficium mutuatario confertur; non enim videtur esse probatum ratione officii, quod is qui mutuatur, pro beneficio mutuandi non possit aliquid modicum exigere: siquidem is, qui pro alio fideiubet, potest aliquid exigere pro officio fideiubendi, quod gratis non tenetur facere; licet si velit, possit gratis fideiubere pro alio.

Hic igitur positus dicendum est, sufficienti ratione naturali probari vsuram esse prohibitam; quia lucrum, quod exigitur, vt licitum sit, iure aliquo, & ex aliqua re debet exigere, quæ res eo ipso, quod ob lucrum datur, non datur gratuito. Sed in mutuo nihil est, pro quo lucrum possit exigere. Primo enim, non est Dominium rei mutuaturæ: nam Dominium illud, quod in mutuatarium transfertur, iuste, & iuxta æqualitatem redditur; cum mutuaturus tantundem reddat, quantum accepit mutuo: ergo si obligatur aliquid ultra illud reddere, contra iustitiam obligatur.

Deinde, non potest exigere lucrum pro vsu, vel fructu, vel emolumento pecunie mutuaturæ; tum quia vsus pecunie via cum Dominio pecunie transfertur in mutuatarium; tum quia pecunia ex se nullum fructum, & emolumentum parit: ergo nihil est in mutuo, pro quo lucrum possit exigere ultra ipsum mutuum. Et cum obicitur: Potest aliquod lucrum modicum exigere pro officio, & actu mutuandi: Contra hoc est argumentum: Aut officium, vel actus mutuandi habet annexum aliquod onus præter naturam suam, aut non habet: si habet, tunc concedimus pro illo onere posse lucrum exigere, vt infra dicemus, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, vel ratione laboris, periculi, vel expensarum, quæ probabiliter timentur future in recuperando mutuo. Quod si non habet, sequitur, vt in mutuo nihil sit, pro quo possit lucrum exigere: nam onus numerandi pecuniam, quæ mutuatur, tum fert ipsa substantia mutui: non enim pecunia mutuari potest, nisi numeretur: & numeratio est in bonum vtriusque, mutuantis scilicet, & mutuatarij; nimirum, vt tantundem reddatur, quantum accipitur mutuo, & neuter fraudetur.

Sequitur ex dictis, quare fideiussor possit licite pro fideiubendo lucrum exigere. Nam illud exigere pro obligatione, quæ se obligat ad solvendum creditori, pro debitore: quæ quidem obligatio est pecunia æstimabilis. Nam est obligatio, quæ se obligat ad mutuandum debitori pecuniam, quæ possit statuto tempore suo debitori satisfacere: at veto mutuans, mutuando nullam in se suscipit obligationem, & proinde sequitur, vt si quis se obliget ad mutuandum Titio, quando ipsi liberit, possit lucrum exigere pro illa obligatione; quia illa obligatio ad mutuandum tibi, quando indigeris, reuera est pecunia æstimabilis, vt infra dicemus. Vnde recte ait Sorus, lib. 6. de Iustitia, quest. 1. art. 2. licite posse aliquem exigere lucrum pro eo quod se obligat ad mutuandum Civitati alicui, vel Communitati, cum sui concines indigerint. Sic etiam Sorus in 4. Distinct. 15. quest. 2. art. 2. Nauat. in Comment. de Vsur. num. 62. Durand. 3. sent. dist. 37. quest. 2. art. 2.

Quo modo diuidatur Vsur.

CAPVT III.

V SUR A solet diuidi in Mentalem, & Realem Mentalem est, quando quis mutuatur eo animo, & intentione, vt lucrum ex mutuo accipiat, non tamen pacificiter cum mutuatario expresse, vel tacite de lucro, Realem vero est, quando quis mutuatur cum pacto expresse, vel tacite accipiendi lucrum ex mutuo. Vnde vsura mentalis non accipitur in præsentia pro peccato vsuræ interiori, distincto

contra omnem actum exteriorem, sed accipitur pro actu exteriori, quo mutuum datur absque vilo pacto accipiendi lucrum ex eo, sed sola spe, & intentione accipiendi.

Sunt igitur tres gradus vsuræ: Vnus, qui solum est peccatum interius: nimirum, cum quis habet voluntatem accipiendi lucrum ex mutuo; sed mutuum non interuenit, quia nihil mutuat. Secundus, quando quis mutuat spe, & intentione lucrum accipiendi ex mutuo; sed nihil paciscitur de lucro sibi solvendo, & hæc dicitur vsura mentalis. Tertius gradus vsuræ est, cum quis mutuat cum pacto expresso, vel tacito accipiendi lucrum ex mutuo: & hæc dicitur, realis vsura. Quare realis vsura dicitur, quoniam in ea re interuenit pactum vsurarium. Mentalis vero dicitur, quoniam non interuenit in ea re pactum vsurarium, sed solum vsuraria intentio.

Secundo diuidi solet vsura realis in expressam, & tacitam. Expressa dicitur, quando est pactum expressum de lucro solvendo: Tacita vero est, quando est pactum tacitum de lucro. v.g. soluitur est Titius mutuo esse vsurus, & modo mutuatans Caio, ait illi: Seis consuetudinem meam in mutuando.

Tertio diuidi solet vsura realis in formalem, & virtualem. Formalis dicitur, in qua interuenit formaliter mutuum cum lucro ex eo. Mutuat Titius Caio centum, vt elapso anno reddat Caius centum, & quinque. Virtualis dicitur, in qua mutuum interuenit solum virtute. v.g. Titius, quia vendit suas merces credita pecunia, vendit eas carius, quam si soluta statim pecunia vendidisset. Est hic mutuum virtute: quia perinde est, ac si mutuasset pretium mercium, vt certo tempore ei solueretur cum lucro. Similiter Titius quia emit merces anticipata solutione, emit eas minoris. Est mutuum hic in virtute: quia petunde est, ac si v. g. centum mutuasset; vt ad certum diem reciperet centum, & decem, quo pretio aestimabatur merces tempore quo tradentur.

Quarto, diuidi solet vsura in iustitiam in lucrativam, punitivam, restauratoriam. Lucrativa dicitur, quæ sola est propter lucrum ex mutuo. Punitiva dicitur ea, in qua pactum est de poena aliqua solvenda; si mutuatarius in mora fuerit reddendi mutuum tempore statuto. Restauratoria dicitur, in qua pactum est de solvenda aliqua re ex mutuo ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; vel ratione periculi, laboris, vel expensarum, quæ probabiliter creduntur futuræ in recuperando mutuo. De quibus omnibus vsuris est differendum, an sint licite, & quo pacto sit obligatio restituendi id, quod per eas accipitur: nam de singulis sunt aliquæ quæstiones, non solum inter Theologos; sed etiam inter ipsos Canonistas, & Iuris Ciuilis consultos.

An ratione damni emergentis possit ex mutuo lucrum exigi.

CAPVT IV.

DAMNVM emergens dicitur, quod patitur in re nostra eo eo, quod mutuumus. v.g. domus mea minatur ruinam; ad quam fulciendam paratam pecuniam habebam, quam tamen tibi mutuo. Item egebam frumento ad familie mee vsum, pecuniam parauerat ad emendum, quam tibi mutuo. Item volebam pecunijs paratis redimere censum, vel as alienum solueret; & quia eas tibi mutuo, censum non redimo, vel ex ære alieno maiores mihi expense proveniunt.

Communis est omnium Theologorum, & Canonistarum sententia ratione damni emergentis posse lucrum exigi ex mutuo. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 1. c. q. 77. art. 1. Ratio est manifesta: quia quisque potest se indemnem seruare, nec tenetur alteri subuenire cum damno notabili nostro. Est tamen notandum tria requiri in huiusmodi damno emergente. Primum est, vt reuera mutuum sit causa damni. v.g. domus mea indiget reparacione, nec habeo alias

Instit. Moral. Pars 3.

pecunias ad eam reparandam, nisi quas tibi mutuo, tunc mutuum est causa damni. Si tamen alias habeo pecunias, quibus eam possim reparare, vel meus amicus statim mihi offert alias ad eam reparandam, tunc damnum mihi non provenit ex mutuo. Item, si eram alioqui venditurus merces meas credita pecunia, non possum lucrum exigere eo, quod tibi eas vendendo credita pecunia; quia siue tibi, siue alteri, oportebat me eos hoc modo vendere. Item si eram iturus Florentiam ex Vrbe, & alius conducit meam operam, vt Florentiam contendam, non possum in pactum deducere, vt mihi soluat periculum latronum, quod subibo eundo ex vrbe Florentiam, quia cum alioqui essem iturus, subituras eram huiusmodi periculum in itinere.

Primo quaeritur, Titius mutuo centum accepit à Caio sub vsuris, & deinde Seius petit mutuo à Titio totidem centum, potest ne Titius illa centum mutuae Seio, eo pacto, vt Seius soluat Caio vna cum sorte vsuras, quas Titius erat soluturus Caio? Duæ sunt opinioniones: Prima asserit esse huiusmodi pactum illicitum, quia Titius lucrum exigit ex mutuo, nec videtur posse excusari ratione damni emergentis. Sic Almainus in 4. distinct. 15. quæst. 2. & Monaldus citatus ab Ang. verb. vsura 1. num. 23. Secunda opinio, huiusmodi pactum ait esse licitum. Sic Angelus loco citato, ubi pro hac opinione citat. Calder. Ioannem Andr. Sic etiam Siluest. verb. vsura 1. quæst. 20. & citat Archidiaconum. Sic etiam Maior, in 4. distinct. 15. quæst. 29. in 7. argumento. Quidam vero distinguunt, dicentes huiusmodi pactum esse licitum, si causa ob quam Titius mutuum accepit sub vsuris à Caio, perseverat; quia tunc Titius mutuando Seio, damnum patitur: si vero causa non perseverat, aiunt non esse licitum.

Sed dicendum est, opinionem secundam simpliciter esse veram; quia reuera Titius mutuando Seio, potest se indemnem seruare: vnde lucrum, quod exigit à Seio, accipit ratione damni emergentis. Item nullam iniuriam facit Titius Seio, dicendo ei: Si vis, vt tibi mutuem has pecunias, eas accipe cum eodem onere, quo mihi sunt data.

Secundo quaeritur, An fideiussor, qui pro debitore compulsus est accipere mutuum sub vsuris, vt satisfaceret creditori, possit vsuras, quas soluit creditori, repetere à debitore? De hac quæstione Ang. verb. vsura 2. num. 19. c. verb. Fideiussor, num. 16. Siluest. eod. verb. quæst. 13. qui ex sententia Ioan. Andr. & Panorom. Respondent distinguendo: si fideiussor solum se obligauit pro debitore ad debitum solvendum, & reuera vsuras soluit, vt satisfaceret creditori, tunc non habet ius repetendi eas à debitore; quia sibi imputet, si quidem sponte sua soluit vsuras, cum non esset alioqui obligatus. Item; si vt satisfaceret creditori, promisit se soluturum vsuras simpliciter, absque iuramento, & postea soluit vsuras simpliciter promissas, tunc etiam non habet ius repetendi eas à debitore; quia etiam tunc sponte sua soluit eas: nam simplex promissio vsuratum non habet vim obligandi promittentem. Si vero soluit vsuras, quas promisit cum iuramento se soluturum, tunc habet ius repetendi eas à debitore.

Cæterum hæc distinctio solum videtur habere locum in foro exteriori: nam in interiori foro fideiussor ius habet repetendi à debitore vsuras quas soluit, siue ex iuramento, siue ex simplici promissione; vt pro debitore satisfaceret creditori. Nam fideiussor damnum patitur sub vsuris accipiendo ad soluendum creditori pro debitore: & non est credendum, quod fideiussor solum se obligauerit ad debitum soluendum, sed se obligauit ad illud soluendum in quocunque euentu, & quomodocunque possit, etiam si oportuisset mutuum ab alio accipere sub vsuris.

Tertio quaeritur, Titius debitor non soluit tempore constituto, & ob id Caius creditor compulsus est sub vsuris accipere tantum, quantum erat debitum: An teneatur solvere huiusmodi vsuras ratione damni emergentis? Respondet Ang. verb. vsura 1. num. 20. tenetur, quia Titius fuit in mora soluendi, & ob id Caius passus est damnum, accipiendo

V

mutuum

mutuum sub usuris. Sed notat etiam Angelus requiri Primo, ut Caius creditor accipiat mutuum sub usuris necessario, & propter usum necessarios: non enim tenetur Titius soluere usuras, si Caius accepisset mutuum solum ad usum voluntarios, non vitales, vel necessarios. Secundo, dummodo Caius creditor moncat Titium, se velle mutuum, ab alio accipere sub usuris; quia fortassis Titius debitor de hoc motus, vel soluisset debitum, vel alio modo prouidisset, ne Caius creditor damnum pateretur.

*An ex mutuo lucrum possit exigitatione
lucris cessantis.*

CAPVT V.

DE hoc lucro cessante sunt duae opiniones. Prima, asserit non posse in pactum deduci, ut lucrum cessans soluatur ex eo, quod mutuum alteri. Sic Innocentius in cap. fin. de Vsuris. Ioan. Andr. & Ioan. Calde. Petrus de Anch. Ant. de Butrio, ibid. Laur. de Rodolph. in cap. Consuluit, de Vsur. par. 2. quast. 2. Aymon. consil. 389. & hanc sententiam. Secutus est Sorus, lib. 6. de Iustitia, quast. 1. art. 3. conclus. 4. cui videtur fauere S. Thom. 2. 2. quast. 78. art. 2. ad 1. ubi ait, licere ratione domini emergentis lucrum accipere, non tamen ratione lucris cessantis. Idem Durand. 3. dist. 37. quast. 2. ad 1.

Secunda est opinio asserentium lucrum cessans in pactum posse deduci, ut ex mutuo soluatur. Sic Conrad. de Contractibus. quast. 30. Caiet. 2. 2. quast. 78. art. 2. ad 1. Almain. in 4. dist. 15. quast. 2. Adrian. in 4. de Restitutione, quastione qua incipit: Quia tactum est de interesse. Gab. in 4. dist. 15. quast. 11. art. 1. Notab. 2. Maior. eod. lib. 6. dist. quast. 30. Medina, quast. 3. de Rebus per usuram acquisitis. Angel. verb. Vsuras, 1. num. 16. Siluest. eod. verb. quast. 19. Nauat. cap. 17. num. 211. Anton. par. 2. tit. 7. cap. 7. Couar. lib. 3. var. resol. cap. 4. num. 5. ubi citat pro hac sententia, Hostiensium, & Abbatem, in cap. Salubriter, de Vsur. Ananiam, in cap. Conquestus, de Vsur. Atchid. in cap. Vsuras, 14. quast. 3. citat etiam Dec. Alexand. & Romanum.

Hac secunda opinio est communis, & vera: nam lucrum, quod mihi cessat, ex eo, quod mutuo tibi, est pecunia aestimabile, cum sit in spe, & parum differt a damno emergente. Si ergo est licitum iustum exigere ratione damni emergentis, sequitur etiam, ut possim licite exigere lucrum, quod mihi cessat: non enim solum damnus est, quod patimur in bonis, iam re acquisitis, sed etiam, quod patimur in bonis spe habitis. Item si Titius petat ab operario, qui in singulos dies suas operas locare solet, ut non locet hodiernam suam operam, sed in gratiam ipsius Titij aliquid aliud faciat, iure potest operarius a Titio exigere mercedem diurnam, quam accepisset, si operam suam locasset. Similiter si in gratiam meam faber aliquis sua instrumenta fabrilia commodasset, iure potest a me exigere totum lucrum, quod illi cessat. Item piscator potest vendere iactum retis: ergo si meis precibus destitisset a iacendo reti, iure potuisset exigere lucrum, quod acquirere posset ex iactu retis.

Notandum est in primis, conuenire inter omnes Auctores, posse lucrum cessans exigere, quando eumque quis mutuat inuitus. V. g. Mutuo ego Titio; quia mihi minatur interitum, vel alia graua mala, licet minora morte. Item mutuo Titio; quia vult Rex, aut Princeps, ut mutuem, alioqui, nisi mutuem, timeo probabiliter Regis, vel Principis iram. In his casibus, & similibus dicitur inuitus mutuari. Item conuenit etiam inter Auctores, quod si ab initio, cum ego mutuo, fiat conuentio, ut si mutuatarius statuto tempore mihi non soluatur, teneatur mihi soluere lucrum cessans ob moram restituendi mutuum: in hoc casu licitum esse mihi huiusmodi lucrum cessans exigere; quia est veluti poena ob moram solutionis, & quia post moram praedictam lucrum cessat mihi mutuo. Tota igitur difficultas inter Auctores est, An quando sponte mea mutuo ex charitate, & beneuolen-

tia, item ob preces mutuatarij, licite possim in pactum deducere, ut mihi soluatur lucrum cessans: & in hoc sunt duae illae praedictae opiniones, quarum posterior, ut communis, & vera, est sequenda.

Secundo notandum, conuenire inter Auctores, requiri aliquas condiciones, ut lucrum cessans licite exigatur. Prima est, ut reuera pecunia, quam mutuo, sit parata, & destinata negotiationi, ex qua possim lucrum reportare: alioqui enim lucrum mihi non cessat. Quid si hanc pecuniam, iniquis, habeo destinata negotiationi, & nihilominus alias pecunias habeo ociofas, ergone etiam tunc potero lucrum cessans exigere? Respondetur, posse me exigere, si quidem mutuo hanc pecuniam, quam negotiationi exposui, vel destinavi; non enim teneor, vel hanc extrahere, vel ex alijs pecunijs mutuari.

Quares deinde; Quid si animum mutem, ita ut pecuniam, quam prius animo meo destinaueram negotiationi, amplius negotiationi non destinem? Respondetur, tunc non posse me lucrum cessans exigere; quia pecunia illa desinit esse exposita, aut destinata negotiationi, & consequenter lucrum mihi non cessat ex mutuo.

Secunda conditio est, ut lucrum habeatur in spe certa, siue probabilis: nam si reuera nulla spes est habendi, lucrum non cessat propter mutuum.

Tertia conditio, ut lucrum solum exigatur, quantum speratur futurum deducit impensis, periculis, & laboribus, & proinde minoris aestimatum, quam si iam esset re habitum: nam fructus, qui solum spe habetur, minoris est pretij, quam fructus in re. Quarto ut moueatur mutuatarius, de eo lucro.

Quares, an praeterea requiratur etiam, quod quidam, ut Maior, Siluester, Angelus, requirunt, ut is scilicet, qui mutuat, malit negotian, quam mutuari? Respondetur, hoc non requiri; quia huiusmodi intentio licet possit esse contra charitatem, nullatenus tamen est contra iustitiam; parum enim refert habere hanc intentionem, an non, si quidem, ut diximus, lucrum cessans licite exigi potest.

Quares etiam, an requiratur, ut non sit obligatio ex praeccepto mutuandi? Maior requirit, Siluest. Angel. Respondetur, neque hoc requiri: nam siue ex consilio, siue ex praeccepto mutuemus, licite exigimus lucrum cessans, quia praecceptum mutuandi solum est charitatis: non iustitiae, & lucrum cessans ex iustitia possumus exigere.

Dubium est, quo tempore lucrum cessans possit in pactum deduci, ut solui debeat: hoc nil est aliud quam quaerere, An possimus exigere statim, ut soluatur in fine mutui, an vero solum possit exigi, ut soluatur in fine mutui? Ut respondeamus, notandum est, pactum posse fieri tripliciter ab initio mutationis. Primo, ut tunc aestimetur lucrum cessans, quanti aestimauerit illud vir bonus, & prudens: si conueniat inter Titium mutuantem, & Caium mutuatarium (Dabis mihi ratione lucris, quod mihi cessat ex hoc, quod tibi in mutuo, quantum iudicauerit Scius) Deinde ut tanta lucris portio soluenda constituatur, quanta futura esse certo, aut probabiliter creditur lucris cessantis utilitas. v. g. Si Titius operarius solitus locare suas operas diurnas certa mercede, dicat Caio, Quia ob obsequium tuum desisto a locandis meis operis diurnis, dabis mihi duos Iulios Italicos, quia totidem soleo quotidie meas operas locare. Tertio, ut tanta lucris portio soluenda decernatur, quanta probabiliter creditur futura alioqui esse lucris cessantis: ita, ut quia fortassis lucrum cessans esset maius, & fortassis etiam minus, ob dubium, & incertitudinem statuatur media quaedam portio inter illa duo extrema. Sit exemplum: Titius mutuat Caio centum, ex quibus si negotiationi exponeret, ut destinauerat, poterat lucrificare octo, & poterat etiam solum lucrificare quatuor: & ideo propter dubium conuenit inter eos, ut Caius soluatur Titio ratione lucris cessantis, quinque, aut sex.

Secundo notandum, aliquando fieri pactum, ut ratione lucris cessantis soluatur id, quod postea deprehenditur mutuatorem desisse lucrificare ex eo quod mutuaui.

Tertio notandum, aliquando ab initio mutationis cer-

to sciri, quantum sit lucrum cessans, vt contingit v. g. in exemplo pridem supra posito, de operario solito locare suas operas diurnas, & in artifice solito lucrifacere quotidie certum quid ministerio suorum instrumentorum. Aliquando initio non scitur quantitas lucri cessantis: scitur tamen postea, in fine negotiationis, vel temporis statuti. Exemplum sit: eram ego seruaturus meas merces ad tempus, quo plaris aestimandas putabam, vel eram asportaturus ad locum, vbi plus valituras credebam: at vero vendidi tibi hic, & nunc, & postea deprehendimus eas aestimari v. g. centum aureis eo tempore, vel loco, ad quæ seruaturus eram. Aliquando nescitur quantitas lucri cessantis, quia omnino est incerta, cum ex dubio, & incerto penitus euentu pendeat, vt iactus reus ad piscandum, vel vendendum.

His positis, ac prænotatis ad dubium propositum Respondetur, posse deduci in pactum certam, & determinatam lucri cessantis portionem iuxta ea, quæ annotauimus. Nam si certo sciat futura quantitas lucri cessantis, rectè potest initio in pactum deduci, ita vt statim soluiatur, semper tamen deductis impensis, & periculis. Si vero dubia sit, & incerta: potest in pactum deduci, vt in fine tantum soluiatur, quantum deprehendatur fuisse lucrum cessans, vel tantum soluiatur, quantum iudicauerit vir prudens, vel vt certum quid soluiatur, prout plus, minusve iudicatur fore lucrum cessans.

Secundo quaeritur, An in lucro cessante deducendi sunt labores? Respondetur, inter omnes conuenire, pericula, & impensas esse deducenda: sed de laboribus dissentiunt Auctores. Quidam enim aiunt, eos esse deducendos, alij vero negant. Notandum est, labores esse duplicis generis, alios intrinsecos, qui si non fuerint, nullum lucrum edunt: v. g. Operarij non laborans, mercedem non acquirunt, alij labores sunt extrinseci, siue antecedentes, siue comitantes, sit exemplum, eram ego transportaturus meas merces in locum, vbi plaris venduntur in transportando, opus est, vt aliquos labores subeam, qui non sunt necessarij comuncti eum venditione, nisi tantum, quis ego volo transportare aliud. Vnde dicimus, labores intrinsecos non esse deducendos, quia sunt omnino necessarij: deduci vero debent labores extrinsecos, quia illi non sunt omnino necessarij, nisi ex suppositione: atque ita conciliari possunt Auctores.

Tertio quaeritur, An lucrum cessans possit solui anticipata solutione? Respondetur ex communi omnium consensu non posse solui, sed notandum est, hoc intelligi sic, v. g. Mutuat Titius Caio centum, & quia conuenit inter eos, vt ratione lucri cessantis, Caius soluat Titio quinque, dicitur anticipata solutio, si Titius solui det Caio nonaginta quinque, & ratione lucri cessantis retineat sibi quinque, hoc omnino est illicitum, quia est vsura manifesta: nam perinde est ac si mutuet nonaginta quinque, vt postea sibi reddantur centum. Deinde sic omnino iniustitia Caio mutuatario, quia mutuo petit centum, & tamen ipsi solum dantur nonaginta quinque, retinente sibi quinque eo, qui mutuat: quæ si daret, vt petit Caius, fructum etiam reddidissent ipsi Caio, quo lucro, & fructu priuatur Caius.

At vero non est illicitum, si anticipata solutio intelligatur sic: Mutuat Titius centum Caio, & conuenit inter eos, vt ratione lucri cessantis, Caius soluat Titio quinque, & Titius statim dat Caio mutuo integra centum, & recipit à Caio aliquid aliud, quod aestimatur quinque, v. g. certam portionem olei, vini, frumenti, vel paria gallinarum, quæ dat Caius ratione illorum quinque; de quibus soluendis conuenit inter eos ratione lucri cessantis. Vnde sequitur, vt anticipata solutio semper sit vsuraria, quodcunque soluitur, & detrahatur, vel ex ipsa summa pecuniæ mutuate, vel ex aliqua alia re fructifera, quæ interim dum mutuum redditur, fructum, & lucrum edit ipsi mutuatori; tunc enim mutuator pro mutuo recipit totidem quot dedit, & interim lucratur fructum ex re illa data.

An ratione periculi, cui mutuum exponitur, aliquid ultra sortem exigi possit.

CAPVT VI.

DE hac re tractant Canonistæ in cap. *Nauiganti*, de *Vsuris*, & Couart. lib. 3. var. *resolut. cap. 2. num. 5.* Antonin. par. 2. tit. 1. cap. 7. §. 21. Conradus, de *Contractibus*, quæst. 19. conclus. 4. & quæst. 39. conclus. 1. Medina, de *Rebus restituen.* quæst. 28. §. Ad secundum argum. Almainus in 4. *distinction. quæst. 2.* Gabr. el, eod. lib. & *dist. quæst. 11. art. 2. notab. 2. §.* Ad idem etiam reducitur Maior, eod. lib. & *dist. quæst. 31. §. Quartus decimus casus.* Caiet. in 2. 2. *quæst. 78. art. 2.* & in *Summa. verb. Vsuræ, casu 12.* Sorus lib. 6. de *Tulstia*, quæst. 2. art. 1. ad 1. Angelus *verb. Vsuræ, 1. q. 37. & 38.* Siluest. eod. *verb. vers. 10. quæst. 34. & 35.* Adrianus, in 4. de *Restitutione, quæstione, quæ incipit: Occurrunt circa prius dicta.*

Quæritur itaque primò, An quando mutuum, quod Titius dat Caio; est periculo expositum, licitum sit Titio ratione illius periculi aliquid ultra sortem exigere à Caio? Communis est omnium sententia id esse licitum, nimirum quando res ipsa mutuat subiacet periculis; vt contingit, quado mutuum pecunias alteri per mare eas transfecit: nam in mari communiter solent esse pericula. Item, si mutuum pecunia Titio transportatur per itinera, vel loca latronum, siue hostium. Sed difficultas est, an quando periculum mutui provenit ex parte mutuatarij, qui facile potest ad inopiam deuenire, vel qui solet esse fraudulenter, vel malè fidei debitor, possit tunc in pactum deduci, vt ratione huiusmodi periculi, aliquid ultra sortem teneatur mutuatarius solvere? De hoc sunt duæ opinioniones; Prima asserit hoc non posse in pactum deduci. Ita Sorus loco supra citato: cuius etiam sententiæ videtur esse Conrad. *q. 39. conclus. 4.* & probant; quia sciens; ac volens subire periculum huiusmodi mutuator, & consequenter sibi imputare debet totum periculum; alioqui non mutuet mutuatario infideli.

Alter opinio ait licitum huiusmodi pactum: sic Medina, Corduben. in *Summa, quæst. 34. in probatione secundæ opinionis*, quæ opinio videtur esse probabilior; quia Doctores communiter aiunt, posse aliquid exigi ultra sortem ratione periculi, & loquuntur generaliter nihil distinguentes; an periculum sit in ipsa re mutuatæ, an vero sit ex parte mutuatarij. Deinde, quia omne creditum eo ipso, quod est periculo expositum, est minoris aestimationis. Item quando adest simile periculum, Titius mutuator potest dicere Caio: Ego tibi mutuo; si mihi fideiussorem dederis, & deinde Seius potest pro Caio mutuatario exigere à Caio, eo quod seipsam pro Caio fideiussorem constituit. Sed illud idem lucrum, quod Caius dat Seio, eo quod pro Caio fideiussor beat, potest Titius mutuator accipere, quia mutui dati periculum in se suscepit. Item nulla est vsura, si ego tibi mutuo hac conditione, si mutuum perierit quicumque casu sortuito, nihil teneatis mihi reddere; si vero saluum fuerit, teneatis mihi sortem reddere cum tanta lucri portione: nam reuera nulla hiic sit iniuria, nec lucrum recipitur ex vi mutui, sed ratione periculi; quia tu potes ad inopiam redigi, vel fraudibus omnino sortem ipsam denegare.

Secundo quaeritur, An sit vsura, si Titius mutuet Caio centum; eo pacto, vt si Titius moriatur intra duos annos, nihil reddere teneatur Caius, sed sibi retineat integra centum: si vero ultra duos annos vixerit Titius, teneatur Caius, solvere illa centum, & quinquaginta? Respondetur ex Nauar. *consil. 23. lib. 3. de Vsur.* non esse vsuram, quia illa quinquaginta accipit Titius non vi mutui, sed ratione periculi, quoniam potest perdere si moriatur, integra centum, & ea lucrifacere Caius.

Tertio queritur, An ratione periculi possim cum mutuario conuenire ea conditione, vt illum obligem ad contractum assicurationis in eundem mecum? id est quare, An sit usura, si ego tibi mutuem, vt tu obligeris ad in eundem contractum assicurationis mecum: nimirum vt ego mutui quod tibi do, periculum in me suscipiam? Duae sunt opiniones, vna est Adriani *quæstione citata* asserentis, posse id fieri absque usura, dummodo mutuator pro assicuratione, qua mutui periculum in se suscipit, iustum lucrum, siue premium accipiat. Et probat à simili, quia sicut non est usura, si ego tibi mutuem ea conditione, vt tu emas à me merces iusto pretio, vel vendas mihi aliquid, vel loces mihi tuas operas diurnas iusta mercede: sic etiam non est usura, si ego tibi mutuem ea conditione, vt in me suscipiam periculum mutui iusto pretio.

Secunda opinio asserit tale pactum esse usurarium. Ita Caietanus, Cotarruias, Conradus, Sorus, & ceteri Doctores communiter supra citati: & hæc opinio est verior: & ratio id manifeste probat; quia obligatio civilis, qua se mihi aliquis obligat per contractum, est pecunia æstimabilis, & consequenter est lucrum. Ergo si tibi mutuem ea conditione, vt tu obligeris ad mecum in eundem contractum assicurationis, id est, vt ego mutui periculum in me suscipiam, & ob hæc assicurationem ultra sortem lucrum exigo à te, usuram committo; quia ex mutuo lucrum reporto. Idem patet à simili: sicut est usura, si ego tibi mutuem ea conditione, vt te obliges ad faciendum aliquid pro me; quia hæc obligatio civilis, est pecunia æstimabilis, ac ita consequenter ultra sortem lucrum reporto, eam nimirum, quam dixi obligationem.

Quod si objicias: si ego tibi mutuem, possum petere, vt des mihi fideiussores. Deinde Titius, vt pro te fideiubeat, petit à te certum premium quia in se suscipit periculum mutui. Ergo quod Titius fideiussores pro te lucrum exigit, potero ego similiter idem lucrum exigere, ex hoc, quod suscipio in me periculum mutui, quod alioqui Titius fideiubendo susciperet. Respondetur disparem esse rationem; quia fideiussores recipit lucrum pro obligatione, qua se obligauit ad soluendum creditori pro debitore: quod est dicere, lucrum pro obligatione, qua se obligauit ad mutuandum debitori, vt habeat debitum suo tempore, quo satisfaciat creditori. Ex quo solum licet inferre, quod possem ego lucrum à te exigere, si me obligarem ad mutuandum tibi, cum indigeris, quod quidem est licitum: non tamen colligitur, vt ego, quando tibi mutuo, possum te obligare ad in eundem contractum assicurationis mecum, id est, vt sis obligatus aliquid mihi dare ex hoc, quod ego suscipio in me periculum mutui, quod tibi do.

Quod si adhuc vigeas: solum peto à te illud idem, quod alius posset petere. Respondebo, Aliquid amplius peto, nimirum obligationem, qua sis obligatus ad me constituendum assicuratorem mutui. Sicut adique usura non possem te obligare; vt constitueres mihi tertium aliquem fideiussores, vel assicuratorem mutui, qui, nimirum id faciat, eo quod est amicus meus, vel socius vel frater; & volo illi huiusmodi lucrum, aut volo, vt ipse lucri partem habeat, & ego aliam partem, aut vt mihi det totum lucrum, aut vt totum ipse retineat; quoniam est amicus meus, vel frater: nam tunc peto etiam obligationem à te in gratiam, vel bonum meum.

Sequitur ex dictis, quo pacto intelligatur, *cap. Nauiganti, de Usuris*. In eo enim cap. Respondet Pontifex esse usuram, si Titius mutuet Caio nauigaturo, vel iuro ad nauidinas eo pacto, vt ipse Titius, mutuator suscipiat in se totum periculum mutui, & propter hæc assicurationem accipiat certum lucrum à Caio. Adrianus enim prædicto loco putat, responsum Pontificis intelligi in foro exteriori, nimirum condemnari huiusmodi pactum propter præsumptionem usuræ, non autem;

quia sit reuera usurarium, vel secundò, condemnari in casu quo mutuator, propter obligationem, quam in se suscipit, plus lucri accipit, quam sit iustum premium assicurationis. Alij vero aiunt, Pontificem loqui de casu in quo mutuator accipit lucrum cum assicuratione mutui, quando in mutuo nullum est periculum. Sed reuera isti Pontificis menti non satisfaciant; quia Pontifex loquitur de mutuo nauitico, quod ex natura rei periculis subiacet. Aretinus, Angelus aiunt, condemnari tale mutuum; quia ratione mutui, non ratione periculi lucrum accipitur. Sed hoc est contra textum, vbi dicitur etiam esse usurarium, si ratione periculi acceptum fuerit.

Verus ergo, ac germanus Pontificis sensus est, quod sit usura, quando mutuator obligat mutuatarium ad hoc, vt constituat ipsimet mutuatorem assicuratorem mutui. Et hæc est communis Doctorum sententia locis supra citatis: at verò si gratis fiat assicuratio, non damnatur tibi, vt aiunt Gabriel, Medina, Maior, Adrianus, & Sorus, *lib. 6. de Iustitia, quæst. 7. art. 1. ad 1. & quæst. 4. art. 2. Nauar. cap. 17. num. 225.*

Tertio queritur, An sit usura, si Titius det centum Caio volenti trajecere in Syriam cum naui onusta mercibus, eo pacto, vt perdat illa centum, si nauis perierit naufragio: quod si salva sit, reddantur sibi centum viginti quinque? Respondeo non esse usuram; sic enim ait Nauar. *consil. 21. lib. 5. tit. de Usura*. quia lucrum accipitur ratione assicurationis, non vt mutui.

Quarto queritur, An ratione impensarum & sumptuum, qui probabiliter timentur futuri in recuperatione mutui, licite possit exigi ultra sortem in mutuo? Respondetur, ex communi omnium consensu, licite posse exigi, eo quod, vt supra diximus, ratione damni emergentis, licite lucrum exigitur: sed sumptus qui sunt in recuperatione mutui, sunt certum damni genus; ergo potest exigi lucrum ratione sumptuum, qui timentur futuri.

Quinto queritur, An possit Titius mutuare Caio, & ex pacto penam adijcere, vt si statuto die non soluerit mutuum, solvere quoque teneatur certam pecuniam summam ultra sortem? Respondetur, ex communi etiam consensu omnium, esse licitum talem penam adijcere. Ita Sorus *in 4. dist. 15. quæst. 1. quæst. 2. Angel. verb. Usura. 1. quæst. 31. Siluei. eod. verb. quæst. 28.* est enim pena conuentionalis, quia ex conuentione mutuatoris, & mutuatarij, apponitur: & licitum, quod apponitur ultra sortem, non soluitur ex vi mutui, sed ob mortem, & culpam restituendi mutuum. Notandum tamen est Primo, huiusmodi penam licite apponi, dum modo non sit in eadem usura. Secundo, dum modo non sit scandalum alicui. Tertio, vt sit moderata requiritur, vt interueniat culpa, & mora ex parte mutuatarij in restituendo mutuo tempore statuto.

Querens, an hæc pena sit solvenda in conscientia ante sententiam in iudicio? Respondetur esse soluendam; quia in hoc distinguitur pena conuentionalis, à legali, quod legalis solui non debet, nisi post sententiam Iudicis, ac conuentionalis solui debet, ante sententiam, quia est debita ex conuentione partium, & partes ad hoc se obligarunt.

Deinde querens, An sit soluenda ea pena in conscientia, antequam petatur à parte, cui est debita? Respondetur, non esse soluendam, nisi postquam fuerit petita à parte expresse, vel tacite, quia fortassis pars vult cedere iuri suo. Ita docet generaliter de omni pena conuentionali, Covarr. *in epit. in 4. lib. par. 2. cap. 6. num. 11. Corn. consil. 69. lib. 2. consil. 55. lib. 3. Rebus. in l. C. de Sententijs, quæ pro eo, quod interest, preferuntur, num. 40.*

Querens tertio, An solui in conscientia dicta pena debeat, si mutuatarius tempore statuto soluerit partem debiti, & non totum? Respondetur, tunc solum in conscientia debent partem penæ pro ratione partus, quæ non est in mutuo soluta.

Quædam quæstiones de usura
soluuntur.

CAPVT VII.

QUÆRITVR primo inter Doctores, An g. Titius possit licite mutare Caio, ea conditione, vt Caius sese obliget ad remutuandum Titio, quando indiget? Quod est quærire, An mutator licite possit deducere in pactum, eam iuris naturalis obligationem, qua ex honestate tenemur benefacere nostris benefactoribus? Duz sunt opiniones: Prima asserit, id esse licitum, dummodo solum deducatur in pactum ea tantum obligatio naturalis; quæ antea erat, nimirum benefacendi suo benefactori. Sic Angel. *verb. Usura. 1. §. 4. & Adrian. in 4. de Restitutione, questione, quæ incipit. Sed dubium videtur. §. Sed contra istud, Maior, eod. lib. distinct. 15. quest. 29. ad 2. Almainus, eod. lib. §. distinct. quest. 2. Card. & Ioan. Anania, in cap. Consultat. de Usur. Laur. de Rodolphis in tract. de Usur. par. 2. opposit. 2. & probant, quia omnis obligatio, & onus, quod ex natura inest rei, potest in pactum deduci: sed mutuatarius iure naturali ex honestate, & gratitudine tenetur mutuatori benefacere, ergo absque usura potest mutuator hanc iuris naturalis obligationem in pactum deducere. Item à simili: sicut nulla est simonia, si beneficium Ecclesiasticum Titio conferatur ex pacto, vt se obliget Titius ad onera, quæ sunt annexa ipsi beneficio: sic etiam non est usura, si tibi mutuum eo pacto, vt tu mihi remutues, sicut teneris iure naturali mihi benefacere.*

Altera est opinio, asserens id pactum esse usurarium. Ita S. Thom. 2. 2. quest. 78. art. 2. ad 2. §. 4. & Caiet. *ibid.* Sotus in 6. lib. de Iustitia quest. 1. art. 2. ad 1. Couar. lib. 3. *variar. resol. cap. 2. num. 3. Gabriel. in 4. distinct. 15. quest. 11. art. 1. Conrad. de contract. quest. 36. in exemplo 7. Medina, in tract. de Usura. quest. 1. §. 4. ad 1. principale. Siluest. *verb. Usura. 1. quest. 2. Glossa, communiter recepta, in cap. Si saeneraueris. 14. quest. 3. & hæc opinio est multo vior, quia obligatio civilis ad remunerandum, est pecunia æstimabilis: ergo qui huiusmodi obligationem deducit in pactum, ex vi mutui usuram committit, & patet à simili. Sicut enim est usura, si Titius mutuet Caio, & peccat ab eo obligationem aliquam firmiter, vel minus à lingua, vel ab obsequio, videlicet, vt Caius filium ipsius Titij in literis instituat, vel vt pro ipso Titio fideiubeat, vel iter aliquod suscipiat, sic etiam est usura, si ego tibi mutuum cum ea obligatione, vt tu mihi remutues, cum ego indigero. Est tamen notandum, nullum esse peccatum, si mutuator, à mutuario petat, vt sibi remutuet ea sola obligatione, qua iure gratitudinis ex honestate tenetur benefacere benefactori: tunc enim nulla civilis alia obligatio ab eo petitur præter eam, quam ipse habet ex iure naturali: & hoc est quod prima opinio cõtendit, nec in eo secunda opinio dissentit.**

Quæres, an sit usura, si Titius mutuet ea obligatione, vt Caius ipsi etiam Titio remutuet eodem tempore, quo Titius ipsi mutuat. v. g. mutuat nunc Titius Caio certam pecunie quantitatem, qua indiget Caius, ex pacto, vt Caius mutuet etiam nunc ipsi Titio certos frumenti modios, quibus indiget Titius? Respondetur, esse usuram, si obligatio, qua se obligat Caius mutuatarius, sit civilis; quia est pecunia æstimabilis huiusmodi obligatio, vt paulò ante diximus: & parum, aut nihil refert obliget se Caius ad remunerandum in futurum, an ad præsens; quia ad hoc, vt sit usura, satis est, sit obligatio civilis: sicut si mihi mutues ex pacto, vt ego pro te aliquid faciam eodem tempore, quo ego à te mutuum accipio.

Ex dictis sequitur, esse usuram in casibus sequentibus, si Titius mutuet Regi, Principi, vel Communitati eo pacto,

vt concedatur sibi immunitas à tributis, vel Gabellis soluendis in perpetuum, vel ad tempus, nimirum durante mutuo. Item, si mutuet, vt sibi conferatur aliquod officium, vel ius ad aliquid. Item si ego tibi mutuem ex pacto, vt pro me depreceris Regem, vel Principem, Papam, vel Episcopum. Item si Titius mutuet ex pacto, vt foemina suæ libidini satisfaciatur. Quibus casibus præter usuram, aliquando admittetur etiam simonia, & aliquando turpis alius actus.

Secundo quæritur, An sit usura, si Titius mutuet Caio ex pacto, vt veniat ad molendum in suo molendino, vel ad emendum sua officina; vel taberna; vel si mutuet scholastico, vt suam scholam frequentet? De hoc sunt duæ opiniones. Et prima asserit esse usuram; quia à Caio mutuatario exigitur vitra fortem obligatio civilis aliquid faciendi, quæ est pecunia æstimabilis. Ita sentit Caietanus, Sotus, Nauarrus *locis supra citatis. Siluest. verb. Usura. 1. quest. 7. Tabiena, eod. verb. Usura. 1. num. 3. vbi citat Caldernum, Ioannem de Lignano, & alios: Immo hæc videtur opinio communis inter Doctores.*

Secunda opinio negat esse usuram. Adrian. *in 4. quest. quæ incipit. Sed dubium videtur. §. Iuxta prædicta disquirendum, Angelus, verb. Usura, 1. num. 6. Rosella, eod. verb. num. 11. Gabriel. in 4. distinct. 15. quest. 11. art. 3. dub. 1. Maior eod. lib. §. distinct. quest. 29. arg. 3. Antonin. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 8. & probant, quia nihil aliud exigitur à mutuario, nisi quod iusto pretio, vel pensione consueta veniat ad emendum, vel molendum, vel frequentandam scholam, & mutuator Titius nihil lucri accipit præter fortem.*

Sed reuera prima opinio est verior; quia à mutuario exigitur præter fortem obligatio civilis, quæ est pecunia æstimabilis, & mutuator eam obligationem præter fortem luatur.

Nihilominus tamen duæ istæ opiniones facile conciliari possunt, ita, vt secunda locum habeat in hoc sensu: Mutuo tibi iuram dum venies ad molendum meum, vel dum emes ex mea officina, vel dum frequentabis meam Scholam. Aliud enim est dicere, Mutuo tibi hac lege, vt venias, vel emas, vel frequentes; in hoc enim est usura, vt rectè ait; prima opinio; quia mutuario imponitur onus ratione mutui, & mutuatarius amittit ex parte suam libertatem molendi, vel audiendi lectiones vbicunque voluerit.

Aliud vero est dicere: Mutuo tibi toto eo tempore, quo frequentaueris meam Scholam, officinam, vel molendinum; in hoc enim libertas non admittit mutuario, cui liberum est, frequentare si velit, &c.

Tertio quæritur, An sit usura, si Titius mutuet Caio medico, vel aduocato ea conditione, vt Caius domesticos Titij, quando ægrotauerint, curet iusto tamen, & consueto stipendio: Item, si mutuet Caio aduocato, vt litem, & causam Titij, quanto habuerit, defendat iusto, & solito stipendio? Item, si Titius mutuet Caio rustico, vt suo tempore agrum Titij colat, vel segetes metat, vel vites amparet, vel vt vineam fodiat iusta mercede, qua ceteri rustici solent id facere? De hoc dubio vide, quæ dicimus in tract. de Mutuo cap. 8. dub. 1.

Quarto quæritur, An sit usura, si Titius det pecunias, vel mutuet Caio rustico indigenti, & petat ab eo, vt tempore messis, & frumenti colligendi, idem Caius rusticus vendat Titio frumentum, vel oleum, vel aliquid aliud terræ fructum, quem Caius colliget suo tempore, dummodo tamen Titius accipiat, & emat iusto pretio, quo tunc communiter æstimabitur frumentum, vel fructus? Hoc etiam dubium soluimus, eod. tract. §. cap. 7. quest. 2.

Quinto quæritur, An sit usura, si Titius mutuet frumentum, oleum, vel vinum, vt tantundem sibi reddatur in eadem specie, vel pondere, vel mensura? Sotus lib. 6. de Iustitia, quest. 1. art. 2. non plene dubium hoc soluit: onus diluit Medina *de rebus restituen. quest. 87. §. Et itaq.*

in summa. Docet autem communis opinio; Primum, si nō statuitur tempus solutionis, potest mutuator exigere mutuum, quando videt plus valere frumentum, oleum, vel vinum, vel numisma: nam in eo casu mutuatarius sibi impu- ter, quod non prius soluerit, cum commodē potuerit: dum- modo tamen mutuator non impeditur antea fieri solutio- nem: si mutuatarius prius solvere voluisset. Secundo, si cer- tum tempus solutionis statuitur, tunc, vel est equū du- bium, plus, minusve valiturum numisma, frumentum, oleum, vel vinum tempore solutionis, quam aestimatur tempore mutationis; & tunc usura non est, si frumentum, oleum, vel vinum mutuetur eo pacto, vt tantundem reddat in eadem specie, pondere, vel mensura; quia mutuator exponit se periculo perendi aliquid, aut saltem nihil lu- crandi: & ratione huius periculi, nihil mirum est, si mu- tuatarius etiam se exponat periculo solvendi ultra fortem. Tertio, si certum est tempore solutionis futuræ plus valuta- ra frumentum, vinum, vel oleum; vel erat seruaturus mu- tuans illa, vsque ad id tempus, vel non erat seruaturus: Si erat seruaturus, tunc non est usura, si petat, vt tantundem in eadem specie sibi frumenti reddatur, dummodo ta- men non adimat mutuatario libertatem solvendi antea, si voluerit. Si vero non erat seruaturus, tunc usura est pe- tere, vt sibi tantundem frumenti, vel olei reddatur; quia ex mutuo petit lucrum, nimirum incrementum pretij in frumento, vel oleo, quod alioqui non erat seruaturus. Sic Siluester *verb. Usura 8. quest. 14.* Angelus *eodem verb. 1. num. 36.* & *num. 76.* Tabiena, *eodem 15. num. 5.* & *6.* vbi citat Pisanam, Raynerium, Abbatem, & B. Anton- num. Sic etiam Nauar. *cap. 17. num. 219.* & *224.* Gabriel *in 4. distinct. 15. quest. 11. art. 2.* Medina *de Rebus restit. quest. 38. §. Est itaq; in summa, in secundo nodo, & in 3. Corollario.*

Sexto quaeritur, Quid sit dicendum, quando frumen- tum, vel oleum est carus; licetene possum ego dare Caio rustico aestimatum pretio, quod nunc valet, vt postea reddat frumentum, vel oleum iuxta pretium, quo nunc aestimatur? Respondetur, esse licitum; quia huiusmodi contractus est venditio frumenti, vel olei pretio præsen- te, & facta est gratia rustico; quia differtur pretij solutio in futurum tempus. Ita Siluester *in verbo Usura, 1. quest. 16.* Conradus, *quest. 38. concl. 4.* Nauar. *cap. 17. num. 225.* & Siluest. citat Archid. & Hugon. Sic etiam B. Anton. *2. par. tit. 1. cap. 7. §. 13.*

Septimo quaeritur, An quando timeo frumentum, vel oleum minus valiturum, possum licite mutare Caio, vt red- dat mihi iuxta pretium, quod nunc aestimatur? Respondeo: si re vera huiusmodi contractus sit mutuum, illicitum est pactum: at vero si sit contractus venditionis, tunc licitum est pactum, quia venditur frumentum, vel oleum pre- tio præsen- te, & currente, & differtur solutio pretij ad futu- rum tempus.

Octavo quaeritur, An sit usura mutare certam pecuniam summam, pro recipienda simili, tempore, quo plura aesti- mabitur illa pecunia? Hoc dubium diluimus in *Tract. de Contractibus, de Mutuo agentes, cap. 4. quest. 2.* vbi duas proposuimus sententias, & ostendimus vtrillarum esse veritatis propinquior, & colligitur ex ijs, quæ diximus in *hoc cap. quest. 5.*

Nono quaeritur, An Titius habens certam pecuniam, quam timeret in futurum minus valituram, eo quod proba- biliter, vel certo credat eius aestimationem minuendam fore lege Principis, vel statuto Communis, possit licite eam mutare Caio ex pacto, vt eam ipsi reddat Caius in eodem pretio, quo nunc aestimatur? Respondetur ex commu- ni sententia omnium, esse usuram; quia lucrum exigit à mutuatario; nisi quando eam pecuniam esset statim con- sumpturus. Titius, hoc est, nisi esset empturus ea pecunia, rem aliquam, quam posset vendere tantundem, post dimi- nutam pecuniam aestimationem, quanti nunc aestimatur pecunia, quam mutuat: tunc enim non erit usura; quia ratio- ne damni emergentis potest illud exigere. Sic Siluester *in*

verb. Usura, 1. quest. 15. Angelus, *eodem verbo, num. 76.* Tabien. *eodem verb. 1. quest. 9.* Gabriel, *in 4. dist. 15. quest. 11. art. 3. dub. 6.* Nam etiam mihi licitum v. g. mutare pecuniam; quam video apud me perituram: sic etiam licite vendendo rem, quam certo noui mihi succipiendam. Siluester, Tabiena, vbi supra.

Decimo quaeritur, An sit usura, si Titius mutuet fru- mentum, vel oleum vetus, vt reddatur sibi nouum? Respon- detur, ex communi sententia, si certo, & probabiliter nouit frumentum, vel oleum nouum melius, & maioris pretij fu- turum, tunc usura est, si libertatem solvendi quando libue- rit, adimat mutuator, & obligationem restituendi nouum imponat. Si tamen mutuet ideo, ne suum corrumpatur, & tanti, vel plus aestimatur vetus, quando mutuat, tunc non est usura. Siluester, *verb. Usura, 1. quest. 17.* Angelus, *eodem verb. 4. quest. 74.* Nauar. *cap. 17. num. 224.* Item, si Titius mutuet, cum tamen statim venditurus esset suum frumentum vetus, non est usura illud lucrum exigere, quod alioqui Titius percepisset, ex venditione sui frumenti, vel olei veteris: nam ratione damni emergentis, illud lucrum potest exigere. Nauar. *loco supra citato.*

Undecimo quaeritur, An sit usura, si Titius det Verbi gratia Caio decem mensuras panni, pro alijs totidem in futurum accipiendis? Respondetur, non esse usuram, dum- modo pannus recipiendus, non sit melior, siue maioris pretij. In hoc enim contractu non est mutuum, sed permutatio licita vnus rei cum alia. Nam licet mutuum consi- lliat in rebus, quæ mensurantur; mensura tamen est mo- dius tritici, vel sterius rei similibus aridæ; vel est etiam am- phora vini, & alia mensuræ similes liquorum. Ita Siluest. *verb. Usura, 1. quest. 13.* vbi etiam citat alios Auctores pro hac sententia.

Duodecimo quaeritur, An sit usura, si Titius mutuet decem in pecunia, & alia decem in rebus sibi debitis, du- bijs tamen, vel incertis, vel male recuperabilibus, vel in mercibus, male vendibilibus, cum tamen Caius mu- tuatarius petierit à Titio mutuo viginti? Respondetur, ex communi sententia esse usuram; quia Titius lucrum exi- git ex mutuo à Caio mutuatario, & ei onus imponit, ni- mirum, vt mutui partem accipiat in mercibus, vel rebus, quas non vellet. Siluest. *verb. Usura, 1. quest. 6.* Ang. *eod. verb. 1. num. 6.*

Decimo tertio quaeritur, An Titius possit mutare Caio pecuniam, animo & intentione, eius amicitiam & beneuo- lentiam conciliandi? Respondetur, nullatenus esse usuram, quia amicitia, & beneuolentia non est lucrum pecunia aesti- mabile. Sic Angelus, Siluester, Caietanus, Medina, Sorus, Nauar. *loco supra citato.* Sed difficultas, An possit Ti- tius mutuo Caio, deducere in pactura eius amicitiam, & beneuolentiam? Quidam aiunt, non posse; quia tunc ex obligatione iuris naturalis, fieret obligatio eius, quæ est lucrum pecunia aestimabile. At Sorus *lib. 6. de Iustitia, quest. 1. art. 2.* docet nullam esse hic usuram; quia ami- citia, beneuolentia, & gratitudo non sunt lucra pecunia aestimabilia: ergo non est usura, licet ego tibi mutua co pacto, vt sis mihi amicus, gratus, vel beneuolus immo etiam, vt ait Sorus, licet mutuem eo pacto, vt mihi exhibeas signa amoris, & beneuolentia inter amicos debita, & consueta.

Decimo quarto quaeritur, An citra usuram Titius mu- tuando Caio, possit ab eo petere remissionem iniuria, qua eum offendit? Difficultas consistit in duobus; quia duo possunt intelligi per remissionem iniuria; nimirum gra- tia, & beneuolentia reconciliatio, insuper remissio pe- nae debita pro iniuria. B. Antoninus, Sorus, Siluester, *verb. Usura, 2. quest. 11.* absolute respondent, posse Ti- tum exigere remissionem iniuria ex mutuo, quia reconci- liatio gratia non est lucrum pecunia aestimabile. Sed Nauar. *cap. 17. num. 238.* ait, cum distinctione, licite posse Titium exigere gratia, & beneuolentia reconciliatio nem, non ta- men remissionem pena pro iniuria debita; vt remissio- nem damni per iniuriam illati, nisi pena aut damnum tan-

cum debeat post sententiam iudicis; tunc enim tuta conscientia potest Titius exigere vitæ remissionem; quia non est debita in conscientia ante sententiam iudicis. Sed dicendum breuiter est. si damni restitutio reuera est debita ex iustitia, tunc nequit ex mutuo in pactum deduci remissio damni; quia alioqui exigeretur lucrum vi mutui. Quia verò poena non debetur nisi post sententiam iudicis, sicut licet Titius potest exigere reconciliationem gratiæ, sic etiam potest exigere remissionem poenæ, potius ex vi amicitiae, quam ex iustitia.

Decimoquinto quaeritur, An sit usura, si mutuator ex mutuo exigit vitæ sortem, vt sibi soluantur aliquid aliud, quod debet alioqui ipsi mutuatarius. Respondetur ex communi sententia, si mutuatarius debeat ex iustitia, tunc licet potest mutuator exigere; quia tunc non exigitur illud vi mutui, sed vi iustitiæ. Verbi gratia: si mutuum tibi decem, vt mihi soluas alia decem, quæ mihi ex iustitia debes, quia ea mihi antea surripueras, vel ea apud te ego deposueram. Medina de reb. per usur. acquisitis, quæ 7. Sorus lib. 1. de iust. quæ 1. art. 2. Si verò mutuatarius tantum debeat lege caritatis, non iustitiæ, tunc usura est mutuaræ ex pacto, vt mutuatarius illud debitum soluat; quia vi mutui imponitur mutuatario præter sortem, cuius alia obligatio soluendi debetur, ad quod lege tantum caritatis tenebatur. V. g. usura esset, si ego morbo laborans mutuarum Titio medico, vt mihi mederetur ex pacto, cum non sit alius, qui velit, aut possit id præstare. Item si mutuum tibi ex pacto, vt me ab iniuria mihi parata defendas, cum non sit alius, qui velit, aut possit me tueri. Medina de reb. per usur. acquisitis, quæ 1. Intelliguntur ista duo, que prouit Medina, quando medicus non tenetur me curare ex officio, vel iustitia, & quando alius non tenetur me defendere ex officio, vel iustitia. Sequitur ex dictis, posse me licet, si tibi mutuum, deducere in pactum, vt desistas à vexatione, qua me vexas contra iustitiam; quia nihil aliud est, quam redimere iniquam meam vexationem; si tamen ius habes me vexandi, tunc non possum licet in pactum deducere ex mutuo, vt ab ea desistas vexatione.

An Montes, qui communiter in Italia dicuntur Pietatis, sint liberi, & immunes ab omni labe usuræ.

CAPVT VIII

DE hac re agunt Auctores, qui sequuntur: Thomas Boninignus, Iacobus Naclantus, Sor. lib. 6. de iust. quæ 1. art. 6. Nauar. c. 17. nu. 217. Medina. tract. de reb. per usur. acquis. quæ 10. Siluest. verb. usura, s. q. 4. Laurent. de Rodulphis tract. de usuris, p. 3. nu. 12. Item de eadem re alium scripsit Caietanus, qui existat inter eius opuscula tom. 2. tract. 6.

Primo notandum, praxim huiusmodi Montium esse frequentem. Titius v. g. princeps, vel loci dominus, vel potens opibus, vel aliqua Communitas ex arario publico, vel elemosynis, & largitionibus priuatorum ciuium, donat, aut relinquit ex testamento certam pecuniæ summam certo euidam loco, vel alteri communitati, eâ lege, vt ex illa pecuniarum summa, mutuum detur pauperibus, & quibuscumque indigentibus, sufficienti, & certo aliquo pignore accepto à singulis mutuatariis: & eâ etiam lege, vt ipsi mutuatarij exiguum aliquod lucrum soluant singulis mensibus pro ratione quantitatis mutui; quod lucrum accipitur pro stipendio ministrorum Montis, qui habent curam custodiendi Montem, & accipiendi pignora, conseruandi, & restituendi pignora, tempore opportuno.

Secundo notandum, in praxi, huiusmodi Montium pietatis esse leges sequentes: Prima est, vt ex pecunia Montis, qui est semper certus quidam pecuniarum cumulus, detur mutuo singulis indigentibus vique ad decem auteos ad an-

num soluendos, vel ad summum intra duos annos.

Secunda lex est, vt mutuatarius der Monti idonea pignora, quæ tranfacto tempore statuto; ad solutionem mutui statim vendantur, si mutuatarius non soluat: vt ex pretio pignoris, soluantur Monti pecunia debita, & reliquum domino pignoris restitatur.

Tertia lex est, vt mutuatarij singuli soluant vitæ sortem certum lucrum singulis mensibus pro ratione pecuniæ mutuatæ; vt ex hoc lucro soluantur stipendium ministris Montis, qui curam habeat scribendi quid cuique mutuo detur, & accipiendi à mutuatariis pignora, conseruandi, restituendi, & vendendi. Item, vt ex eo lucro soluendo, soluantur ceteræ expensæ necessariæ pro custodia, & conseruatione Montis. Nam domus conducitur ad pecunias Montis, & pignora mutuatariorum retinenda. Itē emitur arca, qua pecuniæ asseruantur. Item conficiuntur libri, in quibus omnia scribuntur.

Tertio, huiusmodi Montes pietatis aliquando constituuntur ex bonis donatis, siue relictis ab aliquo Principe, vel Domino, vel homine diuite; aliquando ab aliqua communitate: & hoc vel ex elemosynis, & contributione ciuium, vel ex bonis, siue arario publico ipsius Communitatis.

His prænotatis, quaeritur inter Auctores, An huiusmodi Montes, cum tribus suprapositis legibus sint liberi ab omni usura? In hac re Siluest. ait rem esse dubiam. Caietanus loc. cit. asserit non esse liberos, quia tertia supraposita lex est usuraria: eandem sententiam securus est postea Sorus loco citato. Vnde ambo contendunt, Montes Pietatis, vt licet sint, debere constitui absque vilo onere imposito mutuatariis, vt soluant vitæ sortem aliquid pro stipendio ministrorum Montis. Aiuunt enim hoc onus pertinere ad ipsum Montem Pietatis. Quod si illis obijciat, ex hoc onere necessario sequi, vt Mons ipse aliquando minuat, immo aliquando in totum absumatur: quod cedit in damnum pauperum, & aliorum mutuo indigentium. Respondent, eum, qui Montem constituit, si velit, vt Mons ipse in perpetuum duret, relinquere debere aliquid vitæ Montem pro expensis, & custodia ipsius Montis.

Probant autem esse usurarium, si mutuatarij aliquid vitæ sortem soluere conentur. Primo, quia usura est, si mutuator aliquid lucrum vitæ sortem exigit. Secundo, quia alioqui cuiuscumque priuato liceret certam pecuniam deputare ad mutuantum pauperibus, cum pacto, & onere, vt ipsi pauperes aliquid soluant pro conseruatione illius pecuniæ. Tertio, quia mutuator eo ipso, quod mutuat, tenetur gratis illud ipsum officium præstare: ergo si Montem constituit ad mutuantum pauperibus, tenetur eum gratis constituere.

Secunda opinio asserit, Montes cum suprapositis legibus, & conditionibus esse liberos ab omni labe usuræ: quæ opinio est communis, & vera. Eam defendunt Nauar. Antonin. Medina. & ceteri superius nominati Auctores. Et ratio huic fauet manifesta: quia licet, quod mutuatarij soluunt, ex vi mutui non soluitur, sed propter expensas ipsius Montis, & consequenter soluitur ratione damni emergentis: alioqui enim Mons ipse, vel ex parte, vel in totum periret. Cum verò obijciat: is, qui Montem constituit, tenetur aliquid relinquere pro istis expensis. Contra hoc est argumentum; quoniam fundator Montis simpliciter donatione fecit totius pecuniæ, quam in Monte reliquit; nec amplius, semel donatione factâ, dominium, vel ius aliquod habet pecuniæ donatæ: ergo ad illum non pertinet Montem conseruare: Quare necesse est, vt hoc onus pertineat ad ipsos mutuatarios, in quorum bonum Mons est pietatis constitutus, & pro quibus est Mons obligatus; ita vt ius habeant petendi mutuum à Monte. Præterea Montes isti sunt approbati Romanorum Pontificum Bullis; vt à Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. vt ait Nauar. & denique in Concil. Lateranen. sub Leone X. Sess. 10. existat Bulla, vbi approbatur. Dices cum Caiet. & Soto, in istis locis, solum approbati Montes pietatis in generali,

non in speciali; hoc est, approbati factos conditionibus, & pactis debitis, & licitis. Respondetur, in Concilio Later. predicto approbati Montes pietatis erectos cum tertia si praeposita lege, & conditione, ut ibi habetur expresse ea conditio. Item ibi approbantur hi Montes ad tollenda dubia, quae erant inter Doctores, circa horum Montium iustitiam; & dubium totum erat de tertia supradicta conditione: ergo illi approbatur ea conditio. Non bene igitur Caietan. & Sotus affirmant illam conditionem esse usurariam.

Deinde dices cum Soto, solum approbati onus, & patum. duo mutuatarij solvunt aliquid ultra sortem pro ministris Montis; id est, ut interpretatur Sotus, pro obligatione, qua ministri Montis mutuae tenentur indigentibus. Respondetur, falsam esse huiusmodi glossam; quia in Bulli Pontificis, & Concilio dicitur, ut mutuatarij solvant aliquid pro ministris, & expensis ipsius Montis; & pro ipsius Montis indemnitate. Si infles cum Soto, & Caietano, non omnia illius Concilij decreta esse vfu recepta. Respondetur, hoc posse locum habere in penis, censuris, & aliis decretis iuris tantum humani ibi editis. At verò quaestio, utrum Montes isti sint liciti, an non, est quaestio fidei, & morum: ergo si Concilium definit esse licitos, nemo potest oppositum docere. Immo ibi ex communicationis latae sententiae poena imponitur contra eos, qui oppositum praedicare, siue disputare, verbo, vel facto ausi fuerint.

Quarto obicies cum Soto, huiusmodi quaestionem non pertinere ad fidem; quia Concilia, & Pontifices non possunt aliquid statueri tamquam dogma Fidei, nisi ex sacris Litteris colligendo. Respondetur, Sotum in hoc esse caute legendum: ait enim, ad fidem pertinere, utrum usura sit licita, an non; quia ex sacris Litteris colligitur esse prohibita: sed non esse quaestionem fidei; nec posse Romanos Pontifices, aut Concilia definire in speciali, utrum hic contractus, vel ille sit usurarius; quia haec, inquit, quaestio solum est Philosophiae moralis. Sed certe in hoc falsus est Sotus: nam alioqui ad Ecclesiam non pertineret statuere utrum hoc, vel illud factum sit peccatum, nec ne. Item in multis materijs, Pontifices, & Concilia statuerunt hoc, vel illud esse illicitum. Item suppositis his, quae sacrae Litterae tradiderunt de usura, per necessarium, & evidentem consequentiam potest colligi, hunc, vel illum contractum esse usurarium, & consequenter potest Ecclesia statuere esse, vel non esse usurarium contractum.

Ad argumenta ergo Caietani, & Soti, respondetur: ad primum, quod mutuatarij solvant Monti pietatis ultra sortem, non solvunt vi mutui, sed ratione damni emergentis: nimirum pro expensis, & stipendiis ministrorum Montis. Ad secundum; si mutuator pecuniam destinet ad mutuum indigentibus, retinendo apud se dominium illius, interim dum parata est ad mutuandum, nequit aliquid exigere à mutuatariis pro conseruatione illius pecuniae; quia est pecunia ipsius mutuatoris; & ipse tamquam dominus, suis expensis debet illam conseruare: nam sicut illam liberè destinavit ad mutuandum; ita etiam pro libito potest illam destinare ad alios vsus, & eam repetere quando voluerit, tamquam pecuniam suam: in hoc enim iniuriam non facit pauperibus, vel alijs indigentibus mutuo, qui nullum adhuc ius acquisierunt ad illam pecuniam.

Secus verò est de fundatore Montis pietatis: nam hic absolute donauit bona, quae in monte constituit: nec potest ea inde detrudere, aut repetere, & mutuatarij ius acquisierunt ad bona montis: & ideo ipsi tamquam ius habentes ad montem, debent montem conseruare. Ex dictis patet tertij argumenti solutio. Nam fundator Montis postquam Montem crexit, non est mutuator, nec est amplius dominus Montis: vade non tenetur eum conseruare suis expensis.

* *

Alia quaedam quaestiones de Monte Pietatis diluuntur.

CAPVT IX.

PRIMO quaeritur, An si quid quoto quoque anno superfluit ex lucris, quae ultra sortem mutuatarij solvunt, possit accrescere in bonum ipsius Montis? v. g. singulis singulos mutuatarios ultra sortem, soluere ad rationem trii pro centum; & quia in expensis, & stipendijs ministrorum Montis, solum sufficiunt duo; factum est, ut in fine anni ex tribus, quae solvunt mutuatarij singulis, superfluit vnum. Quaeritur modò, an illud vnum accrescat Monti? Ratio dubitandi est, quia si accrescat Monti, cedit totum hoc in bonum ipsorum pauperum. Respondetur, non posse accrescere Monti: tunc enim potest Mons locupletari, vel maior fieri ex lucris, quae exigit ultra sortem à mutuatariis: nam, ut capite praeced. diximus, huiusmodi lucrum solum solui debet pro expensis, & stipendijs necessarijs ipsius Montis. Vnde Mons ex huiusmodi lucris potest se indemnem conseruare: non tam se locupletare, siue augere.

Si roges, cui igitur restituendum est illud vnum, quod superfluit? Respondetur, singulis mutuatariis, à quibus est acceptum, quia soluerunt ultra id, quod tenebantur soluere. Obstat: certo sciri non potest quinam sint mutuatarij, quoniam sunt multi, & aliqui mortui, alij verò adentes, alij ignoti. Respondetur, tunc restitutionem esse faciendam iuxta regulas communes. Nam quando creditor est ignotus, vel incertus, restituo fieri debet pauperibus, siue in pios vsus: & ita si mutuatarij sint ignoti, vel incerti, tunc illud, quod superfluit in monte, cui restitui deberet pauperibus, vel in pios vsus conferri: consequenter potest applicari eidem Monti, quia ipse Mons est Mons Pietatis, vnde pauperes, & regentes adiuvantur.

Notandum est, quandocumque experientia notum fuerit, ex tribus, quae mutuatarij soluere coguntur, vnum superfluit: quia duo tantum sufficiunt pro expensis, & stipendijs Montis, tunc in posterum nequeunt exigi à mutuatariis tria ultra sortem; quia pro expensis non sunt necessaria tria, sed duo tantum: & rursus, quando notum fuerit, non sufficere duo: tunc possunt exigi tria; & denique tot, quot fuerint necessaria pro expensis ministrorum Monti necessariis.

Secundo quaeritur, An possit ciuitas compellere ciues, ut contribuant ad montem, & deinde fieri, ut mutuatarij solvant lucrum ciuibus contribuentibus ad rationem quinque pro centum, ita ut mutuatarij soluere cogantur septem pro centum; nimirum quinque ciuibus contribuentibus, & duo ministris Montis pro stipendio ipsorum? Lupus Gemianus tract. de vsur. commen. 3. §. 3. num. 84. respondet esse hoc licitum, & citat pro hac sententia Laurentium de Rodulphis in c. Consultus de vsuris, n. 4. & Lap. alleg. 137. num. 1. Alex. in litem, quin. §. i. m. 2. ff. de Pactis. Abb. in c. In ciuitate, de vsur. in fine.

Sed notandum est, in huiusmodi dubio multa contineri, de quibus est sigillatim dicendum. Primum quaeri potest, An ciuitas, in bonum indigentium mutuo, possit Montem erigere, ita ut faciat ciues contribuere mutuando? Item, An possit montem erigere, ita ut faciat ciues Monti ipsi contribuere, emendo censum super ipsius ciuitatis, & montis bonis? Circa primum horum modum, in mutuando, praxis est ista, ut ciues contribuendo mutuent, ita ut ex contributione fiat magnus quidam numerus pecuniarum, ex quo singulis indigentibus detur mutuo certa summa pecuniae: & mutuatarij teneantur ultra sortem, non solum soluere duo, vel tria pro expensis ministrorum Montis; sed etiam ad rationem quinque pro centum; solvant ipsi, qui contribuerunt mutuando ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. & hic modus non videtur esse licitus; quia non in omnibus ciuibus, qui contribuant, est lucrum ces-

sans,

fans, vel damnum emergens, cum non omnes habuerint pecunias, quas monti mutuarunt negotiationi destinatas, licet ex parte eorum, in quibus reuera tantum lucri, vel damni, plus minusve cessauerit, vel emergerit, iste modus sit licitus; quia quinque quæ soluantur pro centum, non soluantur vi mutui, sed ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; generaliter tamen iste modus non est licitus. Item secundum quoniam, vt *cap. precedenti* dixi, quando cumque aliquis montem erigit mutuo, & non donando, siue transferendo dominium eorum, ex quibus montem constituit, in ipsam montem; tunc suis impensis, & sumptibus tenetur montem conseruare indemnem; ita vt non possit obligare eos, quibus ex monte mutuum datur, ad certum aliquid soluendum vltra sortem, pro expensis ministrorum montis, & pro indemnitate montis; nam vsura est si mutus alteri, eo pacto, vt ipse aliquid soluat pro indemnitate pecunie mutuate. Item vsura est, si pecunias tuas ciuitati mutues, vt ciuitas ex eis mutuo det indigentibus; eo tamen pacto, vt ipsi mutuatarij aliquid soluant vltra sortem pro conseruatione illarum pecuniarum, quas mutuas ciuitati, vt ipsa deinde ex eis mutuet indigentibus; quoniam tuis impensis debes eas conseruare.

Circa secundum modum praxis est ista: Ciuitas vendit censum, quem constituit super se, & bonis suis, & propter bonum pauperum cogit ciues, vt emant singuli certas portiones census, vt ex eorum pecuniis fiat cumulus montis: & deinde mutuatarij vltra id, quod soluant pro stipendiis ministrorum, soluant quoque quinque pro centum; quia hæc est portio census, quem ciues emunt: & hic modus videtur esse licitus: nam ex parte ciuium contribuentium non est mutuum; quia nequeunt repetere suas pecunias à ciuitate vel monte; quia vere eas dederunt ciuitati, vel monti pro pretio, quo emerunt à ciuitate, vel monte censum ad rationem quinque pro centum. Ex parte vero eorum, qui mutuum petunt à monte, non est aliquod onus iniustum: nam licet soluant quinque pro centum, totum hoc est in bonum ipsorum, & ipsi tenentur vltra sortem totum id dare, quod est opus ad expensas montis necessarias: inter expensas autem est, vt soluantur censuales pensio.

Item censuales huiusmodi pensio debet solui ab iis, in quorum commodum est mons constitutus: & mons iste non est constitutus in bonum ciuitatis, sed in bonum pauperum, & aliorum indigentium: & quando cumque voluerint ministri, & gubernatores montis, possunt redimere censualem pensionem, reddendo singulis ciuibus capitale, quod contulerunt.

Notandum tamen est, requiri tunc, Primo, vt ciuitas constituat bona aliqua sua; nimirum bona immobilia, siue iura, siue vectigalia, siue gabellas antiquas, vel de nouo ad hoc institutas, super quibus censum imponat. Secundo, vt ciuitas in montem ipsum transferat pecunias, ex quibus mons erigitur, ita vt non retineat apud se ius repetendi eas, quando voluerit à monte: tunc enim esset mutuum, & consequenter licet ciuitas tunc possit exigere à monte quinque pro centenario quolibet, ratione damni emergentis, v.g. ad soluendam censualem pensionem, quam ciuitas tenetur soluere ciuibus, qui contulerunt non potest tamen exigere à monte alia duo, vel tria, pro impensis ministrorum montis: quia, vt dixi *suprà*, qui ex pecuniis mutuatatis montem erigit, suis sumptibus, & impensis debet montem conseruare.

Secundo queritur, An ciuitas volens redimere censum aliquem super bonis suis constitutum, possit ex summa pecunie, qua alioqui esset census redimendus, montem erigere propter bonum pauperum, eo pacto, vt mutuatarij soluant censum ad rationem quinque pro centum, quem censum ciuitas alioqui soluebat: Respondetur, etiam hunc modum esse licitum: nam ego tibi possum mutuarè certum, que parata, & destinata habebam ad redimendum censualem pensionem, quam quotannis soluebam, ea lege, vt tu soluas illam censualem pensionem; interim dum non mihi reddis capitale, nimirum centum; quia hoc opus non tibi impono vi mutui, sed ratione damni emergentis: sic etiam ciuitas,

quia destinata pecuniam habeat ad redimendum censum, & mutuat eam monti pietatis, licet potest ea lege mutuarè, vt mons, siue mutuatarij interim dum non reddunt capitale, teneantur ad solutionem census.

Tercio queritur, An constituto semel monte pietatis, possit cumulus augeri ex bonis priuatorum hominum mutuantium ipsi monti? Respondeo, posse augeri, dummodo mutuatatores nullum suum percipiant ex vi mutui, nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & ita mutuatarij, quibus aliquid ex monte mutuat, non tenentur aliquid soluere his, qui mutuant monti; quia solum tenentur, vt sæpe diximus, ad expensas necessarias montis.

Quarto queritur, An Princeps, vel ciuitas deposita pecuniaria iudicialia, possit monti pietatis applicare, vt in ipso sit maior cumulus pecunie ad mutuum indigentibus? Respondetur, posse, dummodo tamen, vt interim dum deposita iudicialia monti applicentur, per rationem mutui, nihil à monte, vel mutuatatis exigatur ad conseruationem pignorum, vel depositorum iudicialium: quia, vt diximus, quoties aliquis mutuo montem iuuat, constituit, vel erigit, nequit aliquid exigere pro conseruatione sui mutui; quia non transfert dominium illius in ipsam montem. Si tamen ipsa deposita iudicialia per donationem monti applicentur, tunc mons, & mutuatarij tenentur ad expensas pro conseruatione illorum.

Quinto queritur, An sit licitum, vt montis pietatis det quattuor pro centenario deponentibus pecuniam apud ipsum? De hac questione lege Nauarr. in *conf. 17. libr. 5. de vsur.* Dicendum est, non esse licitum siue ratione depositi, siue mutui, nisi deponentes recipiant ea quattuor ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; & tunc in hoc casu non potest mons obligare eos, quibus ipse mutuat, vt soluant sex pro centenario; v.g. quattuor pro deponentibus, & duo pro expensis ministrorum: sic Nauarr. *loc. cit.* Possunt tamen vt *ibi* Nauarr. ait, huiusmodi montes excusari, si quattuor dentur deponentibus ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & duo ipsis ministris montis, pro officio, quod eos facere cogit Respub. Nam, vt *suprà* diximus, potest Respublica instituere officium ad mutuum cum stipendio ministris dato à mutuatariis pauperibus soluendo: nam tunc sex illa soluantur ratione damni, siue in deponentibus, siue in ministris montis.

De secundo genere Montium, qui vulgo, & communiter in Italia dicuntur vacabiles, vel non vacabiles.

CAPIT. X.

Est secundum genus montium, qui vacabiles aliquando, aliquando non vacabiles vulgo nominantur; quorum praxis est hæc: Solent Principes, vel ciuitates certos redditus annuos habere ex vectigalibus, & gabellis, vel alijs impositionibus antiquis, vel nouis, siue fructibus, aut iuribus; & quia huiusmodi redditus minutatim per partes soluantur Principi, vel ciuitati, solent ipsi Principes certam aliquam summam, & pensionem tanquam vetos illorum reddituum fructus singulis annis percipiendam constituere, vt illam vendant: quæ summa, quia est magna, & vnus non possit integram emere; ob id habita proportione illius magnæ pensionis ad omnes redditus, illas diuidunt in multas æquales partes, & pensiones, vt in octo, vel decem, vel viginti, vel quinquaginta, quæ singulæ sunt fructus, siue partes illorum reddituum; & deinde aliquando pensiones iste emuntur à multis: quorum quisque contribuit suam partem: & ita pro quantitate pecunie, quam dat, emit partem illorum reddituum; aliquando vero tota summa, qua æstimantur annui redditus, emitur ab aliquo homine opulento, qui emit omnes illos redditus, quos ipse postea vendit diuisim multis.

Ista igitur summa reddituum annuorum, dicitur mons: &

ipsi reditus annui dicuntur Montes, qui aliquando ex nomine rerum, ex quibus percipiuntur nominari solent, vt Mons farinae, Mons carniū, Mons vini. Aliquando denominantur à causa, ob quam sunt: vt Mōs redemptionis Captiuorum, Mons fœderis, Mons pacis, Mons fidei. Aliquando ab Auctore, qui instituit, sic dicitur Mons Pius, Mons Sixtus, Mons Iulius. Singulæ verò portiones, siue pensiones ipsorum reddituum dicuntur loca Montis, & qui emunt huiusmodi portiones, siue loca, dicuntur emptores locorum Montis: habent enim ius exigendi portiones, quas suis pecuniis emerunt.

Secundò notandum, huiusmodi Montes aliquando esse perpetuos, aliquando temporales; aliquando vacabiles, aliquando non vacabiles dicuntur; quoniam obitu emptoris vacant; & redeunt ad Principem, qui iterum vendit eos: non vacabiles verò dicuntur, qui non vacant obitu emptoris, sed transeunt ad hæredes ipsius. Item aliquando esse redimibiles: id est, Princeps, qui Montem constituit, potest reddere pecuniam capitalem his, qui dederunt, vt emerent loca, siue portiones Montis, consequenter liberare se ab onere soluendi; aliquando verò esse irredimibiles, ita vt à Principe redimi non possint, sed sunt, & eriguntur cum pacto, vt Princeps non possit eos redimere.

Tertiò notandum est: Qui suis pecuniis emunt portiones, siue loca huiusmodi Montium, auctoritate Principis habent ius transferendi portiones, siue loca, quæ habent, in suos hæredes, item resignandi, siue renuntiandi aliis. siue vendendi, & vendere solent aliquando pijs, aliquando minoribus, quam ipsi emerunt: & singula ista abque vñra sunt, vt statim infra dicam.

Postremò notandum est, Aliquas esse conditiones ad huiusmodi Montium iustitiam necessarias. Prima est, vt reditus, super quos fundantur pensiones, siue portiones, siue loca, vere existant, alioqui esse vsuram. Secunda, Ne plura loca, siue pensiones vendantur, quam contineat ipse Mons: alioqui enim eorum omnium locorum, siue portionum, quæ non fundantur in Monte, esset ficta emptio, & vsuraria. Tertia: vt si Mons in totum, vel ex parte pereat, pereat etiam pro rata, loca, siue portiones: nam perente fundamento, perit consequenter res fundata: & perente re, perit quoque ius constitutum in ea. Hoc tamen intelligitur, dummodo Mons non pereat ex domini culpa, & dum non se dominus Montis obligauerit pro capitali, & pro reditu locorum, siue portionum in casu quo Mons perierit, vel decreuerit. Quarta: vt maiores, siue pensiones, siue loca dentur, quando Montes sunt vacabiles, quam cum sunt perpetui: quia quando Montes sunt vacabiles, siue temporales, habent multa, & magna incommoda ex parte illorum, qui loca, siue portiones habent in Montibus: & hinc fit, vt Montes isti vacabiles non constituantur, sine graui, & vigente causa propter incommoda, quæ inde sequuntur. Fit etiam, vt quando Montes sunt vacabiles, loca, siue portiones emi soleant ad rationem duodecim, vel decem, vel octo pro quolibet centenariò: quando verò sunt perpetui, solent emi ad rationem quinque, vel quinque cum dimidio.

Quantum ad iustitiam huiusmodi Montium, constat eos esse licitos; quia sunt census quidam. Sicut enim in censu emitur ius percipiendi annuam pensionem ex re alterius: Sic etiam qui loca emunt in huiusmodi Montibus, emunt ius percipiendi fructus, siue reditus annuos ex bonis eius, qui est dominus Montis.

De tertio alio genere Montium.

CAPVT X.

EST aliud genus Montium: nam Princeps, vel ciuitas pecuniis indigens, solet aliquando cogere ciues mercatores ad sibi mutuandum eâ lege, vt donec acceptam pecuniam restituat, soluat eis quotannis aliquam pecuniam summam, nimirum quinque, vel sex pro quolibet centenariò: & ista pecuniarum centenaria alibi dicuntur Montes, alibi loca, alibi mutua, & qui pecunias dederunt, dici solent creditores Montis, quibus conceditur facultas, vt reditus, siue fructus, quos suis datis pecuniis accipiunt, vendere, & alienare possint, eadem conditione, qua ipsi habent, nimirum, vt ipsi non possint suas pecunias repetere; Princeps tamen, vel Respublica, vel Ciuitas possint, quandoqueque voluerint illas restituendo, se ab hoc onere redimere.

De his Montibus solet esse dubitatio, an sint liciti, nec ne? Et dicendum est, ad hoc, vt sint liciti, nonnulla requiri. Primò, vt fundentur in veris Principis, vel Respublicæ, vel Ciuitatis fructibus, iniubus, vel reditibus antiquis, vel per nouam aliquam impositionem institutis: alioqui enim esset vsura, cum nihil sit, quod ematur. Secundò, cum quinque, vel sex pro quolibet centenariò Princeps, vel Ciuitas quotannis soluat: necesse est, vt ciues pecunias quas dederunt, non mutatas dederint: sed tamquam pretium quo emerant ius percipiendi quinque, vel sex pro quolibet centenariò. Et tunc huiusmodi Montes parum differunt à Montibus secundi generis; vtrique enim sunt similes censibus, quibus emitur ius percipiendi annuam pensionem, ex re alterius.

Differunt tamen isti Montes à Montibus secundi generis, quod ciues, & mercatores coguntur auctoritate Principis, Respublicæ, vel Ciuitatis emere istos Montes tertij generis; & ideo tertio requiritur in eis, vt non sint sine graui, & vigente necessitate: sine hac enim nemo potest cogi ad emendum aliquid: hæc verò ratione existente possunt cogi ciues ad emendum, sicut etiam solent Principes, vel Ciuitates in casu necessitatis aliquando cogere subditos, vel ciues, ad emendum triticum, quod pro eorum vtilitate ad caritatem, quæ certò, aut probabiliter timebatur, euitandam emerant, siue parauerant alioquin si cogerentur emere, triticum putri fieret. Quarto, si reuera ciues, & mercatores pecunias non dant tamquam pretium portionum, siue locorum, quæ emunt, sed tamquam mutuum, tunc vsura esset; quia Princeps, vel Ciuitas, quæ mutuo accipit vsura sortem, soluit lucrum ex mutuo: vnde, vt ab vsura, & iniustitia excusentur, necesse est, vt quinque, vel sex, quæ pro quolibet centenariò Princeps, vel Ciuitas soluat, ea reddat ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. Et cum hoc generaliter esse non possit in omnibus ciuibus, vel mercatoribus, qui promiscuè pecunias dederunt: ideo isti Montes sic per mutuum constituti, ordinariè, siue regulariter, ab vsura liberi esse non possunt.

An Vsurarius acquirat dominium rei per vsuram acceptæ.

CAPVT XI.

IN hac re sunt duæ opiniones principales: Prima assentit per vsuram transferri dominium in vsurarium, siue res sit fructifera, quæ in vsura consumi non solet, siue non sit, quæ dicitur vsu consumptibilis, vt sunt in mensura, vel in pondere consistentes. Sic Glossa 14. questione quarta, in cap. Si quis vsuram, & in cap. Si Episcopum, 16. quest. 6.

Cap.

Et c. Transmissa. de Decimis. c. Debitores, de Iuramentis.
 Sic Adrian. in 4. de Restitutione. quest. qua incipit: Ex his
 alia oritur questio. sic Innocent. in c. Michael de vsur. So-
 tus in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. Alexan. p. 4. q. 33. mem. 2. art. 2.
 Henricus Quodlib. 4. q. 27. Palud. in 4. dist. 15. q. 2. art. 3.
 Rosella verb. vsura. 4. nu. 10. Baldus in l. n. 3. C. de pigno-
 rat. alt. Nauar. c. 17. n. 265. & probant, quia quisque vo-
 luntate sua potest transferre dominium bonorum suorum
 in alium: sed mutuatarius ex conventionione, & pacto, sol-
 uit vsuram, ergo transfert dominium eius in vsurarium
 Quod si dicas: Non soluit vsuram mutuatarius simpliciter
 voluntarie, quia necessitate coactus soluit eam, quia mu-
 tuator non vult mutuari nisi ad vsuram. Contra hoc est
 argumentum, quia hoc non tollit, quin voluntarie soluat:
 nam etiam, quod metu facimus, Verbi gratia, quippiam
 metu, vel minis nos damus alteri, verè transferimus domi-
 nium in eum. Item ex iure Ciuili, & Canonico, dominium
 transfertur per traditionem rei: sed mutuatarius tradit vsu-
 rario lucrum, quod soluit ex mutuo, ergo transfert domi-
 nium illius. Obijcies: Non sufficit sola, & simplex traditio
 rei: sed requiritur, vt fiat cum iusto titulo. Contra hoc
 est argumentum, quia hic adest titulus præter traditionem,
 nimirum conuentio, & pactum, quo mutuatarius promisit
 se soluturum vsuram: neque requiritur, vt titulus sit ius-
 tus, id est per legem licitus: satis enim est, vt lex non pro-
 hibuerit translationem dominij, licet prohibeat factum:
 nam etiam leges prohibent meretricium actum, nec tamen
 reuocant translationem dominij eius, quod datur meretri-
 ci. Si secundò obijcias, non sufficere solum rei traditionem,
 quia vsurarius lege naturali, & diuina, & canonicè obligatur
 ad restituendum lucrum per vsuram acceptum. Con-
 tra hoc est argumentum, & quia qui vendit merces pluris
 quam valeant, aut emit minoris quam æstimentur, obliga-
 tur in conscientia ad restitutionem, & tamen habet domi-
 nium pretij accepti, vel retenti. Item mutuatarius post mo-
 ram soluendi mutuum, tenetur in conscientia ad solutio-
 nem lucri cessantis, vel damni emergentis, si de eo soluendo
 conuenit; & tamen dominium habet eius, quod restituere
 tenetur.

Secunda opinio est asserentium in vsurarium non trans-
 ferri dominium lucri per vsuram accepti. Est S. Thomæ 2.
 2. q. 78. art. 3. ad finem. Caietanus in Opus. tom. 2. tract. 8. q.
 1. Altiusodor. lib. 3. tract. 21. cap. 1. qu. 1. principali. Ricardus
 in 4. dist. 15. qu. 5. art. 8. Sotus lib. 6. de iust. q. 1. art. 4. Medina
 qu. 4. de vsura ad tertium principale. Couarru. lib. 3. variat.
 resolut. cap. 3. nu. 7. Gabr. in 4. dist. 15. q. 1. art. 1. notab. 3. Ma-
 ior in 4. dist. 15. q. 38. Almayn. ead. dist. q. 2. Angel. verb. vsu-
 ra. 2. nu. 18. Silu. eod. verb. 6. q. 1. Lupi Gemin. tract. de vsur.
 comment. 4. §. 3. §. 37. Ioan. Andr. Lapi, Gemin. Francisc. in c.
 Quamquam de vsur. in 6. Probat hęc opinio, Primò, quia
 vsurarius tenetur restituere omnes fructus rei per vsuram
 acceptæ, si fructifera est: quod si dominium haberet, fructus
 faceret suos. Secundò, quia vsurarius nullo iusto titulo,
 aut causâ dominium habet, quia contra iustitiam lucrum v-
 surarium accipit. Tertio, quia ex contractu, qui per legem
 diuinam, & canonicam, & ciuilem est irritus, non transierit
 dominium; sed contractus vsurarius per omnem legem
 diuinam, & humanam est irritus: ergo ex eo nõ transfertur
 dominium.

In hac re dicendum est, aliqua esse certa, aliqua esse du-
 bia. Primò, certum est apud Auctores, si res per vsuram ac-
 cepta consistat in pondere, mensura, vel numero, vt est pe-
 cunia, frumentum, vel oleum: tunc eius dominium trans-
 fertur in vsurarium, quando cumque eam permisuerit
 cum re sua eiusdem generis; ita vt amplius separari, vel dis-
 cerni non possit; vel quando cumque eam postea admif-
 cuerit cum re sua eiusdem generis. Sic Angelus, & Silue-
 ster. & ratione patet; quia, vt diximus in tract. de Restitu-
 tione in communi. Et in tract. de dominio rerum acquirere.
 vnus modus acquirendi dominium, est per admixtionem
 rei cum alia eiusdem generis, siue materia; vt si fur vinum,
 vel oleum furtiuum, vel nummos argenteos, misceat cum

vinum, vel oleo suo, vel cum suis nummis argenteis. Secundo,
 certum est, si res vsuraria exstet eadem in specie, tenetur v-
 surarius eam restituere mutuatario. Tertio, si res vsuraria
 est fructifera, tenetur vsurarius restituere mutuatario, et-
 iam omnes fructus ex ea re perceptos. Quarto, tenetur v-
 surarius restituere omnes lucrum cessans, & damnum emer-
 gens mutuatario.

Tota igitur difficultas est inter Auctores, an his quat-
 tuor positis, possit simul, tamquam verum, dici dominium
 rei vsurariæ transferri in vsurarium. Nam prima opinio si-
 mul cum illis quattuor dicit coherere hoc, quod est, vsura-
 rium, dominium acquirere rei vsurariæ. & reuera est proba-
 bilis opinio, vt eam posita argumenta confirmant. Secun-
 da verò opinio ait, cum illis quattuor positis non posse si-
 mul coherere, quod vsurarius dominium acquirat rei vsu-
 rariæ. Sed quia parum refert, aut cum prima opinione, aut
 cum secunda loqui; dummodo quattuor illa prædicta reti-
 neamus; satis est secundam opinionem amplecti, tum quia
 communior est, tum etiam, quia secundam opinionem opinio-
 nem, facilius, & melius retinemus illa quattuor, in quibus
 omnes conueniunt.

*An vsurarius habeat dominium eorum,
 quæ ex pecunia vsuraria
 accipit.*

CAPVT XII.

RE s per vsuram accepta potest esse pecunia, & potest esse
 res fructifera. v. g. ager, domus, equus, ancilla, seruus;
 fingamus vsurarium pecunia vsuraria negotiationi ex-
 posita, aliquid lucrificasse, vel emisse, vel ludendo compa-
 rasse. Ideo est dubium, an vsurarius habeat dominium eorum,
 quæ acquiruntur ex pecunia vsuraria. Item fingamus, rem
 vsurariam esse agrum reddentem fructus; dubitatur an v-
 surarius habeat dominium fructuum perceptorum ex agro.
 Item fingamus vsurarium vendidisse agrum, quem per v-
 suram accepit; dubitatur an acquirat dominium pretij, quo
 vendidit agrum.

In hac re, vt notat Archidiaconus 1. 4. q. 4. cap. Si quis vsuram
 sunt duæ opiniones. Prima asserit vsurarium dominium nõ
 habere. Ita sentit Altiusodor. loc. sup. cit. & probat, quia si ra-
 dix est infecta; rami quoque sunt infecti: ergo quicquid ac-
 quiritur ex re vsuraria, est vsurarium. Item 1. 4. q. 4. c. Si quis
 vsuram vsurarius dicitur, fur, & raptor; sed fur dominium
 non habet eorum, quæ ex re furtiua, siue rapta acquirunt. Itē
 emptum pecuniâ vsurariâ, succedit loco pecuniæ, & pretij,
 vt communiter Iuriconsulti aiunt, ex l. Si rem. Et l. pretium.
 ff. de Petit. hered. Et l. Imperator. §. fin. ff. De legat. 2.

Opinio secunda est communis, quam sequuntur Sotus,
 Medina, Couarru. Almayn. Angelus, Siluest. Maior, Gabr.
 Ricard. & Astenl. loci supra citati. Abbas cap. Naviganti.
 de vsur. Atque hęc opinio loquitur cum distinctione. Pri-
 mò, si res vsuraria est pecunia, tunc si quid ex ea vsurarius
 acquirat, dominium habet eius, quod acquirat; vt si luden-
 do, negotiando, vel emendo aliquid acquisiuit. Ratio huius
 est, quia huiusmodi lucra sunt ex propria industria, & dili-
 gentia vsurarij, non autem sunt fructus pecuniæ. Sic etiam
 depositarius si aliquid emat ex pecunia deposita, sibi acquirit.
 l. Si ex pecunia, C. de Rei vendic. Ita fur si aliquid ex pe-
 cunia furtiua sibi acquirit. l. qui vas. §. fin. ff. de furtis. Item
 si vxor ex pecunia viri defuncti pertinet ad filium, emat
 nomine suo aliquid, sibi acquirit. l. 1. Et l. sibi. C. Si quis al-
 teri. Item si vnus fratrum ex pecunia omnium communi
 emat aliquid suo nomine proprio, sibi acquirit, non aliis
 fratribus. Secus esset si emisset communi omnium nomine,
 tunc enim commune esset. Item, si quis furripit artificij
 instrumenta artis, & suâ industriâ, & arte aliquid acquirat,
 sibi acquirit, non artificij; licet omnes isti teneantur resti-
 tuere pecuniam alienam acceptam, & omne lucrum ces-
 sans, & damnum emergens. Secundò, si res vsuraria est fru-
 ctifera.

fructifera, tunc usurarius non habet dominium fructuum ex ea perceptorum: & hoc iuxta secundam opinionem, quam diximus communem in cap. *procedenti*: quia sicut iuxta eam opinionem usurarius non habet dominium rei usurariae, sic nec habet dominium fructuum perceptorum; quia sunt fructus quos fert ipsa res. At verò iuxta primam opinionem, quam posuimus in cap. *procedenti*, sicut usurarius habet dominium rei usurariae: licet eam in foro conscientiae restituere teneatur: sic etiam habet dominium fructuum perceptorum ex re usuraria fructifera: licet eos in conscientia restituere teneatur. Tertio, si res usuraria est fructifera, & usurarius vendit eam, tunc pretium non pertinet ad mutuatarium, sed nec usurarius potest sibi retinere: quia res vendita potest per euctionem extorqueri ab emptore, & re illa eucta, usurarius tenebitur in conscientia totum pretium restituere emptori, à quo res est per euctionem extorta. Item si usurarius rei usurariae fructus vendiderit, etiam pretium non pertinet ad mutuatarium; quia fructus venditi, quamdiu existant, possunt per euctionem vindicari: & tunc usurarius tenebitur totum pretium fructuum restituere emptori, cui sunt fructus per euctionem adempti.

Ad argumenta primae opinionis respondetur: ad primum, negamus lucra ex pecunia usuraria pacta, esse veluti rames ipsius pecuniae; quoniam non oriuntur ex ea, sed ex industria, & diligentia ipsius usurarii.

Ad secundum respondetur, Usurarium non dici propriè, & strictè furem, & raptorè, sed latè dumtaxat. Item, etiam esset fur, nihilominus tamen iuxta prædicta, fur si ex pecunia futura aliquid emas, vel sua industria aliquid lucrificat, sibi acquirit.

Ad tertium respondetur, rem emptam loco pretij succedere in hereditatibus, fideicommissis, & dotibus; non autem generaliter in quibuscumque rebus.

An bona usurarii sint ipso iure tacite hypothecata pro soluendis usuris.

CAPVT XIII.

NON parum refert scire, An bona usurarii sint tacite hypothecata ipso iure pro usuris soluendis: quia si sicut, consequetur inde, ut ad quoscumque perueniant huiusmodi bona, transeant cum tali hypotheca, quae est obligatio realis; ita ut officio iudicis possint ea bona vindicari in quacumque sint possessione. Si verò non sint hypothecata, tunc consequenter non transeunt ad alios obligatione reali pro usuris soluendis, sed quamdiu sunt penes usurarium, erunt obligata pro usuris soluendis obligatione tantum personali: quod est dicere, usurarium personaliter esse obligatum ad usuras soluendas; & quia ipse persona est obligata, consequenter bona ipsius quamdiu apud ipsum existant, sunt obligata, ita ut ipse usurarius ex suis quibuscumque bonis teneatur usuras soluere.

In hac igitur re sunt tres opiniones. Prima ait generaliter omnia bona usurarii esse tacite hypothecata. Ita Glossa in cap. *Cum tu*. & cap. *Tua nos*. de *Vsuris*. & cap. *Quamquam*. de *Vsur.* in *Sexto*. Baldus in l. *Executores*. C. de *Executione rei iudicatae*. & l. *final. C. de Seruo pignori dato manumisso*. Albericus in l. *Pro officio*. Cod. de *Admin. tuto*. Ripa in l. *Senatus consulto*. ff. *Quib. in caus. pignus tacite contrahitur*.

Hanc opinionem fuisse veterum Canonistarum communem, tradit Panormit. cap. 1. & fin. de *Vsuris*: Sed ait oppositam sententiam esse Iuniorum Canonistarum, & veriorè.

Secunda opinio ait, quod licet alia bona usurarii non sint ipso iure tacite obligata pro usuris soluendis, nihilominus tamen possessiones siue res emptas ex pecunia usuraria, esse tacite hypothecatas. Sic Medina *quest. 4. de*

Vsurâ, ad 4. principale, circa finem. Gabriel in 4. distinct. 15. *quest. 1. art. 2. conclus. 2.* Lapus allegat. 74. Ioan. Lupus de *donat. §. de numero 23.* & probant ex cap. *Cum de Vsuris*. ubi dicitur, ut possessiones emptae ex pecunia usuraria, vendantur, & ex earum pretio soluantur mutuatariis quicquid est per usuram acceptum.

Tertia opinio asserit, generaliter bona usurarii, etiam si sint emptae ex pecunia usuraria, non esse tamen ipso iure tacite hypothecata realiter pro usuris soluendis. Sic Abbas loco *supra citato*, & citat Ioan. Andr. Hostiens. Fredericum, addens præterea hanc esse communem sententiam Iuniorum Canonistarum. Ita Caietanus in *Opusculis*, Tom. 2. *tract. 8. cap. 4.* Sotus *6. lib. de Iustitia*, *quest. 1. art. 4. ad 3.* Couarr. *lib. 3. Variarum resolutionum. cap. 3. nu. 6.* Siluestr. *ver. Vsurâ*, 6. *quest. 3.*

In hac re vltima sententia est verior: nam tacita hypotheca non est ex natura rei; nisi ubi iure aliquo humano est inducta. Sed nullo iure humano, ciuili, vel canonico huiusmodi tacita hypotheca est inducta: ergo non est, &c.

Ad Cap. *verò*, *Cum tu*, de *Vsuris*. respondetur, multos decipi, putantes ibi loqui Pontificem de possessionibus per usuram pecuniam comparatis, & translatis: & ideo dicunt, Pontificem ita tenere, ut vendantur: quod auit, non intelligi ex iure; sed solum locum esse Pontificem ex æquitate humana.

Sed reuera Pontifex loquitur de possessionibus acquisitis ex pecunia usuraria: sed adhuc manentibus apud ipsum usurarium: & ideo merito ex iure Pontifex constituit, ut vendantur; non quia sint ex possessiones tacite hypothecatae, pro restitutione usurae; sed quia quamdiu sunt apud usurarium, obligatione personali ipsius usurarii sunt obligatae pro restitutione usurae; ad quam ipse usurarius est personaliter obligatus; & ratione ipsius omnia bona eius, & non solum possessiones ex usuraria pecunia emptae. Et hinc fit, ut si illa possessiones transeant ad alium tertium, nullam habeant hypothecam; quia personalis obligatio non transit ad tertiam personam; nisi illa sit heres, quae eo ipso, quod repraesentat personam defuncti, succedit in eius obligationibus; & iuribus etiam personalibus.

An Contractus cum usurario facti, sint validi.

CAPVT XIII.

DE hac re legendi sunt, Sotus *lib. 6. de Iustitia*, *quest. 1. art. 4. ad 3.* Adrianus in 4. de *Restitut. quest. 1. incipit*, *Ex his alia oritur questio*, §. *Hoc igitur supposito*. Gabriel in 4. *dist. 15. quest. 15. art. 3. dub. 16.* Paludanus *item in 4. eadem quest. 2. art. 5.* Nauarr. *cap. 17. num. 266.* & segg. Siluestr. *verb. Vsurâ*. & Angelus *verb. Restitutio*. *verf. Vsurarius*. Medina de *Rebus restituend. quest. 10.* & de *Vsurâ*, *quest. 4. ad 3.* Couarr. *lib. 3. Variar. resolutionum. cap. 3. num. 6.*

Questionis sensus hic est, An contractus, quem V. g. Titius celebrat cum Caio usurario, ita sit iure validus, ut licet Caius usurarius in conscientia teneatur restituere, quae per usuram accepit, Titius tamen possit tutè conscientia sibi retinere, quod habet ex contractu celebrato cum Caio? Finiamus enim, Caium pretio aliquid vendidisse Titio, nimirum possessionem; An Titius possit tutè conscientia, sibi retinere possessionem emptam, licet Caius usurarius teneatur restituere usuras?

In hac re, Primò dicimus, res per contractum celebratum cum usurario accepta, siue sit consumptibilis vsu, siue non, si ab eo fuit per contractum usurarium comparata, quamdiu existat in specie, semper est restitutioni obnoxia, vbi cumque fit penes aliquem possessorem. In hoc conueniunt omnes Auctores, præter vnum Medianam, qui ait

hoc esse verum, quando res non est *res consumptibilis*, sed non quamdiu est consumptibilis *usu*, ut est pecunia, vel frumentum, & alia similia. Sed contra Medicam non solum Doctores faciunt, sed etiam ratio; quia, v. g. si eadem pecunia in numero existat, quam Caius usurarius per *usuram* accepit, licet sit penes Titium, in ipsum nimirum translata donatione Caij, vel per depositum, vel ex hoc, quod Caius possessionem emit a Titio, & ei predictam pecuniam dedit tamquam pretium, semper est debita suo domino, nempe illi a quo Caius per *usuram* accepit. Patet, quia in hoc supponimus opinionem communem, quam sumus supra sequuti, & quam nobiscum etiam Medina ipse concedit dominum rei per *usuram* accepit, non transferri in *usurarium*, etiam si sit pecunia, nisi sit admixta aliis *usurarij* pecuniis; ergo pecunia *usuraria* quamdiu existat, non est sub dominio *usurarij*, & consequenter in quemcumque transferatur, semper est debita suo domino. solum delinit esse sui domini, quando admiserit alius pecuniis alicuius possessoris.

Obijcies cum Medina: Res *usu consumptibiles* functionem accipiunt, ita ut plenè satisfacias creditori, siue suam numero eandem pecuniam reddas, siue aliam paræ estimationis: ergo in his rebus non est necesse restituere eandem numero pecuniam *usurario*. Respondeo: hoc argumentum solum probat, *usurarium*, siue quemcumque alium possessorem in genere apud quem sit translata eadem pecunia numero *usuraria*, personali obligatione teneri ad restituendum creditori, siue illam eandem numero pecuniam, siue aliam æqualis estimationis. & hoc factis est ad nostrum propositum: hoc enim est, quod asserimus: nimirum, Titium; apud quem existat eadem numero pecunia *usuraria* a Caio *usurario* accepta, personaliter esse obligatum ad restituendam eam, vel aliam numero æqualem vero domino, a quo Caius per *usuram* accepit. & hoc de primo.

Secundò dicimus: quantum ad alia, quorum dominium habet *usurarius*, iuxta communem sententiam, quam sumus supra sequuti, in contractibus cum *usurario* celebratis, considerandum est, an ex eo contractu, quo *usurarius* illa bona alienat, fiat impotens in totum, aut ex aliqua parte ad restituendum *usuram*, an verò minime. Nam si reddatur impotens, vel in totum, vel ex parte, tunc contractus celebrati cum eo, non sunt validi; ita ut is, qui celebrat contractum, teneatur restituere in totum, vel ex parte, ea, quæ accepit ab *usurario* ex contractu cum eo facti: quod si scierit celebravit contractum, teneatur restituere ea bona, quamdiu existant: & si scierit consumpsit, similiter tenetur; quia sciebat *usurarium* in totum, vel ex parte fieri impotentem, alienando per contractum ea bona: & consequenter malè fide consumpsit ea. Si verò ex ignorantia probabili celebravit contractum cum *usurario*, tenetur ad restitutionem, quahdo scierit *usurarium* alienando bona, fieri in totum, vel ex parte impotentem ad restituendum *usuras*. Quod si ex eadem ignorantia probabili, bonè fide consumpsit ea bona, tunc solum tenetur ad restitutionem, quatenus ex his bonis factus est locupletior.

Si igitur *usurarius* alienando bona in tertium, per contractum non sit impotens in totum, vel ex parte ad restituendas *usuras*, quia adhuc ei supersunt sufficientia ad restitutionem earum: tunc contractus celebratus cum *usurario* est iure validus, ita ut is, in quem per contractum bona *usurarij* sunt translata, nihil teneatur restituere, etiam si *usurarius* post contractum factus fuerit impotens ad restitutionem *usurarum*.

Ex dictis sequitur, quid sit dicendum in multis casibus: Primò, si Titius *usurarius* vendat possessionem suam patrimonialem, quam habet, vel quam ex pecunia *usuraria* emit, valida est venditio; quia per eam recipiendū pretium, tantum accrescit in suis bonis, quantum habebat prius; dummodo iusto pretio vendat possessionem.

Item si pecunia *usuraria* emat possessionem, valida est emptio, & validè transfertur pecunia in alium; quia recepta per emptam possessionem, tantum adhuc retinet in bonis suis, quantum habebat. Si tamen *usurarius* donationes faciat, tunc si alia bona habeat, ex quibus possit *usuras* restituere, validæ sunt donationes: si verò non habeat alia bona, non erunt validæ.

Ex his pariter iudicandum est, quid dici debeat in multis casibus particulantibus; de quibus solent Doctores dubitare; nimirum, an valeant contractus, quibus *usurarius* emit sibi necessaria ad cibum, potum, vestitum, & alios *usus* ad vitam pertinentes?

Dicendum est primò, si *usurarius* alia bona haberet sufficientia ad restitutionem *usurarum*, omnes huiusmodi emptiones esse validas.

Secundò, etiam si *usurarius* alia bona non habeat ad restitutionem *usurarum*, huiusmodi emptiones esse validas, si sint factæ pro rebus emendis simpliciter necessariis ad sustentationem suæ vitæ, & familiæ.

Tertiò, si *usurarius* alia bona non habeat, ex quibus possit *usuras* restituere, huiusmodi emptiones, non esse in conscientia validas, si sint factæ pro rebus emendis ad luxum, voluptatem, vel ob alios illicitos, superfluos, & vanos *usus*. In his conveniunt Doctores supra citati.

Item dubitare solent Auctores, quid sit dicendum de stipendiis, quæ soluit *usurarius* suis famulis, ministris, aut quibuscumque aliis, ut sint præceptores suorum filiorum?

In quæ re dicendum est primò, si *usurarius* habeat alia bona, ex quibus possit *usuras* restituere, tutà conscientia potest huiusmodi stipendia conferre.

Secundò, si non habet alia bona, nequit tutà conscientia conducere famulos, ministros, vel alios operarios, aut *usurarum* operarum locatores, nisi pro rebus simpliciter, vel ad suæ vitæ, vel familiæ sustentationem necessariis.

Tertiò, si alia bona non habet, ex quibus possit *usuras* restituere, & nihilominus prædictis famulis, vel ministris stipendia debita soluerit bonà fide, & ipsi etiam famuli bonà fide acceperint, possunt tutà conscientia sic soluta stipendia retinere; quia *usurarius*, sic eos, a quibus *usuras* extorsit, creditores habet, sic etiam debet prædictis famulis iusta stipendia: atqui inter creditores vnus non est potior alio, quamdiu nullam ex contractu, vel pacto habet, vel hypothecam expressam, vel tacitam, vel privilegium iuris. Sic Adrianus in 4. de Restitutione, questione, qua incipit: Occurrunt super prius dicta. §. sed quid si bona fide. Paludanus in 4. distict. 25. quest. 5. Medina q. 4. de *Usur.* ad 3.

Quartò, si prædicti famuli, vel ministri *usurario* seruiant, in iis, quæ sunt illicita, vel vana, tunc non possunt retinere stipendia, quæ accipiunt ab *usurario*, non habente alia bona, ex quibus *usuras* restituere. Ita Gabriel, Angelus, & Silvester locis supra cit. Adrianus, & Paludanus supra quoque citat.

Item, quæ accipit vxor ab *usurario* marito, potest tutà conscientia retinere, si accipiat ad congruam suam sustentationem; quoniam huiusmodi alimenta sunt debita vxori.

Item, si sua industria, & opera lucrifaciat, ita ut augeat vtiliter mariti bona, potest retinere, si quid accipit ex bonis mariti, etiam si maritus non habeat alia bona ex quibus *usuras* restituat: potest enim vxor sibi retinere lucra, quæ ipsa fecit.

Item, de filiis est perinde philosophandum, atque de vxore. Nam ex bonis patris *usurarij* possunt alii, si pater alia bona habeat, ex quibus *usuras* restituat; quod si non habeat, & aliquid acceperint ad congruam vitæ sustentationem, nihil tenentur restituere; quoniam sunt debita illis alimenta.

Item, si sua industria, & opera, rem patris vtiliter auxerint, possunt accipere quantum sua industria, & opera

meretur. Quod si acceperint ad luxum, vel alios usus illicitos, aut vanos, teneantur restituere, si pater non habeat unde restituere possit usuras.

Item solent Auctores dubitare de genere accipiente dotem ab usurario locero. In quo dicendum est: si locer alia bona habeat, ex quibus usuras restituere, tunc conscientia potest retinere dotem; licet locer deinde iactus fuerit pauper: quod si non habeat, tunc gener non potest dotem retinere; si tamen bona fide acceperit, poterit retinere tantum ex dote, quantum erit necessarium ad uxorem alendam; quia huiusmodi alimenta sunt uxori debita.

Item dubitant Auctores, quid sit dicendum de his, qui mutant usuras? Verbi gratia, Caius mutuat pecunias Titio usurario, possit eas repetere, & redditus tunc conscientia retinere? Respondetur, si Caius mutuaerit pro extrema, vel gratia aliqua Titij necessitate subleuanda, potest retinere: si vero ad usus Titij usurarij illicitos, vel vanos mutuaerit, tunc si Titius habeat alia bona, ex quibus possit usuras restituere, poterit retinere, quod si non habeat, non potest.

De obligatione restituendi, quam usurarius habet.

CAPVT XV.

QUÆRITVR, quid, quantum, & cui usuras restituere usurarius teneatur? Respondetur primò, eum teneri ad restituendum quicquid per usuram accepit. Secundo, omnes fructus rei fructiferae perceptos. Item quos ipse usurarius desit percipere negligentia vel culpa sua; quia per hanc negligentiam suam laesit eum, à quo rem fructiferam per usuram accepit & sibi imputare debet, quod fructus non percipere: eos enim dominus rei percipere potuisset. Si quaeras, an teneatur restituere fructus, quos percipit, quos tamen dominus rei non fuisset alioqui percepturus, vel ob negligentiam suam, vel ob casum fortuitum? Respondetur, teneri, quia satis est, quod sint fructus rei, & percepti ab usurario. Si secundo roges, an teneatur restituere fructus, quos desit percipere ob negligentiam suam; & quos etiam alioquin dominus rei non percipisset ob negligentiam suam? Respondetur, non teneri, nec ratione rei alienae teneri, cum nihil percipit, nec aliquid exister apud ipsum: nec ratione iniustae acceptionis, quia nullus fructus percipit, nec eos erat dominus rei percepturus. Tertio, usurarius tenetur omnes fructus rei fructiferae apud ipsum existentes restituere. Quarto, tenetur restituere omne damnum emergens. V. g. si mutuatarius vilius vendiderit rem suam, vel si conduxerit aliam domum, vel si acceperit aliquid sub usuris, vel solueret usurario usuras. Item tenetur usurarius restituere his, à quibus usuras accepit: quod si mortui sint, eorum heredibus, vel his, qui nomine ipsorum possint acquirere: quod si nec heredes exsint, pauperibus restituere. Item quandocumque mutuatarij sunt ignoti, siue incerti, tenetur pauperibus restituere.

De Usurario mentali.

CAPVT XVI.

QUÆRITVR, An usurarius mentalis teneatur restituere? Respondetur, certum esse apud Doctores, quandocumque nihil lucri est acceptum, ad restituendum non teneri, quia licet voluntas fuerit usuraria, & prode peccatum, nihil tamen est per usuram acceptum.

Difficultas igitur consistit, An teneatur restituere, quando est aliquid acceptum per usuram mentalem? Et notandum est hoc posse contingere, vt mutuator ultra sortem aliquod accipiat à mutuatario quadrupliciter. Primò quando

mutuatarius dat ultra sortem aliquid liberaliter, & gratis, non vi mutui, & mutuator etiam accipit, vt datum sibi gratis, & liberaliter: & tunc nulla est obligatio restituendi; quia nec est datum, nec acceptum ex vi mutui. Secundo, quando mutuatarius dat ratione mutui: nimirum quoniam ex signis, vel nutibus nouit mutuatorem velle lucrum ex mutuo, & ideo dat: vel dat, quia nouit alias non mutuatorem sibi, v. g. Caius mutuator aut dat, ne habeatur ingratus, aut ne alius eum mutuo indigne us, teneatur sibi: & mutuator, v. g. Titius recipit vt datum ratione mutui, & tunc omnes continentur esse obligationem restituendi; quia datum, & acceptum est lucrum ultra sortem ratione mutui. Tertio, quando mutuatarius dat ratione mutui, vt diximus in secundo casu: sed mutuator Titius recipit bona fide, putans sibi dari gratis, & liberaliter: & tunc Titius quandocumque nouerit esse sibi datum ratione mutui, tenetur restituere is, & fructus eius existens: si vero bona fide consumpserit, ad nullam tenetur restitutionem, si non fuerit inde factus ditor. Quarto, si mutuatarius det aliquid ultra sortem gratis, & liberaliter, credens Titium mutuatorem nihil lucri ex mutuo velle habere, sed Titius accipit animo, & intentione usuraria, nimirum ratione mutui, in hoc casu est tota difficultas. Sunt enim duae opiniones; prima alicui Titium usurarium mentalem non teneri ad restituendum. Ita Scotus in 4. dist. 15. q. 2. ar. 3. Ricardus eod. lib. & dist. ar. 5. q. 5. G. de eod. lib. & dist. q. 1. ar. 3. dub. 17. Angel. verb. restitutio. 1. ver. Usurarius. Siluester verb. Usura, 6. q. 3. Caietan. 2. 2. q. 78. ar. 1. Medin. de Usura, q. 4. ad secundum principale. Sotus lib. 6. de iustitia, qu. 1. ar. 4. Couarr. in Regula Peccatum, part. 2. in princ. nu. 4. Cardin. in c. Consuluit, de usur. & Clemen. Ex graui de Usur q. 24. Lupus Gemini de Usur. concl. 4. §. 2. nu. 51. Et probant, quia non tenetur debitor restituere id, quod debet, etiam si non sit paratus restituere, quando ei à creditore sit liberalis remissio debiti. Item contractans, & accipiens rem alienam, credendo inuitum esse dominum, non tenetur restituere si dominus erat volens. Item si ego accipiam rem tuam animo furandi, & tamen postea noui te mihi eam donare, quando eam accipiebam, non teneor ad restituendum eam.

Secunda opinio ait, Titium usurarium mentalem teneri ad restituendum: ita Innocent. Hostiensis. Ioan. Andr. abbas in cap. Consuluit, de Usur. Gloss. in cap. fin. de Simon. Laur. de Rodolph. de Usur. par. 2. q. 2. nu. 20. B. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 5. §. fin. Almayn. in 4. dist. 15. q. 2. Probant ex Batt. li. ff. de Donat. & Castren. in l. Ahsenti, in princ. ff. de Donat. qui docent non esse veram donationem, quando quis ignorans soluit indebitum, dum tamen recipiens credat se accipere debitum. Deinde, quia donatio non perficitur, nisi acceptetur à donatario. Item in l. Si ego 1. ff. Si certum per. apertè dicitur, quod si volui tibi rem donare, & tu credebis eam tibi mutuo dari, non efficitur tua ante consumptionem; quia hoc casu intentio concedentis, & recipientis discordat. Item contractans quando ab initio est vitiosus, habet etiam vitiosum effectum.

In hac re opinio prima est probabilior, & ad argumenta in oppositum respondetur, satis esse, vt mutuator accipiat id, quod mutuatarius dat liberaliter & gratis: quia licet accipiat intentione usuraria, vt lucrum ex mutuo: quia tamen nouit sibi dari gratis, & liberaliter, id etiam vt datum accipiat, & retinet sibi: solum argumenta probant, quod si receperit intentione solum usuraria, nec accipiat, vt datum sibi liberaliter, & gratis, teneretur restituere; quia donatio non valet nisi acceptata à donatario: & in hoc sensu loquitur secunda opinio.

Sed quid si Titius (inquies) usurarius non accipiat lucrum datum sibi à Caio gratis, & liberaliter; sed accipiat solum intentione usuraria, vt lucrum ex mutuo; tenebitur restituere ei, qui dedit, an pauperibus? Plerique ex Doctores secundae opinionis aiunt, eum esse obligatum ad restituendum pauperibus, non ei, qui dedit. Sed vetus est, quod Sotus, Siluest. & Caiet. aiunt, vel eum non teneri ad restituendum, vel debere restituere ei, qui dedit; quia eo ipso, quod

Titius

Titius illud non accepisset, vt datum gratis, ac liberaliter, Caius non donat voluntarie.

Quod si obijcias: Caius, quantum est ex parte sua, gratis, & liberaliter dedit, & consequenter abdicauit dominium a se. Respondetur: Si Titius, cui Caius dat, non acceptat donationem, eo ipso Caius non abdicat a se dominium; quia eo casu nihil intendit donare.

Secundo quaeritur, An sicut usura mentalis, obligationem restituendi inducit; sic etiam inducat simonia mentalis? Hanc quaestionem resolvimus in *Traictatu de Simonia, cap. 23.*

Tertio quaeritur, Quamnam intentio, vel spes lucrifaciat usurarium mentalem, ita vt ad restituendum teneatur? Respondetur: Glossa, & Innocentius communiter recepti. in *cap. Consultit, de Usur.* aiunt tunc facere usurarium mentalem intentionem, & spem lucri, quando est principalis, & primaria. Si vero sit minus principalis, & secundaria lucri, non facere. Sit hoc exemplum; Titius mutat Caio partem ob lucrum, partim ob beneuolentiam, & amicitiam, tunc, inquit, lucri est intentio principalis, quando si lucrum non intercessisset, non mutasset: quando vero e contrario, si beneuolentia non esset, non mutasset: tunc principalis intentio est beneuolentia, & non lucrum, & ita tunc non est usura mentalis. Ita Siluester, Angelus, Tabiena, & Rosella *verb. Usura. i. in principio.* At Sotus *lib. 6. de Iustitia, quest. 1. art. 2.* & Caietanus *2. 2. qu. 78. art. 1. ad 4. Et in Summa, cap. de Usura mentali, Et in Opusculis; Tom. 2. tractat. 8. cap. 2. Et 3.* & Nauarrus *cap. 17. num. 209.* hanc distinctionem rejiciunt. & merito, quia reuera furtum est, si rem alienam accipias invito domino, siue accipias principaliter vt fureris, siue secundario. Et idem est de homicidio, & adulterio, ergo similiter usura est, si lucrum ex mutuo intendas, siue principaliter, siue secundario: quod si lucrum intendas, & non ex mutuo, nullo modo est usura intentio.

Conradus *questione 20. conclus. 2.* ait esse usuram mentalem; etiam si Titius mutuando intendat beneuolentiam Caii: Si rursus ex ipsa beneuolentia per mutuum intendat etiam lucrum; quia, inquit, tunc Titius ex mutuo lucrum mediate intendit. Sed reuera fallitur Conradus; quia, si ex mutuo beneuolentia intenditur, cum ea non sit pecunia aestimabilis, non facit intentionem usurariam: & deinde cum ex beneuolentia conciliata intenditur lucrum, eo ipso non intenditur ex mutuo, sed ex amicitia, quod non est usura.

Medina *de Usura, quest. 1.* ait, videndum esse, an intentio lucri sit causa finalis mutui, an vero sit solum causa motiua; & impulsiva. Si enim est causa finalis, tunc siue sit principalis, siue secundaria, facit usuram mentalem: si vero est tantum motiua, vel impulsiva, non facit usuram mentalem.

Si roges, quando est causa tantum motiua, vel impulsiva? Respondet Medina, quando lucrum est causa vt facilius, & promptius Titius mutuet, tunc solum est causa impulsiva: quando vero est causa, vt Titius simpliciter mutuet, alioqui non mutuat, tunc est causa, propter quam mutuum sit simpliciter.

At Sotus, Caietanus, & Nauarrus *supra citati*, clarius videntur respondere, nimirum videndum esse, an lucrum intendatur ex ipso mutuo; tunc enim est usura mentalis, siue principaliter, siue secundario intendatur, siue proxime, siue mediate. Si vero lucrum non intendatur ex mutuo, sed solum intendatur beneuolentia, & amicitia mutuatij, tunc non est usura mentalis, etiam si beneuolentia intendatur, & rursus intendatur lucrum ex beneuolentia tamen conciliata, vt diximus

supra.

Quo pacto cooperatores in usura ad restitutionem teneantur.

CAPVT XVII.

CONVENIT inter omnes, cooperatores, qui se tenent ex parte mutuatij petentis mutuum, non teneri ad restitutionem, licet aliquando peccent; quia ex consensu, & voluntate ipsius mutuatij cooperantur, & consequenter nihil faciunt contra eius iustitiam; quia sciēt, & volenti non fit iniuria. Tota igitur difficultas est de his, qui se tenent ex parte mutuantis cum usura.

Primo quaeritur de Consulente, iubeente, suadente, vt Titius. V. g. mutuet cum vsuris, vel de eo, qui Titium volentem mutuae gratis impediuit ne mutuet gratis, sed cum vsuris? Sunt dua opinioniones, vna asserit istos nihil debere restituere, si nihil ad ipsos ex lucro usuratio peruenit. Angel. in *verb. Restit. i. vers. Usurarius. nu. 4.* Rosella *verb. Restit. 9. §. 1.* Siluest. *verb. Usura, 7. qu. 2.* Medina *de Usura, quest. 4.* & probant, quia aliud est consulere, vt fureris, vel occidas, vel adultereris; tunc enim consulitur contra iustitiam: aliud vero est consulere, vt lucrum ex mutuo tibi ab alio promissum, vel datum, recipias in hoc enim, non consulitur contra iustitiam alterius.

Altera est opinio, quae asserit ipsos in solidum obligari ad restituendum, etiam si nihil ex vsuris ad ipsos perueniat. Ita Sotus *lib. 6. de Iustitia. q. 1. art. 4. ad fin.*

In hac re dicendum est, si conulas, vel suadeas, vt Titius contractum usurarium celebret, vel vt mutuet cum vsuris, tunc in solidum te obligari ad restitutionem. Et in hoc etiam Auctores primae opinionis conueniunt. Et ratione patet; quia tum consilium est causa damni. Si autem Titius celebrat usurarium contractum, vel mutuaui cum vsuris, & deinde conulas, vt vsuras sibi ex pacto promissas recipiat: tunc Auctores primae opinionis aiunt, te non obligari ad restitutionem; quia ante tuum consilium, iam erat damnum illatum, & licet tu porteres impedire receptionem usurae, non teneris tamen ex officio, sed solum lege caritatis.

In hoc dicendum est: si reuera consilium solum est post absolutum usurarium contractum, ita, vt nihil fecerit ad vsuras acquirendas, tunc non est obligatio restituendi: si vero aliquid fecit, vt vsurae acquirerentur, tunc obligatio est restituendi iuxta secundam opinionem.

Secundo quaeritur, Quid sit dicendum de Caio suas pecunias deponente apud Titium, quem nouit esse foeneratorem? Thom. 2. 2. qu. 78. art. 4. ad ult. respondet, eum nihil peccare, si foenerator alias pecunias habebat, quas mutuae potuisset: peccatum vero committere, si nullas alias habebat pecunias, quia dedit occasionem foenerandi. Sed alij respondent peccare quidem Caium deponentem suas pecunias, quando Titius foenerator nullas alias habebat: sed hoc peccatum non esse contra iustitiam, sed solum contra caritatem. Quia, inquit, Caius non tenetur ex officio impedire, ne Titius foeneretur. Dices, dat occasionem foenerandi, deponendo suas pecunias. Respondet, hoc non facere Caium, vt Titius foeneretur, sed vt iure suo, quia opus, & ius habet deponendi suas pecunias apud Titium. Vnde alij cum distinctione respondent: si Caius ob necessitatem, vel aliquam utilitatem suam deponat pecunias, eum ad nihil teneri, quia iure suo vitur; si vero Caius abique vlla necessitate, vel utilitate deponit pecunias, peccabit quidem, sed non contra iustitiam; quia non tenetur ex officio impedire vsuras, sed solum lege caritatis.

Tertio quaeritur, Quid sit dicendum de Caio dante mutuo suas pecunias Titio sibi cognito foeneratori? Respondet, idem esse iudicium, atque de Caio deponente suas pecunias apud Titium cognitum foeneratorem. Item idem est iudicium de Caio dante pecunias suas Titio foeneratori ex aliquo contractu celebrato cum eo.

Quarto quaeritur, Quid sit dicendum de Dominis temporalibus, Magistratibus, Principibus, Aduocatis, Procuratoribus, qui auctoritate, vel statuto, aut lege in causa sunt, vt fo-

neratores exigant vsuras, vel non restituant, vel ne repetantur ab his, qui eas soluerunt? Respondetur, eos in solidum teneri, si vsurarius, vel non potest, vel non vult restituere. Sotus loc. cit. Nauar. c. 17. nu. 275. Silu. verb. Vsurâ, 7. q. 10. Ang. verb. Restitutio, 1. vers. Vsurarius, nu. 8.

Quidò queritur, de Confessariis, qui audiunt confessionem vsurarij. Silu. loc. cit. Et verb. Rest. 3. q. 7. eos teneri in solidum ad restitutionem, inquit, ex denegatione admonitionis sequatur, vt nò fiat restitutio. Sed obscura est huiusmodi responsio. Quare dicendum est, Primò, quandocumque confessarius, siue interrogatus, siue non interrogatus, verbis suis in causa est, vt restitutio non fiat, tunc tenetur ad restitutionem in solidum, quia te habet, vt consulens, vel inducens alium ad non restituendas vsuras. Secundò, si confessarius solum definit admonere penitentem de vsuris restituendis, non tenetur ad restitutionem, quia non tenetur ex officio consulere bono tertij, sed solum ex officio tenetur consulere bono penitentis, & lege solâ caritatis tenetur bonum tertij procurare.

Sextò queritur, de Notariis facientibus instrumentum, in quo vsurâ continentur? Respondetur, communè esse sententiam, si instrumentum contineat vsuram, quæ in ipso nò exprimitur, V. g. quia in instrumento dicitur, Caium debere Titio centum, cum tamen debeat tantum nonaginta quinque, vel Titium mutuale Caio 100. cum tamen solum mutauerit 95. tunc Notarius obligari in solidum ad restitutionem; quia vi instrumenti conlecti exigitur postea, & soluit vsura. Si verò instrumentum aperte contineat vsuram, quæ in eo exprimitur, tunc non obligari ad restitutionem; quia vi huiusmodi instrumenti mutuatarius, non potest cogi in iudicio ad restituendas vsuras, nisi vbi fuerit consuetudo, vel lex, vt tales vsuræ soluantur. Hac Ang. verb. Restit. 1. vers. Vsurarius, n. 6. Sil. verb. Vsurâ, 7. q. 7. Rosel. verb. Restit. 6. n. 4. Lup. Gemin. de Vsurâ, com. 3. §. 2. n. 25. Host. in Sum. tit. de Vsurâ, §. in aliis autem casibus, §. 17. n. 275. licet Medina q. 4. de Vsurâ ad 4. in fine, dicat etiam in hoc casu non obligari ad restitutionem; de qua re infra statim dicam.

Quid si huiusmodi instrumentum faciat Notarius non in gratiam Titij vsurarij mutuantis cum vsuris, sed in gratiam Caij mutuatarij petentis mutuo pecunias à Titio? Sil. & Angel. loc. cit. & Nauar. c. 17. nu. 276. aiunt, cum peccare quidè mortaliter, sed non teneri ad restitutionem, quia se habet ex parte mutuatarij, non autem ex parte vsurarij. Quod autem peccet mortaliter, probant ex eo, quod est penitus: nam cù Notarij creantur, iurant se non facturos huiusmodi instrumenta continentia vsuras. Sunt verò qui dicant, hos Notarios non peccare mortaliter, dummodo non mutauerint se non facturos huiusmodi instrumenta; & dummodo post celebratum contractum vsurarium vocati, vel rogati à mutuatario, instrumentum conficiant; quia, inquit, solum est testificatio eius, quod est factum. Item quia exstat Bulla Iulij II. I. quæ incipit (Cum, sicut accepimus) vbi dicitur, Notarios Christianos absque serupulo conscientie, & incursum poenæ posse instrumenta conficere in omnibus contractibus celebratis inter Christianos, & Iudæos, iuxta formulam capitulorum ipsorum toleratis, & permissis.

Sed reuera verus est, quod Sil. Angel. & Nauar. aiunt, nempe, esse peccatum mortale, quia tale instrumentum non solum est testificatio quomodocumque, sed est tale, cuius vi exigitur postea, & soluit vsura.

Dices, post celebratum contractum vsurarium, non est peccatum dicere vsurario, vt vsuras sibi permissas petat, vel recipiat. Respondetur, sicut vsurarius non solum peccat in celebrando contractu vsurario, sed etiam in petendo postea, vel accipiendo vsuras: sic etiam peccat is, qui verbo, vel scripto dicit vsurario, vt petat, vel accipiat vsuras: quod si instrumentum solum esset ad dicendum mutuatario, vt vsuras solueret, vel daret, tunc non esset peccatum; quia sicut mutuatarius non peccat dando vsuras, ita nec ego, si dicam ei, vt det, verbo, vel scripto. At verò instrumentum Notarij, licet sit factum in gratiam mutuatarij, tamè dat auctoritate vsurario, vt vi eius instrumenti possit vsuras petere etià in iudicio.

Ad Bullam verò Iulij III. Respondetur, in ea solum dici generaliter posse conficere Notarios in contractibus celebratis cum Iudæis toleratis, ac permissis vsurarij contractus non sunt huiusmodi.

Sed occasione huius Bullæ exstitit dubium, An Notarius conficiens instrumentum vsurarium inter Christianum, & Iudæum, peccet, & teneatur ad restitutionem? Respondetur, ex Medina de Vsur. qu. 4. ad 4. In fine, non peccare; quia in scriptura huiusmodi, solum est testificatio eius, quod fit nã vi eius non cogitur Christianus solvere vsuras.

Dices, Quid si simus in terris, vbi vsuras coguntur debitorum soluere Iudæis, vel secundum leges Principum, vel iuxta consuetudinem Prouinciarum? Respondetur, ex eodem Medina, etiam in hoc casu, non peccare Notarium, quoniam scriptura non est nisi testimonium veritatis; sicut si testis aliquis diceret suum testimonium coram Iudice, quod ille, nimirum vsurarius contractus celebratus fuerit tali anno, tali die, tali loco, inter Christianum talem, & talem Iudæum. Vbi verò est lex obligandi ad soluendas vsuras, Notarius tenetur in solidum, vt docet Sil. 7. q. 8.

Septimò queritur de testibus, qui scierint interueniunt actui vsurario, cum actus huiusmodi absque testimonio nò valeat? Respondetur, eos teneri ad restitutionem in solidum. Sil. verb. Vsurâ, 7. q. 9. Ang. verb. Restitut. 1. vers. Vsurarius, n. 7. Nauar. c. 17. nu. 277. Idem est Iudicium de Prælati, & aliis scierint subscribentibus actui vsurario. Sil. & Ang. loc. supra citatis.

Octauò queritur de Mediatoribus, qui Proxenetæ dicuntur, qui ex parte feneratorum interueniunt, vt contractus vsurarij celebrentur? Respondetur eos etiam in solidum teneri ad restitutionem. Angel. loc. citato, nu. 5. Silu. verb. Vsurâ, 7. q. 3. Nauar. c. 17. nu. 266.

Nonò queritur de Familiis, vel ministris feneratorum? Respondetur, si nomine feneratorum, quorum sunt famuli, vsurarium contractum celebrent, eos in solidum teneri secundo loco post ipsos feneratoros; & in hoc omnes conueniunt. Verum tota difficultas est de illis familiis, qui non cooperantur in vsurario contractu celebrando, sed solum seruiunt post factum vsurarium contractum, chartis scribendo mutuo, quod datur, vel pignora; vel solum recipiunt vsuras, quas soluit mutuatarius, vel solum petunt à mutuatario solutionem vsuræ, vel solum gestant, aut seruant, aut numerant pecuniam in dando, vel accipiendo mutuo.

In hac re sunt duæ opiniones. Prima est, huiusmodi famulos, nec ad restitutionem teneri, nec peccare. Ita Sotus li. 6. de Iustit. q. 1. ar. 4. ad fin. Ang. verb. Restitutio, 1. vers. Vsurarius, nu. 9. Silu. verb. Vsurâ, 7. q. 4. Lup. Gemin. de Vsurâ, com. 3. §. 1. nu. 39. probant, quia huiusmodi famuli nihil cooperantur in contractu vsurario.

Secunda sententia est eorum, qui volunt istos famulos peccare, & teneri ad restitutionem, etiam si nihil ex vsuris ad ipsos peruenierit. Nauar. c. 17. nu. 267. & intelligitur, quando huiusmodi famuli nouerint pecuniam esse vsurariam. Videtur prima opinio esse probabilior ob rationem dictam.

Decimò queritur de Tutoribus, Curatoribus, Administratoribus? Respondetur, istos, quando nomine proprio exercent vsuras, nimirum in seipsis, vel inconsultis iis, quorum bona administrant, teneri ad restitutionem in solidum, & principaliter ipsos verò, quorum bona administrant, non teneri, nisi quatenus aliquid ex vsuris conuersum est in bonum ipsorum. Quando verò exercent vsuras ex consensu eorum, quorum bona administrant, vtique tenentur ad restitutionem in solidum, sed principaliter ij, quorum nomine vsuræ sunt acceptæ; alij verò minus principaliter, hoc est, si primi non restituunt. Sic Inno. in c. Michael, de Vsur. & Glo. ibid. Host. in Sum. tit. de Vsur. Lap. Alleg. 93. n. 4. Palu. in 4. dist. 15. q. 2. Silu. verb. Vsurâ, 7. q. 4. Soc. lib. 6. de Iustit. q. 1. art. 4.

Vndecimò queritur, An, & quomodo hæredes vsurarij restituere teneantur? Respondetur, conuenire inter omnes, eos non solum in foro conscientie, & interiori, sed etiam in exteriori obligari ad restitutionem. c. Tua nos, de Vsur. & nò solum teneri restituere vsuras, sed etià damna, quæ sequuntur.

funt in mutuatariis, à quibus vſuræ ſunt extorta. Lege Couat. lib. 3. var. reſol. c. 3. n. 7. Si roges, an hæredes teneantur ad reſtitutionem vitæ vitæ, & facultatem hæreditatis, quâ habent? Reſpond. ex communi ſententia, quando conſecerint inuentarium, cogi quidem eos ad reſtitutionem in foro extenſiori, ſed in foro interiori non obligari. Ita Couat. lib. 3. var. reſol. c. 3. n. 8. Et in c. Quamquam, de vſur. dicitur, hæredes teneant iuxta facultates ipſorum. Si ſecundò roges, quando ſunt plures hæredes, quomodo obligentur ad reſtitutionem? Reſpond. ſingulos teneri pro rata, vt docet communis opinio. Si tertio roges, quid ſi fuerint duo hæredes, & vnus eorum, aut noluit, aut nõ poſſit reſtituere, an alter teneatur in integrum? Reſpond. ex Abb. in c. Tua nos, de vſur. veteres Canonice, quia cenſebant omnia bona vſurarij eſſe tacite hypothecata, ſententur teneri in integrum, ſed iuniores Canonice cenſent, ex rigore iuris non teneri niſi pro rata. Sic etiam Nauar. c. 17. n. 278.

Duo decimo quaeritur, an ſi licitum Titio petere mutuũ à Caio feneratori, quem nouit nonniſi cum vitæ mutuatarium? Reſpon. non eſſe licitum petere mutuũ à Caio ſub vſuris, ſicut non eſt licitum petere ab aliquo, vt iuræ per h. l. ſ. Deos. Ita S. Tho. communiter receptus 2. 2. q. 78. ar. 4. Ratione probatur, quia non eſt mihi licitum petere à te aliquid, quod tu abſque peccato facere non poteris: nam eo ipſo petere, vt peccares. Secundò licitum eſt Titio petere mutuũ à Caio, dummodo non petat ſub vſuris, & dummodo petat, vt ſubſtinetur ſure, vel alterius neceſſitati. Ita S. Tho. loc. cit. communiter receptus. Verũ difficultas prima eſt, an ſi Titius nullam habeat neceſſitatem, licet poſſit petere mutuũ à Caio? Duæ ſunt opiniones: Prima aſſertit poſſe licet petere, mirum propter bonum ſuum velle, vel delectabile, vel alterius conuulſis: mirum propter ludos, ſpectacula, & pulas, ſive conuulſa. Ita Caiet. 2. 2. q. 78. n. 4. Ang. ver. vſur. 2. n. 2. vbi ait, à Caio petere licitum eſt petere mutuũ, etiam ſi licitum eum daturum ſub vſuris pro opere non ſolum neceſſario, ſed etiam vtili, immo etiam indifferenti. Id probat ex Innoc. Hoſi. Abb. Ant. But. Anania in c. ſuper eo, de vſur. ſor. lib. 6. de iuſt. g. 1. art. 2. ait ſufficere vt neceſſitas ſit ad conſeruandum decentiam ſtatus, & ornatum. Secunda opinio ait, non eſſe licitum Titio petere mutuũ à Caio etiam parato, niſi tantum pro opere licito, & neceſſario. Sil. verb. vſur. 7. q. 1. vbi ait, eſſe mortale peccatum, ſi aliter petatur, quia peccatum eſt offerre materiam, & occaſionem alteri peccandi. Sed prima opinio eſt probabilior, quia nõ eſt peccatum, ſi ego vt ture meo, etiam quando ſcio te ex malitia tua peccaturum: non enim tunc me obligat lex charitatis, vt ego me abſtineam ab eo, quod eſt mihi licitum.

Altera difficultas eſt, An ſi Titius petat mutuũ à Caio pro opere, quod ſit veniale peccatum, mirum pro otioſe ludendo, vel epulando, peccet mortaliter? Duæ ſunt etiam opiniones. Nam Sil. loc. cit. ait, eo ipſo, quod Titius petit pro opere vano, peccare mortaliter, quia cum nullum ius habeat faciendi opus vanum, conſequenter non habet ius petendi mutuũ, & prout petendo mutuũ, eo ipſo inducit aliu ad vſuras. At vero Caiet. & Sor. loc. cit. aunt Titium non peccare mortaliter, ſed ſolum committere peccatum veniale, mirum pro vano opere petendo mutuũ. Ratio eorum eſt, quia in hac petitione mutuũ ſolum eſt peccatum in vano illo opere, pro quo mutuũ petitur: na ex alia parte, quia Caius ex malitia ſua peccat mutuoando cum vſuris, peccati eius non imputatur Titio: ſicut, inquit, ſi femina egrederetur domo, cum ſciret ſe concupiſcendum à ſalcuto iuvene, peccaret quidem venialiter, ſi otioſe egrederetur, nõ tamen mortaliter, quia peccatum latei iuueniſei non debet imputari.

Tertia difficultas eſt, An ſi Titius eſſet in extrema neceſſitate conſtitutus, poſſet licet petere mutuũ à Caio etiam ſub vſuris? Sil. & Ang. ex Innoc. c. Super eo, de vſur. reſpondent, licet poſſe petere, quia hoc non eſt inducere alium ad peccatum, ſed tantum inducere, vel conſulere minus malũ ad curandum malus. Porro enim in caſu, Caio feneratori non nõlle mutuoare, niſi cum vſuris, nec aliter velle ſuccurrere Titio extreme laboranti: tunc Titius petendo à Ca-

io licet: Mutuo mihi etiam cum vſuris, niſi aliud facit, niſi: Ne ſinas me mori, ſed ſuccurre mihi, etiam cum vſuris: & licet eſſe aunt conſulere minus malũ parato alioqui ad faciendũ malus. Aliorũ verò eſt opinio, id non eſſe licitum. Sed quia tota difficultas reducit ad eam, qua quæritur, vtrũ poſſimus licet conſulere minus malũ parato ad faciendũ malus, & de hoc ſupra egimus in quarto Tractatu Decalogico: ideo illic lectorem tranſmittimus.

De pœnis vſurariorum.

CAPVT XVIII.

QVÆRITVR, An crimen vſuræ ſit Eccleſiaſticum, an verò ſeculare, id eſt, pertinet ad iudicem Eccleſiaſticum, an verò ad ſeculare? Duæ ſunt opiniones. Prima opinio ait eſſe Eccleſiaſticum ſimpliciter. Glo. in c. Cum ſit generale, de For. comp. & c. de Off. ord. & Clem. Diſpenſatio, de iudic. & c. Ex litteris, de iur. iur. Alex. conſ. 2. q. n. 6. lib. 4. Dec. conſ. 170. la. conſ. 133. lib. 4. & hanc opinionem communem eſſe teſtatur Alber. c. de vſuris, n. 3. & ea opinio probari videtur ex c. 1. & 2. Et c. Præterea, de vſur. vbi laici vſurarij à iudicibus Eccleſiaſticis puniuntur pena excommunicationis. Opinio ſecunda ait, eſſe crimen mixti fori, & ita iudicem ſeculare poſſe inter laicos de hoc crimine iudicare, quãuis inter clericos ſolum iudex Eccleſiaſticus iudicat. Archid. in c. Quid dicam, 4. q. 4. Salic. in Leos. §. fin. c. 8. C. de vſur. Barbat. in c. Cum ſit generale, de For. comp. Hanc verò ſententiam exiſtimant Couat. lib. 3. var. reſol. c. 3. quia nullibi ius Canonicum hoc crimen reſeruat Eccleſiaſticis iudicibus. Immo in ca. Poſt miſerabilem, de vſur. permittit ſecularibus iudicibus de hoc crimine cognoſcere. Item, quia non ſolã lege ſupernaturali eſt prohibita vſura, ſed etiam lege naturali, & civilĩ, vt homicidium, iurium, & adulterium.

Notandum igitur eſt, olim cum legibus civilibus aliqua vſuræ permittentur, ceptum eſſe in Eccleſiam introductum, vt de hoc crimine ſolum iudices Eccleſiaſticis iudicarent; quia Eccleſia nullas vnquam vſuras permiſit. Item, quia aliquando accidit, vt dubium ſit, tunc vſurarius, an nõ aliquis contractus: ideo Eccleſia excepti etiam de vſuris cognoſcere; quia cum quaſtio eſt iuris, non facti, hoc eſt contractus ſit vſurarius, an non, potius pertinet ad iudices Eccleſiaſticos, quã ſeculares.

Prima poena vſurarij eſt infamia. eſt enim vſurarius infamis ipſo iure tam civilĩ, quã Canonico. l. Improbium factum. C. Ex qui. cauſ. infam. arro. Et c. Infamis, 3. q. 7. q. Porro. Vnde clericus vſurarius etiam ipſo iure intatus. Abb. in c. Inter dilectos, de exceſ. Præl. quare ab officio obtinendo repellitur. Glo. in c. Præterea, de vſur. ſed Epifcopo permittitur, vt hanc infamiam poſſit tollere pro beneficio Eccleſiaſticis obtinendo poſt peccatam poenitentiam. Gl. in c. Præterea, et. & licet nõ ſit à beneficio depoſitus ipſo iure, eſt tamen deponendus tam à beneficio, quã à officio. Io. And. & Panor.

Secunda poena vſurarij continetur in c. Quamquam, de vſur. in d. vbi ſtatuitur, peccare ſacerdotem, qui vſurarij manifeſti confessionem audiuerit, vel eum abſoluerit, vel ei aliquid aliud ſacramentum miniſtrauerit, antequam vſuras, quatenus potuerit, reſtituat, aut preſtet cautionem idoneam de reſtituendo hiſ, à quibus vſuras extorſerit, ſi præſentes ſint, alioqui hiſ, qui ipſiſ acquirere poſſunt, aut ſi non ſint tales Epifcopo, aut eius Vicario, aut ipſius proprio Parocho coram peſſonis fide dignis, aut aliquo Notario ex Ordinarij mandato; ita vt in cautione exprimat veram ſummam debiti ſi ſeruit, ſi autem, arbitrio recipientis moderando. Qui ſi ſcienter obligationem in nouem debito receperit, ad reſtituendum reſtitutum tenebitur. Item vſurario nolet hoc facere, nemo potest eſſe teſtis in teſtamento, nec eius confessionem audire: nec vſurarius potest in loco ſacro ſepeliri, & eius teſtamentum eſt ipſo iure irritum.

Quæres, quid in hoc capite per manifeſtum vſurariũ intelligatur? Reſpondetur, intelligi eum, qui eſt notorius per

evidentiam facti: quales sunt, qui sunt in conspectu populi
 vitas exercent, tot id conscientibus, ut nulla possit tergi-
 uerfatione celari. Nec requiritur, ut plures actus usurarios
 exercent, ut aliqui putarunt, sed satis est, ut unum actum usura-
 rium publice exercent, ut ait Nau. cū Abb. & alijs, in *Mā. c.*
17. n. 280. Non requiritur etiam, ut usuram exercent in mu-
 tuo formaliter, satis est ut exercent eam in mutuo virtuali-
 ter: nimirum vendendo merces, vel quancumque rem multo
 canus, quam sit iustum pretium, ob dilatum ad tempus so-
 lutioem, ut ait Nauar. *ibid.* & Sil. *verb. Usur. g. 2. & Pano.*
in c. Ad nostram, de emp. c. 10. n. 19. Item manifestus usurarius
 dicitur, quicumque est notorius, vel per sententiam iudicis,
 vel per propriam confessionem in iudicio, ut ait Couar. *for.*
cit. Sil. & Nauar. locis cit. Ang. *verb. Usur. 2. n. 19.* Abb. in *c.*
Quia in omnib. de Usur. Quare non sufficit, si usurarius pro-
 prium crimen fateatur, etiam coram testibus, aut Sacerdote
 extra confessionem sacramentalem. Nec sufficit, si usurarius
 infamā labore, aut quod adsint argumēta, vel iudicia usu-
 rae contra eum.

Si secundo quæras, quid in hoc cap. per idoneam cauti-
 onem intelligatur? Respondetur, intelligi cautionem cum pi-
 gnoribus, vel fideiussoribus: quod usurarius pignora, vel fi-
 deiussores dare non possit, sufficit, ut iuret se restitutum us-
 uras, & iuret se non posse dare pignora, vel fideiussores, ut
 dicit Nauar. *c. 17. n. 279.* Quod si usurarius sit in periculo
 mortis, & velit prædicta præstare, sed non possit, quia vel est
 in solitudine, vel in mari, naufragio, vel est correptus subito
 aliquo morbo mortifero, ut ea præstare non possit, potest
 absolute à quocumque Sacerdote, dummodo, si per tempus
 vacauerit, iuret se restitutum, quæ ex prædictis potuerit.
 Quod si adsint aliqui, declaret coram illis se illa debere, &
 præcipere, ut de bonis suis restituantur, & confessarius ob-
 tineat ab eo facultatem prædicta omnia explicandi. Ordina-
 rio, ut si ipse conualuerit, Ordinarius curam habeat eum
 cogendi ad prædicta præstanda. Quod si non conualuerit,
 possit Ordinarius cogere usurarij heredes, ut impleant præ-
 dicta, ut ait Nauar. *c. 17. n. 280.* Item in *d. c. Quamquam,* per
 eos, qui alijs acquiritur, intelliguntur liberi in patris pote-
 state constituti, & semper proprii, aut bonæ fidei possessi, ut ait
 Nauar. *c. 17. n. 281.* Si tertio quæras, An sicut usurarij mani-
 festi testamentum ipso iure est irritum, sic etiam sit codicil-
 lus, & quæcumque alia ultima voluntas? Respondetur, esse
 irrita, sic glo. communiter recepta in *c. Quamquam, de Usu.*

Dubium, an pena huius capitis comprehendere intelli-
 gantur Iudæos in temporalibus subiectos Principibus Chris-
 tianis, quando manifesti sunt usurarij? Respondetur, aliquos
 dicere, eos comprehendere: Sed mihi videtur probabilius op-
 positum, ut ait Rosel. *ver. Restitutio. g. n. 74.* cum Franc. Aret.

Tertia pena usurarij est in *c. 1. de Usur. lib. 6. vbi* statuitur,
 ut nec Collegium, nec Vniuersitas, nec quæcumque alia sin-
 gulares persone cuiuscumque status sint, vel dignitatis, alie-
 nigenis, & quibuscumque non oriundis ex eadem Republ.
 qui publice exercent, aut exercere volunt usuras, conducant
 domos, ut in illis usuras exercent, aut conductas habere si-
 nant, aut habitare in terris suis, sed intra 3. menses eos expel-
 lant, in posterum eos numquam admittant. Alioquin contra-
 riarum facientes, si sint persone Ecclesiast. Patriarchæ, Ar-
 chiepiscopi, vel Episcopi, ipso facto incurrunt penam sus-
 pensionis: si vero sint minores persone Ecclesiast. incurrant
 ipso facto penam excommunicationis: si vero sit Collegiū,
 aut alia Vniuersitas, ipso facto incurrat penam interdicti.
 Quam si animo iudurato per mensem sustinerint, ex eo
 tempore terræ ipsorum Ecclesiastico interdicto subiaceant,
 donec usurarios prædictos expellant. De laicis vero præci-
 pitur ibidem, ut per suos Ordinarios, cessante privilegio cō-
 pellantur per censuram Ecclesiasticam. Vnde non sunt ipso
 facto excommunicati in eo capite.

Dubitatur etiam, an qui locant domos Iudæis usurarijs,
 hac lege comprehendantur, dictæq; penæ subiaceant? Dux
 sunt opiniones: Prima asserit, eos hac lege comprehēdi. *Gem.*
in c. 1. de Usur. in 6. Silu. verb. Usura. g. 22. Ang. eod. ver.
2. n. 14. Altera opinio negat eos hac lege comprehēdi. Ro-

sel. *verb. Restitutio. g. n. 34.* & citat Franc. Aretin. hoc punit
 probabile Tabien. *verb. Usura. g. 5.* & certè est valde pro-
 babilis sententia.

Quarta pena Usurarium est in *Clem. 1. de Usu.* vbi sta-
 tutum est, ut Communitates, Potestates earum, Rectores, iu-
 dices, & quicumque alij officiales, qui condiderint, scripte-
 rint, vel d. ctauerint statuta, quibus usurae permittuntur ex-
 g. & compelluntur solui, aut prohibentur repet., postquam
 solute sunt, sint ipso facto excommunicati. Insuper etiam,
 qui scienter etiam iudicare præsumperint, ut usurae solu-
 tur, aut ne restituantur, eum repetuntur, postquam solute
 fuerint, ipso facto excommunicantur. Item statuitur, veni-
 præfata statuta deleantur intra 3. menses ab his, qui possunt
 ea auctoritate desere, sint ipso facto excommunicati. Preter-
 ea, ut ij, qui ea statuta, vel similem consuetudinem serua-
 runt, sint ipso facto excommunicati. Item statuitur, ut quan-
 do agitur de usura, quibus aliquis commisit præsumptis,
 cogatur censuris ad exhibendos libros suorum rationum,
 ut interim res commodius cognoscatur. Hæc ibi.

Notandum est, non incidere in hanc penam, communi-
 tatem aliquam, vel Principem, qui lege, vel statuto decernit,
 ne Iudæi, vel alij Usurarij certam usuram exigant, nimirum
 magnam. *Glo. ibidem* communiter recepta: aliud enim est
 statuere, ne magna usura exigatur, aliud vel d. statuere, ut
 exigatur. Item non incidunt in hanc penam Communi-
 tates, vel Principes, qui solent impune permittere usurarios,
 id est, qui solent desuadeo punire usurarios.

Vltimo est notandum, *Clem. 1. de Sepult.* statutum esse, ut
 qui usurarios manifestos scienter sepelire præsumperint con-
 tra id, quod est statutum in *c. Quamquam, de Usur. lib. 6.* sit
 ipso facto excommunicatus, neque absoluaui quoadque
 ad arbitrium Episcopi satisfecerit.

Dubium tamen est, an Rex, vel Imperator, vel alius Prin-
 cepts non agnoscens in temporalibus superiorum, peccet, si
 impune permittat in terris suis Iudæos usurarios? Respon-
 deo, non peccare, si solum permittit hoc scilicet, quod non pu-
 nit eos: an etiam Papa in terris Ecclesiæ eos permittit. *Nauar.*
c. 17. lib. 4. tit. de Iudæis.

Si secundo roges, an peccet Rex, siue Imperator, vel alius
 Princeps, si auctoritate sua faciat, aut cogat, ut usurae pronu-
 se Iudæis soluantur à debitoribus? Dux sunt opiniones: Pri-
 ma asserit, eos peccare, & incidere in penam *Clem. huius.*
 Ita Silu. *verb. Usura. g. 38.* Ang. *eod. verb. 4.* & citant Card.
 Anan. Alex. Imo. Primo, quia in *d. Clem. aperte* dicitur. Secun-
 do, quia in *c. Post miserabilem, de Usur.* clare dicitur, ut imbeci
 Iudæos usuras restituere. Opinio secunda ait non peccare,
 ita Nau. *confert.* quia consuetudo in contrarium potuit ab-
 rogare iura posita. Et sicut soluere usuras non est contra
 ius naturale, licet exigere sita facere ut soluas usuram, non
 est contra ius naturale.

De alijs dubijs circa usuras.

CAPVT XIX.

Hæc erat tractandum de multis dubijs, quæ sunt circa
 usuras in ipsis contractibus, nimirum. Primo, de usu-
 ris circa deposita & commodata. Secundo, de usuris
 circa pignora, & hypothecas. Tertio, de usuris circa emptio-
 nes & venditiones. Quarto, de usuris in locato, & condoto.
 Quinto, de usuris in contractu Societatis. Sexto, de usuris in
 fideiussoribus. Sed de his omnib. disputatū à nobis est in *tra-*
cto contract. in sing. materijs. Et hæcenus quidem de Usuris.

In hoc tractatu de Delictis, agendum nobis erat de bello
 iniusto, & de obligatione restituendi ea, quæ ex bello ini-
 sto acquiruntur. Verum hoc melius tractabitur in materia
 de status personarum, etiam agetur de status militum.

Supererat postremo ad totum hunc tractatum de Deli-
 ctis absoluaudum, agere in speciali de quasi delictis, hoc est,
 de obligatione restituendi octa ex quasi delictis: sed quia de
 hac re differimus in *Tractatu de Restitutione in communi,*
 ideo in præsentia omittimus.

FINIS LIBRI QVINTI.